

**Uchwała Nr
Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej**

z dnia

w sprawie: przyjęcia „Strategii Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego”

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 6a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz. 446)

na wniosek Prezydenta Miasta

Rada Miejska w Dąbrowie Górniczej uchwala:

§ 1

Przyjąć „Strategię Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego” stanowiącą załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Dąbrowa Górnicza.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Miejskiej
w Dąbrowie Górniczej

Agnieszka Pasternak

UZASADNIENIE

do projektu Uchwały Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej

w sprawie: przyjęcia „Strategii Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego”

W wyniku realizacji partnerskiego projektu **„Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy”**, który otrzymał dofinansowanie w ramach Programu Regionalnego *„Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego”*, ze środków **Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i środków krajowych na lata 2009-2014**, został opracowany dokument **„Strategia Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego”**.

Zakres opracowania obejmuje Obszar Funkcjonalny, który został zdefiniowany na potrzeby realizacji projektu, jako wyodrębniona przestrzeń publiczna obejmująca swoim zasięgiem tereny zielone rozmieszczone wzdłuż rzek: Przemszy, Białej Przemszy i Brynicy. Obszar ma charakter linearny, co oznacza, że przebiega przez tereny zielone parterów projektu, tworząc szeroką sieć powiązań funkcjonalnych, przyrodniczych, społecznych i gospodarczych.

Przedmiotowy dokument ma za zadanie wzmocnić współpracę w ramach zdefiniowanego Obszaru Funkcjonalnego, który został utworzony w oparciu o nawiązane Partnerstwo Gmin Zagłębia Dąbrowskiego, do którego należy 7 jednostek samorządu terytorialnego: Miasto Dąbrowa Górnicza, Miasto Sosnowiec, Powiat będziński, Miasto Będzin, Miasto Sławków, Miasto i Gmina Siewierz, Gmina Psary oraz funkcjonujące na ich terenie organizacje pozarządowe, Zagłębiowska Izba Gospodarcza oraz Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej. Strategia określa spójne cele rozwoju i tworzy wizję przyszłej współpracy na rzecz utworzenia wspólnej inicjatywy, jaką jest Zagłębiowski Park Linearny.

„Strategia Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego” była przedmiotem szerokich konsultacji społecznych, które odbyły się zarówno w Dąbrowie Górniczej, jak i na terenie wszystkich partnerów projektu. Wszyscy Partnerzy projektu są zobowiązani do podjęcia uchwał w sprawie jej przyjęcia, w tym Dąbrowa Górnicza jako Lider projektu.

Dzięki nawiązanej współpracy i wspólnej realizacji projektu „Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy” został uznany za przedsięwzięcie strategiczne dla rozwoju województwa śląskiego i jest planowany do dofinansowania w ramach Kontraktu Terytorialnego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020.

Szczegółowe informacje nt. projektu, w tym opracowane dotychczas dokumenty zostały umieszczone na stronie projektu <http://www.parklinearny.pl/>.

I Zastępca Prezydenta Miasta
Henryk Zaguła

MINISTERSTWO
ROZWOJU

Projekt pn.: „Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy” w ramach wdrażanego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju Programu Regionalnego „Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego”, dofinansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG i środków krajowych na lata 2009-2014

ZAGŁĘBIOWSKI
PARK LINEARNY

Strategia Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego

Dąbrowa Górnicza, czerwiec 2016

SPIS TREŚCI

1	Wstęp.....	3
2	Diagnoza strategiczna.....	10
2.1	Definicja obszaru i ludności objętych Strategią.....	10
2.1.1	Położenie geograficzne i powierzchnia	13
2.2	Analiza posiadanych zasobów – delimitacja i charakterystyka Obszaru Funkcjonalnego Zagłębia Dąbrowskiego.	17
2.2.1	Demografia i procesy demograficzne.....	17
2.2.2	Gospodarka i rynek pracy.....	25
2.2.3	Transport i dostępność komunikacyjna.....	35
2.2.4	Infrastruktura techniczna i usługi komunalne.....	41
2.2.5	Kultura	43
2.2.6	Edukacja i oświata	50
2.2.7	Sport i rekreacja	54
2.2.8	Handel – główne centra i poziom powiązań	68
2.2.9	Lecznictwo specjalistyczne	71
2.2.10	Pomoc społeczna	74
2.2.11	Działalność organizacji pozarządowych.....	75
2.2.12	Powiązania administracyjne	80
2.3	Zrównoważony rozwój Obszaru Funkcjonalnego Zagłębia Dąbrowskiego – analiza determinant.....	84
2.3.1	Zagospodarowanie przestrzenne	84
2.3.2	Zanieczyszczenie środowiska.....	92
2.3.3	Działania JST zmierzające do poprawy warunków środowiska.....	100
2.3.4	Obszary cenne przyrodniczo i poddane ochronie	108
2.4	Potencjał Obszaru Funkcjonalnego oraz analiza barier i wyzwań rozwojowych – analiza SWOT	113
3	Zintegrowany i innowacyjny rozwój terytorialny	118
4	Ustalenia strategiczne	123
4.1	Misja i wizja rozwoju	123
4.2	Obszary priorytetowe, cele strategiczne i operacyjne	124
5	Spójność z europejską, krajową i regionalną polityką rozwoju	138
5.1	Polityka Unii Europejskiej – realizacja polityk horyzontalnych	138
5.2	Polityka rządowa, regionalna i lokalna.....	139
5.2.1	Dokumenty strategiczne na poziomie krajowym	139
5.2.2	Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym.....	144
5.2.3	Dokumenty strategiczne na poziomie lokalnym	147
6	System wdrażania Strategii	156
7	Monitoring i ewaluacja	160
8	Finansowanie	171
8.1	Potencjalne źródła finansowania strategii	171
8.2	Zintegrowane inwestycje terytorialne i Kontrakt Terytorialny	188
9	Wykaz tabel	191
10	Wykaz rysunków	192
11	Wykaz wykresów	193

1 WSTĘP

Przedmiotowa Strategia Obszaru Funkcjonalnego powstała w ramach projektu pn.: „**Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy**”, dofinansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG i środków krajowych na lata 2009-2014. Jej celem jest zatem sformułowanie wspólnych dla Obszaru Funkcjonalnego celów rozwojowych, spójnych z założeniami projektu.

Jednocześnie jednak Strategia stanowi dokument programowy dla obszaru, obejmującego swym zasięgiem większość regionu historyczno-geograficznej Zagłębia Dąbrowskiego, w tym:

- Miasto – powiat Sosnowiec;
- Miasto – powiat Dąbrowa Górnicza;;
- Powiat będziński;
- Miasto Będzin;
- Miasto Sławków;
- Miasto i Gmina Siewierz;
- Gmina Psary.

Strategia staje się tym samym głównym dokumentem programowym działających w partnerskim porozumieniu gmin Zagłębia Dąbrowskiego, stanowiąc ich odpowiedź na wyzwania, jakie niesie za sobą nowa perspektywa finansowa budżetu UE na lata 2014-2020.

Strategia Obszaru Funkcjonalnego zawiera strukturę celów i działań, niezbędnych do realizacji dla osiągnięcia pożądanego z punktu widzenia społeczności Zagłębia Dąbrowskiego poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego, opisywanego w **Wizji Obszaru Funkcjonalnego: Obszar Funkcjonalny doliny rzek Przemszy, Białej Przemszy i Brynicy jako subregion spójny wewnętrznie, ukierunkowany proekologicznie, innowacyjny, aktywny oraz atrakcyjny dla mieszkańców i inwestorów.**

Tak postrzegane Zagłębie Dąbrowskie stanie się kluczową częścią nowoczesnej metropolii o znaczeniu międzynarodowym, zdolnej do konkutowania pod względem jakości życia z innymi ośrodkami miejskimi polskimi i zagranicznymi. Nowoczesne, aktywne społeczeństwo, tworzące i rozwijające innowacyjne, lokalne firmy bazować będzie na fundamencie funkcjonalnie zagospodarowanej przestrzeni urbanistycznej Obszaru Funkcjonalnego.

Na ostatni z elementów (kwestię przemysłanej organizacji przestrzeni) autorzy niniejszego dokumentu położyli duży nacisk. Czynniki ten w dużej mierze odpowiada za warunki i jakość życia mieszkańców. W okresie ostatnich 25 lat transformacji ustrojowej był jednak często pomijany lub lekceważony. W dyskusjach społecznych prym wiodły zagadnienia o charakterze ekonomicznym – kwestie zatrudnienia, miejsc pracy, bezrobocia. Są one naturalnie istotne, jednak całkowita koncentracja na zagadnieniach kreacji wzrostu gospodarczego, bez uwzględnienia problematyki organizacji funkcjonalnego i zdrowego otoczenia prowadzi do sytuacji, gdy rozwój społeczno-ekonomiczny natrafia na barierę. Jest nim zbyt niska jakość życia, powodująca exodus najbardziej aktywnej i dynamicznej grupy mieszkańców, posiadającej najwyższe aspiracje.

Odptyw mieszkańców powoduje zaś ograniczenie tworzenia nowoczesnych podmiotów gospodarczych, co w dłuższej perspektywie prowadzi do stagnacji ekonomicznej.

Koncepcja Zagłębiowskiego Parku Linearnego jest w dużej mierze odpowiedzią na występujące w Obszarze Funkcjonalnym problemy społeczne i gospodarcze, mające swą genezę w niefunkcjonalnej, zdegradowanej lub źle zagospodarowanej przestrzeni urbanistycznej. Jednym z zasadniczych problemów Zagłębia Dąbrowskiego jest występowanie licznych obszarów wymagających gruntownej rewitalizacji – głównie przemysłowych oraz zdegradowanych dzielnic i osiedli miejskich i ich otoczenia. Konsekwencją tego jest też negatywny wizerunek Zagłębia – jako regionu zaniedbanego, brudnego i nieatrakcyjnego. Projekt Zagłębiowskiego Parku Linearnego jest zatem próbą zmiany wizerunku, poprzez kompleksową rekonstrukcję obszarów zielonych Doliny Przemszy i Brynicy oraz przygotowanie niezbędnych dokumentów umożliwiających realizację inwestycji w tzw. „zieloną infrastrukturę”.

Przestrzeń urbanistyczna Obszaru Funkcjonalnego jest matrycą łączącą w sposób dynamiczny infrastrukturę miejską „szarą” (budynki mieszkalne, obiekty handlowe, publiczne, komunikacyjne, drogi, zakłady przemysłowe, etc.) oraz „zieloną” – otwartą przestrzeń otaczającą budynki, budowle, drogi i inne struktury miejskie, tworzącą kontekst i otoczenie krajobrazu miejskiego. Są to tereny zielone, takie jak parki i skwery, tworzące ważne punkty węzłowe, ale też śródmiejskie obszary leśne oraz rzeki, potoki i ich najbliższe otoczenie, będące swoistymi zielonymi korytarzami komunikacyjnymi. Przestrzeń ta obejmuje nie tylko obiekty i obszary pozostające w gestii publicznej. Wręcz przeciwnie – matryca przestrzeni otwartej lub infrastruktury zielonej nie będzie kompletna bez uwzględnienia obszarów o własności prywatnej, której kształtowanie – poprzez wytyczne, regulacje prawne lub zachęty ekonomiczne – jest też możliwe.

We współczesnych trendach urbanistycznych niezwykle dużą wagę przywiązuje się do spójności infrastruktury szarej i zielonej. Ulice, strefy pieszych, tereny niezagospodarowane, nawet parkingi, powinny tworzyć część strategicznego obrazu otwartej przestrzeni miejskiej. Ulice są szczególnie ważnym elementem przestrzeni urbanistycznej, gdyż odgrywają istotną funkcję w zapewnianiu spójności z innymi otwartymi przestrzeniami. Poszczególne przestrzenie otwarte powinny być bowiem zintegrowane. W zależności od tego, w jaki sposób są one umiejscowione względem siebie oraz w ramach całego systemu, mogą one pełnić różne role i funkcje. Idea hierarchii przestrzeni otwartych połączona jest z ideą atrakcyjności terenu: w zależności od rozmiaru przestrzeni otwartej i znajdujących się na niej obiektów, różne grupy ludzi skłonne są do przemierzania różnego dystansu, aby do nich dotrzeć. Na tej podstawie otwarte przestrzenie o różnych rozmiarach, w zależności od ich funkcji – miejscowej, dzielnicowej lub ogólnie miejskiej, powinny być rozmieszczone w obrębie miasta lub tu – w obrębie całego Obszaru Funkcjonalnego i planowanego Zagłębiowskiego Parku Linearnego.

Spójność przestrzeni urbanistycznych istotna jest z wielu powodów. Z punktu widzenia ludzi jako użytkowników przestrzeni miejskich, powiązane i połączone w sieć przestrzenie otwarte, zielone, umożliwiają bezpieczniejszy ruch i łatwiejszy dostęp do innych obiektów lub przestrzeni miejskich. Ponadto mogą one odgrywać istotną rolę w zmniejszaniu negatywnego wpływu urbanizacji na otaczające środowisko, np. poprzez pomoc w poprawieniu klimatu miast (przewietrzanie, nawilżanie, oczyszczanie miasta), zapewnianie środowiska naturalnego dla dzikich roślin i zwierząt, mogą też wpływać korzystnie na przyciąganie inwestycji z zewnątrz. Te istotne korzyści mogą mieć wpływ na ceny gruntów, które same w sobie mogą być korzyścią dla społeczności lokalnych. Ale

prawdopodobnie najważniejsze jest, że odgrywają one istotną rolę w utrzymywaniu i doskonaleniu jakości życia i zdrowia, oraz ogólnie przyczyniają się do dobrej kondycji mieszkańców.

Atrakcyjne przestrzenie miejskie, czy to wielkopowierzchniowe parki zdominowane przez półnaturalną roślinność, czy też zwarte przestrzenie miejskie pokryte chodnikiem, wszystkie przyczyniają się istotnie do poprawy jakości życia ludności miast. Fakt ten pełni istotną rolę zarówno w przyciąganiu inwestycji i miejsc pracy, jak i w przekonywaniu mieszkańców miast do spędzania ich wolnego czasu w mieście, redukując tym samym natężenie ruchu oraz migrację mieszkańców, spowodowaną nienasyconym popytem na mieszkania w zielonym środowisku wiejskim, które jest niszczone przez samą próbę spełnienia tej potrzeby.

Przyjęta przez kraje Unii Europejskiej w 2000 roku Europejska Konwencja Krajobrazowa bardzo wydatnie promuje strategiczne podejście do sprawy planowania ochrony i zarządzania krajobrazami, szczególnie mając na uwadze tereny miejskie i podmiejskie. Zgodnie zatem z jej zapisami, a także celami Zagłębiowskiego Parku Linearnego w niniejszej Strategii zaplanowano cele i działania, mające wzmocnić Obszar Funkcjonalny Zagłębia Dąbrowskiego, jako bieguna wzrostu oraz poprawy jakości życia mieszkańców obszaru. W dłuższej perspektywie realizacja projektu – wraz z szeregiem innych, równoległych działań – przyczyni się do zmiany funkcji obszaru poprzemysłowego, a w konsekwencji doprowadzić do tego, że stanie się on atrakcyjnym miejscem pracy, zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Potrzeba przyjęcia jednolitego, usystematyzowanego dokumentu strategicznego jest także konsekwencją utworzenia samego obszaru funkcjonalnego, zgodnie z Konsepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Koncepcja, przyjęta przez Radę Ministrów w 2011 roku, jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego. KPZK 2030 wprowadza do planowania strategicznego, na każdym szczeblu administracyjnym, współzależność celów polityki przestrzennej z celami polityki regionalnej oraz podejście terytorialne, a co za tym idzie – obszary funkcjonalne.

Zgodnie z zapisami KPZK, obszar funkcjonalny to zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. W tym kontekście obszary funkcjonalne powinny być wykorzystywane do planowania rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego.

Wśród kilku typów obszarów funkcjonalnych KPZK wymienia obszary miejskie, definiując je jako układy osadnicze ciągłe przestrzennie i złożone z odrębnych administracyjnie jednostek. Miejski obszar funkcjonalny obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną (gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie). Miejskie Obszary Funkcjonalne dzielą się na cztery podtypy: ośrodki wojewódzkie, regionalne, subregionalne i lokalne.

Na podstawie Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju delimitacji Miejskich Obszarów Funkcjonalnych dokonało w roku 2012 Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w oparciu o ekspertyzę prof. Przemysława Śleszyńskiego z IGiPZ PAN. Celem ekspertyzy było wypracowanie metody określania miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich, która poprzez jednolite podejście zapewni porównywalność metodyczną i harmonizację wyników. Dla potrzeb delimitacji przyjęto następujące wskaźniki:

I. Wskaźniki funkcjonalne:

- F1 liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego (MOF) na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym powyżej 50 os. (2006),
- F2 liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej 3 os. (2009),

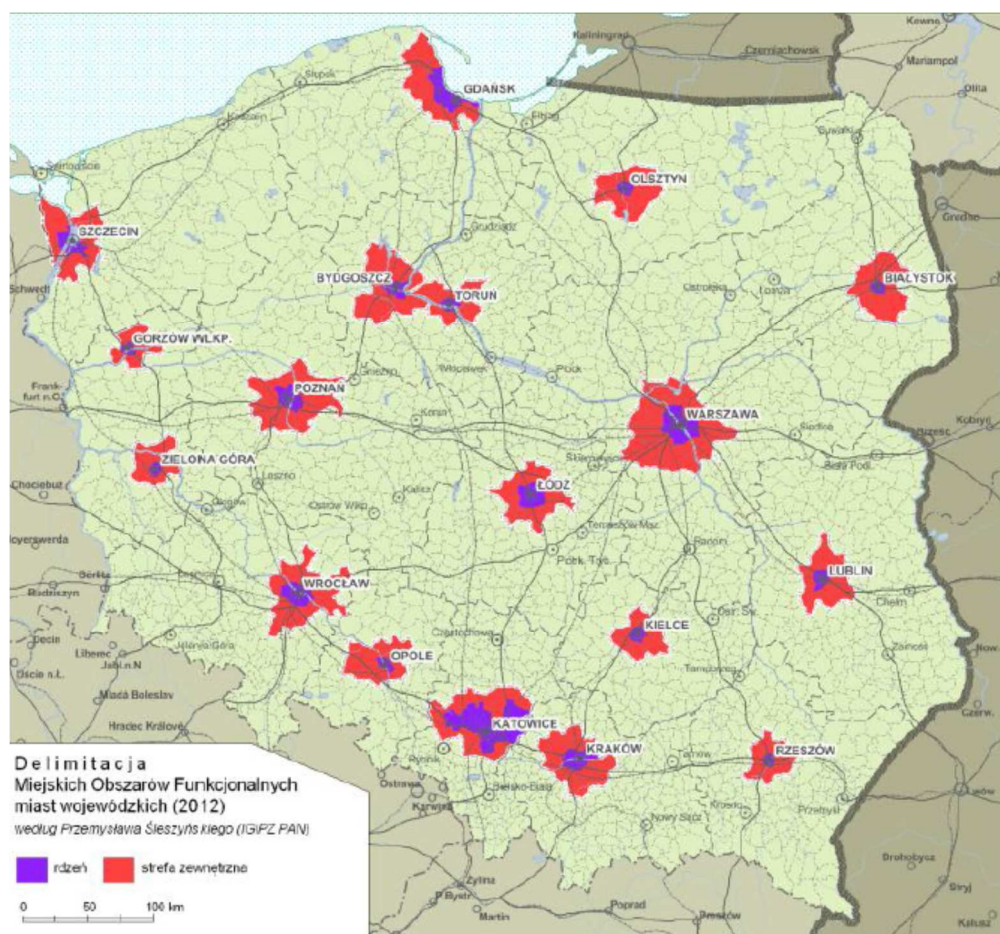
II. Wskaźniki społeczno-gospodarcze:

- S1 udział pracujących w zawodach pozarolniczych jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2002),
- S2 liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2011),
- S3 liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2011),

III. Wskaźniki morfologiczne:

- M1 gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 50% (2011),
- M2 liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców w latach 2002-2011 w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 75%.

Opisana metodologia pozwoliła zidentyfikować miejskie obszary funkcjonalne w skali całego kraju. Wynik delimitacji przedstawiono na poniższej tablicy.

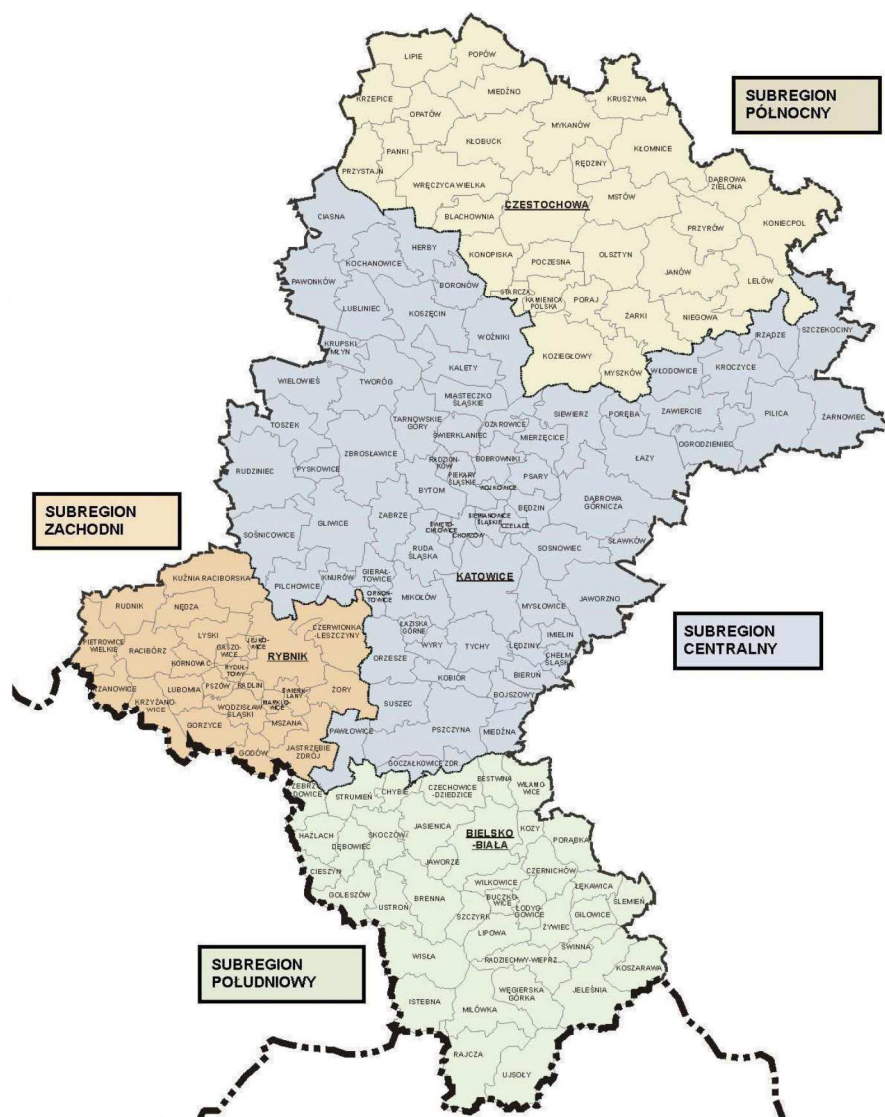

Na obszarze województwa śląskiego wyodrębniono Miejski Obszar Funkcjonalny, obejmujący całość Aglomeracji Katowickiej wraz z najbliższym otoczeniem – łącznie 32 gminy o powierzchni 2.979 km², zamieszkałe przez ok. 2,5 mln mieszkańców.

Województwo śląskie już od 2000 roku stosuje podział na obszary prowadzenia polityki regionalnej – zwane subregionami. Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego wyróżnia się 4 subregiony stanowiące obszary polityki rozwoju województwa:

- Subregion Centralny,
- Subregion Północny,
- Subregion Południowy,
- Subregion Zachodni.

Rysunek 1: Województwo śląskie w podziale na subregiony.

Źródło: Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007-2013.

Tabela 1: Wybrane charakterystyki województwa śląskiego w przekroju subregionalnym – stan na koniec 2013 r.

Wyszczególnienie		Powierzchnia w km ²	Ludność	Aglomeracja
Subregion	Centralny	5.577	2.771.550	Górnośląska
	Południowy	2.354	664.691	Bielska
	Północny	3.049	525.494	Częstochowska
	Zachodni	1.353	637.712	Rybnicka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Zgodnie z klasyfikacją NTS, wprowadzoną rozporządzeniem Rady Ministrów z 14 listopada 2007 roku, województwo śląskie zostało podzielone dodatkowo dla celów statystycznych na osiem podregionów:

- bielski (o powierzchni 2.354 km²), tożsamy z subregionem południowym;
- częstochowski (3.049 km²), tożsamy z subregionem północnym;
- rybnicki (1.353 km²), tożsamy z subregionem zachodnim;
- oraz bytomski (1.575 km²), gliwicki (878 km²), katowicki (380 km²), sosnowiecki (1.800 km²) oraz tyski (944 km²), tworzące razem subregion centralny.

Wskazana jako Miejski Obszar Funkcjonalny Metropolia Górnośląska to centralny obszar rozwojowy województwa śląskiego o znaczeniu europejskim, składający się z 23 miast, w tym miasta wojewódzkiego. Są to: Katowice, **Sosnowiec**, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, **Dąbrowa Górnicza**, Chorzów, Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, **Będzin**, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Knurów, Mikołów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Radzionków i Wojkowice. W skład jej bezpośredniego otoczenia funkcjonalnego wchodzi natomiast 29 gmin, w tym także te, uczestniczące w projekcie **Zagłębiowskiego Parku Linearnego: Sławków, Siewierz, Psary**.

Metropolia charakteryzuje się zdywersyfikowaną strukturą gospodarczą i jest obok Warszawy najsilniejszym ośrodkiem gospodarczym w kraju. Na terenie metropolii zlokalizowanych jest szereg instytucji o charakterze międzynarodowym, instytucji kultury wysokiej oraz wysokospecjalistycznych placówek ochrony zdrowia. Metropolia jest silnym ośrodkiem naukowym i badawczo-rozwojowym w Polsce. Ośrodek ma duże znaczenie w sferze gospodarczej oraz w zakresie zaspokojenia dostępu do usług publicznych wyższego rzędu.

Obszar Metropolii Górnośląskiej jest specyficzny nie tylko w skali kraju, ale także w skali europejskiej. Uległ przeobrażeniu z tradycyjnego obszaru przemysłowego w obszar postindustrialny, metropolitalny o dobrze rozwiniętym przemyśle oraz sektorze usług. Jednak proces ten nie został zakończony. Wspomniany obszar ze względu na swą skalę wymaga wsparcia i kontynuacji działań ukierunkowanych na poprawę warunków inwestycyjnych, dalszy rozwój jego potencjału rynkowego i technologicznego.

Zagłębie Dąbrowskie, jako region historyczno-geograficzny, od początku ery przemysłowej i odkrycia bogatych złóż węgla kamiennego w końcu XVIII wieku, rozwijało się równie dynamicznie, co położony w obrębie Prus / Niemiec Górny Śląsk. Mimo różnic kulturowych i politycznych, dynamika procesów gospodarczych była na tyle podobna, że po połączeniu obu obszarów w jednym organizmie państwowym (od 1921 roku) następowało stopniowe scalenie okręgu w jednej, rozciągającej się od

Gliwic na zachodzie do Dąbrowy Górniczej na wschodzie, konurbacji. Po roku 1945 cały obszar znalazł się w jednym województwie – śląsko-dąbrowskim (później śląskim), od 1950 r. katowickim.

Obecnie w prawie 2,5-milionowej aglomeracji obserwowane są dwa stale ścierające się procesy – pogłębiania międzygminnej współpracy (czego przejawem jest m.in. działający od 2007 roku Górnośląski Związek Metropolitalny) oraz wzmacniania odrębności i niezależności poszczególnych miast (co z kolei koresponduje z fiaskiem tzw. ustawy metropolitalnej). Podkreślić przy tym należy, iż inaczej niż w przypadku większości pozostałych istniejących na obszarze kraju miejskich ośrodków funkcjonalnych, Aglomeracja Katowicka posiada charakter wybitnie policentryczny, tj. skupiony wokół szeregu wielkich miast, bez jednoznacznie wyodrębnionego, dominującego ośrodka centralnego. W takiej sytuacji zasadnym jest opracowanie odrębnych założeń strategicznych dla poszczególnych fragmentów Aglomeracji, przy jednoczesnym założeniu ich zgodności z ogólnymi celami rozwojowymi całości.

Przedmiotowy dokument określa zatem wizję Obszaru Funkcjonalnego Zagłębia Dąbrowskiego w perspektywie roku 2030, z której wynikają strategiczne cele i działania, dające asumpt do wspólnych działań wszystkich aktorów odpowiedzialnych za rozwój przestrzenny oraz społeczno-gospodarczy obszaru. Istotą **Miejskich Obszarów Funkcjonalnych jest współdziałanie poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego na różnych płaszczyznach w ramach wytyczonych obszarów. Współdziałanie to powinno odbywać się z poszanowaniem autonomii każdej z gmin. Dlatego też niniejsza Strategia ma na celu zacieśnienie współpracy między gminami tworzącymi obszar funkcjonalny na różnych polach działania.** Na przestrzeni ostatnich lat pomiędzy gminami Zagłębia Dąbrowskiego pojawiały się liczne inicjatywy służące realizacji wspólnych zadań. O ile jednak nie wynikały one z uwarunkowań prawnych, to inicjatywy takie skupiały się na interesach pojedynczych gmin, co ograniczało ich efektywność i oddziaływanie.

Niniejsza Strategia wymusza zmianę polegającą na dostrzeżeniu wspólnych elementów rozwoju dla całego obszaru i prowadzenie polityki w tych obszarach w sposób skoordynowany. Dodatkowo niezbędnym jest włączenie partnerów społecznych i gospodarczych – organizacji pozarządowych, instytucji społecznych, kół biznesowych, szkół wyższych.

Strategia Obszaru Funkcjonalnego dzieli się na dwie części. Pierwsza z nich stanowi diagnozę przestrzenną, społeczną i gospodarczą Zagłębia Dąbrowskiego – materiał analityczny, będący podstawą części drugiej – strategicznej.

Część analityczna prezentuje obraz Obszaru Funkcjonalnego i tworzących go gmin przez pryzmat danych statystycznych, zawiera opis najważniejszych determinant rozwoju obszaru zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Jej podsumowaniem jest charakterystyka mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń rozwojowych Obszaru.

Część druga dokumentu zawiera Wizję Obszaru Funkcjonalnego wraz z celami i zadaniami, które umożliwią realizację Wizji. Podkreślono jednocześnie spójność założonych celów z dokumentami programowymi wyższego stopnia. Wreszcie z uwagi na rozpoczynający się Okres Budżetowy UE na lata 2014-2020, wskazano możliwości finansowania planowanych inwestycji z funduszy unijnych.

Delimitacja obszarów funkcjonalnych jest jednym z kluczowych elementów polityki rozwoju regionalnego, a także warunkiem niezbędnym do wdrożenia ustaleń „*Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*”. Funkcjonalne podejście do terytorium, zakładające uwzględnianie specyficznych funkcji poszczególnych obszarów podczas procesów planowania, jest istotną cechą polityki rozwoju. Nowa polityka rozwoju – zarówno w perspektywie średniookresowej (do 2020 roku), jak i w długim okresie czasu (do 2030 roku) – powinna obejmować działania zintegrowane oraz skoncentrowane tematycznie, a skuteczność tych działań będzie zależeć w dużej mierze od takiego ukierunkowania interwencji publicznej, które uwzględni specyficzne cechy danego obszaru. Stąd też zdecydowano o podjęciu starań zmierzających do wyodrębnienia w ramach Zagłębia Dąbrowskiego obszaru, który będzie wypełniał definicję obszaru funkcjonalnego i będzie służył realizacji wspólnych celów rozwojowych. To z kolei pozwoli lepiej wydatkować środki publiczne oraz przełożyć się na wzmocnienie specyficznych dla zidentyfikowanego obszaru procesów rozwojowych.

Dla Zagłębiowskiego Parku Linearnego **Obszar Funkcjonalny został zdefiniowany jako wyodrębniona przestrzeń publiczna, obejmująca swoim zasięgiem tereny zielone rozmieszczone wzdłuż trzech rzek: Przemszy, Białej Przemszy i Brynicy**. Obszar ten ma charakter linearny, co oznacza, że przebiega w sposób równomierny i ciągły¹ w dolinie trzech rzek, tworząc szerszą sieć powiązań funkcjonalnych, przyrodniczych, społecznych i gospodarczych. Zatem **w szerszym kontekście Obszar Funkcjonalny obejmuje teren następujących jednostek samorządu terytorialnego:**

- Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu,
- Sosnowiec – miasto na prawach powiatu,
- Miasto Będzin,
- Miasto i Gmina Siewierz,
- Miasto Sławków,
- Gmina Psary,
- Powiat Będziński.²

Łącznie w skład Obszaru Funkcjonalnego wchodzi 6 gmin i 1 powiat, które zlokalizowane są we wschodniej części województwa śląskiego oraz współtworzą Zagłębie Dąbrowskie, historyczno-geograficzny region o rodowodzie małopolskim. Obszar objęty niniejszą Strategią obejmuje **647,9 km² powierzchni** oraz jest zamieszkiwany przez **486,4 tys. osób**.

Zidentyfikowany Obszar Funkcjonalny znajduje się na historycznej Ziemi Krakowskiej. Jego charakter – pierwotnie rolniczy – zmienił się na przełomie XVIII i XIX wieku wraz z odkryciem w tym rejonie cennych surowców naturalnych, w tym przede wszystkim węgla kamiennego. Z początkiem XX w. Zagłębie Dąbrowskie było już najbardziej uprzemysłowioną częścią Królestwa Polskiego, a jego znaczenie zaczęło wzrastać zarówno po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, jak i w okresie PRL. W tym czasie, a przede wszystkim w latach 70. XX w., nastąpił znaczący rozwój przemysłu, któremu towarzyszyło przybycie dużej liczby ludności napływowej. To wówczas wykształcił się wizerunek Zagłębia Dąbrowskiego jako regionu przemysłowego, zdewastowanego ekologicznie, a także nieatrakcyjnego pod względem turystycznym i rekreacyjnym.

¹ <http://sjp.pwn.pl/slownik/2566105/linearny>.

² W przypadku niniejszego dokumentu Powiat Będziński należy rozumieć jako obszar, który znajduje się w granicach administracyjnych tej jednostki – chyba że z kontekstu wynika inaczej.

Rysunek 3: Gminy wchodzące w skład obszaru funkcjonalnego – Zagłębiowskiego Parku Linearnego.

Źródło: Opracowanie własne.

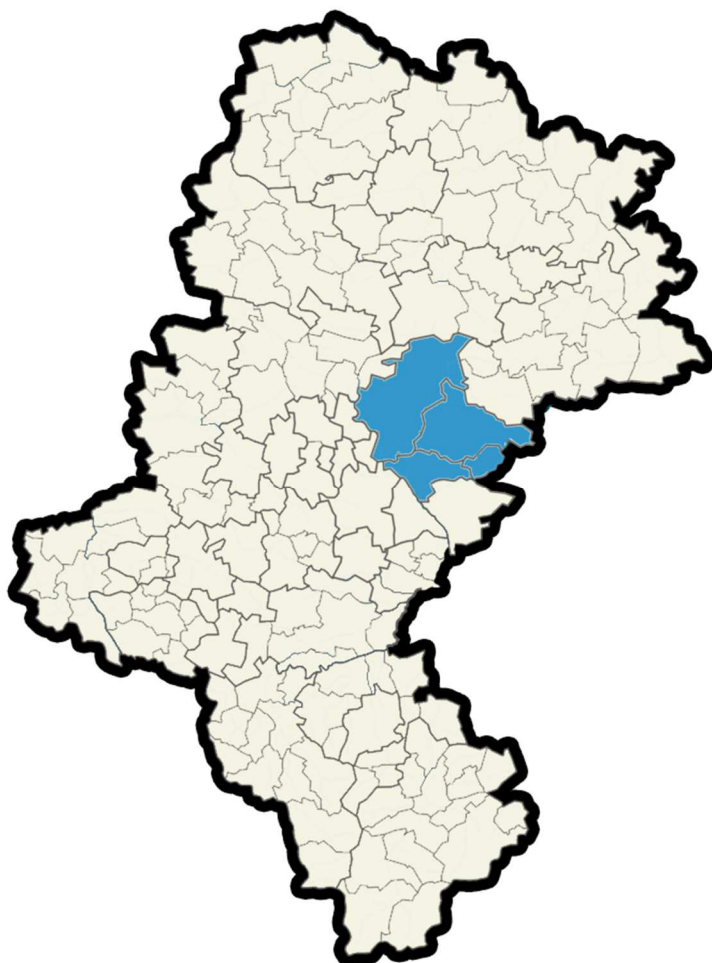
Tymczasem po roku 1989, w wyniku przeobrażeń gospodarczych, nastąpiło załamanie tych gałęzi przemysłu, które dotychczas dominowały w Zagłębiu Dąbrowskim (hutnictwo i górnictwo). Upadek wielu dużych zakładów pracy spowodował wzrost bezrobocia, co z kolei przełożyło się na trwający do dziś odpływ ludności z terenu Zagłębia. Depopulacja obszaru Zagłębia Dąbrowskiego jest kluczowym problemem, z jakim borykają się lokalne władze samorządowe. Wspólnym dążeniem wszystkich gmin jest ukierunkowanie rozwoju społecznego i ekonomicznego w taki sposób, aby Obszar Funkcjonalny był bardziej atrakcyjny pod kątem jakości życia. Pożądanym skutkiem działań w tym zakresie powinno być zahamowanie procesu odpływu ludności, a być może nawet odwrócenie negatywnych trendów demograficznych.

Przeprowadzona po roku 1989 restrukturyzacja lokalnej gospodarki spowodowała, że większego znaczenia nabrał tutaj sektor usługowo-wytwórczy. Dodać należy również, że znacznie zmniejszył się negatywny wpływ hutnictwa na lokalne środowisko, co pozwoliło rozwijać potencjał przyrodniczy i rekreacyjny Zagłębia Dąbrowskiego. Działania inwestycyjne władz lokalnych przybrały ostatnio nieco inny charakter i są obecnie nastawione przede wszystkim na poprawę warunków życia mieszkańców. Aktualnie największe znaczenie ma wykorzystanie potencjału przyrodniczo-rekreacyjnego Obszaru Funkcjonalnego do jego dalszego rozwoju, w tym również do budowy nowego wizerunku Zagłębia – Zielonego Zagłębia Dąbrowskiego.

2.1.1 Położenie geograficzne i powierzchnia

Miasta i gminy współtworzące Obszar Funkcjonalny zlokalizowane są w pobliżu rzeki Przemszy i jej dopływów oraz obejmują zielone przestrzenie, które po zagospodarowaniu mogą stanowić atrakcyjną ofertę dla mieszkańców tych miast oraz wielu sąsiadujących z nimi gmin. Obszar objęty niniejszym dokumentem znajduje się na Wyżynie Śląskiej, w centralnej części województwa śląskiego, w obrębie wschodniej części Płaskowyżu Bytomsko-Katowickiego, a także nad trzema rzekami: Przemszą, Białą Przemszą i Brynicą.

Rysunek 4: Lokalizacja obszaru funkcjonalnego na mapie województwa śląskiego.

Źródło: Opracowanie własne.

Sosnowiec jest największym pod względem ilości mieszkańców miastem Zagłębia Dąbrowskiego. Według danych GUS (stan na 31.12.2013 r.) Sosnowiec zamieszkuje 211.275 osób. Jest on jednym z centralnych ośrodków aglomeracji śląsko-dąbrowskiej.

Kolejnym miastem zaliczanym do Obszaru Funkcjonalnego jest **Dąbrowa Górnicza** – najbardziej rozległe miasto województwa śląskiego pod względem powierzchni, liczące 188 km². Liczba mieszkańców Dąbrowy Górniczej wynosi ok. 125 tys. osób. Dąbrowa Górnicza jest częścią tworzonego Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, który skupia obecnie 14 miast na prawach

powiatu. Dąbrowa Górnicza wraz z sąsiednimi miastami – Sosnowcem, Będzinem, Czeladzią, Zawierciem, Siewierzem, Sławkowem i Olkuszem tworzy Region Zagłębia Dąbrowskiego. Miasto leży na styku dwóch ważnych szlaków, które stanowią drogi krajowe DK-94 i S1 oraz drogi wojewódzkie nr 796, 790 i 910. Jednocześnie posiada dogodne położenie pod względem turystyczno- rekreacyjnym.

Obszar funkcjonalny współtworzy także **Powiat Będziński** i niektóre położone na jego obszarze Gminy, tj.: Sławków, Siewierz, Psary oraz **miasto Będzin**, będące miastem powiatowym województwa śląskiego, w którym mieszka ok. 60 tys. osób, a jego obszar wynosi 37,37 km². Z kolei całkowita powierzchnia powiatu będzińskiego, zamieszkiwanego przez około 150 tys. osób, wynosi 368 km². Zatem Strategią objęto ponad 60% powierzchni całego powiatu oraz około 60% jego mieszkańców.

Siewierz jest gminą miejsko-wiejską i leży poza granicami przemysłowych ośrodków Górnego Śląska i Zagłębia, dzięki czemu posiada wiele atutów związanych z bogatymi obszarami leśnymi oraz czystym środowiskiem. W skład gminy Siewierz wchodzi miasto Siewierz i 10 sołectw (Brudzowice, Dziewki, Gołuchowie, Leśniaki, Nowa Wioska, Podwarpie, Tuliszków, Warężyn, Wojkowice Kościelne oraz Żeliszawice). Całą gminę zamieszkuje ponad 12.000 osób.

Gmina Sławków leży na granicy województw małopolskiego i śląskiego, na prawym brzegu rzeki Białej Przemszy i obejmuje obszar 36,6 km². **Gmina Psary** leży w północnej strefie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Gmina Psary jest gminą wiejską powiatu będzińskiego, na którą składa się 10 sołectw (Psary, Sarnów, Dąbie, Preczów, Gródków, Strzyżowice, Gołasza, Brzękowice, Malinowice, Góra Siewierska). Całą gminę o obszarze 46 km² zamieszkuje łącznie 11 000 osób.

Zatem obszar funkcjonalny tworzy sześć gmin i jeden powiat:

- Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu,
- Sosnowiec – miasto na prawach powiatu,
- Miasto Będzin,
- Miasto i Gmina Siewierz,
- Miasto Sławków,
- Gmina Psary,
- Powiat Będziński.

Obszar Funkcjonalny posiada łączną powierzchnię około 648 km² i zamieszkuje go około 486 tys. mieszkańców. Poniższa tabela przedstawia dane dotyczące powierzchni poszczególnych jednostek administracyjnych.

Tabela 2: Zestawienie powierzchni jednostek współtworzących Obszar Funkcjonalny.

Jednostka administracyjna	Powierzchnia
Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu	188,60 km ²
Sosnowiec – miasto na prawach powiatu	91,30 km ²
Miasto Będzin	37,37 km ²
Miasto i Gmina Siewierz	115,80 km ²
Miasto Sławków	36,60 km ²
Gmina Psary	46,00 km ²
Powiat Będziński	368,00 km ²

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Obszar objęty niniejszym opracowaniem przynależy do Zagłębia Dąbrowskiego, który obecnie tworzą następujące jednostki administracyjne (Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, Październik 2004, s. 13-14.):

1) Miasto Będzin,	9) Miasto Poręba,
2) Powiat Będziński,	10) Gmina Psary,
3) Miasto Czeladź,	11) Miasto i Gmina Siewierz,
4) Miasto Dąbrowa Górnicza,	12) Miasto Sławków,
5) Miasto Jaworzno,	13) Miasto Sosnowiec,
6) Miasto i Gmina Łazy,	14) Powiat Zawierciański,
7) Gmina Mierzęcice,	15) Miasto Zawiercie,
8) Miasto i Gmina Ogrodzieniec,	16) Gmina Żarnowiec.

Rysunek 5: Mapa obejmująca obszar Zagłębia Dąbrowskiego.

Źródło: www.dabrowa.pl.

Pojęcie „Zagłębie Dąbrowskie” pojawiło się w piśmiennictwie na przełomie XIX i XX wieku jako określenie terenu eksploatacji węgla kamiennego w Królestwie Polskim. Większość jego obszaru wraz z głównymi miejscowościami, tj. Sosnowcem, Dąbrową Górniczą i Będzinem, leży we wschodniej części obecnego województwa śląskiego, w dolinie rzek Przemszy i Brynicy. Nazwa „Zagłębie Dąbrowskie” określała także obszar gospodarczy ziemi bogatej w złoża rud kruszcowych i węgla kamiennego. Na początku XX wieku Zagłębie Dąbrowskie było najbardziej uprzemysłowioną częścią Królestwa Polskiego, co wynikało głównie z odkrycia złóż węgla kamiennego na tym obszarze, położenia na styku granic trzech państw zaborczych (Prus, Austrii i Rosji) oraz budowy przez ten teren linii kolejowych: warszawsko-wiedeńskiej, a także iwanogrodzko-dąbrowskiej. Dynamiczny rozwój obszaru przyczynił się do napływu ludności poszukującej pracy.

Okres PRL oznaczał dla Zagłębia dalszy rozwój przemysłu ciężkiego, połączony z przybywaniem dużej ilości ludności na te tereny, co związane było głównie z budową „Huty Katowice”. Po 1989 roku nastąpiło jednak załamanie dominujących w Zagłębiu gałęzi przemysłu, co przyczyniło się do wzrostu bezrobocia i odpływu ludności.

W wyniku przeobrażeń gospodarczych po 1989 roku, wzrostu bezrobocia i odpływu ludności, zmienił się również krajobraz regionu, który dotychczas był kojarzony głównie z górnictwem i hutnictwem. Nastąpił wzrost znaczenia sektora usługowo-przetwórczego oraz branży turystycznej – ze względu na potencjał przyrodniczy i rekreacyjny tego regionu. Potencjał ten przekłada się jedynie w znikomym stopniu na rozwój ekonomiczny i społeczny Obszaru Funkcjonalnego, który zmaga się z problemami charakterystycznymi dla terenów podlegających restrukturyzacji – szczególnie istotne to:

- duże zróżnicowanie społeczne oraz polaryzacja społeczna poszczególnych grup (bezrobotni, słabo wykształcony proletariatus, osoby zatrudnione w perspektywicznych branżach),
- występowanie na niektórych obszarach kumulacji środowisk patologicznych,
- dewastacja ekologiczna dużych obszarów, istnienie niewykorzystanych i niezrekultywowanych terenów pokopalnianych i poprzemysłowych,
- współwystępowanie procesów dynamicznego rozwoju i regresu.

Skuteczną bronią w walce z tymi problemami może okazać się współpraca pomiędzy poszczególnymi samorządami, a także między samorządami a sektorem społecznym, gospodarczym i naukowym. Kluczem do rozwiązania wielu problemów Obszaru Funkcjonalnego oraz do stworzenia lepszych warunków egzystencjalnych dla jego mieszkańców jest m.in. odpowiednia polityka przestrzenna połączona z dbałością o jakość wspólnych przestrzeni. Działania w tym zakresie mogą okazać się dobrym sposobem na likwidację patologii społecznych, wzrost bezpieczeństwa publicznego, wzrost aktywności społecznej i gospodarczej oraz poprawę stanu otoczenia.

2.2 Analiza posiadanych zasobów – delimitacja i charakterystyka Obszaru Funkcjonalnego Zagłębia Dąbrowskiego.

Dokonana przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych na terenie całego kraju wskazała, iż cała Aglomeracja Katowicka, obejmująca trzon złożony z miast Śląska i Zagłębia wraz z otaczającymi je mniejszymi miastami i gminami, stanowi spójny obszar prowadzenia polityki regionalnej. Kolejny krok – obejmujący wydzielenie przestrzeni na poziomie subregionalnym, wymaga przeprowadzenia dalszych, pogłębionych analiz, potwierdzających lub zaprzeczających istnieniu powiązań wyróżniających dany obszar.

Zatem w niniejszym rozdziale, stanowiącym społeczno-ekonomiczną charakterystykę Zagłębia Dąbrowskiego, przeanalizowano szereg zagadnień ilustrujących siłę lub słabości wzajemnych powiązań funkcjonalnych. Pod uwagę wzięto następujące zagadnienia:

- demografia i procesy demograficzne,
- gospodarka i rynek pracy,
- transport i dostępność komunikacyjna,
- infrastruktura techniczna i usługi komunalne,
- kultura,
- edukacja i oświata,
- sport i rekreacja,
- handel – główne centra i poziom powiązań,
- lecznictwo specjalistyczne,
- pomoc społeczna,
- powiązania administracyjne.

Powstała w ten sposób diagnoza, oparta na danych statystycznych, zawiera jednocześnie opis najważniejszych determinant rozwoju obszaru – zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych.

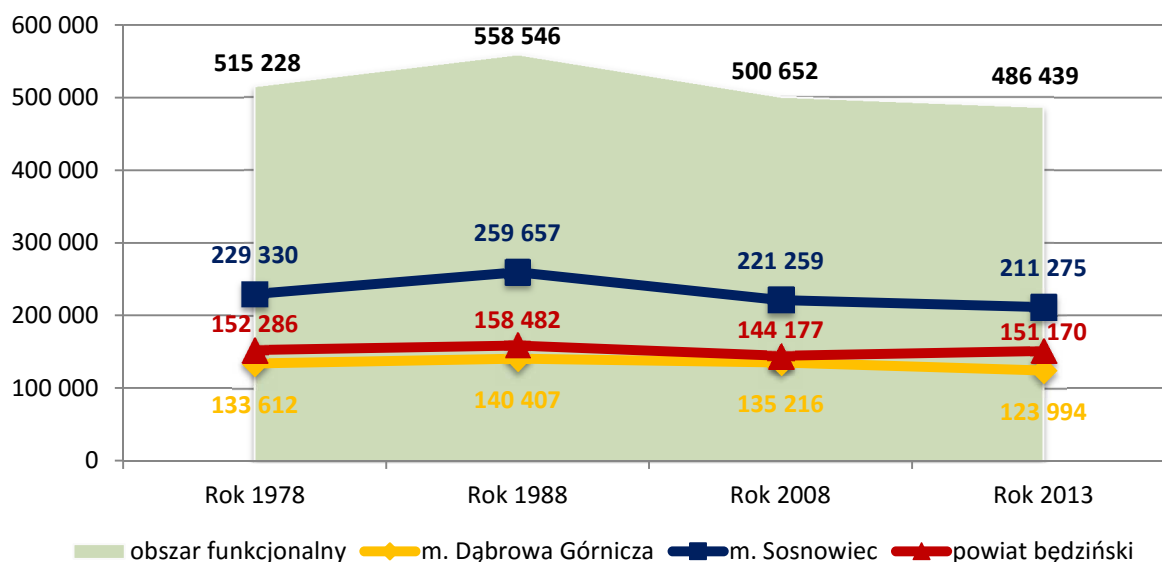
2.2.1 Demografia i procesy demograficzne

Aktualnie na terenie Obszaru Funkcjonalnego zamieszkuje **ponad 486 tys. osób, z czego niemal 70% stanowią mieszkańcy Sosnowca i Dąbrowy Górniczej**. Ludność Obszaru Funkcjonalnego skupia się na terenach o charakterze miejskim, co wpływa na gęstość zaludnienia, która na analizowanym obszarze wynosi aż **751 osób/1 km²**. Obecna sytuacja demograficzna w obrębie Obszaru Funkcjonalnego jest wypadkową wielu czynników, w tym zmian społecznych i gospodarczych zachodzących na przestrzeni ostatnich 30 lat. Szczegółowy opis tych zmian został przedstawiony poniżej.

W zakresie rozwoju demograficznego Obszaru Funkcjonalnego można zaobserwować okresy o zgoła odmiennych tendencjach przemian. **W latach 70. i 80. XX w. nastąpił znaczny wzrost zaludnienia**, który związany był przede wszystkim z dynamicznie rozwijającym się przemysłem oraz powstaniem dużych zakładów pracy (m.in. Huta „Katowice” i Koksownia „Przyjaźń”). W latach 1978-1988 liczba

osób zamieszkujących Obszar Funkcjonalny wzrosła do poziomu 558,5 tys. Tak **duży przyrost wynikał nie tylko z napływu mieszkańców z innych regionów, ale był dodatkowo wzmacniany przez znaczny przyrost naturalny**, którego kulminacja przypadła na lata 1982-1983. Na terenie całego obecnego województwa śląskiego przyrost naturalny kształtował się wówczas na poziomie około 42 tys. osób rocznie. Było to wypadkową przede wszystkim dwóch czynników – jednym z nich była łatwość w znalezieniu zatrudnienia, a drugim rozwój wielorodzinnego budownictwa mieszkaniowego.

Wykres 1: Zmiana liczby mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego w latach 1978-2013.

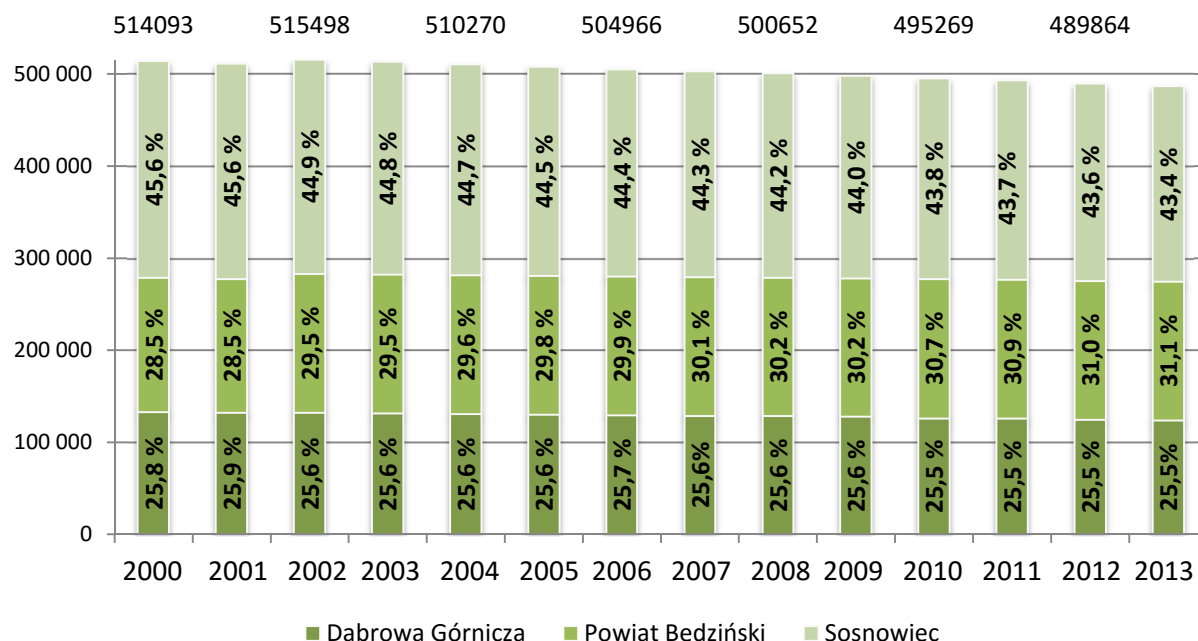

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z badania „Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008” (Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010) oraz danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Należy jednak mieć na uwadze, iż bezpośrednim czynnikiem umożliwiającym tak szybki przyrost liczby ludności było powstanie ogromnej liczby nowych miejsc pracy w nowych i dotychczas działających zakładach przemysłowych. W związku z tym faktem, wraz z restrukturyzacją gospodarki i likwidacją wielu z tych zakładów, nastąpiło odwrócenie trendów demograficznych i systematyczny spadek liczby mieszkańców. **W latach 1988-2008 liczba ludności Obszaru Funkcjonalnego zmniejszyła się o 10% i ostatecznie osiągnęła poziom niższy niż w roku 1978.** Największy spadek odnotowano na obszarach miejskich, w tym zwłaszcza w Sosnowcu, gdzie liczba mieszkańców zmniejszyła się w latach 1988-2008 o niemal 15%.

Spadek liczby mieszkańców na Obszarze Funkcjonalnym następował również po 2008 roku, w związku z czym **obecnie cały Obszar Funkcjonalny zamieszkuje 486.439 osób** (wg danych GUS z 2013 roku). Oznacza to, że w latach 1988-2013 liczba ludności zmniejszyła się o niemal 13% i obecnie na Obszarze Funkcjonalnym mieszka mniej osób niż w początkowej fazie rozwoju demograficznego, tj. w 1978 roku. Szczególnie niekorzystna sytuacja ma miejsce w Sosnowcu i Dąbrowie Górniczej, gdzie spadek liczby mieszkańców ma charakter ciągły. **Zmienia się również rozmieszczenie ludności** – w przypadku miast (Sosnowiec i Dąbrowa Górnicza) mamy do czynienia z odpływem ludności, a na terenie powiatu będzińskiego, gdzie znaczną część powierzchni zajmują gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, obserwowany jest wzrost liczby ludności. Zmiany te doskonale obrazuje poniższy wykres, na którym przedstawiono procentowy udział mieszkańców poszczególnych powiatów (oraz miast na prawach powiatu) w całkowitej liczbie ludności Obszaru Funkcjonalnego.

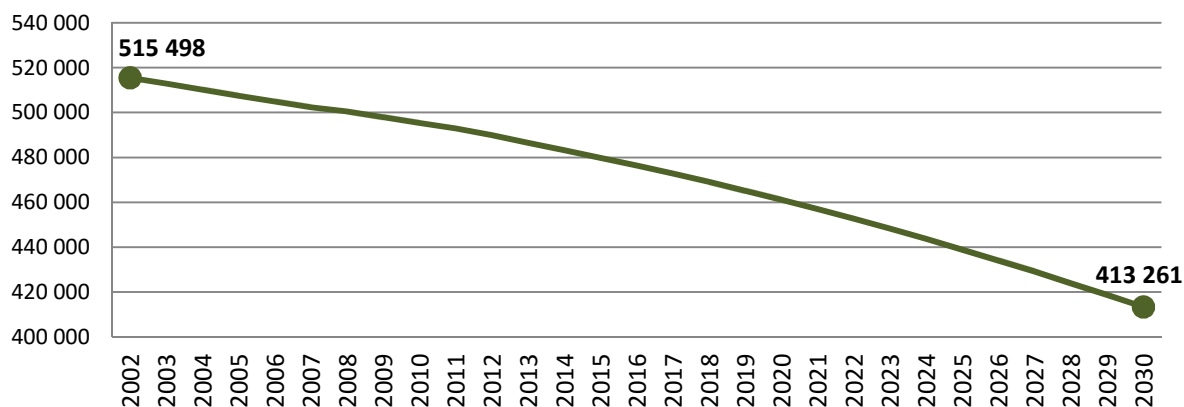
Wykres 2: Liczba mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego w latach 2000-2013 w podziale na powiaty.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Liczba mieszkańców Dąbrowy Górniczej, Sosnowca i Powiatu Będzińskiego od końca 2000 roku systematycznie się zmniejsza. Spadek liczby mieszkańców jest wynikiem ujemnego salda migracji, ale też stale ujemnego wskaźnika przyrostu naturalnego. Na podstawie danych udostępnionych przez GUS określono prognozę demograficzną dla obszaru funkcjonalnego w perspektywie do 2030 roku. Poniższy wykres uwidacznia tendencję spadkową liczby ludności na tym obszarze.

Wykres 3: Prognoza demograficzna dla Obszaru Funkcjonalnego.

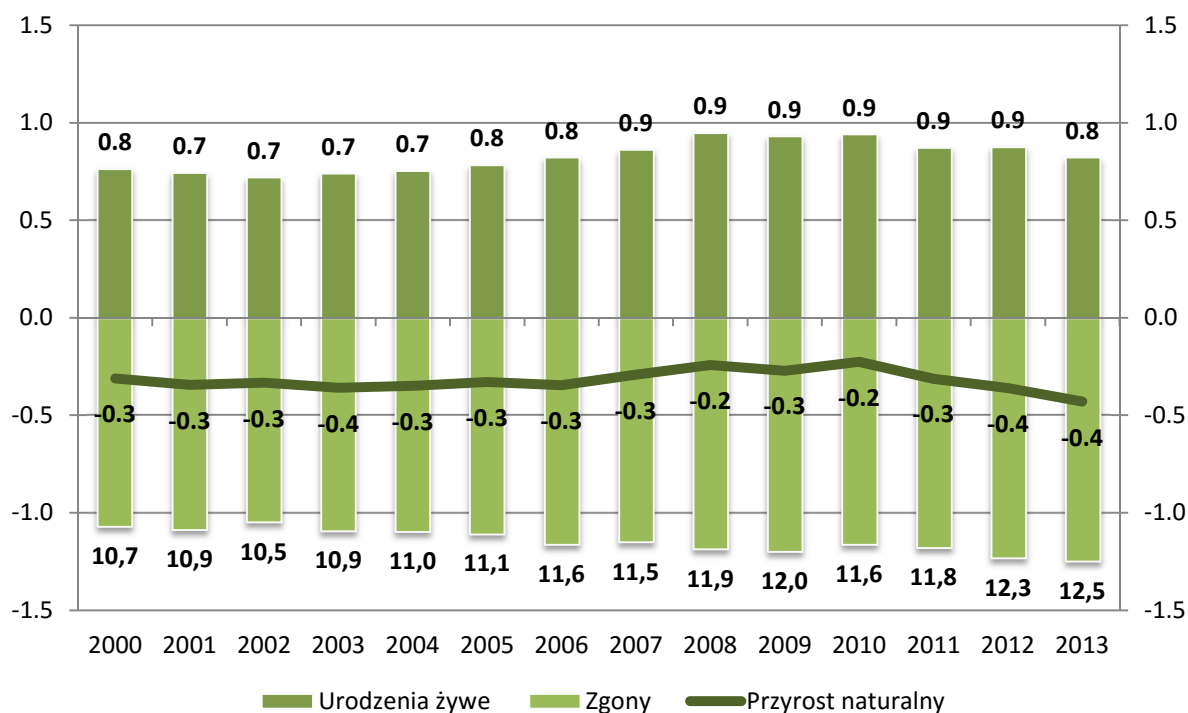

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Postępujące, niekorzystne zjawiska demograficzne mogą w przyszłości przyczynić się do dalszego wyludnienia Obszaru Funkcjonalnego. Metodą prognozowania ustalono, że do roku 2030 liczba osób zamieszkujących na terenie Sosnowca, Dąbrowy Górniczej i powiatu będzińskiego **może zmniejszyć się nawet o kolejne 15% oraz spaść do poziomu ok. 413 tys. osób.**

Jednym z głównych powodów stale zmniejszającej się liczby mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego jest **ujemny przyrost naturalny**. Poniżej został przedstawiony stosunek ilości zgonów do urodzeń żywych oraz wielkość przyrostu naturalnego na Obszarze Funkcjonalnym. Na wykresie widoczne jest, jak te wartości ulegały zmianie od 2000 roku. Można zauważyć utrzymujący się od kilku lat trend spadkowy w zakresie wielkości przyrostu naturalnego, co oznacza, że **w coraz większym stopniu postępuje proces starzenia się społeczeństwa**.

Wykres 4: Stosunek ilości zgonów do urodzeń żywych i wielkość przyrostu naturalnego w latach 2000-2013.

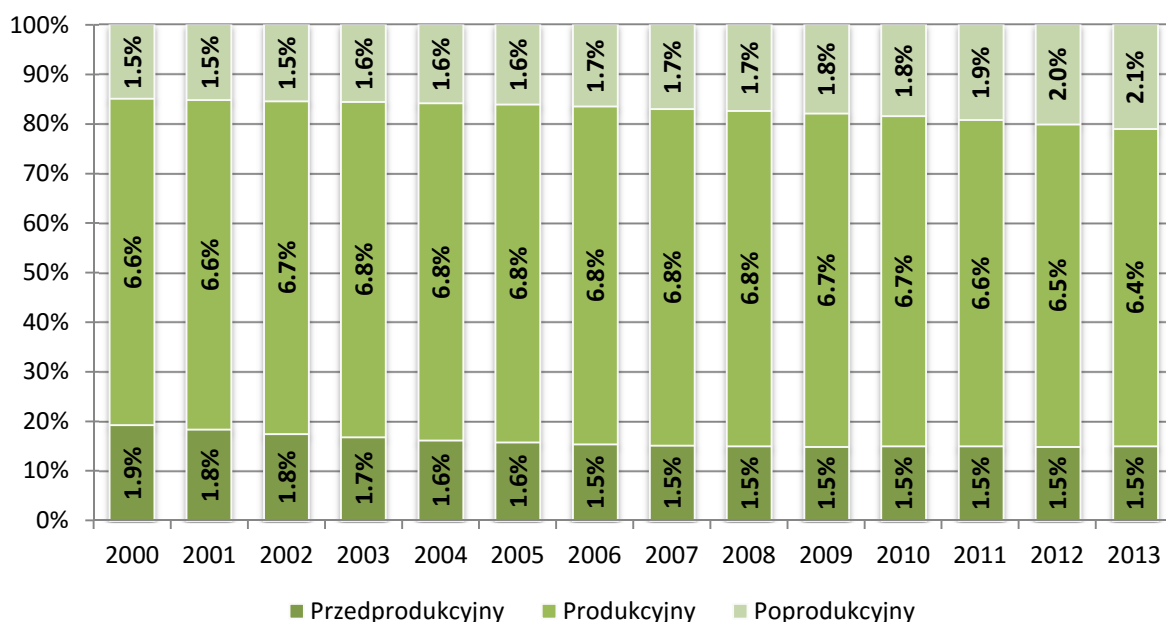

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Charakterystyczna dla Obszaru Funkcjonalnego jest tendencja do zmiany struktury wiekowej ludności, chociaż obecnie przeważa grupa ludności w wieku produkcyjnym (wynosi 311.611 osób i stanowi największą grupę w strukturze – 64,1%), to zauważalny jest **wyraźny wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym** (od 2000 r. liczba ta wzrosła o 24.964 osoby). Zjawisko to, nazywane „starzeniem się społeczeństwa”, jest w Polsce powszechne i jest wynikiem przede wszystkim niskiego poziomu przyrostu naturalnego. Wśród innych czynników warunkujących to zjawisko wskazuje się poziom zamożności społeczeństwa, promowany model rodziny, aktywność zawodowa kobiet, poziom opieki społecznej i ochrony zdrowia, wykształcenie ludności oraz polityka społeczna państwa.³

³ Zgodnie z dokumentem pn. „Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki”, Kancelaria Senatu – Biuro Analiz i Dokumentacji, 2011.

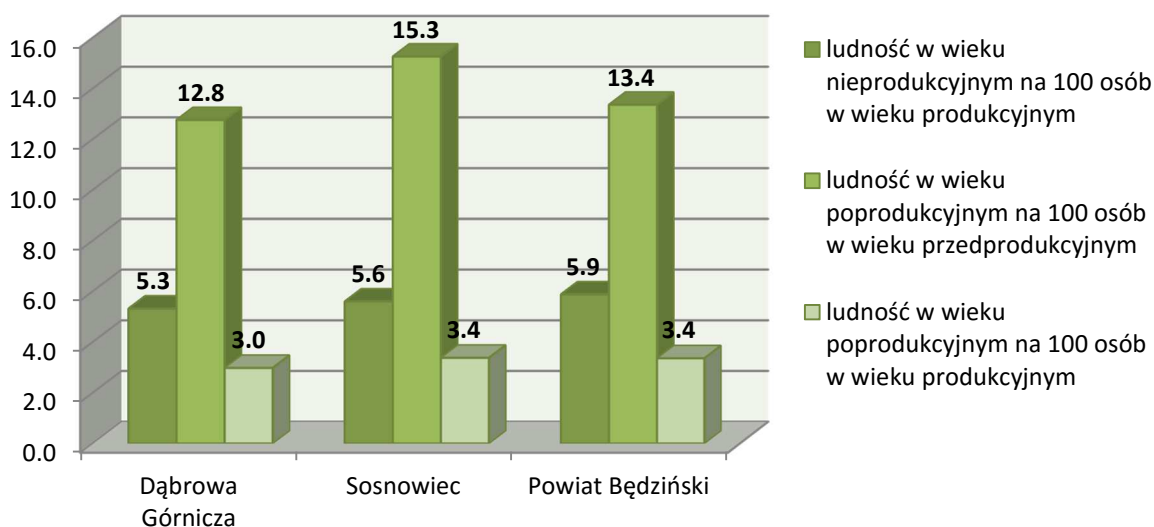
Wykres 5: Struktura wiekowa ludności według wieku ekonomicznego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Postępujące starzenie się społeczeństwa na Obszarze Funkcjonalnym oznacza również **coraz większe obciążenie ekonomiczne dla osób w wieku produkcyjnym**. Dalsze obniżanie się udziału grupy w wieku produkcyjnym będzie skutkowało licznymi problemami w sferze społecznej i gospodarczej. Niski przyrost naturalny w połączeniu z postępującym starzeniem się społeczeństwa spowoduje, że w gospodarce będzie brakowało rąk do pracy (nie nastąpi odtworzenie pokoleniowe pracowników), a ponadto rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym będzie generowała coraz wyższe koszty polityki społecznej i zabezpieczenia emerytalnego. To z kolei może wpłynąć negatywnie na jakość życia mieszkańców, w tym zwłaszcza grupy w wieku produkcyjnym, która będzie ponosić koszty starzenia się społeczeństwa.

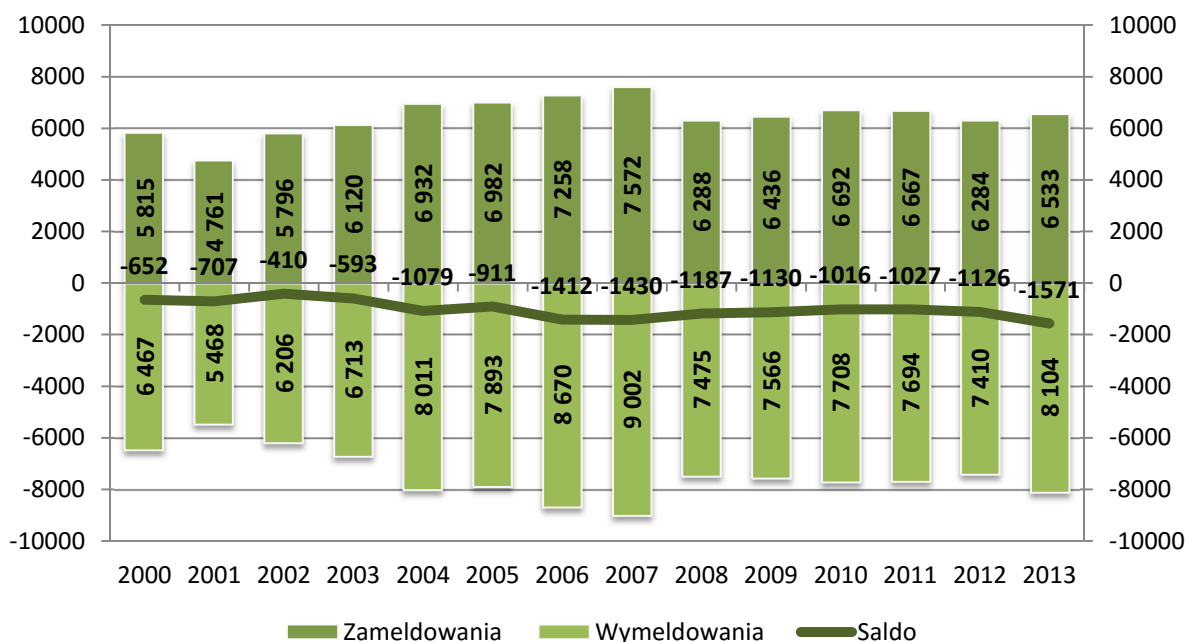
Wykres 6: Wskaźniki obciążenia demograficznego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Spadek liczby mieszkańców jest na Obszarze Funkcjonalnym spowodowany również **ujemnym saldem migracji**. Na poniższym wykresie dokonano porównania danych dotyczących zameldowań i wymeldowań z Obszaru Funkcjonalnego, a także salda migracji w latach 2000-2013. Ujemne saldo migracji utrzymuje się przez cały analizowany okres, przy czym począwszy od 2006 roku liczba wymeldowań corocznie przewyższa liczbę zameldowań o więcej niż 1 tys. osób.

Wykres 7: Wielkość zameldowań i wymeldowań na Obszarze Funkcjonalnym w latach 2000-2013.

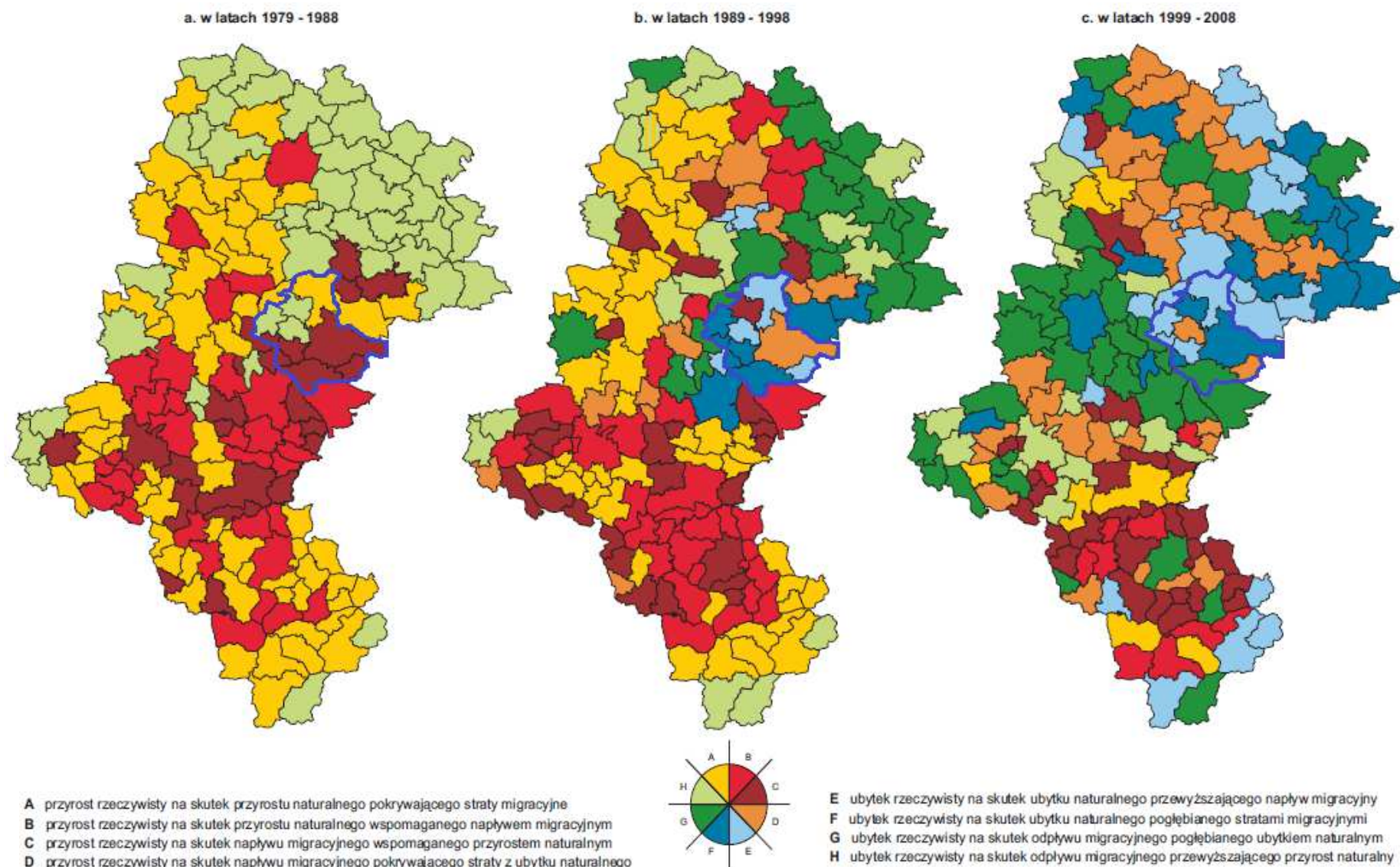

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Zatem w przypadku większości Obszaru Funkcjonalnego **można mówić o występowaniu bardzo niekorzystnych trendów demograficznych, których skutkiem jest systematyczny spadek liczby mieszkańców**. Przede wszystkim należy wspomnieć, iż w obrębie Obszaru Funkcjonalnego występuje **ujemny przyrost naturalny** oraz **ujemne saldo migracji**, które łącznie determinują zmniejszanie się zaludnienia. Dodatkowo, w kilku gminach zauważalny jest trend odwrotny, tj. wzrost liczby ludności w wyniku tzw. suburbanizacji. W tym przypadku, mimo znacznego ubytku naturalnego mieszkańców, całkowita liczba ludności ulega zwiększeniu w wyniku napływu osób z zewnątrz. Wpływa to jednak w pewnym stopniu na spadek liczby osób mieszkających na terenach miejskich Obszaru Funkcjonalnego.

Na poniższej ilustracji zaprezentowano, jak zmieniały się procesy demograficzne na przestrzeni lat 1979-2008. Wyraźnie zauważalne jest odwrócenie się pierwotnych trendów – przykładowo w 1979 roku w Dąbrowie Górniczej następował przyrost rzeczywisty, który wynikał z napływu migracyjnego wspomaganego przez dodatni przyrost naturalny. Z kolei w roku 2008 zaobserwowano sytuację całkiem odmienną, ponieważ liczba mieszkańców miasta zaczęła się zmniejszać na skutek ubytku naturalnego pogłębianego stratami migracyjnymi. Podobne zmiany zachodziły również na całym Obszarze Funkcjonalnym i obecnie ubytek rzeczywisty mieszkańców jest notowany w niemal każdej gminie współtworzącej obszar.

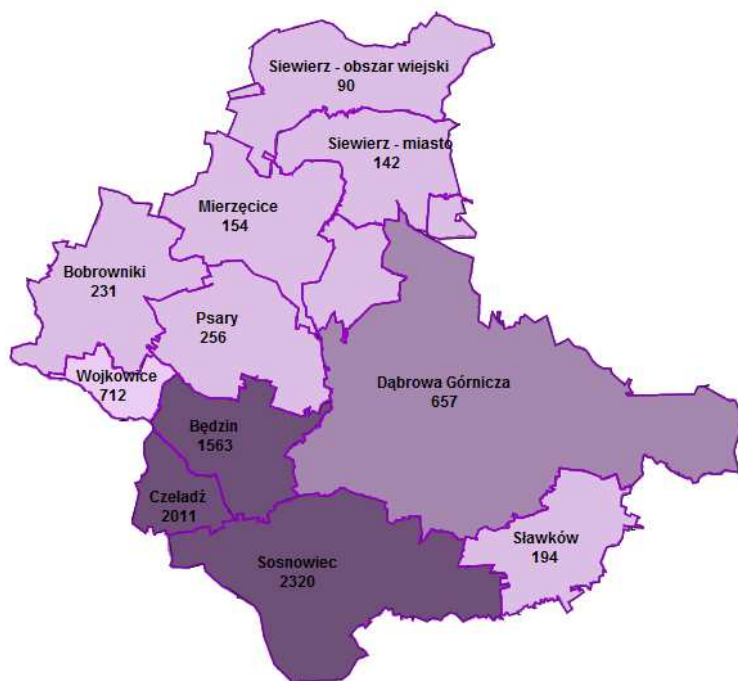
Rysunek 6: Procesy demograficzne w województwie śląskim i na Obszarze Funkcjonalnym.

Źródło: „Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008”, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010.

W nawiązaniu do sytuacji demograficznej na Obszarze Funkcjonalnym, wspomnieć należy również o gęstości zaludnienia, która jest jednym z mierników nasycenia danego obszaru czynnikiem ludzkim. W przypadku całego Obszaru Funkcjonalnego gęstość zaludnienia wynosi aż **751 osób/km²**. Jest to wielkość przewyższająca zarówno gęstość zaludnienia obliczoną dla Polski (123 osoby/km²), jak i dla województwa śląskiego, na terenie którego gęstość zaludnienia kształtuje się na poziomie 373 osób/km². Jednocześnie jednak **rozmieszczenie ludności w obrębie Obszaru Funkcjonalnego nie jest równomierne** – zdecydowanie bardziej zaludnione są obszary miejskie, gdzie znaczna liczba ludności zamieszkuje na terenie dużych osiedli mieszkaniowych. Najwyższa gęstość zaludnienia – 2.320 osób/km² – została odnotowana dla Sosnowca, a najmniejsze zaludnienie (90 osób/km²) występuje na terenach wiejskich Gminy Siewierz. Na uwagę zasługuje także specyficzne rozmieszczenie ludności w obrębie Dąbrowy Górniczej, gdzie średnia gęstość zaludnienia nie jest bardzo wysoka i wynosi 657 osób/km². Należy jednak mieć na uwadze fakt, iż w granicach miasta (część północno-wschodnia) występują liczne obszary o charakterze podmiejskim i wiejskim, charakteryzujące się stosunkowo niewielką gęstością zaludnienia. Z kolei na obszarach o zabudowie miejskiej, tj. w części południowo-zachodniej Dąbrowy Górniczej, gęstość zaludnienia utrzymuje się na poziomie zbliżonym do tego, który został odnotowany dla Miasta Sosnowiec.

Rysunek 7: Gęstość zaludnienia na obszarze funkcjonalnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS oraz Portalu Geostatystycznego.

Wnioski i rekomendacje:

Obszar Funkcjonalny, podobnie jak wiele innych regionów w kraju, boryka się z szeregiem problemów o charakterze demograficznym, przy czym najważniejszym z nich jest **systematyczny spadek liczby mieszkańców**. Czynnikiem decydującym jest w tym przypadku zarówno ujemny przyrost naturalny, jak i ujemne saldo migracji, które dodatkowo pogłębia spadek zaludnienia wynikający z niewielkiej liczby urodzeń. Zważywszy na fakt, iż polityka na poziomie lokalnym może tylko w niewielkim stopniu wpłynąć na wzrost przyrostu naturalnego, władze lokalne powinny skupić swoje działania na tym, aby spowodować zmianę niekorzystnego salda migracji.

2.2.2 Gospodarka i rynek pracy

Podmioty gospodarcze:

Podregion Sosnowiecki, w obrębie którego zlokalizowany jest Obszar Funkcjonalny, boryka się ze skutkami przeprowadzonej w latach 90. XX w. restrukturyzacji gospodarki. Subregion ten obejmuje wschodnią część Górnośląskiego Zagłębia Węglowego, które w XX w. stanowiło podstawę rozwoju gospodarczego aglomeracji. Efektem działań restrukturyzacyjnych były częste likwidacje kopalń węgla kamiennego (Saturn, Paryż, Sosnowiec, Porąbka-Klimontów, Grodziec oraz Jowisz), co w znacznym stopniu przyczyniło się do wzrostu bezrobocia. W wyniku restrukturyzacji odwrócił się stosunek przedsiębiorstw państwowych do prywatnych, a miejsce zamkniętych zakładów produkcyjnych zaczęły zajmować przedsiębiorstwa prywatne, trudniące się drobnym handlem i usługami, z czasem także produkcją przemysłową i innymi specjalistycznymi dziedzinami. Przez cały jednak czas bezrobocie w podregionie Sosnowieckim (a tym samym na Obszarze Funkcjonalnym) było wyższe niż w podregionie katowickim.

Zagłębie Dąbrowskie, w odróżnieniu od Górnego Śląska, rozwijało się w odmiennym klimacie społeczno-politycznym. Wynikało to głównie z uwarunkowań historycznych, ponieważ w XIX w. rzeki Przemsza i Brynica wyznaczały granicę między Cesarstwem Rosyjskim, a Królestwem Pruskim. Stosunki panujące w tych państwach zrodziły różnice kulturowe i społeczne między terenami Zagłębia Dąbrowskiego i Górnego Śląska, a także stworzyły świadomość odrębności ich mieszkańców. Doszły do tego różnice w zagospodarowywaniu terenów obu obszarów, odmienne typy gospodarki i poziom cywilizacyjny ludności. Powstałe różnice stanowią podstawę odrębności Zagłębia Dąbrowskiego oraz Górnego Śląska również w czasach obecnych.

Nasilenie procesu restrukturyzacyjnego miało miejsce w latach 1992-1994, kiedy postępowaniem przekształceniowym objęto aż 135 firm. Zakładami przekształconymi wówczas były m.in. istotne dla lokalnej gospodarki:

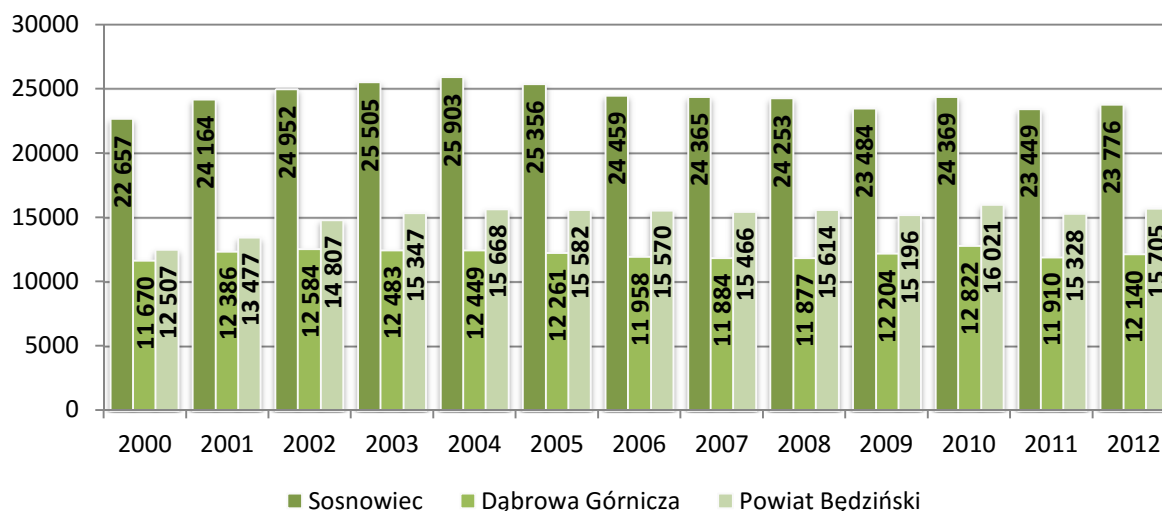
- Huta Katowice,
- Kopalnia Piasku „Maczki-Bór”,
- Elektrociepłownia „Będzin” oraz Elektrownia „Łagisza”,
- Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Wanda” oraz Fabryka Obuwia „Butbędzin”,
- Przedsiębiorstwo „Prema-Milmet”,
- Cementownia „Wiek”,
- kopalnie: Porąbka-Klimontów, Saturn, Sosnowiec, Kazimierz-Juliusz i Niwka-Modrzejów.

Wszystkie kopalnie weszły w skład Katowickiego Holdingu Węglowego SA. Powszechna prywatyzacja nastąpiła także w zakładach „Silma” w Sosnowcu, w Fabryce Maszyn Górniczych „Niwka” i w Hucie „Buczek”.

W wyniku procesów restrukturyzacyjnych, Podregion Sosnowiecki znacznie zmienił swój wizerunek – z obszaru, na którym dominował przemysł ciężki: stalowy, koksowniczy i wydobywczy – stając się również siedzibą sektora motoryzacyjnego, logistyki, przemysłu budowlanego, maszynowego, AGD, elektrycznego i elektronicznego, na którym przybywa podmiotów gospodarczych.

Aktualne dane GUS wskazują, że w 2012 roku na terenie Obszaru Funkcjonalnego powstało 934 nowych podmiotów gospodarczych. Ponadto liczba podmiotów gospodarczych w Sosnowcu spada, a w Dąbrowie Górniczej i Powiecie Będzińskim zwiększa się.

Wykres 8: Liczba podmiotów gospodarczych na Obszarze Funkcjonalnym w latach 2000-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

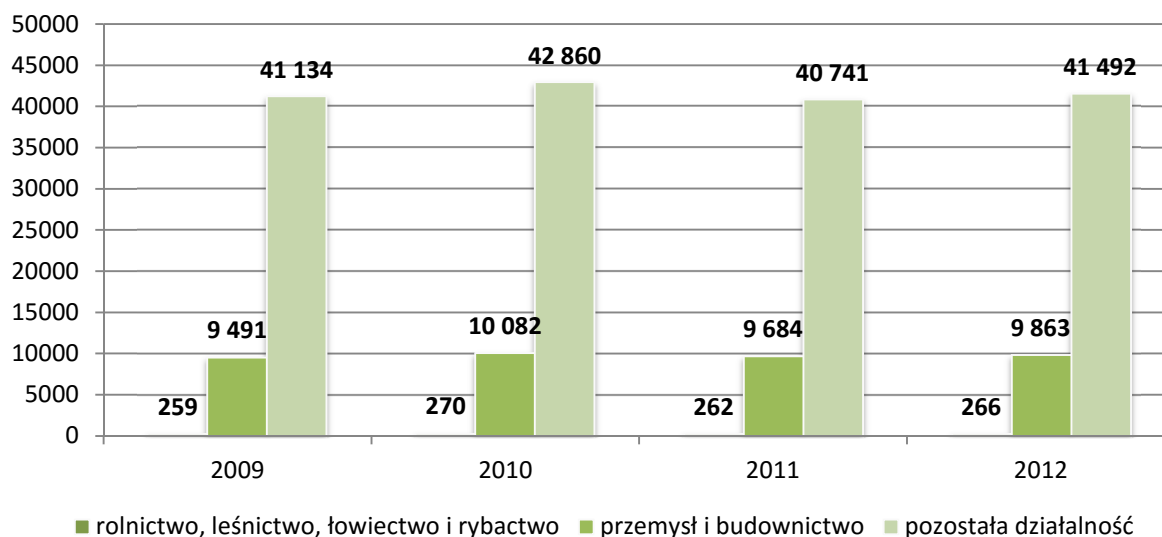
O gospodarce Obszaru Funkcjonalnego w dalszym ciągu w znacznej mierze decyduje działalność dużych przedsiębiorstw. Na terenie Dąbrowy Górniczej funkcjonuje 20 dużych przedsiębiorstw zatrudniających ponad 250 pracowników, w tym m.in.:

- ArcelorMittal Poland S.A.,
- Koksownia „Przyjaźń” – należąca do JSW Koks S.A.,
- Brembo Poland Sp. z o.o.,
- Saint-Gobain Glass Polska Sp. z o.o.,
- Guhring Sp. z o.o.

Spośród dużych przedsiębiorstw, które działają w Sosnowcu, można wymienić m.in. Fabrykę Maszyn Górniczych „Niwka” oraz liczne przedsiębiorstwa o kapitale zagranicznym (jest ich ponad 160), w tym m.in.: liczących się producentów z USA i Unii Europejskiej, takich jak: Timken Polska Sp. z o.o., Foster Wheeler Energia Polska Sp. z o.o., Automotive Lighting Polska Sp. z o.o., Magneti Marelli Exhaust System Polska Sp. z o.o., Heraeus Electro-Nite Polska Sp. z o.o., oraz Remondis Sp. z o.o. Natomiast w Będzinie poza lokalnymi przedsiębiorstwami, takimi jak Elektrociepłownia Łagisza, Elektrociepłownia Będzin, Enion (w tym Rejon Dystrybucji Będzin), Fabryka Przewodów Energetycznych S.A., Huta Będzin S.A., od lat inwestują liczni zewnętrzni inwestorzy (Ahold Polska Sp. z o.o., Black Red White S.A., Centrostal Będzin S.A., Kreisel Sp. z o.o., Prologis Park Będzin II).

Pomimo faktu, iż na Obszarze Funkcjonalnym nie brakuje dużych i innowacyjnych przedsiębiorstw, które inwestują w nowości technologiczne oraz posiadają własne laboratoria, gdzie prowadzone są badania i analizy, a także zmieniają produkcję na nowoczesną i ekologiczną, pod względem liczby podmiotów dominują tu jednak mikroprzedsiębiorstwa o charakterze usługowo-przetwórczym. Na Obszarze Funkcjonalnym zdecydowaną większość stanowi sektor mikroprzedsiębiorstw, w którym zatrudnienie znajduje ok. 40% wszystkich pracujących. Jednakże to średnie i duże przedsiębiorstwa wyznaczają ogólne trendy gospodarcze w regionie oraz mają zauważalnie większy wkład w tworzenie PKB.

Wykres 9: Liczba podmiotów gospodarczych w podziale na rodzaj działalności w latach 2009-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Silny rozwój gospodarczy jest charakterystyczny dla całego województwa śląskiego, które znajduje się w grupie najsilniejszych gospodarczo regionów Polski. Według danych GUS, w 2001 roku w regionie tym wytwarzano 13,7% PKB i to właśnie na jego obszarze mieściło się 17,3% krajowej produkcji przemysłowej. Pod względem wielkości wytwarzanego Produktu Krajowego Brutto, województwo śląskie zajmuje, zaraz po województwie mazowieckim, drugie miejsce w kraju – w przeliczeniu na 1 mieszkańca daje to wartość 21,2 tys. zł., przewyższając wartość średniej krajowej (19,4 tys. zł.). Jest to efektem prężności skoncentrowanego w regionie przemysłu, jak również rozwoju sektora prywatnego i sektora usług. W porównaniu ze średnią unijną, sektor MSP w Polsce jest w większym stopniu zdominowany przez mikroprzedsiębiorstwa, a udział małych firm jest o połowę mniejszy niż w Unii Europejskiej.

W ujęciu branżowym **największy udział w zagłębiowskiej gospodarce mają firmy usługowe (55%)**. Firmy handlowe stanowią 27% ogółu, natomiast firmy zajmujące się produkcją to 18% wszystkich przedsiębiorstw z sektora MSP. W tym przypadku sytuacja struktury podziału rynku jest nieco inna, niż w przypadku charakterystyki gospodarki krajowej.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają kluczową rolę w rozwoju gospodarki, cechują się dużą elastycznością i łatwością dostosowania do sytuacji rynkowej i reagowania na potrzeby rynku. **Bardzo duża liczba przedsiębiorstw świadczy o wysokim potencjale przedsiębiorczym mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego.** Natomiast duże przedsiębiorstwa, częściej niż firmy małe, są kreatorami innowacji oraz decydują o profilu lokalnej gospodarki. Znajduje to potwierdzenie także w przypadku podmiotów gospodarczych zlokalizowanych w obrębie Obszaru Funkcjonalnego.

W dokumencie pn. „*Raport o stanie sektora Małych i Średnich Przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011-2012*”, opublikowanym w 2013 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, określono Polaków jako przedsiębiorczy naród, a Polskę jako kraj, w którym poziom przedsiębiorczości, mierzony udziałem przedsiębiorców lub osób planujących rozpocząć działalność gospodarczą wśród

pracujących, znajduje się powyżej średniej UE. Pod względem liczby przedsiębiorstw Polska jest szóstą gospodarką Unii Europejskiej oraz jednym z krajów UE o największej liczbie nowo powstałych przedsiębiorstw w 2010 r. – zajmuje pod tym względem drugie miejsce, po Francji.

Obszar Funkcjonalny posiada bardzo ważny atut, jakim jest dogodne położenie geograficzne. Miasta i gminy Obszaru Funkcjonalnego mają doskonałe połączenia komunikacyjne z pozostałymi częściami województwa śląskiego, jak również z innymi województwami. Przemieszczanie się w obrębie regionu, kraju oraz za granicę umożliwiają przebiegające w pobliżu autostrady, drogi ekspresowe oraz znajdujące się w niewielkiej odległości międzynarodowe lotniska: śląskie Pyrzowice oraz małopolskie Balice. Główne linie kolejowe łączą największe ośrodki Zagłębia oraz mają charakter tranzytowy.

Instytucje otoczenia biznesu:

Na Obszarze Funkcjonalnym działa wiele instytucji otoczenia biznesu, które mają za zadanie wspierać funkcjonowanie i rozwój przedsiębiorstw. Ponadto podmioty gospodarcze mogą liczyć również na wsparcie ze strony Powiatowych Urzędów Pracy. Pomimo tego, **przedsiębiorcy negatywnie oceniają wsparcie przestrzeni biznesowej na Obszarze Funkcjonalnym.**⁴

Spśród instytucji otoczenia biznesu działających na Obszarze Funkcjonalnym można wymienić m.in.:

- Katowicką Specjalną Strefę Ekonomiczną – Podstrefa Sosnowiecko-Dąbrowska,
- Agencję Rozwoju Lokalnego,
- Regionalną Izbę Przemysłowo- Handlową,
- Stowarzyszenie Kupców Polskich,
- Cech Rzemiosł Różnych,
- Fundację na Rzecz Wspierania Przedsiębiorczości i Promocji Zawodowej Osób Poszukujących Pracy,
- Sosnowiecką Radę Samorządu Gospodarczego,
- Dąbrowską Radę Biznesu przy Prezydencie Miasta Dąbrowa Górnicza,
- Zagłębiowską Izbę Gospodarczą,
- Fundację Regionalnej Agencji Promocji Zatrudnienia.

Wśród instytucji otoczenia biznesu, za szczególnie atrakcyjną można uznać **Katowicką Specjalną Strefę Ekonomiczną – Podstrefę Sosnowiecko-Dąbrowską**, która jest jedną z czterech podstref powstałej w 1996 roku Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Swoim zasięgiem **obejmuje tereny o łącznej powierzchni 417 ha położone w Sosnowcu, Dąbrowie Górniczej, Sławkowie, Siewierzu, Zawierciu, Siemianowicach Śląskich, Częstochowie i Koniecpolu**, a jej wskaźnik zagospodarowania wynosi 63 %. Charakterystyczną cechą Podstrefy jest rozproszenie terytorialne obszarów nią objętych.

⁴ Raport końcowy z badania w ramach projektu "Badania i analizy kierunków zmian sektora MSP Subregionu Zagłębia Dąbrowskiego w kontekście rynku pracy" Współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Opracował zespół badawczy dr inż. Marek Jabłoński, dr inż. Adam Jabłoński, Katowice 2012.

Głównym celem działania KSSE S.A. jest tworzenie nowych miejsc pracy poprzez przyciąganie nowych inwestycji w Regionie. Podstawową zaletą inwestowania na terenach objętych KSSE jest **możliwość skorzystania z ulg podatkowych, których wysokość zależy od skali inwestycji. Podstrefa pozyskała łącznie 36 inwestorów, w tym 13 w Sosnowcu** (12 w momencie opracowywania dokumentu uruchomiło już działalność) **oraz 10 w Dąbrowie Górniczej**. Całkowita liczba miejsc pracy w tych firmach to 15.000, natomiast nakłady inwestycyjne wynoszą 4,7 mld zł. Pozyskani inwestorzy w większości reprezentują branżę motoryzacyjną. Są wśród nich jednak również producenci sprzętu AGD, a także przedstawiciele branż: stalowej, wydawniczej oraz elektroniczno-informatycznej. Różnorodność branż oraz ich charakter potwierdzają **duży udział Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w zachodzącej w regionie restrukturyzacji przemysłu ciężkiego**.

Pomimo faktu, iż na terenie Obszaru Funkcjonalnego występuje wiele instytucji otoczenia biznesu, właściciele przedsiębiorstw niekorzystnie oceniają przestrzeń biznesową w Zagłębiu Dąbrowskim.⁵ Firmy z sektora MSP, działające na Obszarze Funkcjonalnym, raczej nisko oceniają także współpracę z Powiatowymi Urzędami Pracy (jak wynika z badań ponad 60% firm na Obszarze Funkcjonalnym nie współpracuje z Urzędami Pracy, a jeżeli już się takowej podejmują, to głównie w zakresie organizacji staży bądź dofinansowania stanowisk pracy).

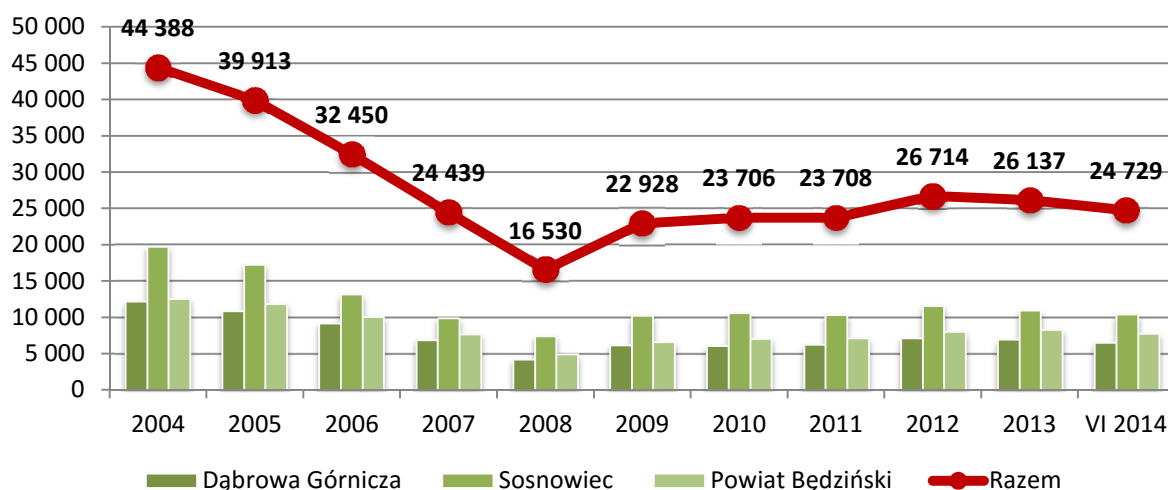
Rynek pracy:

Pomimo tego, iż Obszar Funkcjonalny posiada bardzo korzystne warunki rozwojowe, **zмага się on z problemem wysokiego bezrobocia** (stopa bezrobocia na Obszarze Funkcjonalnym jest wyższa niż średnia dla całego województwa śląskiego), **a także niedopasowaniem kadry pracowniczej do potrzeb przedsiębiorców**.

Podstawowym elementem kształtującym rynek pracy jest aktywność ekonomiczna ludności, która obejmuje zarówno liczbę osób pracujących, bezrobocie i bierność zawodową. Na poniższym wykresie zaprezentowano syntetyczne dane dotyczące aktywności ekonomicznej ludności całego Obszaru Funkcjonalnego, a także poszczególnych powiatów (w tym miast na prawach powiatu – Dąbrowy Górniczej i Sosnowca). Wyraźnie widoczne jest, że po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej liczba bezrobotnych zaczęła szybko spadać (w tempie nawet 30% w skali roku), aby w roku 2008 osiągnąć najniższy poziom, tj. 16.530 osób. W kolejnych latach zaczęto jednak notować stopniowy wzrost liczby osób bezrobotnych – do poziomu 26.714 osób w grudniu 2012 roku. Natomiast rok 2013 był pierwszym, w którym odnotowano spadek liczby bezrobotnych. Tendencja spadkowa utrzymuje się, a najnowsze dane wskazują, że na terenie Obszaru Funkcjonalnego zarejestrowanych jest 24.729 osób bezrobotnych, tj. około 56% wartości zanotowanej na koniec 2004 roku.

⁵ Raport końcowy z badania w ramach projektu "Badania i analizy kierunków zmian sektora MSP Subregionu Zagłębia Dąbrowskiego w kontekście rynku pracy" Współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Opracował zespół badawczy dr inż. Marek Jabłoński, dr inż. Adam Jabłoński, Katowice 2012.

Wykres 10: Aktywność ekonomiczna mieszkańców – liczba bezrobotnych w latach 2004-2014.

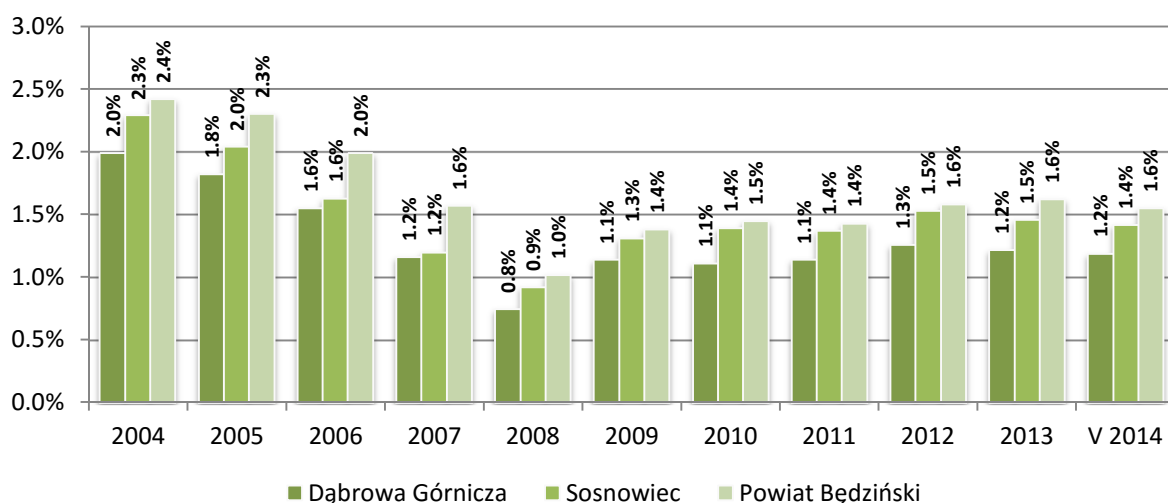

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Podobnym wahaniom ulegał również podstawowy wskaźnik dotyczący aktywności ekonomicznej mieszkańców, tj. wskaźnik bezrobocia rejestrowanego. W pierwszym analizowanym roku wskaźnik ten kształtował się w poszczególnych powiatach na następującym poziomie: M. Dąbrowa Górnicza – 19,6%, M. Sosnowiec – 22,9% oraz Powiat Będziński – 24,2%.

W kolejnych latach stopa bezrobocia zmniejszała się, podobnie jak liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w powiatowych urzędach pracy. W latach 2008-2009 zaczęła rosnąć liczba bezrobotnych, w związku z czym systematycznie wzrastał również wskaźnik bezrobocia rejestrowanego. Aktualnie – według danych na koniec maja 2014 roku – najniższa stopa bezrobocia jest notowana dla Dąbrowy Górniczej (11,9) i tylko na terenie tego powiatu jest ona niższa od stopy obliczonej dla całego kraju (12,5%). W pozostałych powiatach wskaźnik bezrobocia rejestrowanego wynosi odpowiednio – 14,2% w przypadku Sosnowca oraz 15,5% w przypadku powiatu będzińskiego. Oznacza to, że stopa bezrobocia na terenie całego Obszaru Funkcjonalnego jest wyższa od odnotowanej dla województwa śląskiego (10,6%).

Wykres 11: Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2014.

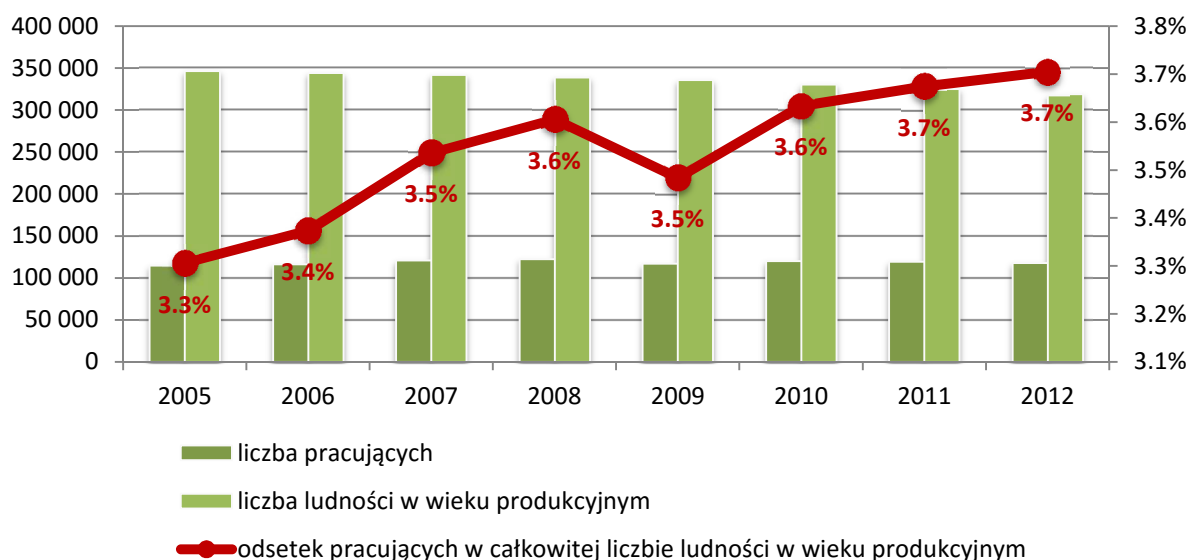

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Pozytywną tendencją notowaną na lokalnym rynku pracy przed 2009 rokiem był szybki i znaczący spadek liczby bezrobotnych (o ponad 60% w stosunku do roku 2004). W roku 2009 odnotowano ponowny niewielki wzrost bezrobocia, które następnie ustabilizowało się dzięki stale rosnącej liczbie przedsiębiorstw. Aby jednak uzyskać pełniejszy obraz lokalnego rynku pracy należy odnieść dane dotyczące liczby pracujących mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego do ogólnej liczby osób w wieku produkcyjnym.

Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się ponadprzeciętnym udziałem ludności w przedziale od 18 do 60 (kobiety) i 65 (mężczyźni) lat. Ta grupa ludności zmniejszyła się jednak w ostatnich latach, co może stanowić czynnik ułatwiający uzyskanie zatrudnienia. Zamieszczone poniżej porównanie liczebności grupy osób w wieku produkcyjnym i grupy czynnych na rynku pracy wskazuje na bardzo pozytywne zjawisko – wzrost liczby osób aktywnych pod względem ekonomicznym. Na Obszarze Funkcjonalnym systematycznie rośnie liczba osób pracujących. W latach 2005-2012 przybyło ponad 3,6 tys. osób pracujących, co oznacza wzrost o około 3%. Jednocześnie w tym samym czasie o ok. 7% zmniejszyła się liczba ludności w wieku produkcyjnym, co oznacza, że mieszkańcy Obszaru Funkcjonalnego są coraz bardziej aktywni zawodowo.

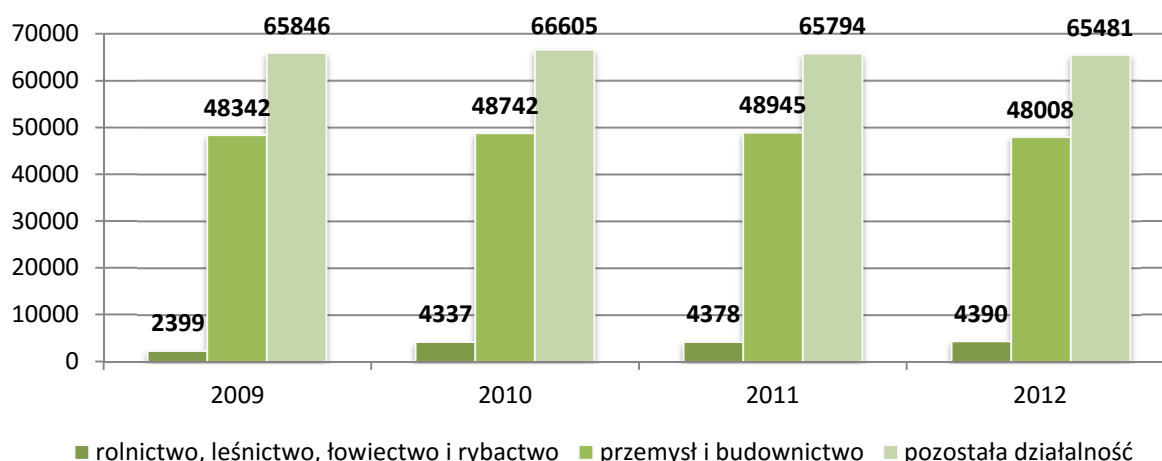
Wykres 12: Porównanie liczby osób pracujących do ludności w wieku produkcyjnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Z przedstawionych poniżej danych wynika, że **większość mieszkańców (ok. 55%) jest zatrudniona poza sektorem przemysłu i budownictwa. Jednocześnie jednak aż 41% osób nadal pracuje dla podmiotów gospodarczych działających w branżach związanych z przemysłem i budownictwem.** Jest to szczególnie istotne, zważywszy na fakt, iż tego rodzaju podmioty stanowią zaledwie około 19% wszystkich jednostek gospodarczych działających na terenie Obszaru Funkcjonalnego. Tym samym na każdy podmiot z branży przemysłu i budownictwa przypada średnio 4,87 pracowników, a średnie zatrudnienie w podmiotach usługowych wynosi 1,58 osoby.

Wykres 13: Liczba pracujących według rodzajów działalności gospodarczej w latach 2009-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

W strukturze zatrudnienia na Obszarze Funkcjonalnym dominuje zatrudnienie w sektorze handlu i usług. Według danych GUS w 2012 roku spośród 117.879 pracujących osób, zatrudnienie w sektorze handlu i usług znalazło aż 56% osób (tj. 65.481 osób), drugą grupę stanowił przemysł i budownictwo – 41% (tj. 48.008), najmniejszą grupę natomiast stanowiły osoby zatrudnione w sektorze rolnictwa i leśnictwa – 4% (tj. 4.390 osób). Należy jednak zaznaczyć, że w Dąbrowie Górniczej dominował sektor przemysłu i budownictwa (54%), natomiast w Powiecie Będzińskim oraz w Sosnowcu najwięcej osób znalazło zatrudnienie w sektorze handlu i usług (55% i 66%).

Opisany wyżej stan rzeczy wynika przede wszystkim z utrzymującego się w dalszym ciągu, dużego znaczenia tradycyjnych branż przemysłu ciężkiego, a także obecności na Obszarze Funkcjonalnym dużych zakładów pracy, zatrudniających nawet kilka tysięcy osób. Z kolei sektor usługowy tworzą zwykle mikroprzedsiębiorcy – zatrudniający do 10 osób lub prowadzący działalność jednoosobową.

Rynek pracy na Obszarze Funkcjonalnym jest powiązany z aglomeracją Katowic i Krakowa. Doskonale odzwierciedla to proces dojazdów ludności do miejsc pracy. Województwo Śląskie z policentryczną aglomeracją jest miejscem, gdzie ten proces dynamicznie się rozwija – na dziesięć najliczniejszych ruchów zarobkowych z miasta do miasta, aż sześć to przykłady ze Śląska i Zagłębia. Z badań GUS, bazujących na wynikach spisu powszechnego z 2011 roku (na podstawie zestawienia miejsc zamieszkania z miejscem pracy Polaków), wynika, że Katowice są miejscem pracy 4,1 tys. dąbrowian oraz aż 9 tys. mieszkańców Sosnowca. Liczba osób dojeżdżających do pracy z Sosnowca do Katowic jest największa spośród liczby osób dojeżdżających do pracy w obrębie innych miast w Polsce. Ciekawie wygląda statystyka, gdy odwróci się tendencję, ponieważ Katowiczanie, którzy pracują w Sosnowcu jest niespełna 1,3 tys. Kolejna rozbieżność dotyczy innego dużego ośrodka, jakim jest Kraków. Z Krakowa do Katowic w celach zarobkowych przyjeżdża tylko 495 osób, natomiast do Dąbrowy Górniczej, aż 2,3 tys. osób (głównym miejscem zatrudnienia tych osób jest ArcelorMittal – dawna Huta „Katowice”).

Jak wynika z raportu końcowego z badania w ramach projektu „*Badania i analizy kierunków zmian sektora MSP Subregionu Zagłębia Dąbrowskiego w kontekście rynku pracy*”⁶, przedsiębiorcy z sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (które stanowią 98% ogółu aktywnych firm) deklarują znajomość zasad równouprawnienia kobiet i mężczyzn, niemniej jednak w zdecydowanej większości preferują zatrudniać mężczyzn (mimo iż jednocześnie deklarują, że właśnie w tej grupie dominuje duża rotacja zatrudnieniowa), co częściowo wynikać może z wciąż tradycyjnie przemysłowego charakteru lokalnej gospodarki.

Właściciele firm w procesie rekrutacji zwracają szczególną uwagę na umiejętności i doświadczenie w branży, w najmniejszym stopniu natomiast na wykształcenie, co może być wyraźnym sygnałem skierowanym do placówek oświatowych, które jak wynika z badania, w niewielkim stopniu współpracują z przedsiębiorcami i specjalistami od HR w zakresie dostosowania swojej oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. Przedsiębiorcy niechętnie zatrudniają absolwentów szkół technicznych i zawodowych, w dużej mierze dlatego, że nie spełniają oni ich oczekiwań, a poziom wykształcenia jest niewystarczający do wymagań rynku pracy. Duża część przedsiębiorców deklaruje, iż planuje zwiększyć zatrudnienie właśnie w sektorze specjalistów do prac fizycznych, jednak obawia się braku wyspecjalizowanej kadry na te stanowiska.

Okolo 60% przedsiębiorców prowadzących działalność na Obszarze Funkcjonalnym nie zatrudnia absolwentów szkół zawodowych, co jest spowodowane głównie brakiem potrzeby zatrudniania tych osób, wynikającej z profilu działalności firmy. Ponadto dla około 30% pracodawców poziom wiedzy absolwentów szkół zawodowych nie spełnia ich oczekiwań. Niewiele różni się sytuacja w przypadku absolwentów szkół technicznych, choć opinie przedstawicieli firm są bardziej wypośrodkowane – 51% przedsiębiorców zatrudnia absolwentów, a 49% firm nie podejmuje takowej współpracy, głównie z powodu braku potrzeby lub niedopasowania poziomu wiedzy.

Podsumowanie i wnioski:

Obszar Funkcjonalny wykazuje spójność pod względem specyfiki przedsiębiorstw prowadzących działalność na jego terenie. W wyniku procesów restrukturyzacyjnych przeprowadzonych w latach 90. przekształceniu uległy największe zakłady pracy na tym obszarze. Obszar Funkcjonalny zmienił swój wizerunek, a dominujący dotychczas przemysł ciężki: koksowniczy, stalowy i wydobywczy, został w dużej mierze zastąpiony sektorem handlowo-usługowym. Na Obszarze Funkcjonalnym działają duże przedsiębiorstwa, które mają istotne znaczenie dla jego gospodarki (niektóre z nich zatrudniają ponad 250 pracowników), jednakże aż 98% wszystkich przedsiębiorstw stanowią te z sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, z czego zdecydowaną przewagę ma sektor mikroprzedsiębiorstw, w którym zatrudnienie znajduje ok. 40% wszystkich pracujących.

⁶ Raport końcowy z badania w ramach projektu "Badania i analizy kierunków zmian sektora MSP Subregionu Zagłębia Dąbrowskiego w kontekście rynku pracy" Współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Opracował zespół badawczy dr inż. Marek Jabłoński, dr inż. Adam Jabłoński, Katowice 2012.

Istotnym problemem, z jakim boryka się Obszar Funkcjonalny, jest bardzo duże bezrobocie, które jest wyższe niż średnia obliczona dla całego kraju. Tak duże bezrobocie wynika głównie z kształtowania się niekorzystnych procesów ekonomicznych w kraju, dodatkowo zapobieganiu temu procesowi nie sprzyja niski stopień współpracy jednostek oświatowych z przedsiębiorcami oraz niedostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku. Należy także podkreślić, że pomimo wielu atutów inwestycyjnych i komunikacyjnych, jakie posiada Obszar Funkcjonalny, przedsiębiorcy niekorzystnie oceniają funkcjonującą na nim przestrzeń biznesową. Zdaniem przedsiębiorców jest to w dalszym ciągu obszar niedoinwestowany i marginalizowany.

Sposobem na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Obszaru Funkcjonalnego, a tym samym na walkę z bezrobociem, może stać się zwiększenie promocji Obszaru Funkcjonalnego, uelastycznienie i usprawnienie współpracy firm z administracją publiczną, a także wzmocnienie współpracy jednostek oświatowych z przedsiębiorstwami, w celu zapewnienia wyspecjalizowanej kadry pracowniczej. Jako skutek niedopasowania preferencji zatrudnieniowych przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze Zagłębia Dąbrowskiego do poziomu wykształcenia i posiadanych umiejętności mieszkańców tego obszaru, można wymienić napływ dużej liczby pracowników z innych aglomeracji (np. Krakowa) oraz odpływ mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego, którzy podejmują pracę m.in. w Katowicach.

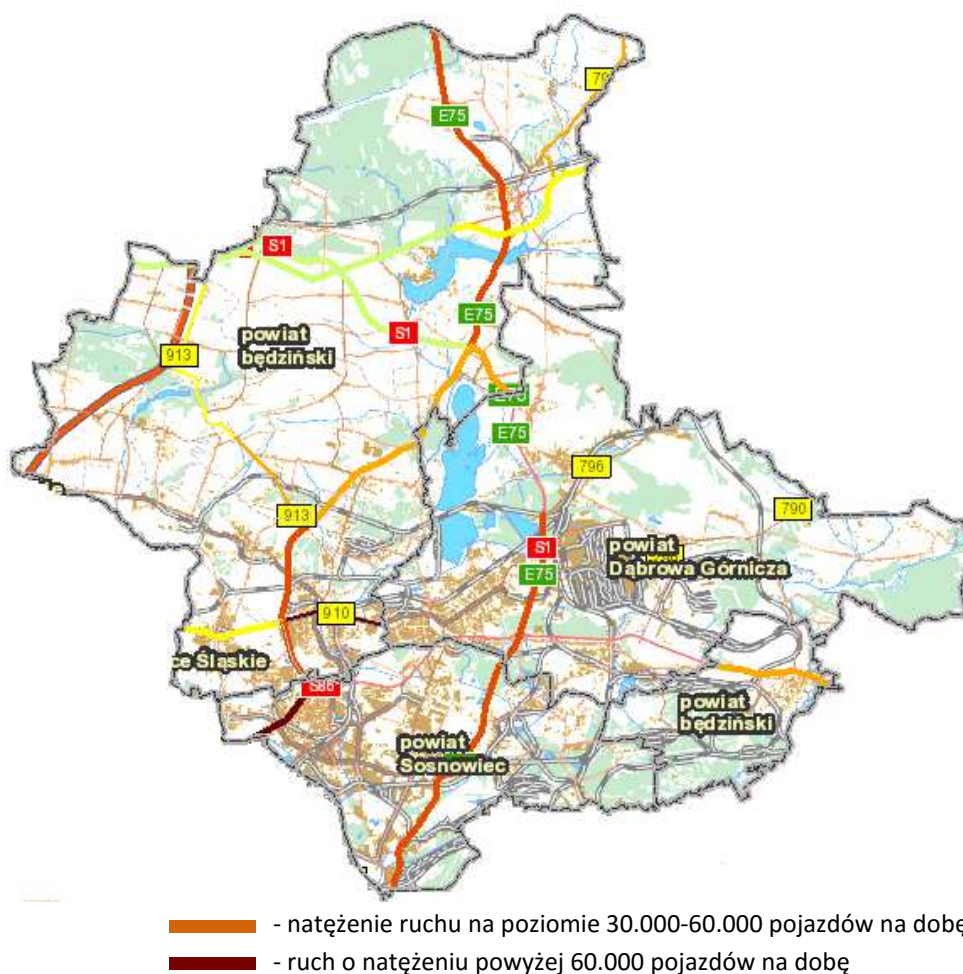
Można zatem stwierdzić, iż w zakresie gospodarki i rynku pracy występuje wyraźne powiązanie funkcjonalne pomiędzy Obszarem Funkcjonalnym a miastami takimi, jak Katowice i Kraków. Jest to szczególnie istotne, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że skala dojazdów w celach zarobkowych mieszkańców Sosnowca do Katowic jest największą w skali całego kraju. Zważywszy na powyższe powiązania, należy zatem zadbać o jakość komunikacji pomiędzy tymi obszarami, jak również o dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy na terenie Obszaru Funkcjonalnego, aby umożliwić podjęcie pracy jego mieszkańcom w ich miejscu zamieszkania.

2.2.3 Transport i dostępność komunikacyjna

Infrastruktura transportowa

Infrastrukturę transportową na Obszarze Funkcjonalnym tworzą drogi o zasięgu krajowym, regionalnym (drogi wojewódzkie) i lokalnym (gminne i powiatowe), o łącznej długości ponad 1 tys. km. Na poniższym schemacie zaprezentowano rozmieszczenie dróg na Obszarze Funkcjonalnym. W zależności od natężenia ruchu, drogi zostały oznaczone różnymi kolorami, przy czym im ciemniejszy kolor, tym większy jest średni dobowy ruch (według danych na 2010 rok).

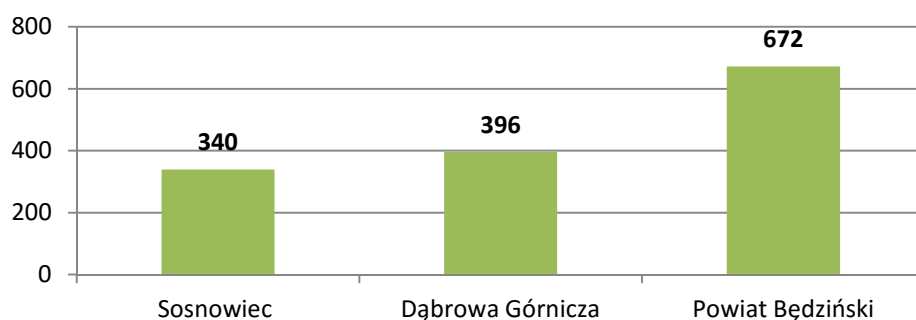
Rysunek 8: Schemat drogowy Obszaru Funkcjonalnego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://mapy.orsip.pl/imap/>.

Zdecydowanie najbardziej rozwiniętą infrastrukturę drogową posiada Dąbrowa Górnicza, na terenie której znajduje się niemal 400 km różnego rodzaju dróg. Tak wysoki wskaźnik wynika z konieczności zapewnienia dostępności komunikacyjnej na stosunkowo dużym obszarze – Dąbrowa Górnicza jest jednym z 10 największych pod względem powierzchni miast w Polsce. Miasto Sosnowiec dysponuje ok. 340 km dróg, natomiast przez powiat będziński przebiega około 365 km dróg gminnych, 285 km dróg powiatowych oraz ok. 22 km dróg wojewódzkich. Ponadto przez powiat przebiegają także drogi krajowe 86 i 94.

Wykres 14: Infrastruktura drogowa na Obszarze Funkcjonalnym.

* Dane dla Powiatu Będzińskiego obejmują tylko drogi gminne, powiatowe i wojewódzkie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.mapaakustyczna.dabrowa-gornicza.pl, www.bip-pzd.powiat.bedzin.pl, Program Ochrony Środowiska dla miasta Sosnowca na lata 2009-2018.

Z przedstawionych danych wynika, że zidentyfikowany Obszar Funkcjonalny jest zlokalizowany na skrzyżowaniu ważnych drogowych szlaków komunikacyjnych.

Drogi ekspresowe:

- S 1 – o długości docelowej około 123 km. Droga ekspresowa S1 przebiega przez obszar województwa śląskiego i częściowo małopolskiego. Przebiega m.in. przez Dąbrowę Górniczą i Mierzęcice;
- S 86 – o długości około 7 km, łącząca Sosnowiec i Katowice.

Drogi krajowe:

- DK 1 – o długości około 438 km łącząca Toruń z granicą państwa z Czechami w Cieszynie. Stanowi Transeuropejski Korytarz Transportowy nr IV – E 75 (Gdańsk-Warszawa-Katowice-Wiedeń). Trasa ta na znacznym obszarze ma charakter dwujezdniowej drogi ekspresowej o oznaczeniu S1;
- DK 86 – o długości ok. 40 km łącząca Podwarpie (droga ekspresowa S1) z Tychami (częściowo poprzez drogę ekspresową S86). Droga przebiega m.in. przez miejscowości Sarnów, Będzin, Sosnowiec, Katowice;
- DK 79 – o długości ok. 450 km łącząca Warszawę z Bytomiem. Stanowi jeden z trzech traktów komunikacyjnych łączących Katowice i Kraków, przebiega m.in. przez Sosnowiec;
- DK 78 – o długości ok. 230 km prowadząca z Chałupek do Chmielnika, przebiega przez województwa: śląskie (m.in. Gliwice, Siewierz) i świętokrzyskie. Droga krajowa nr 78 łączy również miejscowości leżące w jej pobliżu z portem lotniczym Katowice w Pyrzowicach;
- DK 94 – o długości ok. 460 km, przebiega pomiędzy Zgorzelcem (województwo dolnośląskie) i Tarnowem (województwo małopolskie) m.in. przez Wrocław, Opole, Katowice, Czeladź, Będzin, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Kraków. Droga jest alternatywą dla autostrady A4.

Drogi wojewódzkie:

- DW 790 – o długości ok. 34 km, łącząca Dąbrowę Górniczą i Pilicę;
- DW 910 – o długości ok. 7 km, łącząca Będzin i Dąbrowę Górniczą;
- DW 913 – o długości 15,2 km łącząca Będzin i Pyrzowice, biegnie również przez Psary.

Autostrady:

- A1 – o długości docelowej ok. 580 km, łącząca Rusocin (woj. pomorskie), z granicą państwa z Czechami w Gorzyczkach (woj. śląskie);
- A4 – o długości docelowej ok. 680 km, łącząca granicę z Niemcami w Jędrzychowicach koło Zgorzelca (woj. dolnośląskie), z granicą państwa z Ukrainą w Korczowej (woj. podkarpackie).

Przez obszar objęty niniejszym projektem przebiegają również następujące linie kolejowe:

- **magistrala kolejowa Nr 1:**
Przebieg: Katowice-Warszawa
Linia kolejowa leży w ciągu europejskiej sieci linii kolejowych „E”, zaliczanych do głównych międzynarodowych linii kolejowych transportu pasażerskiego (E 65). Na linii prowadzone są przewozy pasażerskie i towarowe.
- **pierwszorzędna linia kolejowa Nr 133**
Przebieg: Łazy – Żąbkowice – Jaworzno Szczakowa – Kraków
Linia zaliczana do europejskiej sieci linii kolejowych „E” oraz do głównych międzynarodowych linii kolejowych transportu kombinowanego AGTC. Na linii prowadzone są zarówno przewozy pasażerskie, jak i towarowe.
- **pierwszorzędne linie kolejowe Nr 154 i 171 tworzące tzw. wschodnie obejście GOP**
Przebieg: Katowice Muchowiec – Dąbrowa Górnicza Towarowa – Łazy
Linia przeznaczona jest wyłącznie do prowadzenia ruchu towarowego.
- **pierwszorzędna linia kolejowa Nr 65**
Przebieg: Sosnowiec Południowy – Dąbrowa Górnicza Strzemieszyce – Bukowno – Tunel.
- linia kolejowa nr 186
Przebieg: Dąbrowa Górnicza – Sosnowiec.

Na powyższych liniach kolejowych prowadzone są przewozy pasażerskie następujących relacji:

- Katowice-Warszawa, obsługiwana m.in. przez składy IC,
- Częstochowa-Kraków,
- Katowice-Kielce.

Ponadto w Sławkowie znajduje się **Międzynarodowe Centrum Logistyczne EUROTERMINAL z linią szerokotorową** umożliwiającą transport towarów przez Ukrainę do Rosji oraz Azji. Linia zapewnia bezpośrednie połączenie z Interkontynentalną Transsyberyjską Koleją dawnym Jedwabnym Szlakiem z Chin przez Kazachstan – transport na Daleki Wschód.

W niewielkiej odległości od Obszaru Funkcjonalnego znajdują się również dwa międzynarodowe lotniska o kluczowym znaczeniu dla tego regionu:

- śląskie Pyrzowice (trzecie lotnisko w Polsce pod względem liczby pasażerów), połączone z Obszarem Funkcjonalnym drogą ekspresową S1,
- małopolskie Balice, do których szybki dojazd umożliwia droga S1 oraz autostrada A4.

Wydolność układu komunikacyjnego, określoną na podstawie przepustowości dróg krajowych i autostrad, można określić jako dobrą i spełniającą oczekiwania podróżujących. Odmienna sytuacja dotyczy natomiast dróg gminnych i powiatowych, na których to duże zagęszczenie ruchu oraz brak płynnego przepływu ruchu w godzinach szczytu powoduje powstawanie zatorów komunikacyjnych.

Ma to głównie związek ze zwiększaniem się ilości pojazdów na drogach i jest cechą charakteryzującą większość miast w kraju. Ponadto spore niedogodności spowodowane tworzeniem się zatorów komunikacyjnych występują na prowadzącej do Katowic DK86 (głównie podczas prac drogowych oraz wypadków), tymczasem Drogiwa Trasa Średnicowa (DTŚ) łącząca 6 miast konurbacji górnośląskiej GOP w części wschodniej województwa śląskiego realizowana będzie w bardzo okrojonym kształcie (bez uwzględnienia takich miast jak Dąbrowa Górnicza i Będzin).

Komunikacja zbiorowa

Na obszarze objętym Strategią funkcjonuje **rozwinięta komunikacja miejska, obsługiwana przez Komunikacyjny Związek Komunalny Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (KZK GOP) oraz Międzygminny Związek Komunikacji Pasażerskiej (MZKP)**. Transport publiczny tworzą liczne linie autobusowe i tramwajowe, a ponadto Obszar Funkcjonalny jest także dostępny dla osób korzystających z transportu kolejowego. Na mocy porozumienia z KZK GOP w autobusach kursujących na zlecenie MZKP obowiązuje wspólny bilet z KZK GOP.

Sieć linii autobusowych KZK GOP zapewnia powiązania z wieloma gminami województwa śląskiego, jak również miastami aglomeracji katowickiej: Dąbrową Górniczą, Czeladzią, Mysłowicami, Siemianowicami i Katowicami. Linie tramwajowe zapewniają powiązania pomiędzy Dąbrową Górniczą, Sosnowcem, Będzinem i Czeladzią. Aktualna sytuacja wskazuje jednak na coraz większą (i w dalszym ciągu rosnącą) rolę samochodu osobowego w komunikacji pasażerskiej. Ograniczanie linii, ilości kursów w komunikacji publicznej powoduje systematyczny spadek jej udziału w obsłudze ruchu pasażerskiego. O ile komunikacja autobusowa w dalszym ciągu odgrywa znaczącą rolę w obsłudze powiązań międzymiejskich, to komunikacja kolejowa, pomimo relatywnie dużej gęstości, dobrej dostępności, pełni rolę marginalną. Zdecydowanie zbyt małe znaczenie ma również transport publiczny z wykorzystaniem infrastruktury tramwajowej.

Liczne połączenia komunikacyjne umożliwiają przemieszczanie się między poszczególnymi gminami na terenie Obszaru Funkcjonalnego, a także ułatwiają dostęp do terenów gmin/miast sąsiednich. Wspólnym mianownikiem gmin Obszaru Funkcjonalnego jest fakt, iż **komunikacja publiczna jest bardziej rozwinięta w obrębie większych miast – bardzo dobre połączenia funkcjonują pomiędzy Dąbrową Górniczą, Sosnowcem i Będzinem, natomiast obszary wiejskie są mniej skomunikowane w tym zakresie**. Wynika to z faktu skoncentrowania życia społecznego, kulturalnego, zawodowego jak i umiejscowienia podmiotów gospodarczych w obrębie bardziej zurbanizowanych centrów miast. Takie zjawisko jest cechą charakteryzującą cały kraj.

Należy również zwrócić uwagę na fakt, że **w układzie komunikacyjnym Obszaru Funkcjonalnego nie występuje jedno centrum połączeń, a układ ten posiada charakter rozproszony**. Wynika to z faktu, iż komunikacja publiczna koncentruje się w centrum województwa śląskiego – Katowicach, a układ komunikacyjny Obszaru Funkcjonalnego stanowi część sieci komunikacyjnej łączącej Katowice z innymi miastami. Najważniejszą cechą systemu, którego częścią jest Obszar Funkcjonalny, stanowi tworzenie połączeń prowadzących do centrum Aglomeracji i regionu – Katowic. Natomiast połączenia pomiędzy miejscowościami na terenie Obszaru Funkcjonalnego nie są optymalne i często wymagają przesiadek. Dotyczy to głównie tras między większymi miastami a miejscowościami na obrzeżach Obszaru Funkcjonalnego, takimi jak Siewierz czy Sławków. Do miast obrzeżnych kursuje niewiele linii

komunikacji miejskiej. Do Siewierza kursują linie autobusowe – nr 637 (przez Dąbrowę Górniczą), nr 269 (przez Będzin, Mierzęcice). Do Psar można dostać się linią 242 i 79, biegnącą przez Będzin i Dąbrowę Górniczą. Większa część komunikacji miejskiej Psar łączy się bezpośrednio wyłącznie z Będzinem. Do Sławkowa można dojechać linią 49, biegnącą z Dąbrowy Górniczej. Często również godziny kursowania komunikacji publicznej nie są odpowiednio skoordynowane, biorąc pod uwagę konieczność przesiadki. O zdecydowanie niewystarczającej ilości połączeń z gminami wiejskimi oraz miejsko-wiejskimi świadczy fakt, że na Obszarze Funkcjonalnym rozwija się prywatna komunikacja zbiorowa, realizująca połączenia, które powinny zostać objęte transportem publicznym.

Problemem, jak i cechą wspólną tego obszaru, jest również **obciążenie i zagęszczenie infrastruktury technicznej i transportowej w większych miastach**, co w znacznym stopniu wpływa na jakość życia mieszkańców. Stan infrastruktury transportowej jest zróżnicowany, jednak w większości wymagający działań naprawczych.

Ogólnie rzecz biorąc, infrastruktura komunikacyjna Obszaru Funkcjonalnego oraz jej jakość wypada na tle kraju bardzo korzystnie. Dobrze rozwinięta sieć autostrad i dróg krajowych pozwala zarówno na łatwe przemieszczanie się w obrębie Obszaru Funkcjonalnego, jak i na sprawną komunikację z miejscowościami z całego kraju. Sieć linii kolejowych i komunikacji miejskiej oraz bliskość 2 dużych lotnisk sprawia, że obszar ten jest dobrze skomunikowany. Taki poziom skomunikowania jest ważny nie tylko dla mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego, ale również dla przedsiębiorstw funkcjonujących na tym terenie. Łatwość transportu towarów i materiałów ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej oraz stanowi czynnik, który w przyszłości umożliwi przyciąganie nowych inwestycji.

Trasy rowerowe⁷

Sieć tras rowerowych na Obszarze Funkcjonalnym jest dość dobrze rozwinięta, jednak skupia się głównie w obrębie obszarów rekreacyjnych (np. jezior i parków). Zauważa się braki w infrastrukturze rowerowej w centrach miast, gdzie rowerzyści w dużej mierze zmuszeni są poruszać się po ulicach, bez wydzielonych ścieżek dla rowerów. Ponadto sieć tras rowerowych biegnących w różnych gminach Obszaru, nie jest ze sobą wystarczająco połączona – w poszczególnych miejscowościach istnieje wiele rozdrobnionych ścieżek rowerowych.

Łączna długość tras rowerowych w Dąbrowie Górniczej to 19 kilometrów, natomiast długość oznaczonych rekreacyjnych ścieżek rowerowych to aż 85 kilometrów.

Rowerowe trasy w Dąbrowie Górniczej łączą się także z innymi miastami. Z Parku Zielona dojedziemy do Będzina turystyczną trasą rowerową wzdłuż rzeki Przemsza. Z Dąbrowy Górniczej także wzdłuż Białej Przemszy dojedziemy do Sławkowa, a wzdłuż brzegu Pogorii IV do Siewierza. Jest to efekt partnerskiego projektu „Rozwój infrastruktury aktywnych form turystyki i rekreacji na terenie gmin Będzin, Siewierz, Sławków i Dąbrowa Górnicza – Centrum Sportów Letnich i Wodnych POGORIA – Etap I”.

⁷ Szczegółowy opis tras rowerowych na terenie Obszaru został ujęty w rozdziale dotyczącym sportu i rekreacji.

Ponadto miasto przymierza się do realizacji projektu „zielonej mobilności” z udziałem środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, który przewiduje rozbudowę miejskiej infrastruktury rowerowej oraz zintegrowanie jej z węzłami przesiadkowymi komunikacji publicznej – autobusami, tramwajami czy koleją.

Sosnowiec dysponuje obecnie około 30 kilometrami ścieżek i szlaków rowerowych. Główny nacisk kładzie się tu na tereny zielone. W centrum miasta funkcjonuje głównie infrastruktura równoległa do drogowej, która ułatwia ruch. Głównym szlakiem w Sosnowcu jest tzw. Szlak Pogranicza, biegnący od Milowic do Trójkąta Trzech Cesarzy. W najbliższym czasie zaplanowano jego przedłużenie, w wyniku którego ma on dojść do Starych Maczek, co pozwoli na skomunikowanie zachodu Sosnowca ze wschodem. Ponadto tutaj zaczyna się też szlak pustynny i tereny Sławkowa. W sumie szlak ma mieć ok. 20 kilometrów. Kolejna nowość to szlak prowadzący do Lasu Zagórskiego, którego początek ma mieć miejsce przy granicy z Mysłowicami i Jaworzniem. Ścieżki rowerowe są najbardziej rozwinięte w centrum miasta, przy czym planuje się ich systematyczny rozwój i rozrost.

W **Będzinie**, dzięki przystąpieniu miasta w 2000 roku do organizacji sieci tras rowerowych, powstało 6 tras wykorzystujących naturalne ukształtowanie terenu o łącznej długości 32,4 km. Trasy rowerowe zostały zaprojektowane w taki sposób, aby umożliwić turystom zwiedzanie wszystkich najciekawszych obiektów krajoznawczych oraz poznanie miejsc o uznanych walorach krajobrazowych i przyrodniczych. Miasto planuje systematyczny rozwój infrastruktury rowerowej.

W **Siewierzu** można skorzystać z nowej ścieżki rowerowej Szlaku Zamkowego, który prowadzi od Zamku w Siewierzu do Zbiornika Kuźnicy Warężyńskiej. Miejscami biegnie ona równolegle do szlaku rowerowego im. Walentego Roździeńskiego. **Szlak Zamkowy składa się z nowo wybudowanej drogi szutrowej o długości 2,65 km oraz 9,95 km pozostałych dróg publicznych.** Celem utworzenia szlaku przez Gminę Siewierz było zorganizowanie warunków do czynnego wypoczynku w urokliwych terenach gminy, połączonego z edukacją zachowań proekologicznych i kulturowych mieszkańców.

Sławków również może poszczycić się malowniczą trasą rowerową. **Trasa o długości 14 km biegnie terenami dawnej bocznic kolejowej w Dolinie Białej Przemszy i Księżej Drogi.** Cała trasa jest wykonana z utwardzonej masy bitumicznej, a na całej jej długości znajdują się miejsca postojowe z ławeczkami.

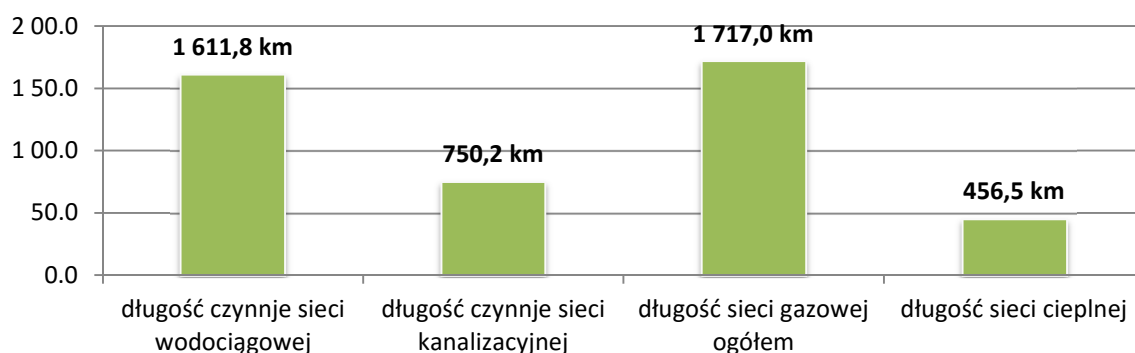
Przez tereny **Gminy Psary** przebiegają liczne trasy rowerowe, które jak w przypadku ww. miast, również stanowią ważny odcinek sieci Śląskich Tras Rowerowych. **Łączna długość tras rowerowych na tym obszarze wynosi 64,2 km.** Trasy te przebiegają obok wielu interesujących zabytków oraz dodatkowo prowadzą terenami leśnymi, które są bardzo atrakcyjne pod względem przyrodniczym i rekreacyjnym.

Miasta i gminy Obszaru Funkcjonalnego realizują liczne inwestycje zmierzające do poprawy jakości infrastruktury rowerowej.

2.2.4 Infrastruktura techniczna i usługi komunalne

Wyposażenie Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę techniczną należy uznać za bardzo dobre. **Na terenie objętym niniejszym opracowaniem funkcjonuje 1.611,8 km czynnej sieci wodociągowej, 750,2 km czynnej sieci kanalizacyjnej oraz 1.717,0 km sieci gazowej.** Ponadto na terenie Obszaru Funkcjonalnego funkcjonuje rozwinięta sieć ciepłna o łącznej długości 456,5 km, za pośrednictwem której w roku 2012 dokonano sprzedaży energii cieplnej w ilości 5,9 mln GJ.

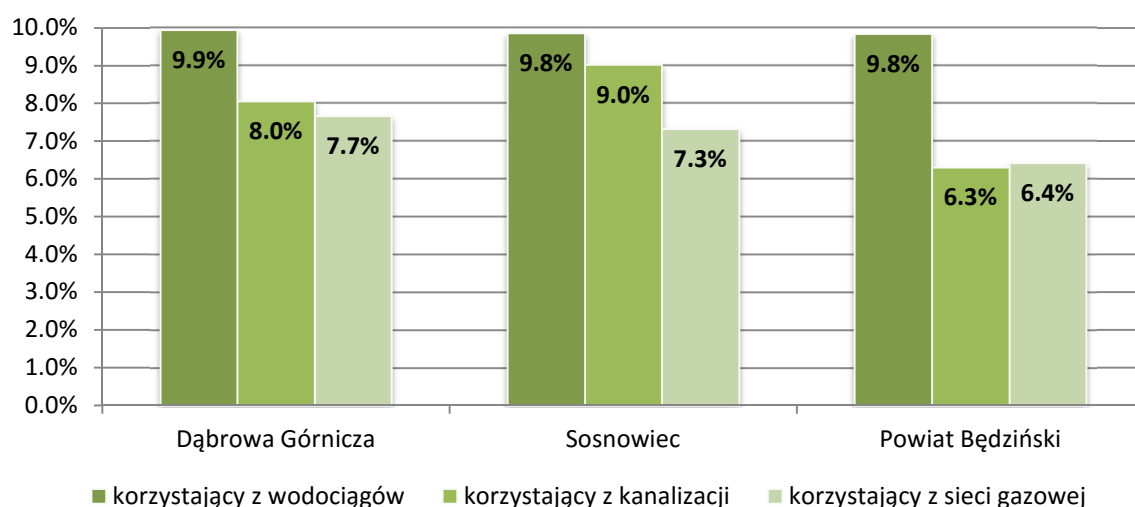
Wykres 15: Wyposażenie Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę techniczną.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Jednakże wskazanie danych dotyczących ilości funkcjonującej na danym obszarze infrastruktury technicznej nie oddaje w pełni wpływu tej infrastruktury na jakość życia mieszkańców oraz stan środowiska naturalnego. Znacznie pełniejszy obraz można uzyskać poprzez wskazanie, w jakim stopniu mieszkańcy, a także instytucje prywatne i publiczne, korzystają z istniejącej infrastruktury. Dostęp do wodociągów publicznych posiada na Obszarze Funkcjonalnym niemal 100% mieszkańców, przy czym najwyższym wskaźnik odnotowano w roku 2012 w Dąbrowie Górniczej, na terenie której z sieci wodociągowej korzysta 99,2% mieszkańców.

Wykres 16: Ludność korzystająca z infrastruktury technicznej w obrębie Obszaru Funkcjonalnego.

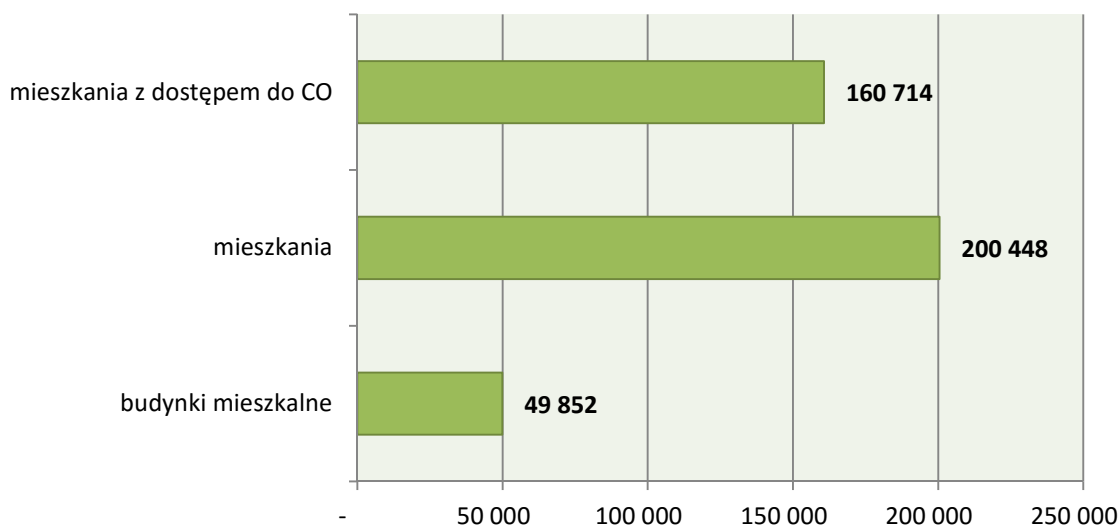

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Stopień wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w publiczną infrastrukturę odprowadzania ścieków jest uzależniony od stopnia zurbanizowania – im więcej terenów wiejskich, tym mniejszy odsetek osób korzystających z sieci kanalizacji sanitarnej. Dlatego też na terenie Sosnowca z kanalizacji sanitarnej korzysta aż 90,1% mieszkańców, a w Dąbrowie Górniczej wskaźnik ten wynosi 80,4% (niższa wartość wynika z występowania znacznych obszarów niezurbanizowanych). Z kolei w przypadku powiatu będzińskiego, który w dużej mierze jest współtworzony przez gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, tylko 63% mieszkańców zostało przyłączonych do publicznej sieci kanalizacji sanitarnej. **Trzeba jednak nadmienić, iż sytuacja w tym zakresie ulega systematycznej poprawie, m.in. w związku z dostępnymi środkami zewnętrznymi na współfinansowanie gminnych inwestycji w zakresie ochrony środowiska.**

Na uwagę zasługuje również **stosunkowo wysoki stopień wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę przesyłu energii cieplnej.** Łączna długość tej infrastruktury to 456,5 km, z czego 84% stanowi sieć przesyłowa, a pozostałe 16% przyłącza do budynków mieszkalnych, urzędów oraz innych instytucji. Na terenie Obszaru Funkcjonalnego istnieje łącznie niemal 50 tys. budynków mieszkalnych, a w nich **ponad 200 tys. mieszkań, z których 77-87% posiada dostęp do centralnego ogrzewania.** Najwyższy wskaźnik dostępu do centralnego ogrzewania został zanotowany w Sosnowcu, gdzie 87,1% mieszkań jest wyposażonych w centralne ogrzewanie.

Wykres 17: Zasoby mieszkaniowe Obszaru Funkcjonalnego oraz dostęp do centralnego ogrzewania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

2.2.5 Kultura

Kulturę Obszaru Funkcjonalnego można określić jako spójną dla całego jej terenu, głównie ze względu na tożsamość historyczną. Czynniki kulturowy i tożsamościowy jest niewątpliwie jednym z najsilniejszych spoiw Obszaru Funkcjonalnego. Mimo, że nie można całkiem oddzielić Obszaru Funkcjonalnego od Aglomeracji Katowickiej (ze względu na ich liczne powiązania), to jednak pod względem kulturalnym jest on wyraźnie wyodrębniony.

Między regionami Śląska i Zagłębia występują rozbieżności kulturowe i historyczne, wśród których wymienić należy m.in.:

- wielowiekową przynależność większości obszaru stanowiącego dziś Zagłębie Dąbrowskie do Małopolski i województwa krakowskiego (Będzin – historyczna stolica Zagłębia to jedno z najstarszych miast Małopolski),
- wieloletnią przynależność do różnych państw zaborczych: Zagłębie Dąbrowskie znajdowało się w granicach zaboru rosyjskiego, a Śląsk w obrębie zaboru pruskiego,
- różnice w mowie codziennej – ludność Zagłębia Dąbrowskiego nie posługuje się gwara śląską (na terenie tym występowała gwara zagłębiowska),
- różnice w sferze tradycji,
- różnice w systemie wartości (w Zagłębiu Dąbrowskim więcej sympatyków mają wartości charakterystyczne dla lewicy, a na Śląsku dla prawicy).

Przed laty Górny Śląsk współtworzył Cesarstwo Niemieckie, a Zagłębie wraz z zachodnią częścią Małopolski, było częścią Królestwa Polskiego. Różnice uwarunkowane historią przejawiają się nie tylko w języku, ale także w systemie wartości, czy w stosunku do religii.

Zagłębie stworzone zostało przez proces industrializacji i bardzo powoli budowało swoją odrębność, która wynikała z warunków pracy i życia dyktowanych przez rozwijający się tutaj przemysł. Świadomość odrębności utrzymuje się w Zagłębiu, mimo że tamte warunki zanikają. Obecnie Obszar Funkcjonalny – należący do Zagłębia Dąbrowskiego, **jest obszarem spójnym między innymi dzięki wspólnej historii i kulturze, a także dbałości o rozwój i poszerzanie wiedzy o jego kulturze**, przez różne inicjatywy i działania jednostek terytorialnych oraz instytucji pozarządowych.

Rys historyczny

Na początku XX wieku Zagłębie Dąbrowskie było najbardziej uprzemysłowioną częścią Królestwa Polskiego. Było to wówczas miejsce wystąpień robotników, którzy oprócz poprawy warunków życia, domagali się niepodległego państwa polskiego. W pierwszych latach po I wojnie światowej Zagłębiacy wspierali Powstańców Śląskich walczących o przynależność Górnego Śląska do Polski. Ostatecznie na Śląsku powstało autonomiczne województwo śląskie, a Zagłębie Dąbrowskie zostało włączone do województwa kieleckiego (Sosnowiec z czasem stał się niepisaną stolicą regionu).

Po II wojnie światowej większość terytorium Zagłębia Dąbrowskiego znalazła się w województwie śląsko-dąbrowskim, potem katowickim. Nie licząc krótkich epizodów z okresu rządów zaborców, regiony Zagłębia i Górnego Śląska znalazły się wówczas po raz pierwszy od kilkuset lat w jednej jednostce administracyjnej.

Okres PRL dla Zagłębia oznaczał dalszy rozwój przemysłu ciężkiego, połączony z napływem ludności (głównie w latach 70-tych przy okazji budowy „Huty Katowice”) i zacieraniem różnic z sąsiednim Śląskiem. Po 1989 roku nastąpiło załamanie dominujących w Zagłębiu gałęzi przemysłu, co spowodowało bezrobocie i systematyczny odpływ ludności. Od 1999 roku większość Zagłębia Dąbrowskiego znajduje się w województwie śląskim.

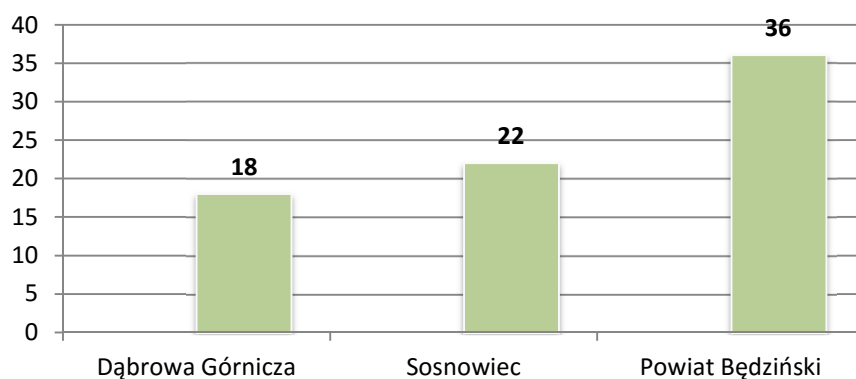
Kultura Zagłębia dziś

Na terenie Obszaru Funkcjonalnego znajduje się wiele **instytucji kultury**, w tym m.in.:

- Pałac Kultury Zagłębia w Dąbrowie Górniczej,
- Muzeum Miejskie „Sztęgarka”,
- Sosnowieckie Centrum Sztuki – Zamek Sielecki,
- Muzeum Pałac Schoena w Sosnowcu,
- Teatr Zagłębia w Sosnowcu,
- Teatr Dzieci Zagłębia im. Jana Dormana w Będzinie,
- Muzeum Zagłębia w Będzinie.

Poza tym na obszarze objętym projektem działają liczne świetlice środowiskowe i Domy Kultury oraz 76 bibliotek, z czego najwięcej zlokalizowanych jest w powiecie będzińskim.

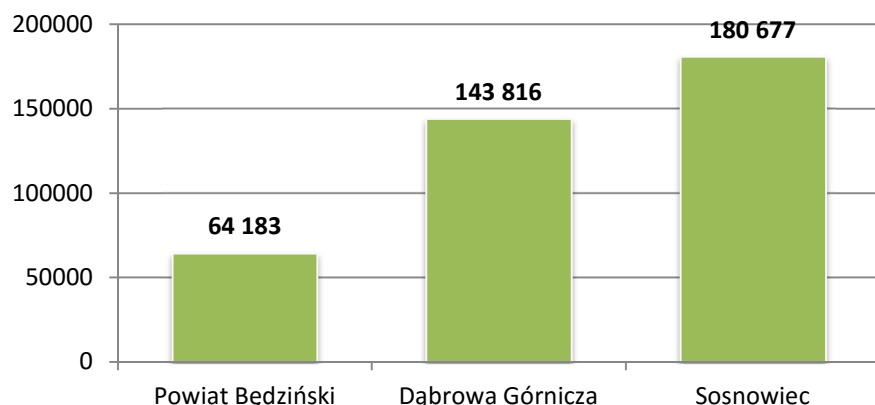
Wykres 18: Liczba bibliotek na Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Funkcja kulturalna Obszaru Funkcjonalnego uzależniona jest w dużym stopniu od potencjału finansowego jednostek organizacyjnych oraz popytu na usługi zgłaszane zarówno przez mieszkańców, jak i turystów. O dużym zapotrzebowaniu w zakresie organizacji życia kulturalnego świadczy m.in. liczba uczestników imprez masowych. Według danych GUS z 2013 roku, największą liczbę uczestników imprez masowych odnotowano w Sosnowcu (zanotowano aż 180.677 osób), natomiast w powiecie będzińskim liczba ta była znacznie mniejsza (tylko 25.000 osób).

Wykres 19: Liczba uczestników imprez masowych w 2013 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl oraz danych przekazanych przez Gminę Siewierz.

Na terenie Obszaru organizowane są liczne wydarzenia kulturalne, kierowane nie tylko do mieszkańców gminy-organizatora ale również do ludności miejscowości okolicznych. Dzięki koncentracji większych ośrodków miejskich i stosunkowo dobremu skomunikowaniu terenu Obszaru Funkcjonalnego, w wydarzeniach kulturalnych mogą uczestniczyć mieszkańcy całego Obszaru, niezależnie od miejsca ich organizacji. **Mieszkańcy Obszaru odwiedzają wzajemnie ośrodki kultury zlokalizowane w jego obrębie.**

Zadania z zakresu rozwoju i promocji kultury na terenie Obszaru Funkcjonalnego realizowane są przez gminne i miejskie ośrodki kultury oraz inne jednostki administracyjne. **Do najważniejszych imprez kulturalnych tego regionu należą:**

- Festiwal Nauki w Dąbrowie Górniczej,
- Dąbrowska Ściema Kabaretowa „Debeściak”,
- Muzealny Festyn Historyczny w Dąbrowie Górniczej,
- Festiwal Kultury ZagłębieWood,
- Święto Pieczonego Ziemniaka w Psarach,
- Święto Chleba w Psarach,
- Regionalny Festiwal Pieśni Zalotnych i Miłosnych w Psarach,
- Festiwal Muzyki Celtyckiej „Zamek” w Będzinie,
- Będzińska Biesiada Smaków,
- Dni Kultury Irlandzkiej w Sosnowcu,
- Jarmark Jakubowy w Sławkowie.

Na Obszarze Funkcjonalnym organizowane są również wydarzenia o zasięgu ogólnopolskim, a nawet międzynarodowym:

- Międzynarodowy Konkurs Muzyczny im. Michała Spisaka w Dąbrowie Górniczej,
- Międzynarodowy Przegląd Umiejętności Artystycznych Amatorskich Zespołów Seniorów i Osób Niepełnosprawnych "PUMA" w Dąbrowie Górniczej,
- Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Dętych w Dąbrowie Górniczej ,
- Międzynarodowy Przegląd Sztuki Wideo The 01 oraz Ogólnopolski Konkurs Fotograficzny „PORTET ARTYSTY” – organizowane przez Sosnowieckie Centrum Sztuki – Zamek Sielecki,

- Międzynarodowy Festiwal Kolęd i Pastorałek w Będzinie,
- Ogólnopolski Konkurs Literacki – Jesień Poetycka w Sławkowie.

Na szczególną uwagę zasługuje również działalność Muzeum Zagłębia w Będzinie, które jest obiektem zainteresowania ludności z całego kraju jak i zagranicy. Do obiektów i wystaw Muzeum zalicza się:

- **Zamek w Będzinie**, a w nim wystawy: „Dawna broń” i „Z dziejów zamku i miasta”.
Zamek w Będzinie to średniowieczna warownia obronna wzniesiona przez króla Kazimierza Wielkiego w ramach szlaku Orlich Gniazd na pograniczu Małopolski i Śląska, na wzgórzu nad Czarną Przemszą. Zamek był wielokrotnie niszczone, odbudowano go w 1956 roku.
- **Pałac Mieroszewskich** wraz z wystawami:
 - „Wnętrza stylowe XVIII i XIX w.”,
 - „Kolekcja malarza i grafika Samuela Cyglera”,
 - „Sala im. prof. Jana Świdorskiego”,
 - „Izba zagłębiowska”,
 - „W łużyckiej osadzie i średniowiecznym grodzie – archeologia terenów dzisiejszego Będzina”.
- Wzgórze zamkowe.
- Podziemia Będzińskie.
- Mury Miejskie.

Największą atrakcją turystyczną Gminy Siewierz są z kolei **ruiny Zamku Biskupów Krakowskich**. Historia zamku sięga najprawdopodobniej XII wieku, kiedy to stary gród siewierski zlokalizowany wokół kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela został przeniesiony w okolice obecnego Rynku, a w jego pobliżu powstała pierwsza drewniano-ziemna budowla obronna. Książęta bytomscy na początku XIV w. rozpoczęli w miejscu warowni budowę murowanego zamku w stylu gotyckim. W owym czasie zamek składał się z wieży ostatniej obrony – tzw. stołpu, zwieńczonego murami obronnymi i z budynku mieszkalnego. Zamek pozostał w rękach książąt śląskich do roku 1443, kiedy to wraz z całym przyległym obszarem został on sprzedany ówczesnemu biskupowi krakowskiemu – Zbigniewowi Oleśnickiemu. Sporządzony dokument kupna ustanowił władzę książęcą dla obecnego i kolejnych biskupów krakowskich.

Pod rządami duchownych zamek zaczął pełnić rolę administracyjnej i politycznej siedziby Księstwa Siewierskiego. Mieściły się tutaj siedziby ówczesnych urzędów: starosty, kanclerza i sędziów. W tym okresie zamek został rozbudowany. Biskupi krakowscy dążyli do nadania mu renesansowego wystroju poprzez wyburzenie stołpu oraz budowę skrzydła zachodniego i południowego, co nadało zamkowi charakteru rezydencjonalnego. Z biegiem czasu wzmocniono również funkcje militarne budowli poprzez budowę wieży ogniowej, barbakanu i murów obronnych, okalających zamek u jego podstawy. Obiekt został przystosowany do wykorzystania broni palnej, na stałe wyposażono go w 10 armat. Mury obronne oblewała fosa zasilana wodami z pobliskiej Przemszy.

Zamek był wielokrotnie wykorzystywany militarnie w okresie wojen, jakie przetoczyły się przez te tereny w wieku XVII i XVIII. W czasie potopu szwedzkiego stacjonowały tutaj wojska Stefana Czarnieckiego, a podczas Konfederacji Barskiej – oddziały Kazimierza Puławskiego. Ostatnia większa przebudowa zamku miała miejsce pod koniec XVII w., gdy dobudowano skrzydło wschodnie

i barokowy hełm na baszcie. Charakter obronno-rezydencjonalny nadany zamkowi przez kolejne przebudowy jest widoczny w ruinie do dziś.

W Sosnowcu na uwagę zasługuje **Zamek Sielecki wraz z parkiem**, który jest najstarszym zabytkiem na terenie tego miasta. Historia tego najstarszego i najcenniejszego zabytku Sosnowca sięga średniowiecza. Istniejące tu fortalicjum odnotowano w dokumentach XV-wiecznych. Obecnie, od 2002 roku, w Zamku Sieleckim funkcjonuje Sosnowieckie Centrum Sztuki. Ta samorządowa instytucja współtworzy kulturalne życie miasta organizując wystawy, koncerty i różnego rodzaju wydarzenia kulturotwórcze.

Na terenie miasta znajduje się również **zabytkowy budynek Głównego Dworca Kolejowego**. Jest to piętrowy budynek w stylu neoklasycystycznym, z parterowymi dobudowami ciągnącymi się wzdłuż peronu, wzniesiony prawdopodobnie według projektu włoskiego architekta Henryka Marconiego.

Ponadto na granicy Sosnowca z Mysłowicami znajduje się jeden z symboli Zagłębia Dąbrowskiego – **tzw. Trójkąt Trzech Cesarzy**. To miejsce styku trzech państw zaborczych w latach 1846-1914, w którym u zbiegu Białej i Czarnej Przemszy spotkały się Austria, Rosja i Prusy. Wcześniej w latach 1815-1846 był to styk Prus, Rosji i Rzeczypospolitej Krakowskiej.

Do **zabytków sakralnych**, podkreślających kulturę sakralną na terenie Obszaru Funkcjonalnego, można w szczególności zaliczyć:

- Bazylika Najświętszej Maryi Panny Anielskiej w Dąbrowie Górniczej – sanktuarium diecezji sosnowieckiej, pierwsze sanktuarium w Polsce z tytułem bazyliki (nadany w 1901 roku), kościół z przywilejami Stolicy Apostolskiej. Świątynia wybudowana została w latach 1898-1912 według projektu Józefa Stefana Pomian-Pomianowskiego w stylu neogotyckim (gotyk nadwiślański), jako dobudowa do kościoła św. Aleksandra powstałego w latach 1875-1877;
- Kościół pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Antoniego w Dąbrowie Górniczej (Sanktuarium św. Antoniego z Padwy) – barokowy kościół z XVII wieku;
- Kościół p.w. Świętej Trójcy w Będzinie – pierwsze wzmianki o kościele pojawiają się już w dokumentach z XIII wieku. Murowana świątynia została wzniesiona w 1363 roku;
- Bazylika katedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Sosnowcu – wybudowana w latach 1893-1899 w stylu neoromańskim. We wnętrzu świątyni znajdują się freski ilustrujące historię Polski autorstwa Włodzimierza Tetmajera i Henryka Uziembło;
- Kościół p.w. św. Joachima w Sosnowcu – powstał w 1848 r. w stylu neogotyckim. Wewnątrz znajduje się neogotyckie wyposażenie z okresu budowy kościoła;
- Cerkiew św. Wiery, Nadziei, Luby i Matki Ich Zofii w Sosnowcu – powstała w latach 1888-1889 ze składek sosnowieckich przemysłowców, którzy chcieli w ten sposób zyskać przychylność zaborcy. Tradycyjna bryła zewnętrzna z klasycystycznym wystrojem wnętrza i ikonostasem z XIX wieku. Jest jedną z dwóch świątyń prawosławnych na terenie woj. śląskiego;
- Kościół św. Macieja Apostoła w Siewierzu – wybudowany został w stylu barokowo-klasycystycznym w pierwszej połowie XV wieku;
- Kościół św. Mikołaja p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Sławkowie – zbudowany w połowie XIII wieku, w stylu przejściowym pomiędzy romańskim a gotyckim. Z tego okresu zachowało się ceglane prezbiterium.

Inicjatywy

Z pewnością jednostką ułatwiającą większą integrację Zagłębia – a więc i Obszaru Funkcjonalnego jest **Instytut Zagłębiowski**, powołany w 2009 roku. Stanowi on jednostkę organizacyjną Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, zajmującą się działalnością naukowo-badawczą i wydawniczą dotyczącą tematyki zagłębiowskiej. Instytut zrzesza naukowców i społeczników działających na rzecz umacniania tożsamości Zagłębia oraz propagowania wartości lokalnych i regionalnych. Instytut Zagłębiowski funkcjonuje w strukturze Wyższej Szkoły Humanitas, ale działa na zasadach stowarzyszenia. Oznacza to, iż mogą do niego przystąpić nie tylko naukowcy zatrudnieni w WSH, ale także osoby niezwiązane z uczelnią, które interesują się problematyką zagłębiowską i chcą działać na rzecz swojego regionu. Instytut stanowi platformę skupiającą przede wszystkim ludzi nauki, ale także pasjonatów popularyzujących Zagłębie, pomnażających jego dorobek twórczy.

Cele Instytutu Zagłębiowskiego:

- upowszechnianie wiedzy na temat Zagłębia Dąbrowskiego,
- kształtowanie postaw prozagłębiowskich,
- prowadzenie działalności edukacyjnej adresowanej do mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego,
- wspieranie prozagłębiowskich inicjatyw społecznych,
- rozwijanie twórczości i kreatywności mieszkańców Zagłębia oraz kształtowanie podstaw społeczeństwa obywatelskiego w skali miasta i regionu.

Ciekawą inicjatywą sympatyków Zagłębia, pozwalającą na poszerzanie wiedzy o tym obszarze, jest cykliczne wydarzenie – **Symposium Zagłębiowskie im. Jana Przemszy-Zielińskiego**. Zainicjowane przez **Klub Kronikarzy Zagłębia Dąbrowskiego** w 2000 roku Symposium jest głosem w dyskusji w sprawach ważnych i istotnych, tak ze względu na historię, jaki i czasy współczesne dla regionu Zagłębia Dąbrowskiego. To forma upowszechniania wiedzy o Zagłębiu oraz kontynuacja dzieła rozpoczętego przez wybitnego historyka i regionalistę dr Jana Przemszę-Zielińskiego. Do roku 2011 Klub wydawał roczniki zatytułowane „Materiały Klubu Kronikarzy Zagłębia Dąbrowskiego do nauki o regionie”, będące przeniesieniem tekstów z kolumny Klubu Kronikarzy w „Wiadomościach Zagłębia”. Od 2012 roku Klub wraz z Oddziałem Będzińskim Stowarzyszenia Autorów Polskich wydaje w formie zeszytów serię pt. „Zagłębiowskie Szkice Monograficzne”, które są pokłosiem organizowanych corocznie Symposiumów Zagłębiowskich.

Na terenie Obszaru Funkcjonalnego działa również **Stowarzyszenie Twórców Kultury Zagłębia Dąbrowskiego** z siedzibą w Będzinie, zrzeszające twórców z regionu. Celem Stowarzyszenia jest stwarzanie warunków rozwoju kultury oraz jej twórców, dążenie do powszechnego uznania twórczości artystycznej, jako istotnego nurtu w działalności człowieka, oraz kształtowanie ideowe zaangażowanych postaw wśród swoich członków i społeczeństwa.

Działania statutowe Stowarzyszenia dotyczą:

- wspierania procesu rozwoju demokracji sektora kultury poprzez promowanie jej twórców oraz działania na rzecz tworzenia trwałego systemu wspierania i organizacji wydarzeń kulturalnych ze szczególnym uwzględnieniem terenu Zagłębia Dąbrowskiego,

- wspierania rozwoju inicjatyw kulturalnych, kreowania aktywnych postaw obywatelskich ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do zachowania kultury lokalnej i tożsamości narodowej,
- przeciwdziałania problemom społecznym, w szczególności bezrobociu wśród twórców kultury poprzez aktywizację społeczną i rozwój nowoczesnych form działania w sektorze kultury,
- inicjowania i realizacji programów edukacyjnych i kulturalnych przyczyniających się do wzrostu zainteresowania działalnością artystyczną, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk młodzieżowych oraz osób starszych,
- wspierania i organizacji współpracy regionalnej, międzyregionalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej, w tym ze środowiskami polonijnymi, dotyczącej kultury i programów z zakresu jej kształtowania.

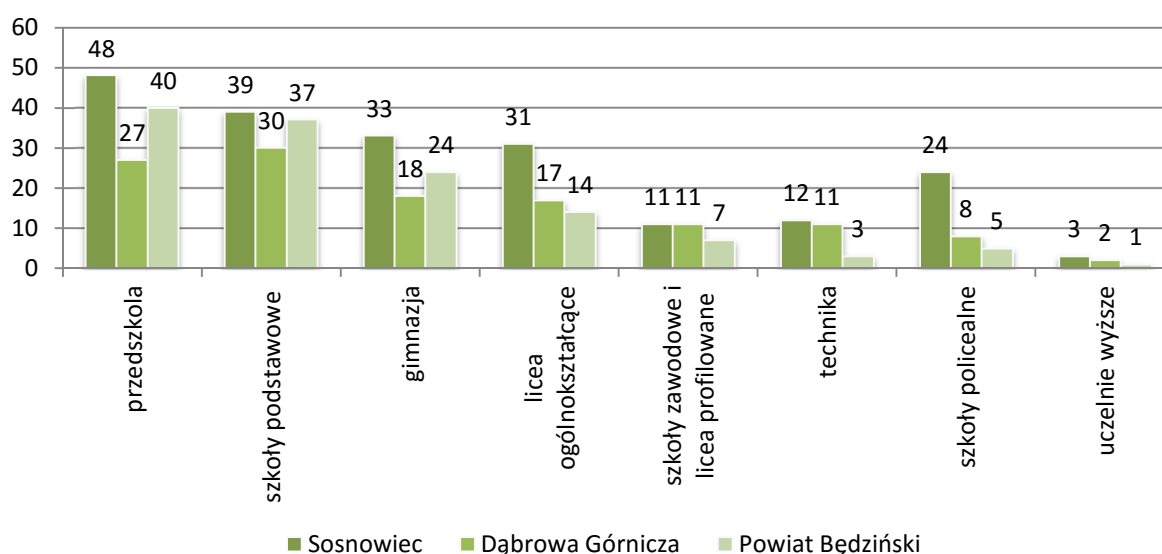
Ponadto na terenie Obszaru Funkcjonalnego działa również **Forum Dla Zagłębia Dąbrowskiego z siedzibą w Będzinie**. Cele Stowarzyszenia to przede wszystkim:

- popieranie wszelkich działań mających na celu promocję Zagłębia Dąbrowskiego,
- popieranie i wspomaganie inicjatyw społecznych w zakresie gospodarki, ochrony środowiska, kultury, sportu i turystyki,
- wspieranie rozwoju infrastruktury,
- rozwój świadomości obywatelskiej,
- kultywowanie tradycji historycznych i kulturowych Zagłębia Dąbrowskiego,
- wyrażanie opinii w sprawach dotyczących Zagłębia Dąbrowskiego,
- wspieranie aktywności społecznej mieszkańców,
- wymiana informacji i doświadczeń pomiędzy osobami i instytucjami zainteresowanymi,
- integracja społeczności z poszczególnych rejonów Zagłębia Dąbrowskiego.

2.2.6 Edukacja i oświata

Edukacja stanowi bardzo istotny czynnik decydujący o atrakcyjności regionu. Występowanie wysokiej jakości infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej może determinować jakość kapitału ludzkiego, strukturalnego oraz społecznego. Struktura wykształcenia mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego zmienia się w istotny sposób. Można zaobserwować, że przybywa osób z wykształceniem wyższym. Znajdujące się na terenie Obszaru Funkcjonalnego szkoły posiadają bogatą ofertę edukacyjną – zarówno w zakresie kształcenia zawodowego, ogólnokształcącego, jak i wyższego. Na terenie Obszaru Funkcjonalnego zlokalizowanych jest 456 obiektów oświaty (wliczając szkoły publiczne, prywatne oraz specjalne).

Wykres 20: Liczba placówek oświaty według rodzajów w roku 2012.

* Dane dla powiatu będzińskiego obejmują także szkoły, dla których samorząd powiatowy nie jest organem prowadzącym, a ponadto również licea uzupełniające i dla dorosłych.

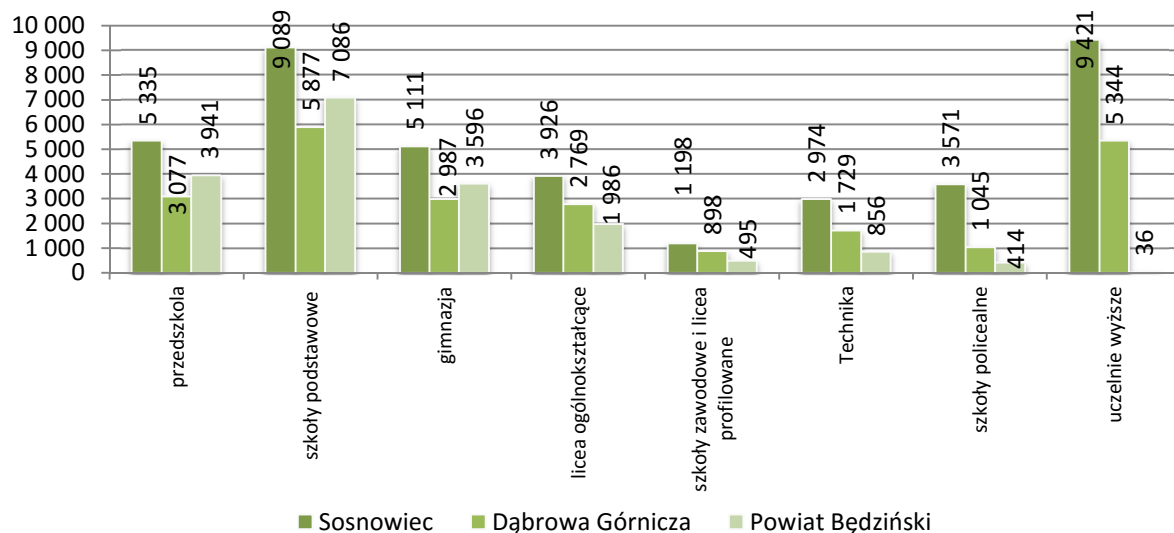
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Najliczniejsza grupa placówek obejmuje przedszkola, których na terenie Obszaru Funkcjonalnego jest łącznie 115. Jednocześnie jednak nie wszystkie dzieci w wieku 3-6 lat są objęte wychowaniem przedszkolnym. Według danych na dzień 31.12.2012 r., najwyższy odsetek dzieci uczęszczających do przedszkola zanotowano w Sosnowcu – wynosił on 83,9%. W przypadku Dąbrowy Górniczej wskaźnik ukształtował się na poziomie 77,6%, a w powiecie będzińskim do przedszkoli uczęszczało 75,4% dzieci w wieku 3-6 lat.

Szczególnie interesujące są dane dotyczące Dąbrowy Górniczej. Niski odsetek dzieci, które zostały objęte wychowaniem przedszkolnym (tylko 77,6%), może wynikać ze zbyt małej liczby placówek przedszkolnych (zaledwie 27 szt.), przekładającej się na zbyt niską liczbę dostępnych dla dzieci miejsc. Ostatecznie zatem istnieje grupa dzieci, które nie są objęte wychowaniem przedszkolnym z powodu braku dostatecznej ilości miejsc w działających na terenie miasta przedszkolach. Władze Dąbrowy Górniczej powinny zatem dołożyć wszelkich starań, aby zmienić tę niekorzystną sytuację, gdyż brak możliwości uczestniczenia w wychowaniu przedszkolnym wpływa negatywnie na rozwój dzieci.

Poniższy wykres prezentuje liczbę uczniów/studentów uczęszczających do placówek oświatowych poszczególnych typów. Na uwagę zasługuje stosunkowo duża liczba studentów – na terenie Obszaru Funkcjonalnego działa tylko 6 uczelni wyższych, ale kształcą w nich aż 14,8 tys. osób.

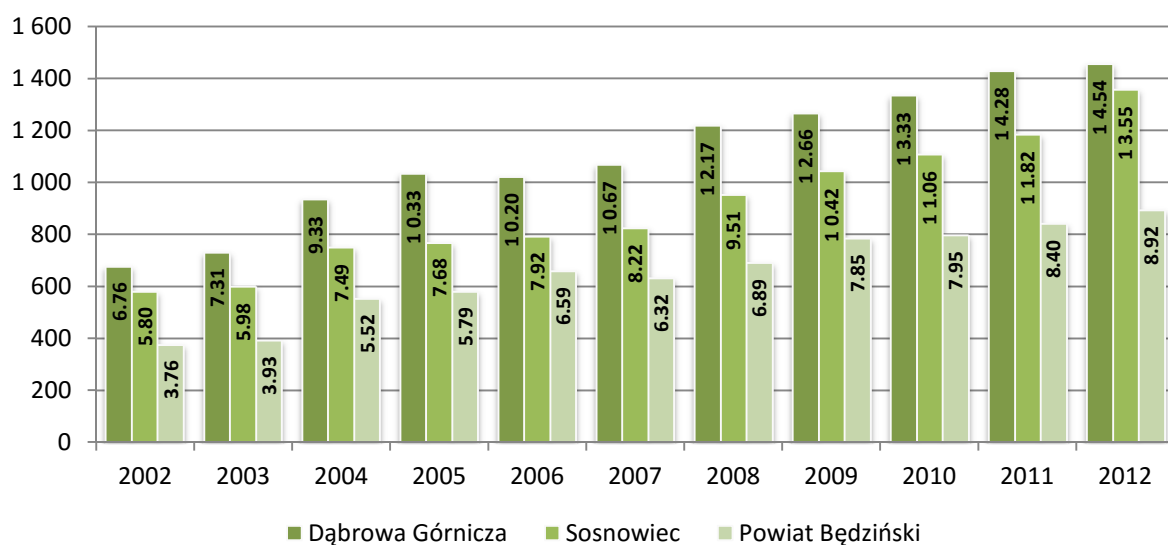
Wykres 21: Liczba uczniów poszczególnych rodzajów placówek oświaty.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Pewnym miernikiem stopnia rozwoju infrastruktury edukacyjnej na danym obszarze jest również suma wydatków na edukację przypadająca na 1 mieszkańca. Na poniższym wykresie zaprezentowano dane w tym zakresie, obejmujące okres od 2004 do 2012 roku. Wyraźnie zauważalny jest stopniowy wzrost wskaźnika w analizowanym okresie, co oznacza, że poszczególne gminy/powiaty wydają coraz więcej środków publicznych na funkcjonowanie oświaty.

Wykres 22: Struktura wydatków na oświatę w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2004-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Dla przykładu, w przypadku miasta Dąbrowa Górnicza w latach 2004-2012 wydatki na oświatę w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększyły się z 675,66 zł do 1.454,22 zł, tj. wzrosły ponad dwukrotnie (o 115%). W przypadku Sosnowca wzrost był jeszcze większy i wyniósł ponad 130%, a w powiecie będzińskim wydatki na oświatę w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosły w latach 2004-2012 o niemal 140%.

Zdecydowanie najwyższą kwotę w przeliczeniu na 1 mieszkańca pochłania oświata na terenie miasta Dąbrowa Górnicza – tutaj wskaźnik wyniósł na koniec 2012 roku 1.454,22 zł. Z kolei w przypadku powiatu będzińskiego jest to zaledwie około 60% tej kwoty, czyli 892,08 zł (na 1 mieszkańca).

Współczynnik skolaryzacji netto w odniesieniu do szkół podstawowych i gimnazjalnych dla wszystkich 3 powiatów Obszaru Funkcjonalnego na przestrzeni lat 2005-2012 posiadał tendencję malejącą. Oznacza to, iż zmniejszał się odsetek uczniów danej grupy wiekowej w ogólnej liczbie osób w danej grupie wiekowej, co jest zjawiskiem niekorzystnym i wskazuje na powstawanie braków edukacyjnych u coraz większego odsetka dzieci w danej grupie wiekowej przypisanej do danego szczebla edukacji.

Tabela 3: Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjów w latach 2005-2012.

Jednostka terytorialna	WSPÓŁCZYNNIK SKOLARYZACJI NETTO*															
	szkoły podstawowe								gimnazja							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Powiat będziński	97,40	96,05	95,72	94,13	93,55	93,08	92,30	91,96	90,52	91,06	89,74	88,19	86,22	86,46	85,77	85,86
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	98,87	98,06	97,84	98,17	98,44	98,43	97,50	97,04	91,20	96,29	97,58	96,66	96,98	98,01	95,46	92,43
Powiat m. Sosnowiec	97,82	97,67	94,83	95,88	95,91	94,42	94,21	94,47	96,59	94,98	94,68	94,22	94,28	94,01	95,38	93,50

* Współczynnik skolaryzacji netto – relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji netto np. dla poziomu szkoły podstawowej wyliczamy dzieląc liczbę uczniów szkół podstawowych na początku danego roku szkolnego w wieku 7-12 lat (wiek przypisany do tego poziomu) przez liczbę ludności w wieku 7-12 lat według stanu w dniu 31 XII tego samego roku; wynik podajemy w ujęciu procentowym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

W szkolnictwie ponadgimnazjalnym liczba uczniów w liceach, technikach i szkołach zawodowych jest zróżnicowana dla powiatów Obszaru Funkcjonalnego. Jak wynika z poniższych danych, największą popularnością wśród młodzieży z Obszaru Funkcjonalnego cieszą się licea ogólnokształcące i technika. Najmniej uczniów przypada na licea profilowane, natomiast w odniesieniu do zasadniczych szkół zawodowych – liczba uczniów na przestrzeni lat pozostała praktycznie na zbliżonym poziomie, co przy zmniejszaniu się liczby ludności, w tym osób w wieku produkcyjnym, wskazuje na wzrost zainteresowania placówkami kształcenia zawodowego.

Jednak w przypadku większości szkół liczba uczniów ulegała zmniejszeniu, głównie ze względu na spadek liczby ludności na Obszarze Funkcjonalnym.

Tabela 4: Liczba uczniów ze względu na rodzaj szkoły ponadgimnazjalnej w latach 2004-2012.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
LICEA OGÓLNOKSZTAŁCĄCE DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH)									
Powiat będziński	2 164	2 079	2 034	1 931	1 834	1 646	1 641	1 555	1 485
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	2 835	2 844	2 806	2 637	2 442	2 211	2 092	1 916	1 893
Powiat m. Sosnowiec	3 840	3 795	3 702	3 437	3 166	2 798	2 653	2 437	2 303
LICEA PROFILOWANE DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH)									
Powiat będziński	171	172	125	58	16	0	0	0	0
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	682	592	467	355	283	258	231	200	108
Powiat m. Sosnowiec	1 619	1 257	840	518	335	303	240	235	128
TECHNIKA DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH)									
Powiat będziński	897	1 210	1 303	1 302	1 161	1 119	1 063	947	856
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	1 598	2 019	2 013	1 873	1 852	1 734	1 572	1 470	1 507
Powiat m. Sosnowiec	2 285	3 097	3 216	3 274	3 268	3 127	2 933	2 820	2 831
ZASADNICZE SZKOŁY ZAWODOWE DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH)									
Powiat będziński	273	243	214	253	315	307	255	224	215
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	334	316	217	300	221	213	280	324	337
Powiat m. Sosnowiec	714	668	688	731	707	757	819	824	724
SZKOŁY POLICEALNE DLA MŁODZIEŻY (BEZ SPECJALNYCH)									
Powiat będziński	610	160	309	98	73	71	65	59	76
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	107	129	99	0	17	0	0	0	0
Powiat m. Sosnowiec	816	1045	784	514	450	471	466	461	489

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Podsumowując, działający na Obszarze Funkcjonalnym **system edukacyjny jest dobrze rozwinięty – zlokalizowana jest tu odpowiednia baza dydaktyczna wraz z dobrze wykwalifikowaną kadrą nauczycielską**. Wyjątek stanowi system edukacji przedszkolnej, w ramach którego wskazać należy zwłaszcza na **niewystarczającą liczbę dostępnych miejsc w przedszkolach**, w wyniku czego nie wszystkie dzieci mogą zostać objęte tym systemem edukacji.

Ponadto wskazać należy również na fakt, iż o ile na poziomie szkoły podstawowej czy gimnazjum uczniowie kierowani są głównie do najbliższych szkół w obrębie danej gminy, którą zamieszkują, na poziomie ponadgimnazjalnym, a w szczególności jeżeli chodzi o szkolnictwo wyższe – uczniowie i studenci częściej wybierają szkoły i uczelnie znajdujące się w sąsiednich gminach lub powiatach. Studenci wybierając uczelnię wyższą częściej kierują się do większych ośrodków dydaktycznych znajdujących się m.in. w Katowicach, Gliwicach, Krakowie czy Wrocławiu.

2.2.7 Sport i rekreacja

Obszar Zagłębia Dąbrowskiego kojarzony jest głównie z przemysłem ciężkim, jednakże posiada on duży potencjał związany ze środowiskiem naturalnym, a także licznymi zabytkami architektonicznymi. Od szeregu lat poszczególne gminy Zagłębia Dąbrowskiego, zarówno samodzielnie, jak też wspólnie, próbują dokonać zmiany wizerunku tego obszaru poprzez rozwijanie infrastruktury służącej zachowaniu naturalnych zasobów przyrodniczych i infrastruktury sportowo-rekreacyjnej. Dzięki atutom Zagłębia Dąbrowskiego, jakimi są ukształtowanie terenu oraz malownicze krajobrazy, na jego obszarze znajduje się obecnie wiele interesujących miejsc, które mogą doskonale spełniać funkcje turystyczne, rekreacyjne i wypoczynkowe.

Dzięki budowie Zagłębiowskiego Parku Linearnego powstanie jeszcze więcej miejsc służących wypoczynkowi osób zamieszkujących okolice tych terenów oraz osób przyjezdnych. Miejsce to może stać się liczącą się w regionie atrakcją turystyczno-rekreacyjną, a także centrum służącym aktywnemu spędzaniu czasu wolnego.

Poniżej dokonano syntetycznej analizy obecnego wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w obiekty oraz infrastrukturę sportową i rekreacyjną.

Gmina Dąbrowa Górnicza

Dąbrowa Górnicza, jako jedno z najbardziej rozległych miast województwa śląskiego, swoim zasięgiem obejmuje bardzo zróżnicowane typy krajobrazu – od przemysłowego po malownicze krajobrazy Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W obrębie Dąbrowy Górniczej występują niezwykle walory przyrodnicze w postaci **kompleksu jezior Pogoria I, II, III i IV, Pustyni Błędowskiej** (jedynego kompleksu w Europie Środkowej zaliczanego do kategorii pustyni, znajdującej się na liście NATURA 2000) i początku Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz wytyczone wokół trasy rolkowe, rowerowe, nordic walking, biegowe, widokowe, miejsca do uprawiania sportów wodnych i plażowych, w tym żeglarsstwa, kajakarstwa i siatkówki plażowej. Dąbrowa Górnicza dysponuje również dużą ilością obiektów sportowych i rekreacyjnych.

Spośród **piesznych szlaków turystycznych**, które prowadzą malowniczymi terenami Dąbrowy Górniczej, można wymienić: Szlak pustynny PTTK, Szlak XXV-lecia, Szlak Metalurgów, Szlak Szwajcarii Zagłębiowskiej oraz Szlak Zamonitu. Z kolei rowerem można się wybrać w podróż czterema **trasami rowerowymi** w obrębie zbiorników wodnych Pogoria, których łączna długość wynosi 84 km, z czego 70 km stanowią szlaki nieutwardzone. Poza czterema trasami rowerowymi, które wiodą wokół zbiorników wodnych Pogoria, wymienić należy również trzy inne bardzo atrakcyjne trasy rowerowe, prowadzące m.in. po okolicach Pustyni w Błędowie. Ponadto w Dąbrowie Górniczej można skorzystać z wypożyczalni sprzętu wodnego oraz bogatej oferty kursów i szkoleń zapewnianych przez liczne ośrodki i kluby żeglarskie nad jeziorem Pogoria I oraz III.

Dąbrowa Górnicza posiada **znakomite zaplecze sportowe**, dzięki któremu można aktywnie spędzać wolny czas. Wskazać tu należy w szczególności na następujące obiekty sportowe:

1. Hala Widowiskowo-Sportowa „Centrum”,
2. Baza Biwakowo-campingowo-rekreacyjna „Eurocamping w Błędowie”,
3. Aquapark „Nemo – Wodny Świat”.
4. Centrum Sportów Wodnych i Letnich Pogoria
5. Stadion sportowy przy ul. Konopnickiej 29

Spośród obiektów sportowych w Gminie Dąbrowa Górnicza, ze względu na niezwykle bogatą ofertę, na szczególną uwagę zasługuje **Centrum Sportów Letnich i Wodnych „Pogoria”**, które obejmuje infrastrukturę zlokalizowaną w Parku Zielona, gdzie można skorzystać z wielu atrakcji, w tym m.in: boisk do siatkówki plażowej, skateparku, ścianki wspinaczkowej oraz grillowiska. Centrum Sportów Letnich i Wodnych „Pogoria” przy plaży zbiornika Pogoria III oferuje z kolei:

- wielofunkcyjne boisko o nawierzchni sztucznej z funkcją do piłki ręcznej, koszykówki i badmintona,
- zadaszone grillowisko,
- reprezentacyjne moło o długości 56 m,
- strzeżoną w sezonie letnim przez ratowników WOPR plaże,
- budynek przystani wodnej, gdzie znajduje się także siedziba służb ratowniczych i porządkowych.

Poza wymienionymi dotychczas obiektami sportowymi, osoby, które lubią spędzać czas w sposób aktywny, mogą skorzystać z **Kompleksu boisk typu „Orlik”** (w mieście jest aż 13 obiektów tego typu), z 10 krytych pływalni, 3 kortów tenisowych, ścianki wspinaczkowej oraz licznych siłowni pod chmurką znajdujących się m.in. w Parku Hallera, na osiedlu Kasprzaka. Z kolei osoby, które chcą wypocząć, mogą skorzystać z plaży komunalnej przy zbiorniku wodnym „Pogoria I”.

Mieszkańcy Dąbrowy Górniczej i osoby przyjezdne, dzięki działaniu władz lokalnych, a także licznych jednostek organizacyjnych, stowarzyszeń oraz organizacji pozarządowych, mają możliwość wzięcia udziału w wielu imprezach o charakterze sportowym. Imprezy te cieszą się coraz większym zainteresowaniem, a każdego roku bierze w nich udział coraz więcej ludzi. Do najważniejszych z nich można zaliczyć:

- Półmaraton Dąbrowski,
- Dębowy Maraton Rolkowo- Rowerowy,
- „Noc Siatkojańską”,
- Dąbrowska Masa Krytyczna.
- Lodowiska w okresie zimowym

Miasto Sosnowiec

Sosnowiec jest kolejnym miastem, na obszarze którego ma funkcjonować Zagłębiowski Park Linearny, a które podobnie jak Dąbrowa Górnicza ma wizerunek miasta przemysłowego. Pomimo tego, miasto Sosnowiec w dużym stopniu inwestuje również w aktywny wypoczynek, w celu zapewnienia swoim mieszkańcom oraz osobom przyjezdnym możliwości spędzenia czasu w sposób atrakcyjny i zarazem aktywny. Na obszarze miasta powstało wiele obiektów sportowych, m.in.:

1. Stok narciarski „Środula” (ul. 3 Maja w pobliżu CH „Plejada”) – wyposażony w wypożyczalnię sprzętu narciarskiego wraz z serwisem. Ze stoku można korzystać również w okresie letnim, uprawiając letnią odmianę snowboardu – mountainbording.
2. Skateparki – na terenie Sosnowca znajdują się dwa w pełni wyposażone obiekty tego typu.
3. Korty tenisowe oraz squash – na terenie miasta funkcjonują dwa ośrodki kortów tenisowych, którymi zarządza Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji Sosnowiec oraz jeden kierowany przez prywatną szkołę tenisa ziemnego. Oprócz infrastruktury tenisowej, w Sosnowcu działają także trzy prywatne kluby oferujące korty do squasha.
4. Baseny – w okresie wakacyjnym w Sosnowcu można skorzystać z oferty dwóch odkrytych kąpielisk: kąpieliska „Sielec” oraz basenu letniego „Niwka”.
5. Lodowiska – na terenie stadionu zimowego, położonego na obrzeżach Parku Sieleckiego w Sosnowcu, znajdują się dwie pełnowymiarowe tafle lodowe. Jedna z nich jest zadaszona i pełni swoją funkcję przez cały rok, a druga jest udostępniana amatorom jazdy na łyżwach w okresie zimowym (przy sprzyjających warunkach atmosferycznych). Na terenie obiektu znajduje się punkt serwisowy łyżew oraz ich wypożyczalnia.
6. Biały Orlik – obiekt jest wyjątkowy z racji swojej wielofunkcyjności, gdyż w okresie zimowym boisko jest przekształcane w lodowisko o wymiarach 28 m×15 m, które jest ogólnodostępne dla mieszkańców.

Ponadto w Sosnowcu znajduje się wiele obiektów rekreacyjnych, które zapewniają wypoczynek i są doskonałym miejscem dla wędkarzy. Spośród szczególnie atrakcyjnych miejsc pod względem rekreacyjnym można wymienić:

1. Kompleks stawów położonych w pobliżu centrum Sosnowca – „Stawiki”
„Stawiki” swoją ofertę kierują do szerokiego grona odbiorców, gdyż są często uczęszczane przez dużą rzeszę wędkarzy. Z kolei dla fanów aktywnego spędzania czasu kompleks oferuje ścieżki rowerowe, wypożyczalnię sprzętu wodnego (kajaki, łódki), a w okresie letnim kąpielisko stawiki jest strzeżone przez ratowników.
W 2014 roku na terenie kompleksu wodnego „Stawiki” otwarty został kompleks sportowo-rekreacyjno-wypoczynkowy Wake Zone, na który składa się wyciąg do wakeboard’u oraz nart wodnych, punkt gastronomiczny z ogródkiem oraz teren rekreacyjny z batutem.
2. „Balaton”
Jest to ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy zlokalizowany w Sosnowcu – Porąbce, którego głównym elementem jest otoczony lasami staw Balaton. Miejsce odwiedzane głównie przez miłośników wędkowania oraz rowerzystów.
3. Park „Leśna”
W parku znajdują się dwa zbiorniki wodne: Leśna i Smug, z których systematycznie korzysta wielu wędkarzy. Główną atrakcją od lat pozostaje niewielki ogród zoologiczny, w którym na dużych, zamkniętych przestrzeniach żyją kozy, sarny, osły, lamy oraz strusie emu. Od 2007

w odrestaurowanym amfiteatrze, który znajduje się na terenie parku, odbywają się różnego rodzaju imprezy kulturalne oraz koncerty.

Dla osób, które preferują aktywny wypoczynek na rowerze, miasto Sosnowiec przygotowało **szlaki rowerowe**, w tym Szlak Rowerowy **Trzech Cesarzy** o długości około 10,7 km. Natomiast osobom, które preferują wspinaczkę, rozrywkę zapewnia **ścianka wspinaczkowa** Sport Poziom 450, która znajduje się na terenie byłej Kopalni Sosnowiec.

Miasto Będzin

Będzin posiada bardzo atrakcyjną ofertę skierowaną dla osób aktywnych, zarówno uprawiających sport, jak też ceniących sobie wypoczynek. Przy udziale będzinских organizacji pozarządowych, corocznie organizowanych jest wiele imprez sportowych, a dzięki różnorodnej ofercie obiektów sportowych, każdy może znaleźć coś dla siebie. Będzin posiada w swojej ofercie wiele atrakcji o charakterze sportowym i rekreacyjnym, wśród których wymienić można m.in.:

1. Strefę aktywności rodzinnej – jest to połączenie placu zabaw oraz siłowni na wolnym powietrzu. Dzięki najnowszym urządzeniom użytkownicy bawią się dobrze i bezpiecznie. W Będzinie istnieje kilka takich Stref Aktywności Rodzinnej: na Dolnej Syberce, przy ul. Konopnickiej w Grodźcu, w Parku Warpie oraz na Osiedlu Zamkowe (w pobliżu ul. Turniejowej);
2. Otwarty w 2013 r. skate-park, który mieści się on obok Ośrodka Sportu i Rekreacji.
3. Stadion piłkarski, który jest Centralnym punktem Ośrodka Sportu i Rekreacji. Na architekturę Stadionu składa się:
 - Główne boisko do piłki nożnej o nawierzchni trawiastej, wym. 100,2m x 64,50m,
 - Bieżnia lekkoatletyczna, dł. 400m,
 - Rzutnia do pchnięcia kulą,
 - Skocznia do skoku w dal.
4. Korty tenisowe – Będzin dysponuje czterema kortami tenisowymi o nawierzchni ceglanej, w tym dwoma oświetlonymi. Na terenie kortów działa Szkoła Tenisa Ziemnego oferująca: zajęcia dla dzieci, młodzieży i dorosłych na każdym poziomie zaawansowania oraz zajęcia indywidualne lub w grupie.
5. Boiska sportowe – boiska sportowe wchodzi w skład infrastruktury sportowej Ośrodka Sportu i Rekreacji. W ramach kompleksu funkcjonują:
 - 1 boisko pełnowymiarowe do piłki nożnej,
 - 2 boiska do piłki nożnej 5-osobowej,
 - boisko do koszykówki.
6. Kryta pływalnia.
Do obiektów Ośrodka Sportu i Rekreacji w Będzinie należy nowoczesna kryta pływalnia. Basen o wymiarach 12,5 m×25 m i głębokości 1,4-1,8 m, posiada 6 torów do pływania. Na obiekcie działa szkoła pływania, udostępniona jest także sauna i siłownia.

Nie można pominąć także kwestii **ścieżek rowerowych** na obszarze Będzina. Dzięki przystąpieniu przez Będzin w 2000 roku do organizacji sieci tras rowerowych, powstało 6 tras wykorzystujących naturalne ukształtowanie terenu o łącznej długości 32,4 km. Trasy rowerowe zostały zaprojektowane w taki sposób, aby umożliwić zwiedzanie wszystkich najciekawszych obiektów oraz poznanie miejsc o uznanych walorach krajobrazowych i przyrodniczych:

- **Trasa 1** – o długości 15 km, wiedzie od granicy z Dąbrową Górniczą wzdłuż Przemyszy do Parku Rozkówka – granicy z Czeladzią, jest to szlak czerwony.
- **Trasa 2** o długości 11,9 km, jest oznaczona żółtym kolorem, prowadzi do granicy z Gródkowem.
- **Trasa 3** o długości 1,2 km prowadzi dookoła kompleksu leśnego na Górze św. Doroty – szlak zielony.
- **Trasa nr 4** o długości 0,9 km wiedzie przez szczyt Góry św. Doroty, szlak niebieski.
- **Trasa nr 5** o długości 4,3 km, szlak zielony od granicy z Czeladzią-Bagieniec.
- **Trasa nr 6** o długości 3,8 km, również szlak zielony, od Cementowni „Grodziec”, ul. Kempy do granicy z Gródkowem.

Gmina Siewierz

Na terenie Gminy Siewierz znajduje się wiele miejsc interesujących pod względem turystycznym i rekreacyjnym, umożliwiających aktywne spędzanie wolnego czasu entuzjastom sportu i rekreacji. Z kolei osoby ceniące sobie wypoczynek, mogą cieszyć się nim nad jeziorami o krystalicznie czystej wodzie lub podczas spacerów po lasach, których na tym obszarze jest ponad 3,5 tysiąca ha. Gmina Siewierz dysponuje wysokiej jakości obiektami sportowymi, spośród których można wymienić:

1. Kompleks sportowy przy Zespole Szkół w Siewierzu, w skład którego wchodzi: główne boisko hali sportowej, sala gimnastyczna, mała sala do tenisa stołowego zewnętrzne boisko sportowe.
2. Boisko wielofunkcyjne w Kuźnicy Warężyńskiej – o nawierzchni poliuretanowej i wymiarach 24,0 m x 44,0 m, umożliwiające grę w piłkę ręczną, koszykówkę (dwa boiska), siatkówkę i tenisa.
3. Kompleks sportowo-wypoczynkowy Przy Zamku, znajdujący się w sąsiedztwie wybudowanego w 2010 roku kompleksu boisk sportowych „Orlik”. Zawiera on dwa korty tenisowe, plac zabaw, skatepark i bieżnię.
4. Stadion LKS Przemsza Siewierz – został oddany po przebudowie w 2011 roku. Na stadionie znajdują się: wolnostojąca, niezadaszona trybuna, budynek zaplecza techniczno-socjalnego zadaszona trybuna, boisko treningowe do piłki nożnej o nawierzchni z trawy naturalnej, dwa korty tenisowe o nawierzchni z trawy syntetycznej z drenażem, parking, chodniki i place. Cały teren stadionu jest oświetlony, co umożliwia wieczorne rozgrywki.
5. Obiekt rekreacyjno-sportowy przy remizie OSP w Leśniakach – przy remizie Ochotniczej Straży Pożarnej w Leśniakach zlokalizowana jest baza sportowo-rekreacyjna, na którą składa się boisko wielofunkcyjne o nawierzchni z trawy syntetycznej, plac zabaw, ścieżka zdrowia, zadaszona scena, krąg ogniskowy.
6. Stadion sportowy LKS Ostoja w Żeliszawicach – składa się z boiska treningowego z trawy syntetycznej o wymiarach 60 x 30 m oraz z kortu tenisowego o wymiarach ok. 18 x 36 m również ze sztucznej trawy. Zarówno boisko, jak i kort są ogrodzone i oświetlone.
7. Stadion sportowy KS Niwy w Brudzowicach – składa się z boiska treningowego z trawy naturalnej, trybuny sportowej na 214 miejsc, placu zabaw wraz z nawierzchnią żwirową oraz ogrodzeniem.
8. Kompleks boisk "Orlik"

Na terenie obok Zamku znajduje się kompleks boisk sportowych, w skład którego wchodzi dwa boiska: piłkarskie o nawierzchni z trawy syntetycznej i boisko wielofunkcyjne do koszykówki i piłki siatkowej o nawierzchni poliuretanowej wraz z budynkiem zaplecza socjalno-technicznego oraz sanitarno-szatniowego.

Szczególnie atrakcyjnym dla spacerowiczów i wędkarzy może być teren przy Zbiorniku Przeczycko-Siewierskim, który jest największym akwenem na rzece Przemsza. Jego powierzchnia wynosi do 570 ha, a długość linii brzegowej sięga 9 km. Zalew zasilany jest przede wszystkim wodami Przemszy, innymi potokami i występującymi na dnie źródłami krasowymi. Zalew Przeczycko-Siewierski posiada urozmaiconą linię brzegową. Zbiornik ten o niezabudowanych brzegach od strony Siewierza, czystej wodzie i bogatym rybostanie, stanowi w okresie letnim główną atrakcję dla letników i turystów. Wiele zatoczek, półwyspów oraz leżąca po wschodniej stronie wysepka gwarantują wspaniałe widoki.

Odpoczywać można także w pobliżu Zbiornika wodnego w Kuźnicy Warężyńskiej (potocznie nazywany „Pogoria IV”) – to poeksploatacyjne jezioro utworzone w miejscu kopalni piasku „Kuźnica Warężyńska”. Wokół całego zbiornika powstały malownicze szlaki rowerowe, kąpieliska i stanowiska wędkarskie. Jest idealnym miejscem dla fanów rekreacyjnego kolarstwa.

Osoby lubiące rowerowe wycieczki mogą skorzystać także z trasy nowej ścieżki rowerowej Szlaku Zamkowego, który prowadzi od Zamku w Siewierzu do Zbiornika Kuźnicy Warężyńskiej. Miejscami biegnie ona równolegle do szlaku rowerowego im. Walentego Roździeńskiego. Szlak Zamkowy składa się z nowo wybudowanej drogi szutrowej o długości 2,65 km oraz 9,95 km pozostałych dróg publicznych.

Ponadto Gmina Siewierz charakteryzuje się zaangażowaniem w organizację licznych imprez sportowych, można spośród nich wymienić:

- Drużynowe Mistrzostwa Polski i Puchar Polski Młodzieży w Wędkarstwie Rzutowym im. Adama Talara w Siewierzu,
- Zawody jeździeckie w skokach i ujeżdżaniu,
- Bieg organizowany w ramach ogólnopolskiej akcji „Polska Biega”,
- Rozgrywki IV ligi piłki siatkowej kobiet,
- Halowy Turniej Piłki Nożnej Trampkarzy i Orlików,
- Mecze piłki nożnej na stadionie LKS Przemsza Siewierz.

Gmina Sławków

Gmina Sławków znajduje się w otoczeniu malowniczych wzgórz zbudowanych ze skał wapienno-dolomitycznych. Dzięki swojej historii, zabytkom oraz kulturze, Sławków jest idealnym miejscem wycieczek. Baza turystyczna miasta, piękna przyroda i szlaki wędrowne gwarantują niezapomniane wrażenia. Gmina Sławków dysponuje także wysokiej jakości obiektami sportowymi, spośród których można wymienić: skatepark i kompleks sportowy przy Szkole Podstawowej im. Jana Baranowskiego, korty tenisowe administrowane przez Klub Rekreacyjno-Sportowy TKKF "Michałek", zewnętrzny kompleks boisk sportowych przy Zespole Szkół im. Jana Pawła II.

W mieście prężnie działają obecnie kluby i towarzystwa sportowe, w tym między innymi **Miejski Klub Sportowy Sławków**. W kwietniu 2003 roku poszerzono działalność UKS o sekcję siatkarzy. Nowo powołana sekcja została utworzona na prośbę dzieci i młodzieży grających w piłkę siatkową, które nie mają odpowiedniego obiektu, sprzętu i wykwalifikowanego trenera, który poprowadziłby treningi. Dużym zainteresowaniem mieszkańców cieszy się także obiekt **Klubu TKKF „Michałek”**, który ma m.in. sekcje piłki nożnej, piłki siatkowej, tenisa stołowego, szachową, aerobiku, kulturystyki, bilarda, czy tenisa ziemnego. Poza sportem Sławków oferuje wszystkim **rekreację konną** oraz możliwość niezapomnianych spływów kajakowych na Białej Przemszy.

Przez teren Sławkowa oraz okolic przebiegają **4 szlaki turystyczne piesze**, sprzyjające aktywnemu wypoczynkowi i pozwalające na organizację wycieczek turystycznych pieszych oraz rowerowych. Najdłuższy z nich – żółty, o długości 62 km, nazywany jest też **Szlakiem Pustynnym**. Nie przebiega on jednak przez centrum miasta, obejmuje jedynie południowe jego części. Dwa inne szlaki: **czerwony i niebieski** biegną przez centrum Sławkowa i pozwalają na podziwianie walorów miasta i zwiedzanie jego zabytków. Najkrótszy szlak liczy tylko 3,5 km i ma charakter łącznikowy pomiędzy szlakiem czerwonym i **żółtym**.

Dla miłośników jazdy na rowerze, Sławków przygotował **trasy rowerowe**. Trasa o długości 14 km biegnie malowniczymi terenami po trasie dawnej bocznicy kolejowej w Dolinie Białej Przemysły i Księżej Drogi. Cała trasa jest wykonana z utwardzonej masy bitumicznej. Podczas projektowania trasy nie zapomniano o początkujących rowerzystach. Przygotowano dla nich na całej długości miejsca postojowe, gdzie mogą usiąść, odpocząć i nabrać sił przed dalszą drogą.

Sławków kusi mieszkańców i turystów nie tylko historią, zabytkami i piękną przyrodą, ale ponadto bogatym repertuarem imprez społecznych, kulturalno-rozrywkowych i sportowo-rekreacyjnych, najważniejsze z nich to:

- Jarmark Jakubowy organizowany w ruinach miejscowego zamku na zakończenie lata,
- Dni Sławkowa organizowane co roku, będące swoistym świętem całego miasta odbywającym się najczęściej na przełomie maja i czerwca,
- Jesień Poetycka będąca konkursem literackim, na który swoje utwory zgłaszają poeci z całej Polski a nawet z Europy,
- Konkurs Plastyczny „Tradycje i Obrzędy”,
- Koncert Noworoczny,
- Sławków na Sportowo Sław – Sport,
- Rajd Rowerowy Śladami Sławkowa,
- Sław – Ino marsze na orientację.

Gmina Psary

Gmina Psary posiada ogromny potencjał, aby stać się centrum rekreacyjno-turystycznym Zagłębia Dąbrowskiego. Gminę Psary można określić jako zielony zakątek znajdujący się na obrzeżach aglomeracji górnośląskiej. Pobliskie lasy, parki i jeziora zapewniają wysoki komfort życia mieszkańcom oraz stwarzają ogromne możliwości rozwoju turystyki i rekreacji. Największą atrakcją Gminy Psary pozostają jej walory krajobrazowe, a także zróżnicowane ukształtowanie terenu, które przyczynia się do wzrostu atrakcyjności gminy oraz rozwoju turystyki rowerowej, jeździectwa i lotniarstwa.

Na terenie Gminy Psary znajduje się znakomite zaplecze sportowe, w skład którego wchodzi 6 boisk wielofunkcyjnych, w tym kompleks Orlik 2012, 6 boisk sportowych do piłki nożnej o nawierzchni trawiastej oraz 5 sal gimnastycznych. W 2012 roku zostały oddane do użytku nowoczesne boiska wielofunkcyjne w Malinowicach, Gołuszy Górnej, Gródkowie, Górze Siewierskiej oraz kompleks „Orlik 2012” przy Gimnazjum w Psarach. Można na nich grać w piłkę nożną, ręczną, koszykówkę, siatkówkę, tenisa ziemnego, a korzystanie z nich jest bezpłatne. Na terenie Gminy dostępnych jest 13 placów zabaw, w tym nowoczesny plac zabaw ze sztuczną nawierzchnią w Strzyżowicach.

W gminie funkcjonuje Akademia Piłki Nożnej, w której trenuje ponad 150 uczestników w wieku od 5-18 lat. Zajęcia prowadzone są przez doświadczonych trenerów oraz z wykorzystaniem najnowszych przyrządów i sprzętu sportowego takiego jak wahadło, gruszka piłkarska czy piłki na uwięzi. Oprócz piłki nożnej, koszykówki i siatkówki, rozwijane są także dyscypliny lekkoatletyczne oraz kolarstwo.

Mieszkańcy Gminy Psary oraz turyści mają możliwość skorzystania z licznych imprez sportowych organizowanych przez władze Gminy, jednostki organizacyjne, stowarzyszenia oraz organizacje pozarządowe. Największą z nich są cykliczne zawody kolarskie rozgrywane na terenie gminy i jej okolic. W 2012 roku, w ramach IX Mistrzostw Kolarskich miały miejsce Szosowe Kolarskie Mistrzostwa Polski „Masters” ze startu wspólnego oraz Otwarty Wyścig o Puchar Wójta Gminy Psary skierowany do szerokiego grona amatorów kolarstwa w wieku od 6 lat. Od 3 lat dzieci i młodzież z gminy Psary biorą udział w ogólnopolskiej akcji „Polska biega”. Każda z tych imprez promuje zdrowy styl życia.

Mówiąc o sportowym potencjale gminy warto jeszcze napomknąć o innych dyscyplinach sportu obecnych w gminie Psary. Pierwszą z nich jest nordic walking, którego zwolenników przybywa w lawinowym tempie. Uprawianiu tego modnego sportu sprzyja duża liczba malowniczych ścieżek wśród łąk i lasów. Natomiast zimą, można uprawiać narciarstwo biegowe.

Przez tereny Gminy Psary przebiegają liczne **trasy rowerowe**, które stanowią ważny odcinek sieci Śląskich Tras Rowerowych. Łączna długość tras rowerowych na tym obszarze wynosi 64,2 km. Trasy te wiodą obok wielu interesujących zabytków a z drugiej strony prowadzą terenami leśnymi, które są szczególnie atrakcyjne pod względem przyrodniczym i rekreacyjnym. Obecnie na terenie Gminy Psary funkcjonują następujące trasy rowerowe:

- **Trasa nr 5**, która biegnie z Katowic przez Sosnowiec, Będzin, Psary, Przeczyce, Woźniki, do Częstochowy.
- **Trasa nr 426**, ma docelowo bieć z Tarnowskich Gór, przez Niezdarę, Sączów i Twardowice do Gołuszy Dolnej, gdzie łączy się z trasą nr 5.
- **Trasa nr 505** – jest to trasa okrężna wokół Gminy Psary, która rozpoczyna się w Psarach-Głębokim w pobliżu boiska. Trasa prowadzi zarówno drogami asfaltowymi, jak też polnymi przez Sarnów, Łagiszę – dzielnicę Będzina, do Gródkowa Nowego, następnie trasa prowadzi drogami gruntowymi do Strzyżowic, skąd polną drogą przez Górę Siewierską, Brzękowie Górne, Gołuszę Górną, Dąbie Dolne oraz Malinowice wracamy do Psar-Głębokiego.
- **Trasa nr 506** rozpoczyna się na skraju Strzyżowic, prowadzi na przemian drogami asfaltowymi i polnymi przez Strzyżowice-Górkę i Malinowice do Sarnowa, dalej do Preczowa, a następnie do granicy z Będzinem. Docelowo planowane jest przedłużenie trasy do Zielonej, gdzie połączy się z trasą nr 6 między Pogorią III a Będzinem.
- **Trasa nr 506a** stanowi łącznik pomiędzy trasą nr 506 w Preczowie a Mariankami, gdzie znajduje się węzeł tras rowerowych przebiegających przez Dąbrowę Górniczą
- **Trasa nr 507** docelowo biegnie z Dąbrowy Górniczej przez Psary do Targoszyc w Gminie Mierzęcice.

Wśród ważnych wydarzeń o charakterze kulturalnym na terenie Gminy Psary, można wymienić:

- Regionalny Festiwal Pieśni Zalotnych i Miłosnych,
- Święto Chleba,
- Dożynki,
- Święto Pieczonego Ziemniaka.

Zagłębiowski Park Linearny oparty na osi kompozycyjnej rzek: Przemszy, Białej Przemszy oraz Brynicy, przewidywany jest jako szeroko rozumiany system rekreacyjny, który przenikać się będzie z innymi systemami aglomeracji tworząc szerszą sieć powiązań funkcjonalnych, przyrodniczych, społecznych i kulturowych. Park obejmować będzie cenne przyrodniczo tereny zapewniając jednocześnie większą spójność terytorialną i społeczną. Z uwagi na budowę Zagłębiowskiego Parku Linearnego, na szczególną uwagę zasługują obszary, które zostały uznane za węzłowe elementy przyszłej infrastruktury. Są to głównie **tereny parków miejskich oraz inne obszary cenne przyrodniczo**, wśród których wskazać należy m.in.:

<p>Park Zielona w Dąbrowie Górniczej</p>	<p>Park miejski „Zielona” ma powierzchnię 67 ha i powstał w 1932 r., dzięki połączeniu drogi do Łagiszy z centrum miasta. Początkowo miasto urządziło jedynie centralną część parku, jednakże z czasem dokonywano kolejnych inwestycji. W 1934 r. oddano do użytku basen pływak, a od połowy 1945 roku przystąpiono do pełnego zagospodarowania terenu parkowego, w dużej mierze dzięki pracom w czynie społecznym mieszkańców Dąbrowy Górniczej. W okrągłaku, gdzie wcześniej planowano stworzyć tor motocyklowy, w okresie letnim, odbywały się niedzielne koncerty orkiestr dętych pobliskich zakładów, jak również organizowano zabawy taneczne. Jeszcze w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX wieku, w parku znajdowało się dużo atrakcji. Mieściło się tutaj między innymi małe miejskie ZOO, w którym można było oglądać niedźwiedzie brunatne, jelenie, lisy i ptactwo. W parku znajdowało się również jezioro, po którym można było pływać łódką oraz odkryty basen pływak.</p> <p>Początkowo w Parku przeważał las dębowy, jednak z czasem przekształcił się w las mieszany, w którym występują także olchy, brzozy oraz drzewa iglaste.</p> <p>W latach 2005-2009 przeprowadzono szereg prac modernizacyjnych, w tym remont fontanny, budynku okrągłaka, placów zabaw, ścieżki dydaktycznej. Park „Zielona”, przez który przepływa rzeka Czarna Przemsza oraz rzeka Pogoria stanowi doskonałe miejsce do odpoczynku oraz uprawiania różnego rodzaju sportów. W Parku powstał bowiem obiekt Centrum Sportów Letnich i Wodnych Pogoria, który daje możliwość aktywnego wypoczynku. Spośród licznych atrakcji oferowanych przez Centrum można wymienić m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sztuczną ściankę wspinaczkową o wysokości 10 metrów oraz dwóch niższych boulderach 3 metrowych. Łącznie oferującą 9 wariantów dróg wspinaczkowych, • 8 boisk do piłki siatkowej plażowej posiadające nawierzchnię z piasku, • skatepark zaopatrzone w 12 elementów do jazdy freestylowej, • przystań kajakową umożliwiającą wypożyczenie sprzętu i wycieczki kajakowe po Czarnej Przemszy.
---	---

	<p>Ponadto przez teren Parku przebiegają ścieżki rowerowe, które łączą Park ze zbiornikiem wodnym Pogoria III. Park jest doskonałym miejscem zarówno dla niedzielnego wypoczynku dla dzieci jak i dorosłych, jak również czynnego uprawiania sportu. Coroczne imprezy odbywające się na terenie Parku oraz w Centrum Sportów Letnich i Wodnych Pogoria, przyciągają liczne rzesze mieszkańców.</p>
<p>Park miejski z Egzotarium w Sosnowcu</p>	<p>Park miejski w Sosnowcu, nazywany jest także Parkiem Kresowym, Parkiem Prusa lub też Parkiem Kruczkowskiego. Jego nazwy mają związek m.in. z jego położeniem. Znajduje się przy ul. Kresowej w Sosnowcu, w pobliżu III Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Prusa, natomiast nazwę Park Kruczkowskiego zawdzięcza pomnikowi pisarza Leona Kruczkowskiego, umieszczonego tam w latach 70. Park powstał w 1935 r. na powierzchni 4,8 ha i był pierwszym w Sosnowcu ogólnodostępnym parkiem miejskim. Występuje w nim ponad 50 gatunków drzew i krzewów, a najstarsze z nich liczą ok. 70 lat. Do Parku przylega również egzotarium oraz zbiorniki wodne Stawiki.</p> <p>Egzotarium usytuowane jest wśród drzew przy głównej alejce prowadzącej od ul. Piłsudskiego w Sosnowcu w kierunku rzeki Brynicy. Teren obejmuje zarówno część botaniczną jak też stałą ekspozycję zwierząt. W części botanicznej można znaleźć ponad 80 gatunków roślin z różnych stref klimatycznych i geograficznych świata. Ekspozycja zwierzęca obejmuje głównie ryby i gady. Szczególnie cenna jest kolekcja egzotycznych ryb akwariowych, która obejmuje około 40 gatunków. Kolekcja gadów liczy około 15 gatunków, znajduje się w niej m.in. krokodyl nilowy, boa tęczowy oraz pyton tygrysi. Ponadto egzotarium obejmuje kolekcję kilkudziesięciu papug oraz ssaków. Dzięki różnorodności ekspozycji egzotarium jest miejscem szczególnie interesującym dla dzieci i młodzieży szkolnej, umożliwia im poznanie różnorodnych zwierząt występujących na świecie. W pobliżu Parku Kruczkowskiego znajduje się także kompleks stawów Stawiki, które kierują swoją ofertą do szerokiego grona odbiorców. Oprócz zieleni, ciszy, możliwości wypoczynku w spokoju, stawiki są często uczęszczane przez dużą rzeszę wędkarzy. Dla fanów aktywnego spędzania czasu stawiki oferują ścieżki rowerowe, wypożyczalnię sprzętu wodnego (kajaki, łódki), w okresie letnim kąpielisko stawiki jest strzeżone przez ratowników. Obecnie Stawiki poddawane są modernizacji, trwają prace przy budowie plaży i przygotowywaniu kąpieliska oraz zapewnieniu mieszkańcom nowych atrakcji w postaci: placu zabaw dla dzieci, siłowni pod chmurką i wyciągu wakeboardowego.</p>
<p>Park Rozkówka, Małpi Gaj i teren nadrzeczny Brzozowica w Będzinie</p>	<p>Park Rozkówka znajduje się w dzielnicy Grodziec w Będzinie, w rozległym obniżeniu terenu, okolonym od strony wschodniej i południowo-wschodniej polami uprawnymi. Jego historia sięga 1936 r. Powstał w wyrobisku Kopalni piasku dla potrzeb Kopalni Grodziec, gdzie piasek był wykorzystywany do zamulania wyrobisk podziemnych. Obejmuje powierzchnię ok. 29 ha. Centralną część Parku zajmuje stadnina koni znajdująca się w miejscu dawnego boiska oraz restauracja. Park znajduje się także na trasie ścieżek rowerowych mieszkańców okolicznych miast. Park Rozkówka wraz z otoczeniem to obszar o szczególnych walorach przyrodniczych. Na</p>

	<p>terenie tym zlokalizowane są gatunki roślin zagrożonych wyginięciem bądź rzadkich - objętych całkowitą lub częściową ochroną.</p> <p>Drzewostan parkowy składa się głównie z odmian szybko rosnących topoli oraz topoli czarnej, olchy czarnej i brzozy brodawkowatej. Obok nich rosną osiki, jesiony wyniosłe, lipy drobnolistne, graby pospolite, dęby szypułkowe i czerwone, topole balsamiczne, klony jesionolistne i dużo akacji. Podszyt buduje czeremcha zwyczajna i amerykańska, dereń właściwy i świdwa. W runie dominuje, rosnąca w dużych skupieniach gruszyca okrągłolistna i liczny równomiernie rozmieszczony na obszarze parku kruszczyk szerokolistny oraz rzadziej, pojedynczo, kruszczyk rdzawoczerwony, a także storczyk szerokolistny. Ponadto w runie rośnie kuklik pospolity, skrzyp leśny i gatunki łąkowe występujące w miejscach o większym prześwietleniu, z których najczęstsze to wiechlina łąkowa, kupkówka pospolita, cieciora pstra i pojawiający się w wilgotniejszych miejscach kozłek lekarski.</p> <p>Znajdujący się w parku staw jest pozbawiony wody. Niecka stawu zarośnięta jest trzcinnikiem piaskowym i krwawnikiem pospolitym oraz dużą ilością brzoź. Oprócz nich występują tam osiki, wierzby białe, kruche i wiciowe. Na skarpie, nad niecką wyschniętego stawu, rosną skupienia kolutei południowej oraz młode wierzby białe i jesiony wyniosłe, a pod nimi liczne kruszchyki szerokolistne.</p> <p>Spośród chronionych gatunków ptaków (o malejącej liczebności w skali Europy Środkowej) na uwagę zasługują gatunki zagrożone w skali lokalnej i są to: pustułka (<i>Falco tinunculus</i>) muchotłówka szara (<i>Muscicapa striata</i>).</p> <p>Park „Małpi Gaj” został założony w latach 1951-55 na dawnych użytkach zielonych. Leży w dolinie rzeki Czarna Przemsza i sąsiaduje z targowiskiem miejskim. Małpi Gaj stanowił w przeszłości ważny teren rekreacyjny mieszkańców Będzina. Z biegiem czasu zaczął być w coraz większym stopniu zajmowany przez handlarzy, którzy dwa razy w tygodniu rozkładając swoje „kramy” niszczyli jego naturalną zieleń. Jednocześnie sąsiedztwo to wpłynęło na znaczące zanieczyszczenie tego obszaru różnego pochodzenia odpadami. Obecność tych odpadów zachęcała ludzi do wyrzucania śmieci w ich sąsiedztwie i dodatkowo zniechęcała ludzi do korzystania z urokliwego niegdyś terenu w celach rekreacyjnych. Wysiłki gminy ukierunkowane na powstrzymaniu destrukcji, a w dalszej kolejności na rewitalizacji tych obszarów przyniosły wymierne rezultaty wraz z budową ścieżki rowerowej wzdłuż rzeki Przemszy w ramach wspólnego projektu realizowanego ze środków PRS RPO WŚL na lata 2007-2013 wraz z miastami Dąbrowa Górnicza, Sławków i Siewierz. Obecnie gmina zamierza połączyć rekreacyjną ścieżkę rowerową z układem komunikacyjnym miasta dzięki czemu wszystkie odcinki ścieżki (już zbudowane) i nowopowstałe uzyskają także wymiar komunikacyjny. Poprzez zagospodarowanie terenu Małpi Gaj i jego odseparowanie od targowiska miejskiego będzie można realizować pełniejszą ochronę przyrody przy jednoczesnym zapewnieniu mieszkańcom kontaktu z nią. Pierwotne nasadzenia w Parku „Małpi Gaj” składały się głównie z topól (włoskich, balsamicznych, simona i hybryda), klonów pospolitych</p>
--	---

	<p>i jesionolistnych, a miejscami wprowadzono kępowo: brzozę brodawkowatą, lipę drobnolistną, jawor, czeremchę, jesiony. Obecnie skład gatunkowych drzewostanu parku, którego wiek wynosi przeciętnie 48 lat składa się z następujących gatunków: klon jawor, klon pospolity, klon jesionolistny, lipa drobnolistna, brzoza brodawkowata, topole włoskie, czarne i mieszańce, czereśnia, olsza, czarna, robinia pseudoakacjowa, jesion wyniosły, miejscami pojedynczo świerk pospolity, klon cukrowy, srebrny i polny głóg, modrzew, buk, dąb szypułkowy, wiąz, kasztanowiec, grab.</p> <p>Teren nadrzeczny Brzozowica – łąki bezpośrednio przy brzegu Czarnej Przemszy, w okolicy, gdzie Pogoria łączy się z Przemszą. Brzegi koryta Przemszy są wysoko obudowane, a przyległe do nich łąki stanowią przesuszone zbiorowiska łąk rajgrasowych, z kępami dziurawca, chabry łąkowej, cieciora pstrej, lepnicy rozdętej i mydlnicy lekarskiej. Rozprzestrzenia się tam trzcinnik piaskowy i nostryk żółty. Miejscami obecne są kępy brzozy brodawkowatej i wierzb (białych i iw). Stwierdzono obecność następujących lęgowych gatunków ptaków: potrzyszcz, pliszka żółta, cierniówka, makolągwa. Obszar Brzozowica z uwagi na spiętrzenie wody na rzece Przemszy pełni funkcję dzikiego kąpieliska, a poprzez stworzenie w tym miejscu plaży miejskiej można by teren ten zagospodarować pod turystykę i rekreację, odciążając podobny obszar Pogorii w Dąbrowie Górniczej, a jednocześnie koncentrując ruch rekreacyjno-turystyczny na tym obszarze uchronić tereny przyległe o korzystniejszych walorach przyrodniczych. Celem projektu jest ochrona obszarów cennych przyrodniczo zlokalizowanych nad rzeką Przemszą w Będzinie tj. obszar Czarna Przemsza oraz Brzozowica, na których występują gatunki chronione: ptaki: Potrzyszcz, Pliszka Żółta, Cierniówka, Makolągwa oraz konwalia majowa i 11 gatunków ptaków lęgowych w tym muchotłoka szara poprzez skanalizowanie ruchu turystycznego w kierunku rzeki oraz zagospodarowanie brzegu rzeki.</p>
Tereny zielone w Siewierzu	<p>W Siewierzu, w pobliżu średniowiecznego zamku Biskupów Krakowskich oraz rzeki Przemszy, przebiega ścieżka dydaktyczna, która ukazuje walory przyrodnicze i historyczne. Występują na tym obszarze łąki, na których rośnie wiele gatunków traw i ziół. Nieopodal znajdują się obrzeża meandrującej rzeki Przemszy. Żyzne gleby nadrzeczne o dużej wilgotności porastały dawniej bujne lasy łęgowe, w których drzewostanie, dominowały wierzb, topole, jesiony, olsze lub wiąz. Zarośla opanowała wierzb wiciowa, wierzb trójpręcikowa, wiklina, czeremcha i dziki bez czarny. Las taki posiadał dość gęste runo. Bujna roślinność nadrzeczna stanowi cenne siedlisko dla wielu gatunków ptaków, ssaków i owadów. Podmokły teren w zakolu rzeki Przemszy, na którym zbudowano zamek Biskupów Krakowskich stanowi też doskonałe warunki dla rozwoju płazów, a brzeg rzeki jest siedliskiem wielu gatunków zwierząt. Znakomitym miejscem rozwoju różnorodnego świata zwierzęcego jest także wielowarstwowy układ lasu. Malownicze krajobrazy występujące na tym terenie przyrody oraz sąsiedztwo Zamku Biskupów Krakowskich sprawiają, że są to bardzo atrakcyjne turystycznie regiony. Zamek Biskupów Krakowskich, którego budowa rozpoczęła się na początku IV wieku przez Książęta</p>

	<p>bytomskie jest zdecydowanie największą atrakcją turystyczną Gminy Siewierz. Początkowo Zamek pełnił funkcję warowni obronnej i był własnością książąt śląskich do roku 1443, kiedy to wraz z całym przyległym obszarem został sprzedany ówczesnemu biskupowi krakowskiemu – Zbigniewowi Oleśnickiemu. Pod rządami duchownych zamek zaczął pełnić rolę administracyjnej i politycznej siedziby Księstwa Siewierskiego, w którym mieściły się siedziby ówczesnych urzędów: starosty, kanclerza i sędziów. W tym okresie zamek został rozbudowany, a z biegiem czasu wzmocniono także jego funkcje militarne, które często były wykorzystywane w okresie wojen, jakie przetoczyły się przez te tereny w wieku XVII i XVIII. W czasie potopu szwedzkiego stacjonowały w nim wojska Stefana Czarnieckiego, a podczas Konfederacji Barskiej – oddziały Kazimierza Puławskiego. Od 1815 r. zamek zaczął tracić na znaczeniu i popadać w ruinę.</p> <p>Obecnie zamek stanowi tzw. trwałą ruinę z zachowanym pełnym obwodem murów, wieżą bramną i zrekonstruowanym barbakanem. Przez ostatnie lata, systematycznie prowadzono intensywne prace remontowo-konserwatorskie, które nie tylko znacznie ograniczyły dalszą dewastację obiektu, ale także przywróciły mu część dawnego uroku. Po długiej przerwie wrócił na mapę turystyczną regionu, przyciągając rzesze gości – od maja 2008 r. zabytek odwiedziło ponad 140 tys. osób.</p>
Tereny zielone w Sławkowie	<p>W Sławkowie występuje wiele obszarów leśnych, które gwarantują ciszę i spokój. Obszar leśny pokrywa ok. 1230 ha i stanowi on doskonałe warunki dla grzybiarzy. Obszar 115 ha jest bardzo silnie nasycony bogactwem flory i fauny, które skupiają się głównie w dorzeczu Białej Przemszy, płynącej przez park. Bardzo ciekawe przyrodniczo są niewielkie obszary w rejonie Krzykawki, administracyjnie należące do Sławkowa, a położone na lewym brzegu Białej Przemszy. Fragment ten obejmuje lessowe wzniesienia o wystawie południowej i zachodniej, użytkowane jako łąki i pola uprawne. Cenne są tu zwłaszcza okazałe wiekowe buki i odsłonięte ściany lessowe. Należy podkreślić, że łąki sławkowskie są jedynym na świecie miejscem, gdzie rośnie okaz mieczyka drobnokwiatowego, uważanego za wymarły. Swoistą ciekawostką stanowi zbiornik wodny, usytuowany w lesie w okolicy Ciołkowizny. W zbiorniku tym żyją rzadkie już w Polsce raki szlachetne. Coraz czystsza woda jest także w Białej Przemszy, rzece której dolina jest ostoją dla ptaków wodno - błotnych, szczególnie kaczek, siewek, mew, żurawi, a także drapieżnego błotniaka stawowego. Ma ona niepowtarzalny, unikatowy charakter, szczególnie na odcinku Klucze – Okradzionów – Sławków. Biała Przemsza jest stałym miejscem dla wędkarzy, a od kilku lat także dla kajakarzy, którzy coraz śміiej organizują tutaj spływy kajakowe. Sławków jest zatem doskonałym miejscem na jednodniowe wycieczki i wypadki poza miasto.</p>
Tereny zielone w Gminie Psary	<p>Największą atrakcją Gminy Psary pozostają jej walory krajobrazowe oraz zróżnicowane ukształtowanie terenu. Korzystne położenie geograficzne, na skraju aglomeracji GOP, w sąsiedztwie terenów należących do Jury Krakowsko-Częstochowskiej i zbiorników</p>

	<p>wodnych „Pogoria” w Dąbrowie Górniczej przyczynia się do wzrostu atrakcyjności gminy oraz rozwoju turystyki rowerowej, jeździectwa i lotniarstwa.</p> <p>Gmina jest otoczona wypowymi wzgórzami triasowymi. Północną część Psar stanowi fragment Płaskowyżu Twardowickiego, a południowo-wschodnia część leży w Kotlinie Dąbrowskiej. Płaskowyż Twardowicki posiada zbiorowiska muraw kserotermicznych, zarośli śródpolnych, chronione gatunki roślin i zwierząt oraz źródła wód głębinowych. W tym obszarze występują najwyższe wzniesienia od 366,5 m n.p.m. – Brzękowice do 392,9 m n.p.m. – Góra Siewierska. Najwyższe wzniesienie w Gminie Psary to Równa Góra. Gmina Psary jest powiązana swoim otoczeniem poprzez zlewnie cieków i rzeki Czarna Przemsza. Obszar gminy ma wysoką (w skali regionu) rangę ekologiczną, ze względu na tereny niezainwestowane oraz występowanie terenów otwartych. Na terenie gminy stwierdzono występowanie 20 gatunków ściśle chronionych, 8 gatunków częściowo chronionych oraz 33 gatunki regionalnie rzadkie i zagrożone. Do chwili obecnej 4 drzewa uznano za pomniki przyrody.</p> <p>Niewątpliwie największym bogactwem gminy są lasy, łączna ich powierzchnia wynosi 620 ha, w tym 583 ha jest w posiadaniu Skarbu Państwa, a 18 ha to własność prywatna. Cechą wyróżniającą jest ich „wyspowy” charakter, duża ilość terenów podmokłych, przewaga gatunków drzew liściastych i sosny. Ważną częścią krajobrazu są zarośla śródpolne, roślinność wodna i bagienna. Środowisko naturalne jest cennym elementem krajobrazu gminy, występują tu tereny niezagospodarowane oraz objęte ochroną gatunki roślin (np.: storczyki, poza tym rosną tu paprocie, kaczeńce, tataraki, skrzyp polny, kosaciec żółty, kosaciec syberyjski, zawilec gajowy). Miejsce sprzyjające rekreacji stanowią lokalne źródła, z których wykształciły się przecinające gminę cieki wodne. Przykładowo, ze źródła „U Wnuków”, wody prowadzone są wzdłuż granicy rozdzielającej miejscowości Wojkowice i Strzyżowice od strony południowej do cieku wodnego wypływającego ze źródła „U Piekarskich”. Część cieków wodnych przekształcona została w zarybione stawy, co wpłynęło na rozwój wędkarstwa. W Preczowie przy ul. Szkolnej 6 można zakupić pozwolenie na połów na rzece Przemsza.</p>
--	--

2.2.8 Handel – główne centra i poziom powiązań

Na terenie Obszaru Funkcjonalnego funkcjonują placówki handlowe reprezentujące większość sieci handlowych, przy czym każda sieć posiada na danym terenie często nawet kilka punktów. Handel koncentruje się najbardziej w centrach miast oraz na terenach większych osiedli mieszkaniowych. Większe centra handlowe zlokalizowane są na terenach inwestycyjnych w pobliżu głównych arterii komunikacyjnych. Układ ten jest charakterystyczny dla całego Obszaru Funkcjonalnego, który posiada wysoki poziom infrastruktury handlowej, w pełni zaspokajający potrzeby mieszkańców.

Najbardziej okazałe pod tym względem prezentują się miasta Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec i Będzin, w których zlokalizowanych jest najwięcej placówek handlowych (np. Biedronka, Żabka, Lidl, Aldi, Kaufland) wraz z dużymi marketami, hipermarketami i centrami handlowymi. Na ich terenie znajdują się również targowiska miejskie, często o długoletniej tradycji (np. targowisko w Będzinie). Z kolei w pozostałych miejscowościach przeważają mniejsze markety, zaś na terenach wiejskich – mniejsze sklepy prywatne.

Centra handlowe i duże markety przyciągają mieszkańców zarówno Obszaru Funkcjonalnego, jak i osoby zamieszkujące tereny pobliskie (nawet z Olkusza). W granicach Obszaru jego mieszkańcy chętnie korzystają z centrów handlowych z różnych miejscowości, jednak w głównej mierze wybierają oni centra handlowe i markety znajdujące się najbliżej ich miejsca zamieszkania – w szczególności trend ten dotyczy marketów spożywczych.

Według danych GUS, liczba hipermarketów i supermarketów w ostatnich latach wzrastała, co odzwierciedla ogólnopolski trend zanikania mniejszych sklepów prywatnych na rzecz marketów.

Tabela 5: Hipermarkety i supermarkety.

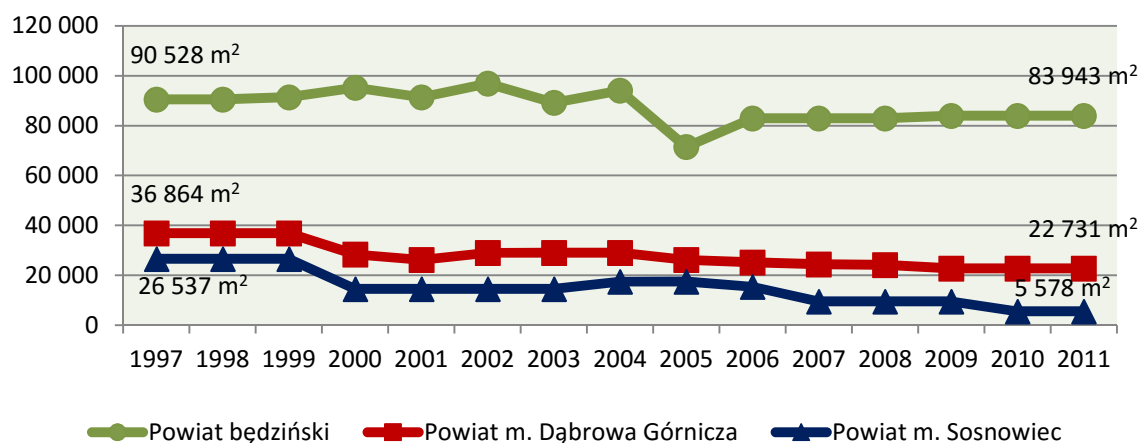
Jednostka terytorialna	2008	2009	2010	2011	2012
HIPERMARKETY					
Powiat będziński	4	4	4	4	4
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	1	3	4	4	4
Powiat m. Sosnowiec	5	5	6	5	5
SUPERMARKETY					
Powiat będziński	13	15	16	20	22
Powiat m. Dąbrowa Górnicza	14	17	15	15	16
Powiat m. Sosnowiec	20	25	30	29	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS, www.stat.gov.pl/bdl.

Jednocześnie zanikają także tradycje kupieckie realizowane na targowiskach miejskich. W ostatnich latach (licząc od 1997 r.) liczba targowisk oraz powierzchnia przeznaczona pod targowiska zmniejszały się. Podobnie jak w przypadku zanikania małych sklepów prywatnych, w tym przypadku również jest to spowodowane rozwojem dużych marketów i centrów handlowych.

W ostatniej dekadzie zauważalny jest ponadto szybszy rozwój supermarketów niż hipermarketów. Supermarkety stają się punktem pierwszego wyboru mieszkańców, głównie z uwagi na spożywczy charakter tych obiektów (dyskonty spożywcze). Tymczasem hipermarkety coraz częściej przyjmują funkcję galerii handlowych, w których sklepy spożywcze towarzyszą ofercie handlowej butików o zróżnicowanej ofercie.

Wykres 23: Powierzchnia targowisk.

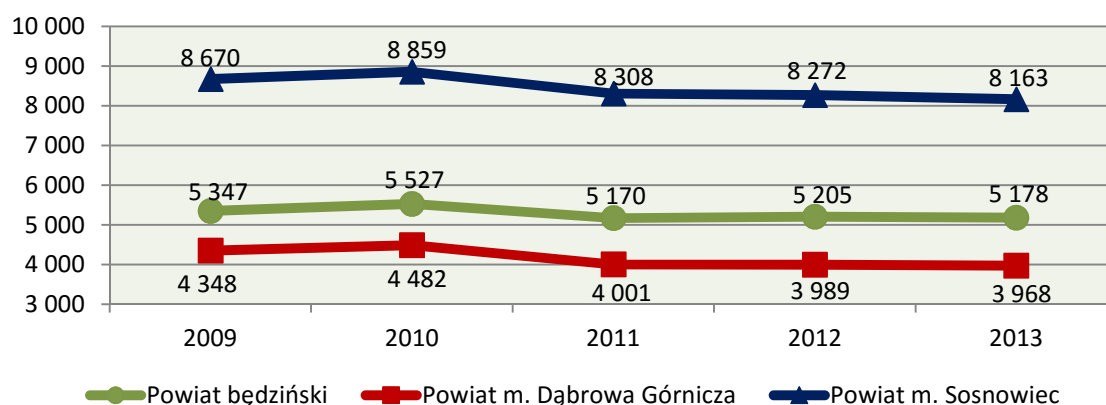

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS, www.stat.gov.pl/bdl.

W powiecie będzińskim powierzchnia przeznaczona pod targowiska spadła w ciągu 15 lat o 7%. Natomiast w przypadku Dąbrowy Górniczej powierzchnia ta zmniejszyła się z 36.864 m² do 22.731 m² – czyli aż o 38%. Jednak to w Sosnowcu zaobserwowano największy spadek powierzchni pod targowiska – z poziomu 26.537 m² zmniejszyła się ona do jedynie 5.578 m² (spadek o 79%). Najwięcej terenów przeznaczonych pod targowiska rejestruje się w powiecie będzińskim, gdzie funkcjonuje najbardziej znane w regionie targowisko w Będzinie.

Według danych GUS, w ostatnich latach liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON w sekcji G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle”, zmniejszała się począwszy od 2011 roku we wszystkich powiatach Obszaru Funkcjonalnego, natomiast największe wartości osiągała w 2010 roku. Największą ilość podmiotów gospodarczych działających w obszarze handlu rejestruje się w Sosnowcu, natomiast najmniejszą w Dąbrowie Górniczej.

Wykres 24: Liczba podmiotów gospodarczych z obszaru handlu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS, www.stat.gov.pl/bdl.

Sosnowiec

W ostatnich latach w mieście nastąpił dynamiczny rozwój handlu i usług, co sprawiło, że przeobraziło się ono z przemysłowego ośrodka, w którym dominował przemysł ciężki, w ośrodek o charakterze handlowo-usługowo-przetwórczym. W Sosnowcu znajdują się duże centra handlowe, w tym: Auchan z pasażem handlowym, Centrum Handlowe Plejada, Centrum Handlowe Sosnowiec, Fashion House Outlet Centre, Centrum Handlowe Plaza, a także hipermarkety: Castorama, Leroy Merlin, Makro Cash and Carry. Ponadto na początku 2008 r. zostały oddane do użytku duże centrum targowe Expo Silesia o docelowej powierzchni wystawienniczej 65 000 m², w którym odbywają się międzynarodowe imprezy targowe.

Działalność Centrum Targowo-Konferencyjnego EXPO Silesia skupia się głównie na organizacji własnych imprez targowych oraz konferencji i spotkań im towarzyszących. Organizowane są również wystawy, konferencje, eventy, seminaria i szkolenia. W ciągu sześciu lat działalności zorganizowano tu ponad 200 imprez o charakterze targowym, w tym pierwszą w Polsce wystawę o statusie wystawy światowej. Uczestniczyło w nich prawie 19 tys. firm i ponad 370 tys. zwiedzających.

Obiekt targowy o łącznej powierzchni ponad 17 ha jest doskonale zlokalizowany. Bezpośrednia bliskość lotnisk międzynarodowych, autostrady, dróg szybkiego ruchu, ogromnej aglomeracji przemysłowej to uwarunkowania dające wielkie możliwości targowe. Aktualnie do dyspozycji klientów EXPO Silesia pozostają:

- 13,5 tys. m² powierzchni w nowoczesnym klimatyzowanym pawilonie,
- ponad 20 tys. m² powierzchni zewnętrznego terenu wystawienniczego,
- parkingi na ponad 1.000 samochodów,
- sale konferencyjne o maksymalnej pojemności 300 osób, z możliwością dowolnej aranżacji i podziału na mniejsze moduły.

Dąbrowa Górnicza

Dąbrowa Górnicza posiada dobrze rozwiniętą sieć handlową. Na terenie miasta znajduje się centrum handlowe Pogoria, market budowlany Obi, hipermarket Auchan wraz z pasażem handlowym. W mieście funkcjonuje także 5 targowisk miejskich, przy czym najstarszym oraz cieszącym się największą popularnością wśród mieszkańców jest targowisko miejskie przy ul. Poniatowskiego.

Powiat będziński

Na terenie powiatu funkcjonuje centrum handlowe M1 w Czeladzi (na pograniczu z Będzinem) wraz z hipermarketem Real i marketem budowlanym Praktiker, centrum budowlane Platforma w Czeladzi. W gminach powiatu dominują supermarkety, markety i mniejsze sklepy. Z kolei w Będzinie od lat funkcjonuje Targowisko Miejskie, które przyciąga wiele osób, zarówno z Obszaru Funkcjonalnego, jak i z okolicznych terenów.

W mniejszych gminach, jak Siewierz i Sławków, w których do tej pory nie powstały centra handlowe ani hipermarkety, rozwijają się mniejsze sklepy prywatne oraz w mniejszym stopniu – markety spożywcze. Mieszkańcy tych terenów odwiedzają centra handlowe zlokalizowane w Dąbrowie Górniczej, Sosnowcu i Czeladzi.

2.2.9 Lecznictwo specjalistyczne

Infrastruktura służąca ochronie zdrowia na Obszarze Funkcjonalnym jest dobrze rozwinięta – na jego terenie znajdują się liczne szpitale, przychodnie i gabinety prywatnej praktyki lekarskiej, co sprawia, że Obszar można uznać za dobrze wyposażony w tego typu infrastrukturę. Charakteryzuje się on dobrą dostępnością opieki zdrowotnej oraz wysoko wykwalifikowaną kadrą medyczną. Biorąc pod uwagę leczenie szpitalne i diagnostykę, funkcjonuje tu kilka specjalistycznych ośrodków szpitalnych – m.in. w Sosnowcu i Dąbrowie Górniczej, tj.:

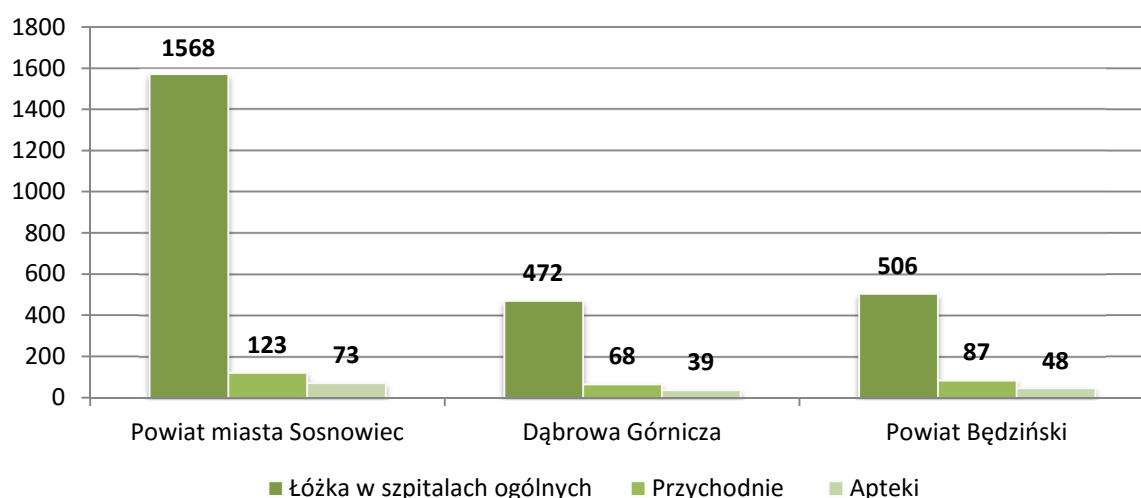
- Wojewódzki Szpital Specjalistyczny nr 5 im. Św. Barbary w Sosnowcu,
- Centrum Pediatrii im. Jana Pawła II w Sosnowcu,
- Zagłębiowskie Centrum Onkologii Szpital Specjalistyczny im. Sz. Starkiewicza w Dąbrowie Górniczej

Ponadto w Będzinie i Czeladzi funkcjonuje Powiatowy Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej.

Z usług tego typu placówek korzystają zarówno mieszkańcy Obszaru Funkcjonalnego, jak i osoby z poza jego terenów. Przy wyborze placówki leczenia specjalistycznego pacjenci kierują się przede wszystkim jej ofertą oraz opinią oraz dostępnością specjalistycznej aparatury. Obszar Funkcjonalny posiada dość dobrze rozwiniętą infrastrukturę szpitalną i leczniczą, jednak na jego terenie znajduje się jedynie 1 z 10 wojewódzkich szpitali specjalistycznych.

Według danych GUS, największą liczbą łóżek szpitalnych charakteryzuje się powiat m. Sosnowiec, których liczba przewyższa Dąbrowę Górniczą i Powiat Będziński dwukrotnie. W Dąbrowie Górniczej liczba przychodni wynosi 68, w powiecie będzińskim odnotowano 87 przychodni, natomiast w Sosnowcu – 123. Ponadto Sosnowiec, jak tradycyjnie najsilniejszy i największy ośrodek miejski w Zagłębiu Dąbrowskim, posiada najlepiej rozwiniętą bazę leczenia zamkniętego.

Wykres 25: Infrastruktura ochrony zdrowia Obszaru Funkcjonalnego na rok 2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Liczba mieszkańców w Obszarze Funkcjonalnym, według stanu na 2013 rok, wynosi 486.439 osób. Poniższa tabela prezentuje dane dotyczące liczby ludności przypadającej na 1 łóżko szpitalne, 1 przychodnię oraz 1 aptekę. W Powiecie Będzińskim na 1 łóżko szpitalne przypada aż 300 osób, w porównaniu do bardziej zaludnionego Sosnowca liczba ta wynosi 136. Na apteki przypada średnio ok. 3.000 osób. Liczba ludności przypadająca na 1 przychodnię dla Sosnowca, Dąbrowy Górniczej i Powiatu Będzińskiego jest bardzo zbliżona.

Tabela 6: Stan wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę ochrony zdrowia (dane za 2012 rok).

Liczba mieszkańców przypadająca na:	Sosnowiec	Dąbrowa Górnicza	Powiat będziński
- 1 łóżko szpitalne	136	264	300
- 1 przychodnię	1 736	1 834	1 743
- 1 aptekę	2 925	3 197	3 159

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Ponadto według danych NFZ liczba kontraktów zawartych w 2014 roku na Obszarze Funkcjonalnym wygląda następująco:

Tabela 7: Kontrakty z NFZ w 2014 roku.

Miasto/ Powiat	Liczba zawartych umów	Liczba świadczeniodawców
Sosnowiec	235	111
Dąbrowa Górnicza	109	57
Będzin	68	30
Sławków	6	1
Miasto i Gmina Siewierz	16	6
Gmina Psary	3	2

Źródło: Dane statystyczne NFZ.

Lecznictwo specjalistyczne

Głównym ośrodkiem opieki specjalistycznej w obrębie Obszaru Funkcjonalnego jest niewątpliwie **Wojewódzki Szpital Specjalistyczny nr 5 im. Św. Barbary w Sosnowcu** wraz z **Centrum Urazowym**. Szpital jest samodzielnym publicznym zakładem opieki zdrowotnej, którego podmiotem tworzącym jest Zarząd Województwa Śląskiego. Jest to największy kompleks szpitalny makroregionu śląskiego i Południowej Polski, a otrzymanie w czerwcu 2012 roku certyfikatu ISO 9001:2008 potwierdza wysoką jakość świadczonych usług. Placówka jest jedynym Centrum Urazów Wielonarządowych na Śląsku, w ramach którego funkcjonują:

- Oddziały Szpitalne;
- Szpitalny Oddział Ratownictwa wraz z Zespołami Wyjazdowymi;
- Poradnie specjalistyczne;
- Pracownia Endoskopii Przewodu Pokarmowego;
- Zakład Rehabilitacji;
- Centrum Diagnostyki Laboratoryjnej;
- Stacja Dializ;

- Bank Tkanek i Komórek;
- Zakład Diagnostyki Obrazowej.

Szpital posiada nowoczesne lądowisko dla śmigłowców ratunkowych z możliwością lądowań nocnych oraz tunel do transportu chorych do Szpitalnego Oddziału Ratunkowego. Jest również jedynym na Śląsku świadczeniodawcą prowadzącym leczenie spastyczności odpornej na leczenie farmakologiczne z zastosowaniem pompy baklofenowej. Posiada również wiodący Oddział Okulistyczny (pierwszy w szpitalu publicznym laser femtosekundowy oraz system zabiegowy Constellation, przeszczepy rogówek u dorosłych i dzieci) i Oddział Kardiologii (implantacja stymulatorów, wszczepianie kardiowerterów, zabiegi angioplastyki wieńcowej z implantacją stentów).

Na terenie Sosnowca funkcjonują ponadto szpitale:

- Sosnowiecki Szpital Miejski – z licznymi oddziałami i poradniami specjalistycznymi,
- Centrum Pediatrii im. Jana Pawła II – powstałe na bazie od dawna istniejących w Sosnowcu dwóch szpitali dziecięcych: Szpitala nr 3 o profilu ogólnopediatrycznym oraz Szpitala nr 6 o profilu reumatologicznym.

Natomiast w Dąbrowie Górniczej funkcjonują:

- Zagłębiowskie Centrum Onkologii Szpital Specjalistyczny im. Sz. Starkiewicza w Dąbrowie Górniczej
- Polsko-Amerykańskie Kliniki Serca.

Zagłębiowskie Centrum Onkologii Szpital Specjalistyczny im. Sz. Starkiewicza w Dąbrowie Górniczej jest nowoczesnym, wysokospecjalistycznym obiektem, wyposażonym w nowoczesną aparaturę medyczną i zatrudniającym wysoko wykwalifikowaną kadrę a co najważniejsze wypełni lukę w obrębie obszaru funkcjonalnego w dostępie do świadczeń onkologicznych.

W powiecie będzińskim funkcjonuje Powiatowy Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej, powołany w 2004 roku Uchwałą Rady Powiatu Będzińskiego. Powstał on w wyniku połączenia Zespołu Opieki Zdrowotnej w Będzinie oraz Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Czeladzi. Misja PZZOZ w Będzinie realizowana jest na bazie dwóch obiektów szpitalnych, które zlokalizowane są w Będzinie i Czeladzi.

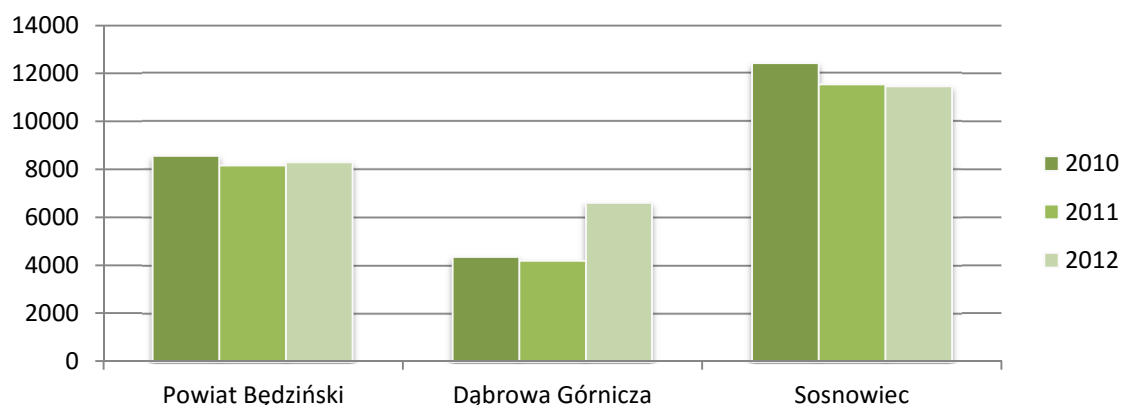
Głównym problemem Obszaru Funkcjonalnego, podobnie jak i całego kraju, również z uwagi na funkcjonowanie w publicznym systemie ochrony zdrowia – jest trudna sytuacja finansowa służby zdrowia. Ponadto infrastruktura techniczna placówek zdrowotnych oraz aparatura medyczna wymagają kolejnych nakładów finansowych w celu dostosowania ich do spełniania obowiązujących standardów.

Zauważyć można również niewystarczającą ilość specjalnych placówek dla osób z zaburzeniami psychicznymi, obłożnie chorych jak i stacjonarnej opieki paliatywnej.

2.2.10 Pomoc społeczna

W celu udzielenia pomocy społecznej osobom i rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej, z którą sami nie są w stanie sobie poradzić, w każdym mieście działają Ośrodki Pomocy Społecznej. Na podstawie analizy poniższego wykresu można wywnioskować, że liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest zróżnicowana na poszczególnych obszarach objętych projektem: w Powiecie Będzińskim utrzymuje się na względnie stałym poziomie od 2010 roku, w Dąbrowie Górniczej zanotowano znaczny wzrost w 2012 roku, natomiast Sosnowiec utrzymuje tendencję spadkową.

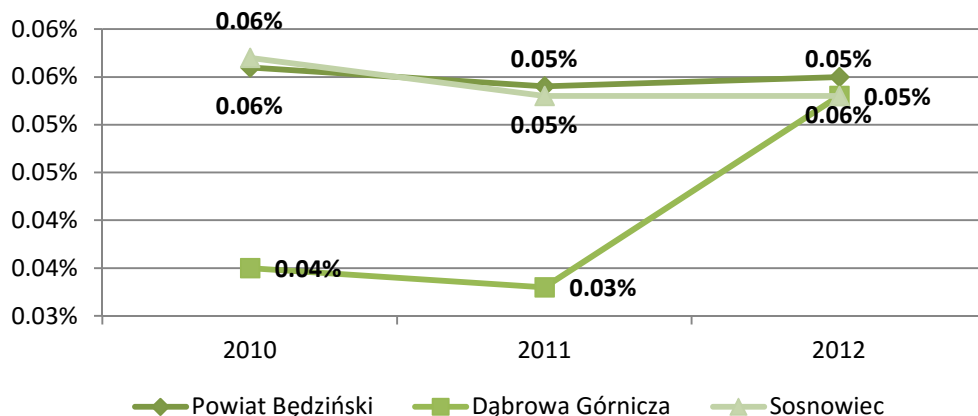
Wykres 26: Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2010-2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Według danych GUS dotyczących udziału osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w Dąbrowie Górniczej w 2012 roku nastąpił wzrost o 2% w stosunku do roku poprzedniego i wynosi obecnie 5,3%, natomiast w Sosnowcu w 2011 roku nastąpił spadek o 0,4% i poziom ten nadal się utrzymuje. Szczegółowe informacje zaczerpnięte z GUS zostały przedstawione na poniższym wykresie.

Wykres 27: Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

2.2.11 Działalność organizacji pozarządowych

Jednym z istotnych czynników determinujących rozwój społeczny i ekonomiczny całego Obszaru Funkcjonalnego jest działalność organizacji pozarządowych (tzw. NGO), która niesie ze sobą liczne korzyści bezpośrednie i pośrednie. Organizacje pozarządowe pełnią w społeczeństwie rozmaite funkcje, a ponadto świadczą one również liczne usługi, do których są znacznie lepiej przygotowane niż inne podmioty, w tym organy administracji rządowej i samorządowej.

Funkcje organizacji pozarządowych można podzielić przede wszystkim na dwie podstawowe grupy – **funkcje społeczne** oraz **funkcje ekonomiczne**. W przypadku funkcji społecznych działalność NGO obejmuje m.in.:

- tworzenie i rozwijanie dążeń oraz zainteresowań określonych grup osób,
- tworzenie i różnicowanie opinii publicznej (działalność opiniotwórcza),
- spełnianie roli rzeczników dla określonych grup osób,
- spełnianie roli strażników „wspólnego dobra” (np. organizacje ekologiczne),
- integrowanie społeczeństwa oraz grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- inicjowanie pozytywnych zmian społecznych,
- wypełnianie luk w działalności organów rządowych i samorządowych.

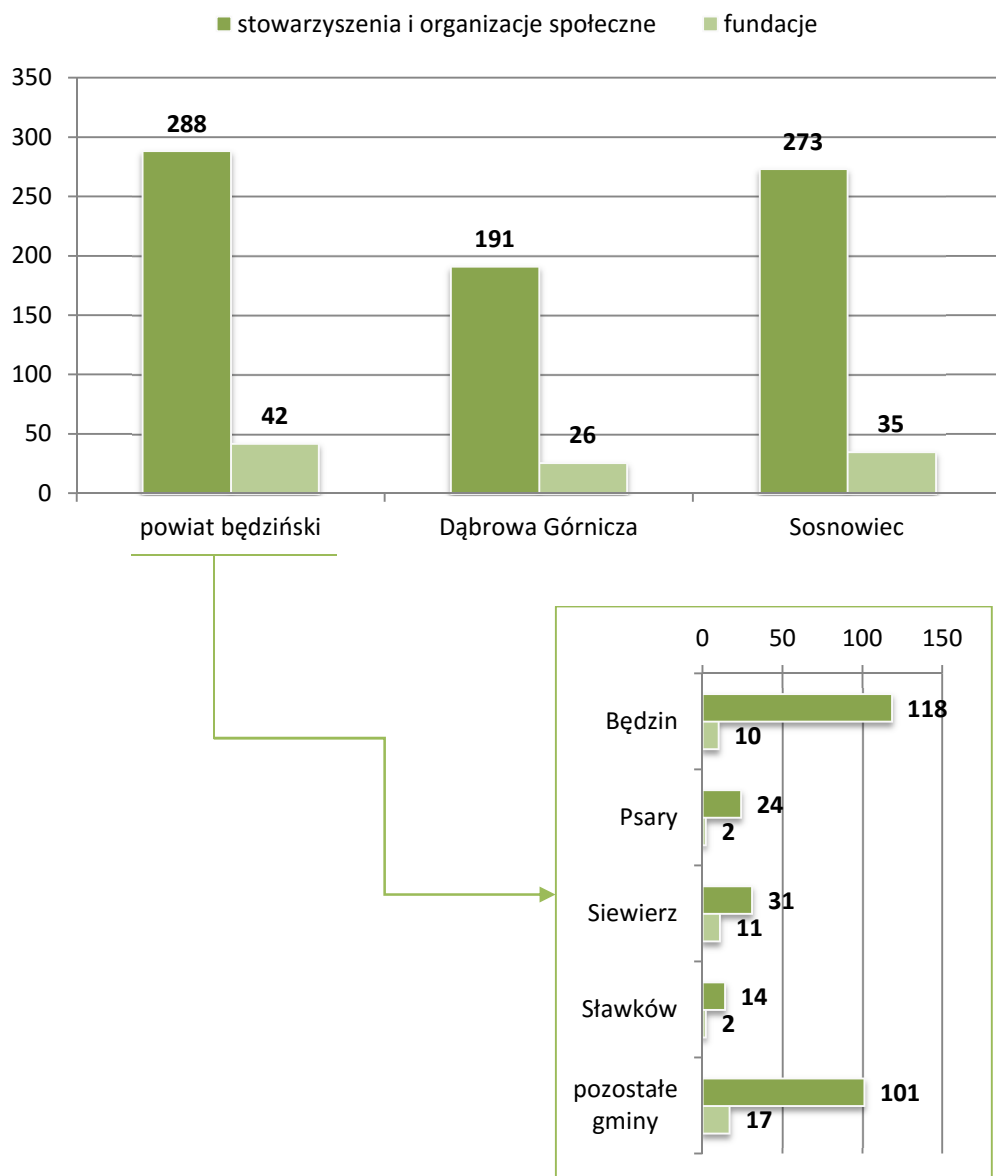
Jednakże oprócz działalności społecznej sektor NGO spełnia także ważne funkcje ekonomiczne, wśród których wskazać należy m.in.:

- tworzenie miejsc pracy oraz szkolenie kadr,
- świadczenie różnego rodzaju usług, w tym przede wszystkim usług o charakterze socjalnym lub usług publicznych – często w sposób bardziej efektywny i dużo oszczędniejszy niż ma to miejsce w przypadku podmiotów rządowych i samorządowych,
- dostarczanie ważnych społecznie, nierynkowych dóbr i usług,
- nadzorowanie dóbr publicznych zarządzanych przez administrację,
- inicjowanie niekonwencjonalnych i nowatorskich rozwiązań,
- zmniejszanie wydatków na świadczenia społeczne,
- tworzenie tzw. „kapitału społecznego”.

Rola organizacji pozarządowych jest również istotna dla przyszłego rozwoju Obszaru Funkcjonalnego. Według danych z 2013 roku **na terenie objętym niniejszym opracowaniem działały 103 fundacje oraz 752 stowarzyszenia i organizacje społeczne**. Najlichniesza grupa tego typu podmiotów była zarejestrowana w trzech największych miastach Obszaru Funkcjonalnego, tj. w Sosnowcu, Dąbrowie Górniczej oraz Będzinie, gdzie działało łącznie ponad 75% wszystkich organizacji pozarządowych. Z drugiej strony jednak analiza wskaźnika liczby podmiotów NGO przypadających na każde 1.000 mieszkańców wykazała, że jest on zdecydowanie najwyższy w mniejszych gminach, tj. w Siewierzu (3,4), Sławkowie (2,2) oraz w Psarach (2,2). Wysoki wskaźnik – na poziomie 2,2 – odnotowano także w przypadku Będzina. Z kolei w największych miastach obliczony wskaźnik nie przekroczył liczby 2 podmiotów NGO przypadających na każde 1.000 mieszkańców (Dąbrowa Górnicza: 1,8, Sosnowiec: 1,5). Rozbieżności te wynikają zapewne z rodzaju organizacji pozarządowych, jakie działają na terenie poszczególnych gmin. Mogą one jednak świadczyć o nieco większym zaangażowaniu mieszkańców mniejszych miejscowości w życie społeczne i ekonomiczne.

Podsumowanie danych statystycznych na temat liczby organizacji pozarządowych działających na Obszarze Funkcjonalnym w 2013 roku znajduje się na poniższym wykresie.

Wykres 28: Liczba organizacji pozarządowych w 2013 roku.

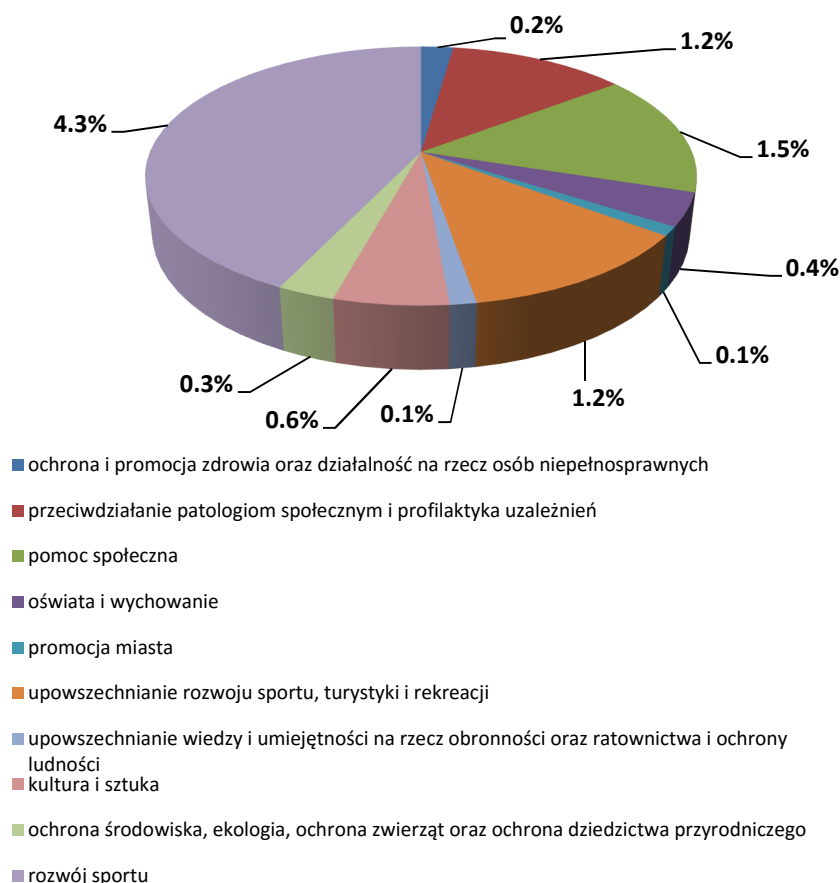
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Zgodnie z art. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, finansowe wspieranie oraz powierzanie realizacji zadań publicznych organizacjom pozarządowym odbywa się w drodze otwartych konkursów ofert. Jednostki samorządu terytorialnego objęte niniejszym opracowaniem w 2013 roku przekazały organizacjom samorządowym dotacje w łącznej wysokości niemal 7,5 mln zł, z czego na poszczególne jednostki przypadały następujące kwoty (w tys. zł):

Dąbrowa Górnicza	Sosnowiec	Powiat będziński	Będzin	Siewierz	Sławków	Psary
3.616,6	2.711,3	52,6	746,1 ⁸	68,5	104,5	120,0

Z powyższego zestawienia wynika jednoznacznie, że **najwyższe kwoty dotacji przypadają na dwa największe miasta – Dąbrowę Górniczą i Sosnowiec**. Wartość dotacji przekazanych organizacjom pozarządowym przez Dąbrowę Górniczą określono na podstawie „Sprawozdania z realizacji Programu współpracy gminy Dąbrowa Górnicza z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego za rok 2013”. Widać wyraźnie, że największa kwota środków została przekazana na działalność NGO w zakresie rozwoju sportu (42,9%). W dalszej kolejności należy z kolei wymienić realizację zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej (15,2%), przeciwdziałania patologiom społecznym i profilaktyki uzależnień (12,4%) oraz upowszechniania rozwoju sportu, turystyki i rekreacji. Najmniejsza kwota środków przypadła z kolei na działania obejmujące promocję miasta.

Wykres 29: Kierunki wydatkowania środków z tyt. dotacji dla organizacji pozarządowych w Dąbrowie Górniczej w 2013 r.

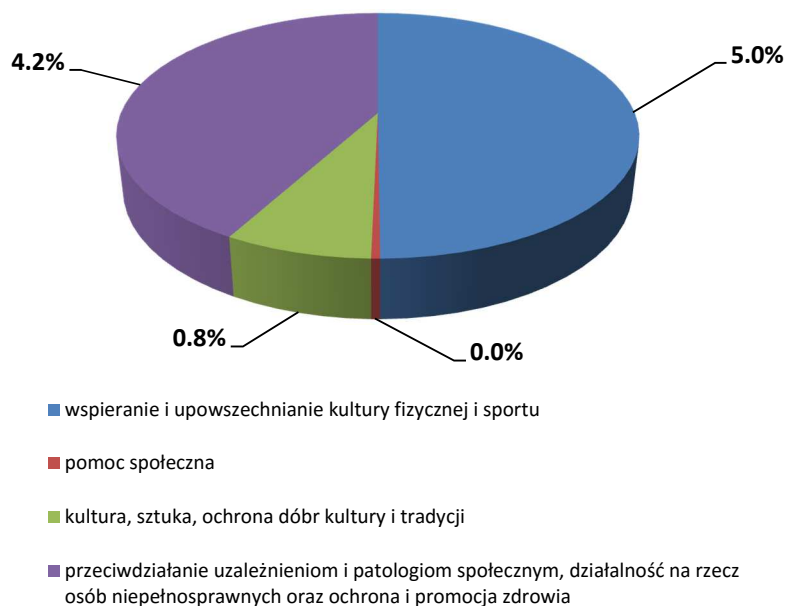

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Sprawozdania z realizacji Programu współpracy gminy Dąbrowa Górnicza z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego za rok 2013”.

⁸ Oszacowano na podstawie planu na 2013 rok.

Kultura fizyczna i sport stanowi priorytet również dla władz samorządowych miasta Sosnowca, gdzie 49,9% środków przekazanych zostało organizacjom pozarządowym na zadania z zakresu wspierania i upowszechniania kultury fizycznej i sportu. Drugim co do wielkości kierunkiem wsparcia były w 2013 roku działania z zakresu przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym, działalność na rzecz osób niepełnosprawnych oraz ochrona i promocja zdrowia – na ten cel przekazano 42,0% środków.

Wykres 30: Kierunki wydatkowania środków z tyt. dotacji dla organizacji pozarządowych w Sosnowcu w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Sprawozdanie z realizacji Rocznego Programu Współpracy Miasta Sosnowca z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2013 rok”.

Również w mniejszych gminach środki były przekazywane przede wszystkim takim organizacjom pozarządowym, które realizowały działania z zakresu kultury fizycznej i sportu. Wśród priorytetowych działań w mniejszych gminach wymienić należy również zadania z zakresu pomocy społecznej, a także kultury.

Rosnąca rola organizacji pozarządowych spowodowała, że obecnie konieczne staje się tworzenie samorządowych jednostek organizacyjnych, które są odpowiedzialne za współpracę pomiędzy NGO a administracją publiczną. W przypadku Obszaru Funkcjonalnego jednostki tego typu działają przede wszystkim w największych miastach:

- w Dąbrowie Górniczej – Wydział Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej,
- w Sosnowcu – Sosnowieckie Centrum Organizacji Pozarządowych,
- w Będzinie – Pełnomocnik ds. NGO.

Spśród wymienionych powyżej podmiotów zdecydowanie największą aktywność wykazuje **Wydział Organizacji Pozarządowych i Aktywności Obywatelskiej**, który działa w ramach Urzędu Miejskiego w Dąbrowie Górniczej. Wydział jest odpowiedzialny za kompleksową koordynację współpracy między organizacjami pozarządowymi a komórkami organizacyjnymi Urzędu Miejskiego oraz jednostkami organizacyjnymi miasta.

W ramach Wydziału funkcjonuje wyspecjalizowana jednostka **Centrum Aktywności Obywatelskiej**, które świadczy nieodpłatną pomoc podmiotom trzeciego sektora: stowarzyszeniom, fundacjom, spółdzielniom socjalnym – oraz osobom chcącym rozpocząć działalność, zainteresowanym aktywnością m. in. na polu kultury, sportu, ekologii, edukacji czy pomocy społecznej. Centrum jest również otwarte na współpracę z instytucjami rynku pracy i pomocy społecznej zarejestrowanymi na terenie województwa śląskiego.

Na terenie Dąbrowy Górniczej działa również **Dąbrowskie Forum Organizacji Pozarządowych**, które jest „dobrowolnym i apolitycznym porozumieniem autonomicznych oraz równoprawnych organizacji pozarządowych”. Celem Forum jest m.in. współpraca na rzecz rozwoju miasta Dąbrowa Górnicza oraz współpraca na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto Dąbrowskie Forum Organizacji Pozarządowych koordynuje współpracę wszystkich swoich członków poprzez wykorzystywanie wspólnych zasobów przy realizacji poszczególnych zadań oraz pracy grup problemowych i obszarów tematycznych.

Zagłębiowskie organizacje pozarządowe corocznie prezentują mieszkańcom swoją działalność w ramach **Festiwalu Ludzi Aktywnych**. Głównymi organizatorami Festiwalu Ludzi Aktywnych jest Partnerstwo: „Wspólnie dla Miasta”, a w jego ramach Dąbrowskie Forum Organizacji Pozarządowych oraz Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej w ścisłej współpracy z Pałacem Kultury Zagłębia, Centrum Sportu i Rekreacji. Jego ideą jest integracja działaczy trzeciego sektora oraz wolontariuszy, czyli ludzi aktywnych społecznie. Ponadto Festiwal ma na celu promocję aktywności społecznej, ruchów obywatelskich, działań lokalnych stowarzyszeń i fundacji oraz usług, które są przez nie świadczone.

Z kolei misją **Sosnowieckiego Centrum Organizacji Pozarządowych** jest wspieranie lokalnej społeczności w aktywnych działaniach w ramach trzeciego sektora, propagowanie idei wolontariatu oraz promowanie idei współpracy i współdziałania w ramach rozwoju obywatelskiego. Centrum jest odpowiedzialne m.in. za:

- realizację corocznych programów współpracy miasta Sosnowca z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego,
- prowadzenie konsultacji społecznych z organizacjami pozarządowymi,
- realizację szkoleń i warsztatów, a także doradztwo.

Ponadto w Sosnowcu odbywa się również **Sosnowiecki Festiwal Organizacji Pozarządowych**, którego celem jest prezentacja działalności NGO działających na terenie miasta Sosnowiec.

2.2.12 Powiązania administracyjne

W opracowaniach dotyczących strategii rozwoju poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego z Obszaru Funkcjonalnego, wskazuje się na problemy i działania konieczne do zrealizowania. Zdefiniowane problemy i cele poszczególnych jednostek dość często pokrywają się ze sobą. Oznacza to, że sąsiadujące ze sobą samorządy dążą do osiągnięcia podobnych celów w wielu różnych obszarach problemowych, wśród których wskazać należy m.in. na poprawę stanu środowiska, rozwój i modernizację infrastruktury ochrony zdrowia, a także rozwój turystyki i rekreacji. Wszystkie te działania mają na celu poprawę jakości życia społeczeństwa zamieszkującego Obszar Funkcjonalny.

Z uwagi na wspomniane wspólne cele i problemy, wysoce uzasadnione jest łączenie inicjatyw oraz realizacja wspólnych przedsięwzięć, których efekty są zazwyczaj bardziej spektakularne, niż suma projektów niezależnych, nieskoordynowanych ze sobą. Może zdarzać się, że takie nieskoordynowane projekty będą nawet ze sobą sprzeczne. Z tej przyczyny gminy Zagłębia podejmowały w przeszłości oraz podejmują obecnie ścisłą współpracę, czego przykładem mogą być m.in. następujące projekty:

1. „Modernizacja infrastruktury autobusowej transportu publicznego na terenie gmin Będzin, Dąbrowa Górnicza i Sosnowiec”

Nazwa Programu: Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006

Działanie: 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach

Wartość całkowita projektu: 73.409.070,97 PLN

Wartość wkładu Unii Europejskiej: 29.460.187,29 PLN

W ramach projektu odnowiono 22 linie autobusowe poprzez:

- budowę pętli autobusowej na ul. Kleeberga w Sosnowcu ,
- budowę sygnalizacji świetlnej na skrzyżowaniu ulic: 11 Listopada oraz Mjr. Hubala Dobrzańskiego w Sosnowcu ,
- budowę sygnalizacji świetlnej na skrzyżowaniu Al. Blachnickiego oraz ul. Kisielewskiego w Sosnowcu,
- przebudowę dworca autobusowego na ul. Mościckiego w Sosnowcu,
- modernizację 48 przystanków autobusowych w Będzinie ,
- modernizację 171 przystanków autobusowych w Sosnowcu ,
- modernizację 161 przystanków autobusowych w Dąbrowie Górniczej,
- zakup 72 sztuk autobusów niskopodłogowych dla PKM sp. z o.o. w Sosnowcu .

2. „Rozwój infrastruktury aktywnych form turystyki i rekreacji na terenie gmin Będzin, Siewierz, Sławków i Dąbrowa Górnicza – Centrum Sportów Letnich i Wodnych POGORIA – Etap I”

Nazwa Programu: Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2007-2013

Działanie: 3.2 Infrastruktura okołoturystyczna, Poddziałanie 3.2.2 Infrastruktura okołoturystyczna/podmioty publiczne

Wartość całkowita projektu: 19.282.915,51 PLN

Wartość wkładu Unii Europejskiej: 7.918.017,89 PLN

Celem projektu było utworzenie i rozwój w subregionie centralnym województwa śląskiego regionalnych produktów turystycznych, jakimi są:

- Centrum Sportów Letnich i Wodnych „Pogoria” w Dąbrowie Górniczej;
- Trasa Rowerowa, łącząca ośrodek „Pogoria” z sąsiednimi miastami: Będzinem, Siewierzem i Sławkowem.

Projekt został zrealizowany na terenie czterech gmin położonych we wschodniej części województwa śląskiego: Dąbrowy Górniczej, Będzina, Sławkowa oraz Siewierza. Projekt bezpośrednio przyczynił się do poprawy sytuacji zaplecza turystyczno-rekreacyjnego w powyższych gminach, natomiast pośrednio wpłynął na możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego w całym regionie i przyczynił się do zniwelowania problemów, z jakimi w tym zakresie borykają się mieszkańcy i miasta.

3. „Rozwój selektywnej zbiórki odpadów na terenie gmin Dąbrowa Górnicza, Siewierz i Sławków”

Nazwa Programu: Programu Rozwoju Subregionu Centralnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013 – działanie 5.2 Gospodarka odpadami

Wartość całkowita projektu: 12.710.480,62 PLN

Wartość wkładu Unii Europejskiej: 7.844.104,31 PLN

Przedmiotem projektu była budowa Gminnych Centrów Zbiórki Odpadów (GCZO) oraz Gminnych Punktów Zbiórki Odpadów Niebezpiecznych (GPZON) wraz z wyposażeniem, zakup pojemników na odpady segregowane, stojaków na worki, kompostowników i worków na odpady ulegające biodegradacji oraz realizację akcji edukacyjnej wśród mieszkańców. Głównym celem projektu było ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach, a tym samym przywrócenie wartości środowiskowych zdegradowanym przestrzeniom. Ponadto w ramach projektu prowadzona była intensywna edukacja ekologiczna poprzez szereg działań promocyjnych i informacyjnych.

4. „Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny Przemszy i Brynicy”

Nazwa Programu: Rozwój miast poprzez wzmocnienie kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, dialog społeczny oraz współpracę z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego

Wartość całkowita projektu: 2.685.375,00 PLN

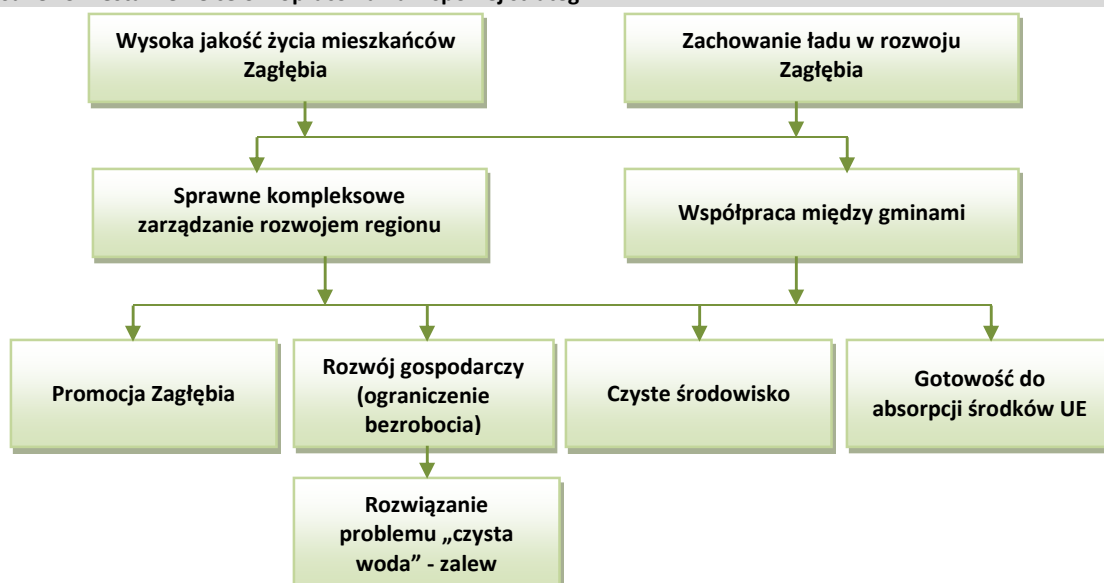
Wartość wkładu Mechanizmu Finansowego EOG oraz budżetu państwa: 2.282.568,75 PLN

Istotą projektu jest wyznaczenie zielonego pasa (korytarza ekologicznego) przebiegającego dolinami dwóch rzek: Przemszy i Brynicy, które przepływają przez tereny miast i gmin uczestniczących w projekcie. Przy czym pierwszym etapem projektu jest doprowadzenie do wyznaczenia tego korytarza, nadanie mu określonych funkcji oraz przygotowanie pierwszych punktowych inwestycji w tzw. zieloną infrastrukturę na wskazanym obszarze funkcjonalnym.

W 2004 r. przyjęta została Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, jednak nie uchwalono jak do tej pory jej nowszej wersji. W opracowaniu określono misję i rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, jaką jest **podejmowanie (planowanie, realizowanie, monitorowanie) działań zmierzających do rozwiązywania wspólnych problemów i w ten sposób przyczynianie się do zrównoważonego rozwoju regionu.**

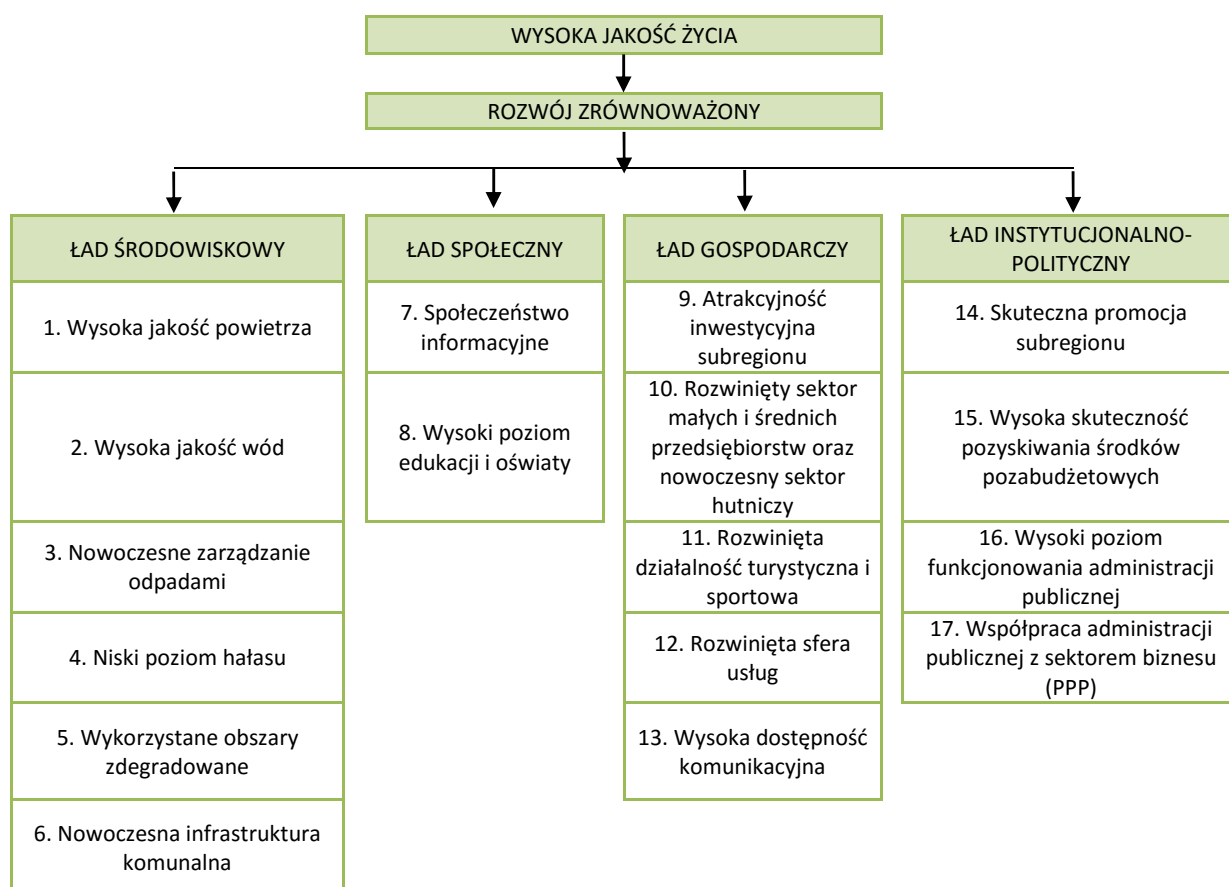
Poniżej zaprezentowano schemat celów opracowania wspólnej strategii oraz strukturę celów rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego.

Rysunek 9: Zestawienie celów opracowania wspólnej strategii.

Źródło: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, 2004.

Rysunek 10: Struktura celów rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego

Źródło: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, 2004.

Aktualnie trwają prace nad nową wersją Strategii, co pokazuje, że gminy te nieprzerwanie współpracują ze sobą i dążą do wypracowania wspólnych celów oraz zrównoważonego rozwoju.

2.3 Zrównoważony rozwój Obszaru Funkcjonalnego Zagłębia Dąbrowskiego – analiza determinant.

Zgodnie z klasyczną teorią ekonomii rozwój jest wypadkową działania trzech podstawowych źródeł bogactwa: pracy, kapitału i ziemi. Zważywszy na fakt, iż praca i kapitał są determinantami o charakterze zmiennym, jedynym wyłącznie endogenicznym czynnikiem rozwoju jest ziemia – rozumiana w tym przypadku jako przestrzeń rozwoju i użytkowania oraz źródło bogactw naturalnych.

2.3.1 Zagospodarowanie przestrzenne

Tereny Obszaru Funkcjonalnego posiadają zróżnicowany charakter. W większych oraz bardziej zurbanizowanych ośrodkach miejskich, takich jak Będzin, Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, istnieje mniejsza ilość zieleni, niż w przypadku mniejszych gmin, takich jak Siewierz, Sławków, Psary. Dąbrowa Górnicza jednak, ze względu na swój rozległy obszar i przynależność wielu terenów wiejskich, posiada w swoich zasobach dużo więcej zieleni, niż choćby Sosnowiec. W miastach o większym stopniu urbanizacji występują głównie parki miejskie, które zlokalizowane są często na obszarach terenów zabudowy mieszkaniowej. Przeznaczenie terenów i ich funkcje w tych miastach przenika się ze sobą, przechodząc od terenów zielonych po tereny przemysłowe i mieszkaniowe. Z reguły tereny o funkcjach ekologicznych i rekreacyjnych znajdują się na obrzeżach powiatów, w dalszej odległości od ich centrów.

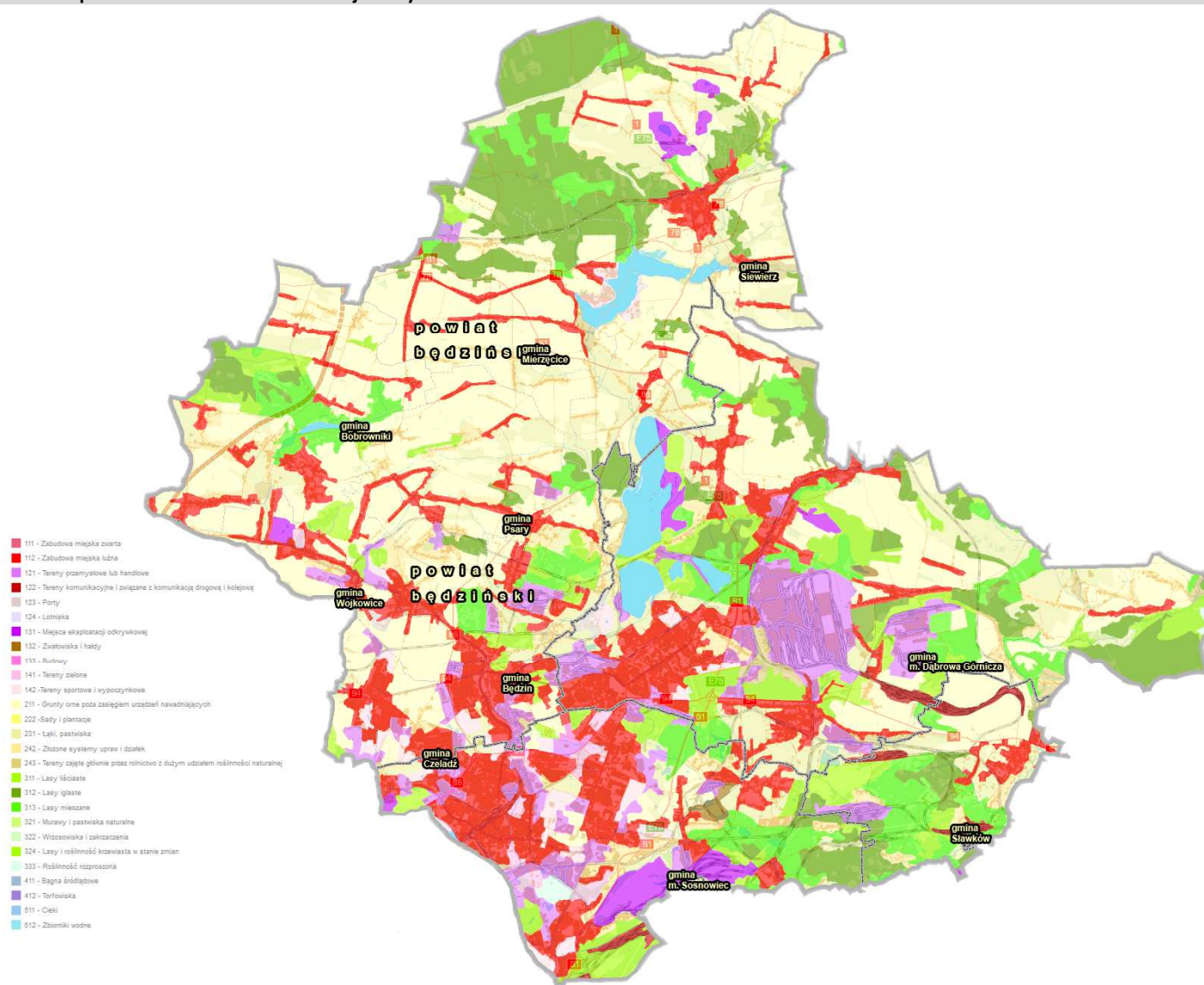
Według danych GUS, na koniec 2012 roku liczba i powierzchnia terenów zielonych w powiatach Obszaru Funkcjonalnego wskazywała na to, iż na terenie tym występuje bogactwo zieleni, w postaci parków i lasów. Powierzchnie tych jednostek dla poszczególnych powiatów przedstawione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 8: Tereny zielone na Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku.

Tereny zielone	Dąbrowa Górnicza	Sosnowiec	Powiat będziński
Parki spacerowo-wypoczynkowe	4 szt.	17 szt.	16 szt.
	180,0 ha	143,5 ha	173,5 ha
Zieleńce	52 szt.	30 szt.	189 szt.
	92,0 ha	38,0 ha	90,7 ha
Zieleń uliczna	69,6 ha	222,4 ha	92,8 ha
Tereny zieleni osiedlowej	180,9 ha	349,5 ha	155,8 ha
Lasy gminne	100,2 ha	66,9 ha	176,2 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS – www.stat.gov.pl/bdl.

Rysunek 11: Zagospodarowanie przestrzenne na Obszarze Funkcjonalnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie mapy z portalu <http://mapy.orsip.pl/imap/>.

Ponadto na terenie gmin Obszaru Funkcjonalnego, oprócz ww. terenów zielonych, przebiegają lasy należące do Skarbu Państwa i stanowią element zasobu lasów państwowych. Do jednostek Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych na terenie Obszaru Funkcjonalnego, zarządzającej Lasami Państwowymi, należą:

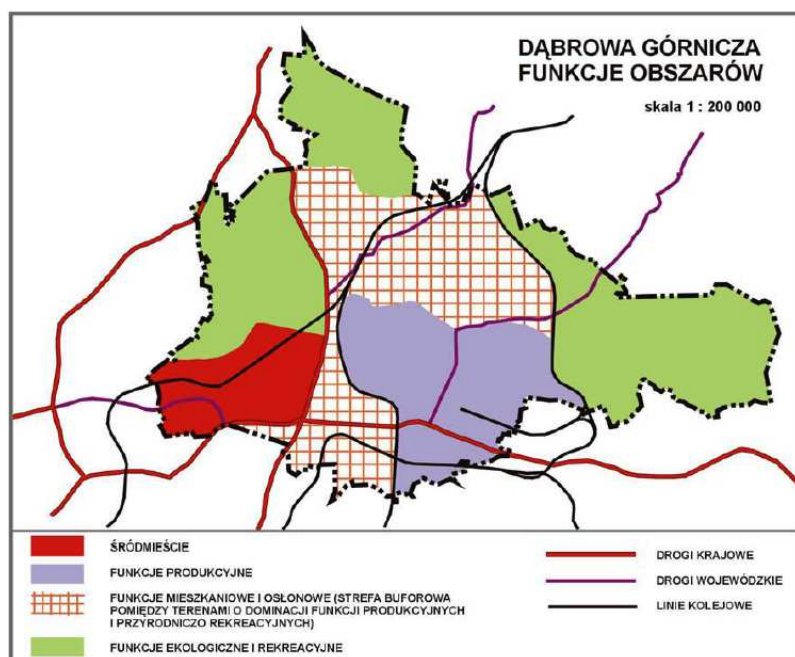
- Nadleśnictwo Siewierz (gminy: Dąbrowa Górnicza, Będzin, Psary, Mierzęcice, Siewierz) – położone na bardzo rozległym terenie 1.026 km².
- Nadleśnictwo Chrzanów (Gmina Sławków oraz część Sosnowca) – powierzchnia zasięgu terytorialnego Nadleśnictwa Chrzanów wynosi ok. 589 km².
- Nadleśnictwo Katowice (Czeladź oraz część Sosnowca) – powierzchnia ogólna gruntów znajdujących się w zarządzie Nadleśnictwa wynosi ponad 14.450 ha.

Jak wcześniej wspomniano, zagospodarowanie przestrzenne na Obszarze Funkcjonalnym jest zróżnicowane. W obszarze szeroko rozumianego pasa Przemyszy i Brynicy przenikają się różne funkcje terenów – od terenów zieleni, po tereny mieszkaniowe i przemysłowe.

Powiat m. Dąbrowa Górnicza

Na podstawie struktury przestrzennej wyraźnie widoczne jest, że to miasto na prawach powiatu powstało poprzez połączenie jednostek osadniczych o różnej funkcji – typowych gmin wiejskich i wykształconych już ośrodków miejskich. Istotnym elementem tej struktury jest kompleks przemysłowy byłej Huty Katowice (obecnie *ArcelorMittal Poland oddział Dąbrowa Górnicza*) oraz byłej Koksowni „Przyjaźń” wraz z elementami infrastruktury komunikacyjnej. Wyraźnie zauważalny jest w strukturze przestrzennej układ pasmowy, który wykształcił się wzdłuż kolejowych i drogowych ciągów komunikacyjnych. Podstawowe pasmo wykształciło się wzdłuż linii kolejowej Katowice-Zawiercie, które od północnej strony graniczy z pasmem terenów zielonych i rekreacyjno-wypoczynkowych (park „Zielona”, zespół „Pogorii I, II i III”), a od południowej – z pasmem terenów zielonych i terenów parkowych.

Rysunek 12: Układ przestrzenny miasta Dąbrowa Górnicza.

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Dąbrowa Górnicza (II Edycja), styczeń 2008.

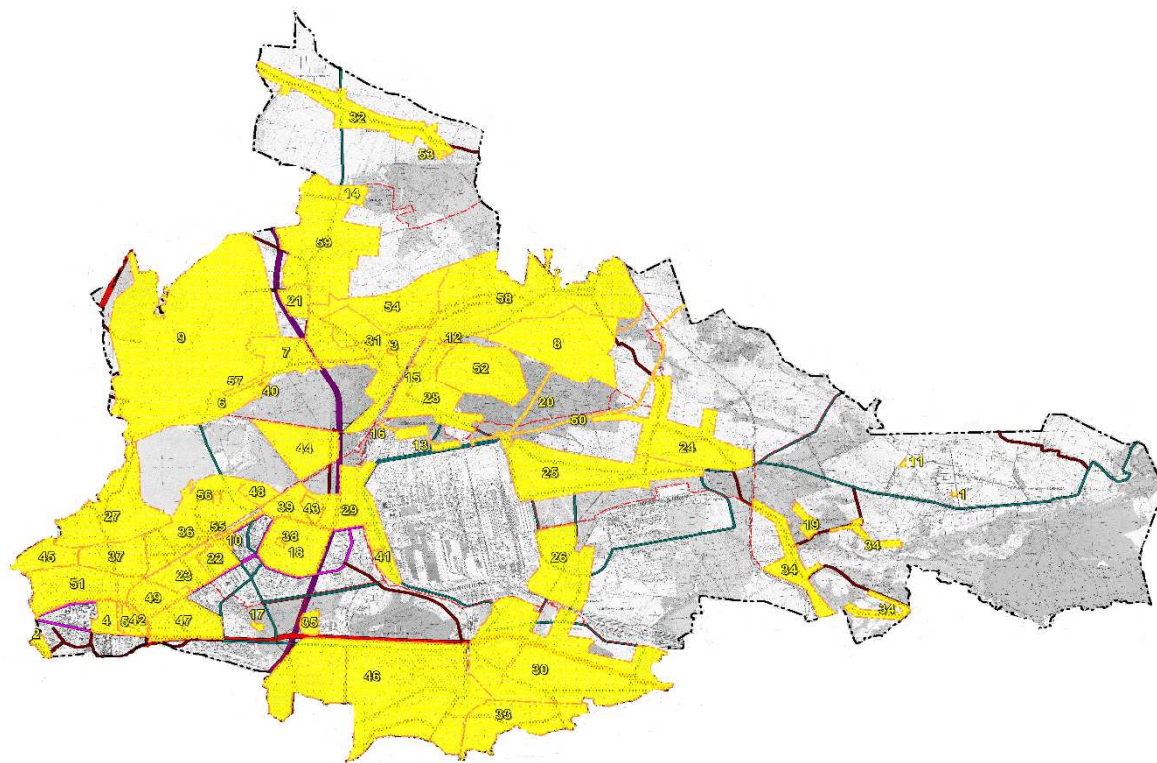
Lokalizacja byłej Huty „Katowice” i byłej Koksowni „Przyjaźń” wpłynęła na powstanie dysharmonii w historycznie ukształtowanym układzie, poprzez przerwanie wykształconych ciągów rozwojowych. Dlatego też aktualny układ przestrzenny wschodniej części miasta stwarza wrażenie niezależnego od miasta właściwego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że **w strukturze miasta wyodrębnić można następujące obszary o dominującej funkcji** (zgodnie z powyższym rysunkiem):

- śródmieście obejmujące właściwe miasto,
- funkcje przemysłowe,
- funkcje mieszkaniowe i osłonowe,
- funkcje ekologiczne i rekreacyjne.

Stopień pokrycia terenu Dąbrowy Górniczej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zobrazowany został na poniższym rysunku. Łącznie planami miejscowymi pokryty jest obszar o powierzchni około 8.184,18 ha, co stanowi prawie 43,5% powierzchni miasta Dąbrowa Górnicza. Jeśli przy obliczaniu wskaźnika pokrycia miasta planami miejscowymi uwzględnimy, że 4.873 ha jego obszaru to tereny lasów i zadrzewień, wówczas wskaźnik ten rośnie do wartości prawie 69,5%. Jest to wysoki procent pokrycia planami miejscowymi terenów w mieście. Ponadto aktualnie opracowywany jest obszar o powierzchni ok. 1.635 ha obejmujący tereny poprzemysłowe w rejonie ulic Tworzeń i Roździeńskiego.

Rysunek 13: Pokrycie obszaru Dąbrowy Górniczej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

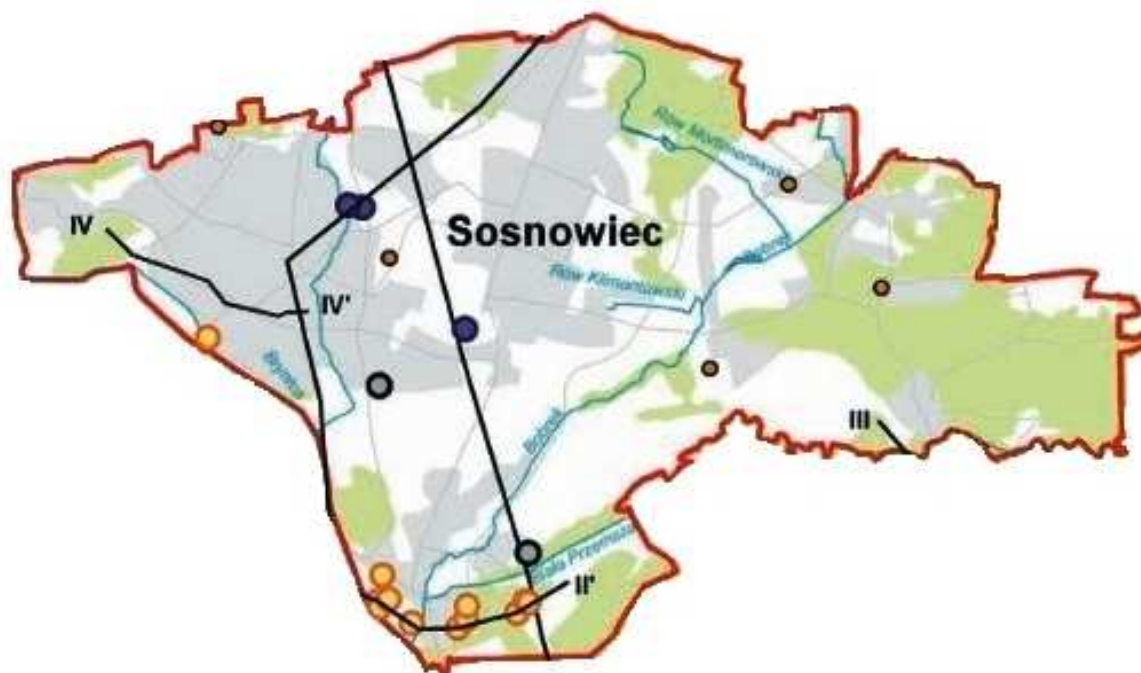
 - obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Źródło: www.bip.dabrowa-gornicza.pl.

Powiat m. Sosnowiec

Obszar Sosnowca charakteryzuje się znacznym udziałem terenów zainwestowanych w ogólnej powierzchni miasta. Grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią 42% powierzchni. Do najbardziej zainwestowanych terenów należy zachodnia i centralna część miasta. W jego wschodniej części, przy granicy ze Sławkowem dominują tereny zielone. Z kolei w części zachodnio-centralnej i południowej miasta kumulują się tereny mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe. Większość terenów zielonych zlokalizowana jest natomiast we wschodniej części miasta – z przewagą lasów.

Rysunek 14: Układ przestrzenny miasta Sosnowiec.

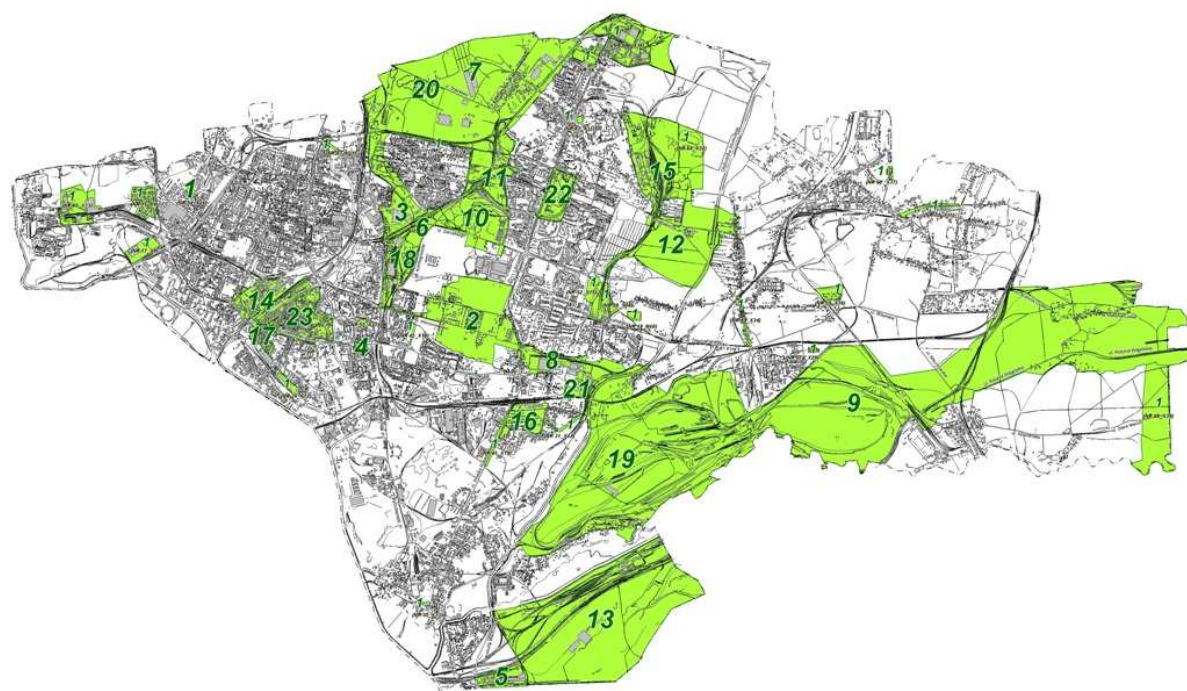
Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania Państwowego instytutu Hydrologicznego.

Tak jak w przypadku Dąbrowy Górniczej, w obrębie Sosnowca wyodrębnić można następujące obszary o dominującej funkcji:

- śródmieście obejmujące właściwe miasto,
- funkcje przemysłowe,
- funkcje mieszkaniowe i osłonowe,
- funkcje ekologiczne i rekreacyjne.

Pokrycie terenu miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zobrazowane zostało na poniższym rysunku. Również w tym przypadku nie ma 100% pokrycia terenu miasta przez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Rysunek 15: Pokrycie obszaru Sosnowca miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

 - obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Źródło: www.bip.um.sosnowiec.pl.

Powiat Będziński

Obecnie funkcjonujący powiat będziński pod względem obszaru nie posiada bezpośredniej łączności terytorialnej, co stanowi swoisty ewenement w skali kraju. Jest to skutkiem włączenia w jego granice miasta i gminy Sławków, które tuż po reformie administracyjnej znajdowały się w województwie małopolskim, w powiecie olkuskim.

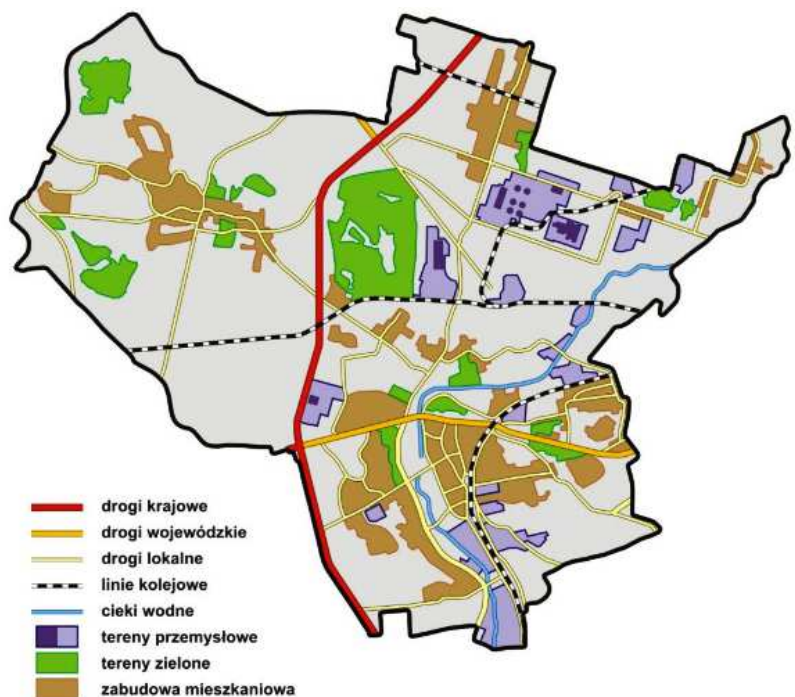
Do najbardziej zurbanizowanych ośrodków w powiecie zalicza się jego stolicę – Będzin, a także graniczącą z nim Czeladź. Z kolei kolejne co do wielkości gminy powiatu, takie jak Sławków i Siewierz, w ponad połowie pokryte są lasami oraz polami. Na ich terenie przeważa zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, koncentrująca się w centrach gmin. Południowa część powiatu ma charakter silnie zurbanizowany i uprzemysłowiony – znajdują się tu ośrodki przemysłu wydobywczego, metalurgicznego, cementowniczego i energetycznego oraz liczne mniejsze zakłady przemysłowe kooperujące z wymienionymi branżami. Część północna powiatu, z wyjątkiem miasta Siewierza, ma charakter głównie rolniczy.

Miasto Będzin, jako główny ośrodek powiatu będzińskiego, charakteryzuje się dominacją terenów zurbanizowanych. Występują tu również tereny rolne, które jednak w dużym stopniu pozostają nieuprawiane. Struktura zagospodarowania przestrzennego zobrazowana została na poniższym rysunku.

Poszczególne dzielnice miasta różnią się między sobą zarówno pod względem stopnia intensywności użytkowania powierzchni, jak również charakteru zagospodarowania. Najwyższy poziom zainwestowania i urbanizacji reprezentuje południowa część miasta (a w nim Śródmieście), gdzie

w strukturze zabudowy wyraźnie dominują wielorodzinne zespoły mieszkaniowe. Z kolei najmniej terenów zagospodarowanych występuje na jego północno-zachodnich terenach. Największą koncentracją terenów przemysłowych charakteryzuje się północna część miasta. Tutaj również zaznacza się znaczny odsetek terenów rolnych i leśnych oraz terenów budownictwa jednorodzinnego.

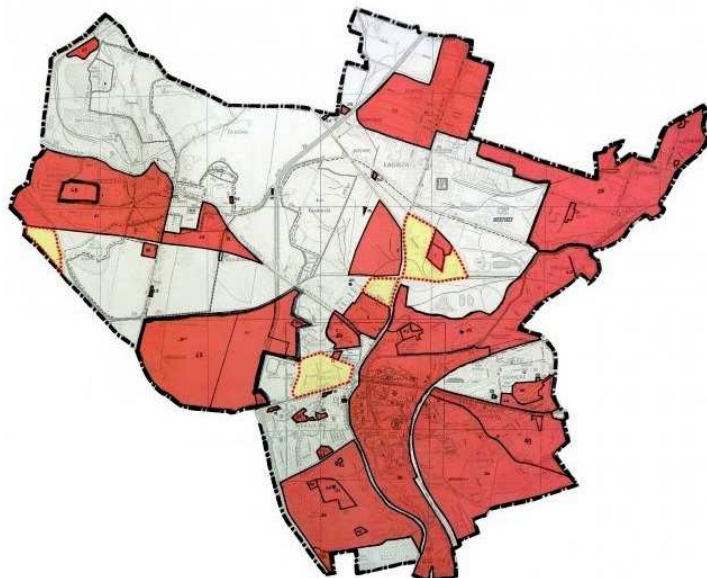
Rysunek 16: Struktura zagospodarowania przestrzennego miasta Będzin.

Źródło: Strategia Rozwoju Miasta Będzina na lata 2012-2020.

Pokrycie terenu miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zobrazowane zostało na poniższym rysunku.

Rysunek 17: Pokrycie obszaru Będzina miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

- obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Źródło: www.projektydomow.bedin.pl/planyzagosp/mapabedin.jpg

Układ osadniczy **Siewierza** nie jest organizmem jednorodnym. Wyróżniają się tutaj trzy ośrodki typu miejskiego lub podmiejskiego. Są to:

- Siewierz – miasto, jego część wschodnia wraz z Piwonią oraz część zachodnia,
- Żeliszewice oraz Wojkowice Kościelne, jako osady typu podmiejskiego.

Mocną stroną struktury przestrzennej Siewierza są tereny otwarte. Składają się na nie zarówno pola uprawne i obszary łąk, jak również lasy i wody, w tym Zalew Przeczycko-Siewierski oraz rzeki Czarna Przemsza i Mitrega wraz z dopływami. W układzie przestrzennym na północy gminy istnieje ciągłość przestrzenna terenów otwartych. W południowej części gminy pasmo terenów otwartych związane jest z wodą – zalewem i rzekami Czarną Przemszą i Mitregą. Z przywodnymi obszarami otwartymi związane są ośrodki turystyczno-wypoczynkowe.

Sławków przejawia podobne trendy zagospodarowania przestrzennego do Siewierza. Charakteryzuje się on równie wysokim odsetkiem terenów otwartych – lasów, pól i łąk, znajdujących się głównie w zachodniej części gminy. Najbardziej zurbanizowana jest jej wschodnia część, którą stanowi Śródmieście, gdzie dominuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Tutaj znajdują się tereny przemysłowe.

Na terenie **Gminy Psary** wyróżnia się cztery obszary różniące się sposobem zagospodarowania:

- obszar południowo-zachodni to obszar, w którym najsilniej zaznaczyła się presja przemysłu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Charakteryzuje się on chaosem przestrzennym oraz przemieszaniem funkcji przemysłowych, mieszkalnych i terenów zielonych,
- obszar centralny to rejon zabudowy mieszkaniowej otoczonej terenami o charakterze rolniczym i ogrodniczym,
- obszar wschodni to obszar głównie zabudowy mieszkaniowej o charakterze rozproszonym,
- obszar północny to teren zdecydowanie rolniczy.

Wydaje się, że obszarami szczególnie istotnymi dla rozwoju gmin i mogącymi mieć wpływ na przekształcenia przestrzenne gmin sąsiednich, są następujące tereny:

a) Sosnowiec:

- tereny intensywnego rozwoju funkcji usługowych na obszarze Środuli Północ oraz tereny międzymiejskiego parku leśnego,
- przekształcenia terenów poprzemysłowych na Zagórzu – tereny o funkcji produkcyjno-technicznej, oraz tereny leśno – parkowe,

b) Będzin i Dąbrowa Górnicza:

- zagospodarowanie terenów po zlikwidowanej KWK „Paryż” położonych po obu stronach granicy administracyjnej,

c) Sławków:

- rozwój terminala przeładunkowego „Sławków” oraz budowa układu drogowego zapewniającego dostępność terminala z układu dróg krajowych,

d) Siewierz:

- zagospodarowanie obrzeża Zbiornika „Kuźnica Warężyńska”.

2.3.2 Zanieczyszczenie środowiska

Obszar Zagłębia Dąbrowskiego, jak i całej Aglomeracji Katowickiej od lat charakteryzuje się znacznym zanieczyszczeniem środowiska naturalnego, powstałego na skutek rozwoju przemysłu stalowego, koksowniczego i wydobywczego. Region śląski jest obszarem o silnie zdegradowanym środowisku przyrodniczym, do czego przyczyniła się przede wszystkim intensywna eksploatacja i przeróbka bogactw naturalnych, rozwój przemysłu, transport oraz urbanizacja. Intensywne zmiany środowiska przyrodniczego, które spowodował rozwój przemysłu ciężkiego bardzo trudno jest odwrócić, jednakże w wyniku industrializacji i zmian w podejściu do problemów ochrony środowiska w całym kraju można obecnie zauważyć poprawę jakości środowiska tego terenu.

Zanieczyszczenie środowiska na terenie Obszaru Funkcjonalnego jest bardzo duże, na jego stan wpływa emisja z różnego rodzaju źródeł, wśród których można wyróżnić:

- źródła punktowe (zakłady przemysłowe, energetyka ciepła),
- źródła liniowe (transport, przede wszystkim komunikacja samochodowa),
- źródła powierzchniowe, tzw. emisja niska, związane ze spalaniem paliw do celów grzewczych (kotłownie lokalne i paleniska indywidualne).

Pomimo wyraźnego spadku emisji z zakładów przemysłowych, zlokalizowanych głównie w północnej i południowej części (16,8% powierzchni obszaru), nadal niepokojący pozostaje wysoki poziom emisji pochodzącej z sektora bytowo-komunalnego znajdującego się w gęstej zabudowie miejskiej i pokrywającego 37,8% powierzchni, czyli z tzw. emisji niskiej. Niska emisja zanieczyszczeń powietrza jest emisją pochodzącą z lokalnych kotłowni węglowych oraz indywidualnych palenisk domowych opalanych najczęściej węglem tanim, a więc o złej charakterystyce i niskich parametrach grzewczych. W efekcie Obszar boryka się z problemem niskiej emisji, szczególnie na osiedlach gdzie dominuje ogrzewanie indywidualne. Mimo stosunkowo niewielkiego udziału niskiej emisji w globalnej emisji zanieczyszczeń, jej wpływ na lokalny stan zanieczyszczenia jest istotny, głównie ze względu na lokalizację tych źródeł oraz warunki wprowadzania zanieczyszczeń do atmosfery.

Prowadzona w 2005 roku na terenie Województwa Śląskiego inwentaryzacja emisji drobnej frakcji pyłów wykazała, że głównym źródłem emisji pyłu PM_{2,5} są gospodarstwa domowe (46%), w podobnym stopniu źródła punktowe (42%), a udział źródeł komunikacyjnych to 10%. Wśród źródeł punktowych za emisję pyłu PM_{2,5} odpowiadają głównie: energetyka zawodowa, hutnictwo żelaza, ciepłownie, kotłownie komunalne, kotłownie przemysłowe, koksownie i huty szkła. Ponadto 58,7% powierzchni obszaru zajmują nieużytki zajęte pod zabudowę przemysłową, kopalnie, wysypiska i hałdy, natomiast niewielką przestrzeń stanowi środowisko naturalne: lasy 14%, trawniki 20% powierzchni obszaru, ogródki działkowe 4,1%, a parki 2,4% . Jako użytki rolne wykorzystywane są nieliczne działki (<1% terenu).⁹

Dość istotny wpływ na zanieczyszczenie powietrza (tlenkami węgla, węglowodorami oraz związkami ołowiu) ma także spalanie paliw przez pojazdy mechaniczne, których ilość w wyniku dynamicznego rozwoju motoryzacyjnego, znacznie się zwiększyła. Wybrane odcinki dróg krajowych i autostrad przebiegające przez miasta Obszaru Funkcjonalnego należą na najbardziej zatłoczonych ciągów

⁹ http://www.mapgeochem.pgi.gov.pl/dabrowa_gornicza/texts/print_pl.pdf [dane z dnia 04.08.2014].

komunikacji drogowej w kraju. W szczególności dotyczy to odcinka drogi krajowej S86 pomiędzy Katowicami a Sosnowcem, gdzie średni dobowy ruch pojazdów (SDR) w 2010 roku był najwyższy w Polsce i kształtował się na poziomie ponad 104 tys. pojazdów. Podkreślić należy, że emisja z komunikacji samochodowej oraz ze spalania paliw przyczynia się do powstawania emisji wtórnej. Wyemitowane do powietrza tlenki azotu i węglowodory na skutek reakcji fotochemicznych zachodzących w powietrzu przy udziale światła słonecznego przyczyniają się do powstawania silnie toksycznego ozonu. Chociaż za powstawanie ozonu odpowiadają zanieczyszczenia wyemitowane na terenie miast to jednak maksima koncentracji ozonu obserwuje się najczęściej w większych odległościach od źródeł emisji, na terenach podmiejskich z przewagą drzewostanu iglastego oraz często na terenach parków.

W poniższej tabeli zostały przedstawione różne rodzaje zanieczyszczeń na Obszarze Funkcjonalnym. Jak wynika z danych, największym stopniem zanieczyszczenia charakteryzuje się Dąbrowa Górnicza, na obszarze której wielokrotnie w stosunku do pozostałych powiatów został przekroczony poziom emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych. Skażenie powietrza emisjami pyłowo-gazowymi jest szczególnie istotne, ponieważ wpływa w znacznym stopniu na zanieczyszczenie innych elementów środowiska. Na Obszarze Funkcjonalnym najpoważniejszymi źródłami zanieczyszczeń powietrza są elektrociepłownie (zakładowa byłej huty Cedler i Elektrociepłownia Będzin S.A.) oraz huty: Bankowa, Buczek i Mikrohuta, huta ArcelorMittal (dawniej Huta „Katowice”) i Zakłady Koksownicze „Przyjaźń” w Dąbrowie Górniczej.

Tabela 9: Zanieczyszczenie środowiska na Obszarze Funkcjonalnym w 2013 roku.

Zanieczyszczenie środowiska w 2013 r.	Dąbrowa Górnicza	Sosnowiec	Powiat Będziński
Emisja zanieczyszczeń pyłowych ogółem	3.503 t/r	127 t/r	571 t/r
Emisja zanieczyszczeń gazowych ogółem	8.414.804 t/r	145.911 t/r	3.588.340 t/r
Zanieczyszczenia zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % zanieczyszczeń wytworzonych - pyłowe	98,7%	92,9%	99,8%
Zanieczyszczenia zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % zanieczyszczeń wytworzonych - gazowe	2,6%	25,5%	67,3%
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczone w % ścieków wymagających oczyszczenia (2012r.)	99,62%	81,34%	99,12%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS www.stat.gov.pl.

Wyraźny spadek emisji zaobserwować można jedynie w przypadku pyłu. Przedstawia to poniższy wykres. Podkreślić należy, że każdego roku 98% zanieczyszczeń pyłowych wytwarzanych w zakładach ujętych w statystykach GUS zatrzymywanych jest w urządzeniach odpylających. Niemniej należy również mieć na uwadze to, iż wiele zanieczyszczeń pochodzi ze źródeł emisji niezorganizowanej na terenie największych źródeł przemysłowych (nieszczelności instalacji, place magazynowe, składowiska, oczyszczalnie ścieków, emisja z obiegów chłodniczych uzupełnionych ściekami, procesy załadownicze i wyładownicze). Istotne jest również występowanie uciążliwości odorowych pochodzących z procesów przemysłowych, składowisk odpadów, stosowania nawozów organicznych (w tym – komunalnych osadów ściekowych) oraz emisji nieoczyszczonych ścieków komunalnych.

Na podstawie analizy poniższych danych dotyczących Dąbrowy Górniczej, która wykazuje największe zanieczyszczenie spośród pozostałych powiatów tworzących Obszar Funkcjonalny, można stwierdzić, że w ciągu ostatnich dziesięciu lat zanieczyszczenie pyłowe na tym obszarze wyraźnie się zmniejszyło, natomiast zanieczyszczenie gazowe zwiększyło się ponad dwukrotnie. Tak duże zanieczyszczenie powietrza może być związane m.in. z uruchomieniem taśmy spiekalniczej nr 2 w hucie ArcelorMittal oraz zwiększeniem produkcji na potrzeby oddziału w Krakowie. Może wynikać także z niestosowania odpowiednich filtrów gazowych w niektórych zakładach, niekorzystnych warunków atmosferycznych występujących podczas powolnego rozprzestrzeniania się emitowanych lokalnie zanieczyszczeń, w związku z małą prędkością wiatru, lub też z napływu zanieczyszczeń z innych miast. Analizując zanieczyszczenie środowiska na Obszarze Funkcjonalnym, należy zatem wziąć pod uwagę stopień zanieczyszczenia pobliskich miast.

Tabela 10: Zanieczyszczenia pyłowe i gazowe w Dąbrowie Górniczej na przestrzeni lat 2003-2013.

Rok	Zanieczyszczenia pyłowe ogółem (t/r)	Zanieczyszczenia gazowe ogółem (t/r)
2003	5.050	3.967.664
2004	5.541	4.785.659
2005	3.866	4.358.462
2006	4.277	7.835.227
2007	4.247	8.430.943
2008	3.701	8.464.203
2009	2.753	5.984.920
2010	3.687	8.020.782
2011	3.987	8.444.091
2012	3.176	8.198.081
2013	3.503	8.414.804

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS www.stat.gov.pl.

Zanieczyszczenia pyłowe i gazowe były emitowane do atmosfery za pośrednictwem 5.198 emitorów zlokalizowanych na terenie zakładów produkcyjnych w Dąbrowie Górniczej. Na podstawie danych z 2001 r. były to w 94% urządzenia o wysokości do 50 metrów emitujące 26% pyłów i 7% gazów. Emitory o wysokości powyżej 100 metrów emitowały 39% pyłów i 76% gazów.

W województwie śląskim w 2012 roku działało 328 zakładów szczególnie uciążliwych o znaczącym wpływie na jakość powietrza, emitujących do atmosfery pyły, gazy lub równocześnie pyły i gazy. Spośród nich 233 posiadały urządzenia do redukcji zanieczyszczeń pyłowych, natomiast tylko 52 wyposażone były w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń gazowych. W 2012 roku zakłady szczególnie uciążliwe dla środowiska wyemitowały do atmosfery ogółem 682,5 tys. t zanieczyszczeń pyłowych i gazowych (bez CO₂). W porównaniu z rokiem poprzednim emisja zanieczyszczeń pyłowych w województwie śląskim zmniejszyła się o 17,0%. Najwięcej zanieczyszczeń pyłowych zanotowano w dwóch miastach na prawach powiatu: Dąbrowa Górnicza – 3,2 tys. t i Rybnik – 1,0 tys. t, co stanowiło 39,8% ogólnej emisji pyłów w województwie. W porównaniu z 2011 rokiem odnotowano wzrost emisji zanieczyszczeń gazowych o 2,4%. Największą emisję zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku

węgla) odnotowano w Dąbrowie Górniczej – 127,0 tys. t (18,9% emisji w województwie) oraz w powiecie pszczyńskim – 80,6 tys. t (12,0% emisji w województwie). Spośród siedmiu największych źródeł emisji zanieczyszczeń w województwie śląskim, aż cztery działają na opisywanym Obszarze Funkcjonalnym, są to następujące podmioty:

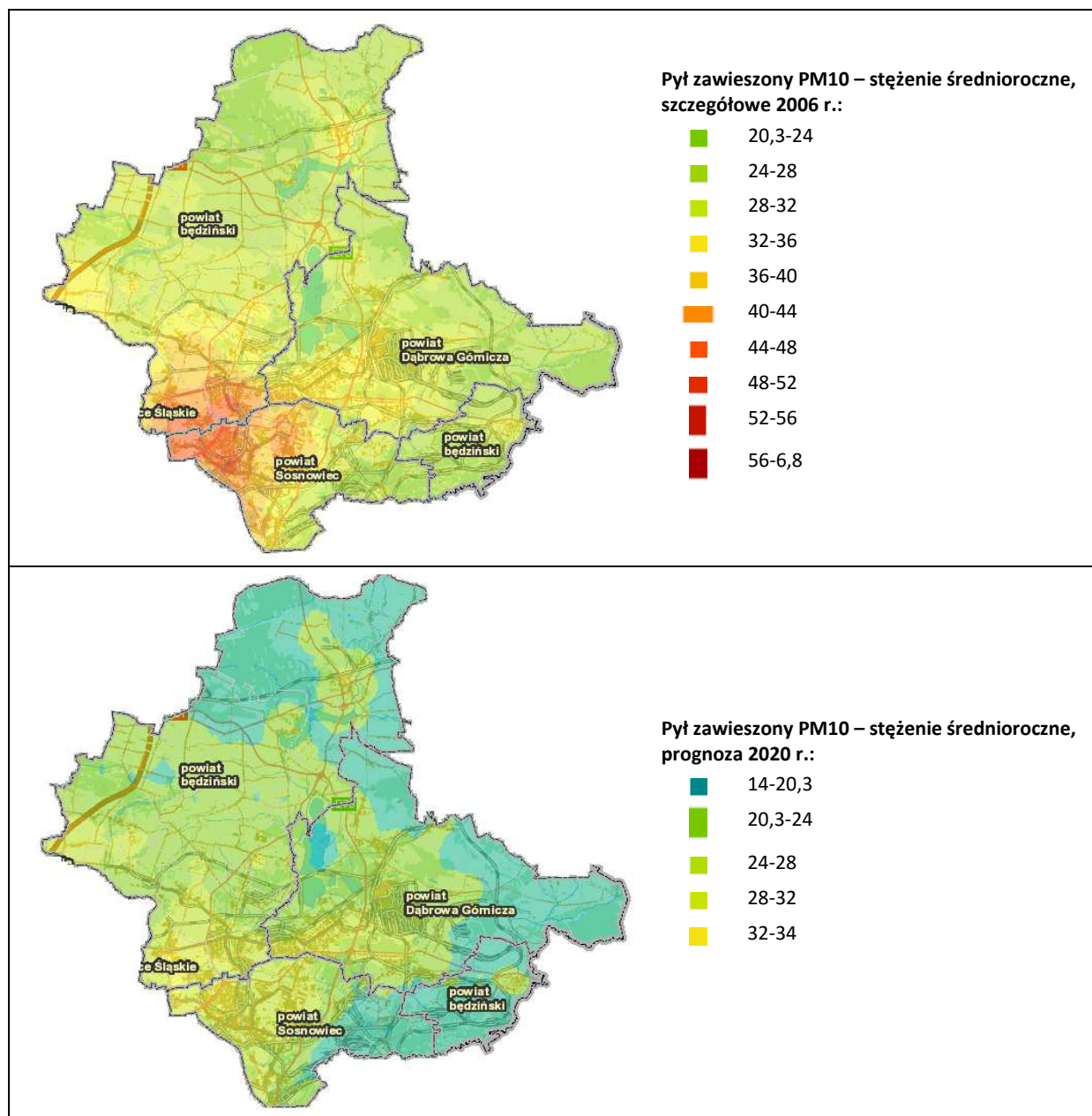
- Tauron Wytwarzanie SA – Oddział Elektrownia Łagisza w Będzinie,
- TAURON Ciepło SA Zakład Wytwarzania „Nowa” w Dąbrowie Górniczej,
- ArcelorMittal Poland SA – Oddział Dąbrowa Górnicza,
- Grupa JSW Koksownia Przyjaźń Sp. z o.o. – Koksownia Przyjaźń w Dąbrowie Górniczej.

W 2012 roku w województwie śląskim zmniejszył się udział tych podmiotów do 51% w emisji dwutlenku siarki, 38% zanieczyszczeń pyłowych, 64% emisji tlenków azotu. Na tym samym poziomie, jak w roku poprzednim, pozostała emisja dwutlenku węgla wynosząc ok. 64% emisji wojewódzkiej oraz wzrosła o 2% do 86% emisji tlenku węgla. W porównaniu do 2011 roku, z zakładów szczególnie uciążliwych zmniejszyła się także emisja dwutlenku siarki, tlenków azotu, dwutlenku węgla, zanieczyszczeń pyłowych, wzrosła emisja tlenku węgla (o 14%). Wzrost emisji tlenku węgla wystąpił m.in. w Dąbrowie Górniczej i Sosnowcu.

Pomimo długoletniego, negatywnego wpływu dużych zakładów przemysłowych, stan środowiska naturalnego ulega na terenie Obszaru Funkcjonalnego systematycznej poprawie. Na poniższym rysunku przedstawiono dane dotyczące jakości powietrza w obrębie Obszaru Funkcjonalnego, mierzone średniorocznym stężeniem pyłu zawieszonego PM₁₀. Dane wyjściowe dotyczą pomiarów dokonanych w 2006 r. na potrzeby „Programu ochrony powietrza dla stref województwa śląskiego, w których stwierdzone zostały ponadnormatywne poziomy substancji w powietrzu”. Dopuszczalne stężenie pyłu zawieszonego PM₁₀ wynosi 40 µg/m³, a zatem na większości Obszaru Funkcjonalnego substancje szkodliwe w powietrzu nie przekraczały dopuszczalnych stężeń. Ponadnormatywne poziomy zanotowano jedynie w południowo-zachodniej części analizowanego obszaru, w miejscach o dużym natężeniu ruchu samochodowego.

Również przygotowana prognoza, według przewidywanego stanu na 2020 rok, wskazuje na poprawę jakości powietrza w obrębie Obszaru Funkcjonalnego. Zgodnie z poniższą ilustracją, w roku 2020 na terenie żadnej z gmin wchodzących w skład Obszaru Funkcjonalnego nie zostaną zanotowane przekroczenia dopuszczalnych stężeń substancji szkodliwych, w tym zwłaszcza pyłu zawieszonego. Dane te stanowią potwierdzenie faktu, iż zmienia się stereotypowy obraz Obszaru Funkcjonalnego, który dotychczas był kojarzony na terenie całego kraju głównie z przemysłem ciężkim, a także ze zdegradowanym i nieatrakcyjnym obszarem zamieszkania. Zachodzące zmiany potwierdzają, że ten obraz już obecnie nie jest aktualny, a Obszar Funkcjonalny oraz całe Zagłębie Dąbrowskie może być „zielonym zapleczem” Aglomeracji Górnośląskiej.

Rysunek 18: Pył zawieszony PM 10 – stężenie średnioroczne w 2006 r. oraz prognoza na rok 2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Programu ochrony powietrza, <http://mapy.orsip.pl/imap/>.

Odnotowane korzystne zmiany są spowodowane działaniami podejmowanymi w celu zmniejszenia emisji zanieczyszczeń do środowiska. Przykładem takich działań są inwestycje współfinansowane przez WFOŚiGW w Katowicach, w tym:

- budowa najbardziej nowoczesnego bloku energetycznego o mocy 460 MW w Elektrowni Łagisza, który charakteryzuje się niskim poziomem emisji gazowych,
- budowa sieci ciepłowniczej wraz z przyłączami do budynków mieszkalnych przy ulicy Łącznej i Patriotów w Sosnowcu (zmniejszenie emisji pyłu – 21,2 Mg/a, SO₂– 14,5 Mg/a).

Ponadto kosztowny program inwestycji proekologicznych, prowadzi Mittal Steel Poland, którego działania polegają na wyposażeniu zakładu nie tylko w nowoczesne, czyste ekologicznie urządzenia, ale także na sadzeniu drzew na terenie przylegającym do oddziału w Dąbrowie Górniczej.

W celu zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza poprzez ograniczenie niskiej emisji planuje się następujące działania:

- TAURON CIEPŁO prowadzi kampanię „Niska emisja – wysokie ryzyko” dofinansowaną przez WFOŚiGW w Katowicach, która ma prowadzić do zmniejszenia poziomu zanieczyszczenia powietrza, będącego wynikiem niskiej emisji oraz do podniesienia poziomu wiedzy społeczeństwa na temat zagrożeń związanych z niską emisją. Założeniem programu jest wyeliminowanie obszarów o ponadnormatywnych przekroczeniach pyłów i substancji trujących poprzez likwidację indywidualnych palenisk domowych i przyłączenie do systemu ciepłowniczego.
- „Program kompleksowej likwidacji niskiej emisji na terenie konurbacji śląsko-dąbrowskiej” koordynowany przez WFOŚiGW w Katowicach, ma zastąpić pojedyncze dotąd, oderwane od siebie działania w tej materii. Program ma obejmować m.in. dofinansowania do wymiany źródeł ciepła na nieemisyjne, przedsięwzięcia związane z poprawą efektywności energetycznej, ograniczaniem ilości zużywanego paliwa, termomodernizacją obiektów, przyłączeniami budynków do sieci ciepłowniczej czy wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii. Program ma objąć m.in. miasta zlokalizowane na Obszarze Funkcjonalnym: Sosnowiec, Będzin, Dąbrowę Górniczą.
- Każde z miast należących do Obszaru Funkcjonalnego posiada własny Program ochrony środowiska wraz z planem gospodarki odpadami.

Zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych

Źródła zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych są wielorakie – nieskanalizowane obszary zabudowane, nieszczelne zbiorniki do gromadzenia nieczystości ciekłych, składowiska odpadów, oczyszczalnie ścieków, magazyny i stacje paliw, ścieki komunalne i przemysłowe, nawozy mineralne i środki ochrony roślin stosowane w rolnictwie, eksploatacja górnicza, zanieczyszczone ciekły, transport drogowy i kolejowy.

Na Obszarze Funkcjonalnym zanieczyszczenie wód powierzchniowych Czarnej Przemszy i Brynicy w znaczny sposób zostało zaburzone przez gospodarczą działalność człowieka, głównie na skutek powierzchniowej i wgłębnej eksploatacji górniczej oraz urbanizacji i uprzemysłowienia obszaru przez który te rzeki przepływają. Odrębną grupę zanieczyszczeń stanowią osady powstające w wyniku oczyszczania ścieków komunalnych. Nieoczyszczone ścieki komunalne dostarczają zanieczyszczeń powodujących w rzekach deficyty tlenowe, podwyższone zawartości związków organicznych oraz zanieczyszczenia bakteriologiczne. W wyniku przeprowadzonych badań w 2011-2012 roku w punkcie pomiarowym Przemszy powyżej ujścia Białej Przemszy, wykazano, że wody rzeki miały umiarkowany potencjał ekologiczny (III klasa), natomiast Brynicy na podstawie badań w punkcie pomiarowym Brynica ujście do Przemszy wykazały, że wody Brynicy miały słaby potencjał ekologiczny (IV klasa).

W ostatnich dziesięciu latach jakość wody w Przemszy uległa poprawie. Świadczy o tym m.in. obecność bobrów w rejonie ul. Ostrogórskiej w Sosnowcu. Stężenia wskaźników charakterystycznych dla wprowadzanych zanieczyszczeń związanych z gospodarką komunalną zmniejszyły się średnio o ok. 30%, jednak w dalszym ciągu znacznie przekraczały one wartości graniczne określone dla dobrego stanu wód tj. dla klasy I i II. Nie wystąpiła poprawa jakości wskaźników zasolenia (m.in. siarczany

i chlorki), charakterystycznych dla wód dołowych odprowadzanych z kopalń węgla kamiennego. Niestety podobna poprawa nie nastąpiła dotychczas w Brynicy. Niewykluczone jednak, że nastąpi ona w kolejnych latach, ponieważ rzekę uznawaną za granicę oddzielającą Górny Śląsk od Zagłębia Dąbrowskiego uwzględniono w specjalnym Krajowym Programie Oczyszczanie Ścieków Komunalnych.

Na Obszarze Funkcjonalnym działa kilka oczyszczalni ścieków komunalnych i przemysłowych. Do największych oczyszczalni komunalnych należą: RPWiK Sosnowiec-Zagórze, Kazimierz, Porąbka w Sosnowcu oraz zmodernizowane oczyszczalnie „Centrum” w Dąbrowie Górniczej i Radocha II w Sosnowcu. Ponadto na Obszarze Funkcjonalnym działają również: Oczyszczalnia MPWiK w Będzinie, a także oczyszczalnie miejskie w Siewierzu, Wojkowicach i Bobrownikach. Oczyszczalnie przemysłowe działają m.in. w Hucie Cedler, PW Enmech w Sosnowcu, Elektrociepłowni Będzin S.A. oraz w Mikrohucie w Dąbrowie Górniczej. Dodatkowo Oczyszczalnia Ścieków Bytowych w Elektrowni „Łagisza” obsługuje również całą dzielnicę Łagisza.

Z kolei dla wspierania ochrony środowiska wodnego rzeki Białej Przemszy, powołano Stowarzyszenie Przyjaciół Białej Przemszy, z siedzibą w Sławkowie. Jego działania zmierzają do poprawy i ochrony biologicznej kondycji wód rzeki Białej Przemszy, rozwoju i utrzymania rodzimej populacji pstrąga potokowego w wodach jej dorzecza oraz prowadzenia działalności ekologicznej ukierunkowanej na przywrócenie dawnych walorów przyrodniczych doliny rzeki. Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez przeciwdziałanie lokalnym zanieczyszczeniom wody oraz jej otoczenia, działanie w kierunku zachowania i przywracania ginących, zagrożonych gatunków fauny i flory w dorzeczu, prowadzenie i popieranie działalności publicystycznej i wydawniczej, mającej na celu upowszechnienie wiedzy ekologicznej, wędkarskiej, turystycznej i historycznej o dorzeczu Białej Przemszy.

Ponadto dla rzeki Przemszy powstał również Program „Wspólna Rzeka”, z udziałem miast Dąbrowa Górnicza i Sosnowiec, a także powiatu będzińskiego. Koordynatorem wspólnego programu jest Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego „Moje Miasto” w Będzinie.

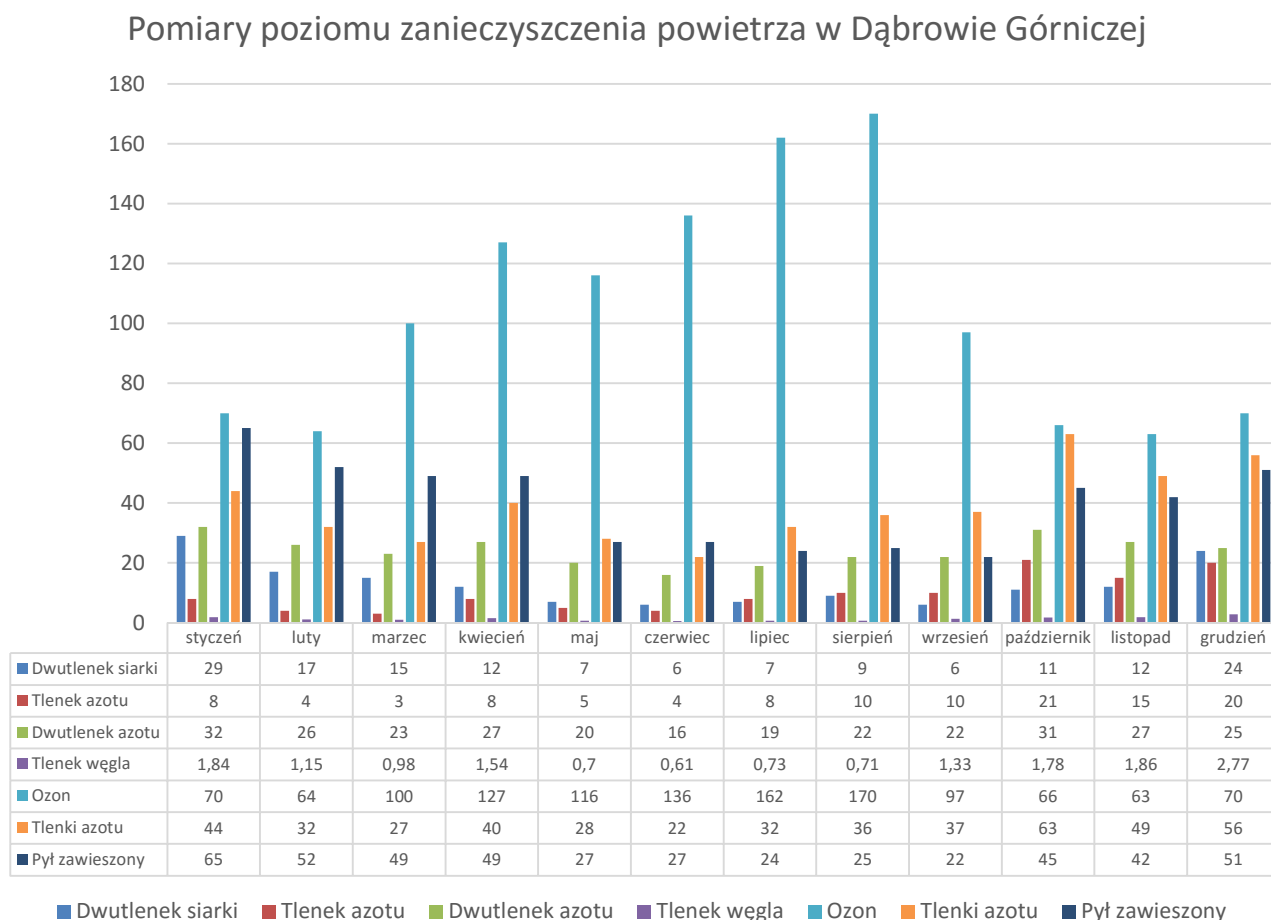
Wnioski i rekomendacje

Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się znacznym zanieczyszczeniem środowiska, które wynika w dużej mierze z uwarunkowań historycznych. Dawniej zakłady produkcyjne stanowiły ogromne obciążenie dla środowiska, a skutki ich działań są odczuwalne jeszcze w obecnych czasach. Intensywne zmiany środowiska przyrodniczego, które spowodował rozwój przemysłu ciężkiego, bardzo trudno jest odwrócić. Jednakże w wyniku wielu działań krajowych i regionalnych, na przestrzeni ostatnich 10 lat zauważono poprawę stanu środowiska naturalnego.

Nie tylko przemysł spowodował zanieczyszczenie środowiska, bardzo duży udział w zanieczyszczeniu powietrza mają także gospodarstwa domowe, które na skutek spalania węgla w często starych i źle wyregulowanych kotłach i piecach domowych, emitują dużą ilość pyłów. Zanieczyszczenie powietrza przez gospodarstwa domowe jest szczególnie widoczne, kiedy porównuje się jakość powietrza w okresie letnim i zimowym. Poniższy wykres uwidacznia poziom zanieczyszczenia powietrza w poszczególnych miesiącach w 2013 roku, którego pomiar został wykonany w Stacji monitoringu: Dąbrowa Górnicza, ul. Tysiąclecia 25a. Na podstawie danych można wywnioskować, że największe

zanieczyszczenie powietrza następuje w okresie od października do kwietnia, czyli w okresie, kiedy trzeba ogrzewać domy. W celu poprawy jakości powietrza planowane są działania, zmierzające do ograniczenia niskiej emisji (wspierane przez WFOŚiGW) i ukierunkowane na modernizację zakładów przemysłowych, które emitują znaczne ilości zanieczyszczeń.

Wykres 31: Pomiary automatyczne. Raport roczny 2013.

Źródło: www.stacje.katowice.pios.gov.pl

Na jakość powietrza na Obszarze Funkcjonalnym wpływa nie tylko przemysł, ale również stosunkowo wysoki stopień natężenia ruchu drogowego, który dotyczy w szczególności głównych szlaków komunikacyjnych (autostrady A1 i A4, drogi ekspresowej S1 oraz dróg krajowych 94 i 86).

Zdefiniowany Obszar Funkcjonalny jest pod względem zanieczyszczenia środowiska silnie powiązany funkcjonalnie także z innymi gminami/miastami regionu, co wynika z dużego zagęszczenia jednostek miejskich oraz przemieszczania się zanieczyszczeń w powietrzu i wodach powierzchniowych. Należy jednak nadmienić, iż podejmowane są zintegrowane działania zmierzające do ochrony środowiska naturalnego.

2.3.3 Działania JST zmierzające do poprawy warunków środowiska

Efektywność działań w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego jest uzależniona przede wszystkim od polityki i rozwiązań przyjętych na szczeblu lokalnym, a także od zainteresowania i zrozumienia ze strony lokalnych społeczności. Poszczególni partnerzy – jednostki samorządu terytorialnego – podejmują konkretne działania, które z założenia mają zmierzać do poprawy warunków środowiska. Działania te muszą być zgodne z Ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo Ochrony Środowiska, która nakłada na władze samorządowe obowiązek uchwalania programów ochrony środowiska. Wynikające z nich najważniejsze cele i założenia, a także działania podejmowane przez władze samorządowe, zostały wyszczególnione poniżej.

1. Gmina Dąbrowa Górnicza:

„Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla miasta Dąbrowa Górnicza na lata 2013-2017 z perspektywą na lata 2018-2020”

(Uchwała Nr XXXI/593/13 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 4 września 2013 roku)

Zgodnie z zapisami Programu, kluczowymi aspektami ochrony środowiska na terenie miasta Dąbrowa Górnicza są:

- uzyskanie dobrej jakości powietrza atmosferycznego jako element trwałej poprawy standardu życia mieszkańców i utrzymania dobrego stanu środowiska,
- zmniejszenie powierzchni obszarów objętych zasięgiem szkodliwego oddziaływania hałasu komunikacyjnego i przemysłowego,
- wzmocnienie ochrony przyrody oraz doskonalenie harmonijnego, zrównoważonego rozwoju na obszarach prawnie chronionych lub kwalifikujących się do ochrony prawnej, w tym korytarzy ekologicznych, w szczególności poprzez procedury związane z planowaniem przestrzennym i realizacją procesów inwestycyjnych,
- dostosowanie działań w zakresie planowania przestrzennego i lokalizacji inwestycji do specyfiki terenów zdegradowanych i poprzemysłowych.

Powyższe kluczowe aspekty z zakresu ochrony środowiska wsparte zostały poprzez określenie bardziej szczegółowych celów długoterminowych, wśród których wymienić należy:

- doprowadzenie do sytuacji, w której projekty dokumentów strategicznych wszystkich sektorów gospodarki będą, zgodnie z obowiązującym prawem, poddawane procedurze oceny oddziaływania na środowisko i wyniki tej oceny będą uwzględniane w ostatecznych wersjach tych dokumentów,
- upowszechnianie i wspieranie wdrażania systemów zarządzania środowiskowego,
- podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie”,
- stworzenie systemu prewencyjnego, mającego na celu zapobieganie szkodom w środowisku i sygnalizacja możliwości wystąpienia szkody,
- aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które powinny być podstawą lokalizacji nowych inwestycji,
- zachowanie bogatej różnorodności biologicznej,

- racjonalne użytkowanie zasobów leśnych przez kształtowanie ich właściwej struktury gatunkowej i wiekowej, z zachowaniem bogactwa biologicznego,
- racjonalizacja gospodarowania zasobami wód powierzchniowych i podziemnych w taki sposób, aby uchronić gospodarkę od deficytów wody,
- zabezpieczenie przed skutkami powodzi,
- rekultywacja gleb zdegradowanych i zdewastowanych oraz przywracanie im funkcji przyrodniczej, rekreacyjnej lub rolniczej,
- ochrona niezagospodarowanych złóż kopalin w procesie planowania przestrzennego i rekultywacja terenów poeksploatacyjnych,
- poprawa stanu zdrowotnego mieszkańców w wyniku wspólnych działań sektora ochrony środowiska z sektorem zdrowia,
- osiągnięcie odpowiedniej jakości powietrza zgodnie z obowiązującymi standardami,
- osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wszystkich wód,
- stworzenie systemu gospodarki odpadami, zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju i Polityką Ekologiczną Państwa,
- ochrona mieszkańców miasta Dąbrowa Górnicza przed szkodliwym oddziaływaniem hałasu w środowisku,
- ochrona mieszkańców miasta Dąbrowa Górnicza przed szkodliwym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych,
- zmniejszanie ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej przez nadzór nad wszystkimi instalacjami będącymi potencjalnymi źródłami takiej awarii,
- promocja i wspieranie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych.

2. Miasto Sosnowiec:

„Program Ochrony Środowiska dla miasta Sosnowca na lata 2009-2018”

(Uchwała Nr 712/LII/09 Rady Miejskiej w Sosnowcu z dnia 26.11.2009 r. wraz z aktualizacjami)

Nadrzędnym celem Programu jest rozwój społeczno-gospodarczy miasta Sosnowca zgodnie z zasadami ochrony środowiska. W ramach programu określono następujące cele strategiczne:

- przywrócenie wysokiej jakości wód powierzchniowych oraz ochrona jakości i ilości wód podziemnych wraz z racjonalizacją ich wykorzystania,
- minimalizacja powstawania odpadów w sektorze komunalnym i gospodarczym, z uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych poprzez zastosowanie prawidłowych praktyk,
- poprawa jakości powietrza atmosferycznego,
- zapobieganie występowaniu uciążliwości hałasu dla mieszkańców miasta Sosnowca,
- ochrona przed promieniowaniem elektromagnetycznym,
- zapobieganie poważnym awariom przemysłowym oraz eliminacja i minimalizacja skutków w razie ich wystąpienia,
- ochrona i wzrost różnorodności biologicznej i krajobrazowej miasta oraz rozwój obszarów zieleni miejskiej,
- rozwijanie racjonalnej gospodarki leśnej,
- ochrona i właściwe wykorzystanie istniejących zasobów glebowych,
- ochrona zasobów złóż poprzez ich racjonalne wykorzystanie,
- ograniczenie zużycia wody w sektorze komunalnym i przemysłowym,

- ograniczenie zużycia energii elektrycznej,
- upowszechnienie wykorzystania energii z regionalnych źródeł odnawialnych,
- rozwój i modernizacja systemu transportowego z uwzględnieniem rozwiązań zmniejszających lub eliminujących negatywny wpływ transportu na środowisko,
- rozwój świadomych postaw konsumenckich zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju,
- ograniczenie oddziaływania przemysłu i energetyki na środowisko,
- podniesienie jakości życia mieszkańców i zachowanie ładu przestrzennego,
- podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

3. Powiat będziński:

„Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Będzińskiego na lata 2008-2020”
(Uchwała Nr XXXIII/463/2010 Rady Powiatu Będzińskiego z dnia 29 kwietnia 2010 roku)

Uwzględniając ustalenia programu wojewódzkiego, w „Programie ochrony środowiska dla powiatu będzińskiego” ustalono następujące cele długoterminowe (do roku 2020):

- ograniczenie niskiej emisji pochodzącej ze źródeł zorganizowanych i indywidualnych,
- ograniczenie emisji z procesów spalania paliw w zakładach przemysłowych,
- ograniczenie wielkości emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
- wdrażanie zapisów „Programu ochrony powietrza w województwie śląskim”,
- ograniczenie zagrożeń dla jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- kształtowanie zrównoważonego odpływu wód z terenów powiatu (w tym wyeliminowanie zagrożeń wylewów rzek i potoków),
- racjonalizacja zużycia wody i zabezpieczenie potrzeb w zakresie zaopatrzenia w wodę,
- monitoring jakości wód podziemnych, zanieczyszczenia gleb, poziomu emisji hałasu, jakości powietrza atmosferycznego i wód powierzchniowych,
- zmniejszenie uciążliwości hałasu dla środowiska powiatu będzińskiego poprzez obniżenie natężenia do poziomu obowiązujących standardów,
- ochrona różnorodności biologicznej środowiska przyrodniczego powiatu poprzez zintensyfikowanie działań związanych z ochroną prawną,
- dostosowywanie struktur obszarów wiejskich do warunków działania w UE z uwzględnieniem charakteru regionalnego produkcji rolniczej, minimalizacji wpływu gospodarki rolnej na środowisko i rozwoju infrastruktury ochrony środowiska obszarów wiejskich,
- udział gospodarstw rolnych w programach rolnośrodowiskowych i zalesienie ekstensywnie użytkowanych gruntów rolnych.
- wzrost atrakcyjności rekreacyjno-wypoczynkowej powiatu z zachowaniem równowagi ekologicznej obszarów przyrodniczo cennych,
- wykształcenie u mieszkańców postawy przyjaznej środowisku, racjonalne gospodarowanie i korzystanie z zasobów środowiska naturalnego – czyli przekonanie ludzi o konieczności myślenia i działania według zasad ekorozwoju.

4. Miasto Będzin:

„Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla miasta Będzina na lata 2014-2017 z perspektywą do roku 2020”

(Uchwała Nr L/507/2014 Rady Miejskiej Będzina z dnia 21 maja 2014 roku)

W zaktualizowanej wersji Programu określono cele strategiczne, takie jak:

- przywrócenie czystości wód powierzchniowych i podziemnych oraz zapewnienie wody do picia wysokiej jakości,
- zapewnienie dobrej jakości powietrza atmosferycznego na terenie Miasta Będzina,
- ochrona powierzchni ziemi i gleb przed degradacją,
- zmniejszenie uciążliwości hałasu dla mieszkańców i środowiska Gminy Będzin poprzez obniżenie natężenia do poziomu obowiązujących standardów,
- ochrona przed działaniem promieniowania niejonizującego,
- zachowanie walorów i zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem bioróżnorodności oraz utrzymanie istniejących form ochrony przyrody,
- ochrona zasobów leśnych i poprawa kondycji przyrodniczej obszarów leśnych oraz ich otulin,
- zapobieganie skutkom poważnych awarii,
- zwiększenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, kształtowanie postaw proekologicznych jego mieszkańców oraz poczucia odpowiedzialności za jakość środowiska,
- minimalizacja ilości odpadów przekazywanych na składowisko oraz zwiększenie poziomu recyklingu odpadów,
- promowanie proekologicznej turystyki i rekreacji.

5. Gmina Siewierz:

„Program Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Siewierz na lata 2013- 2016”

(Uchwała Nr XXIX/217/04 Rady Miejskiej w Siewierzu z dnia 28 października 2004 roku wraz z aktualizacjami)

Cel nadrzędny dokumentu został określony jako „rozwój gospodarczy Miasta i Gminy Siewierz przy zachowaniu i poprawie stanu środowiska naturalnego”. Ponadto określone zostały następujące cele uszczegóławiające:

- kontynuacja działań związanych z poprawą jakości powietrza oraz ograniczanie zużycia energii i wzrost wykorzystania energii z odnawialnych źródeł,
- przywrócenie dobrej jakości wód powierzchniowych oraz ochrona jakości wód podziemnych,
- wykształcenie u mieszkańców Siewierza postawy przyjaznej środowisku i zagwarantowanie szerokiego dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie,
- gospodarowanie odpadami komunalnymi w oparciu o regionalną instalację przetwarzania odpadów,
- zwiększenie udziału odzysku, w szczególności recyklingu w odniesieniu do szkła, metali, tworzyw sztucznych oraz papieru i tektury, jak również odzysku energii z odpadów zgodnego z wymogami ochrony środowiska,
- selektywne zbieranie odpadów ulegających biodegradacji i w konsekwencji ograniczenie składowania tych odpadów,
- wyeliminowanie praktyki nielegalnego składowania odpadów,

- zwiększenie ilości zbieranych selektywnie odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych,
- ochrona różnorodności biologicznej środowiska przyrodniczego gminy poprzez zintensyfikowanie działań związanych z ochroną prawną,
- prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej,
- racjonalne wykorzystywanie zasobów glebowych,
- stworzenie warunków i mechanizmów dla zagospodarowania terenów przemysłowych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- racjonalizacja gospodarowania zasobami wodnymi Miasta i Gminy Siewierz umożliwiającą zapobieganie skutkom wezbrań powodziowych,
- zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi,
- zmniejszenie zagrożenia emisją hałasu dla mieszkańców gminy przede wszystkim pochodzącą ze źródeł komunikacyjnych,
- ochrona mieszkańców Miasta i Gminy Siewierz przed oddziaływaniem promieniowania elektromagnetycznego,
- integracja problematyki środowiskowej z gminnymi planami zagospodarowania przestrzennego, które powinny stanowić podstawę do podejmowania decyzji o lokalizacji nowych inwestycji.

6. Gmina Sławków:

„Program Ochrony Środowiska dla Miasta Sławków na lata 2004-2015”

(Uchwała Nr XXVII/190/04 Rady Miejskiej w Sławkowie z dnia 21 października 2004)

Nadrzędny cel Programu określono jako „osiągnięcie trwałego rozwoju i zwiększenie atrakcyjności gospodarczej miasta Sławkowa przy systematycznej poprawie stanu środowiska naturalnego”. Z kolei celami szczegółowymi są:

- poprawa jakości powietrza atmosferycznego,
- zmniejszenie uciążliwości hałasu dla mieszkańców i środowiska Gminy Sławków poprzez obniżenie natężenia do poziomu obowiązujących standardów,
- minimalizacja zagrożenia polami elektromagnetycznymi mieszkańców Sławkowa,
- ograniczenie zagrożeń dla jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Zapewnienie mieszkańcom miasta odpowiedniej jakości wody pitnej,
- wykształcenie u mieszkańców postawy przyjaznej środowisku, racjonalne gospodarowanie i korzystanie z zasobów środowiska naturalnego.

7. Gmina Psary:

„Program Ochrony Środowiska dla Gminy Psary na lata 2004-2015”

(Uchwała Nr XXV/184/2004 Rady Gminy Psary z dnia 30 września 2004)

W opracowaniu tym określone zostały następujące cele:

- ograniczenie niskiej emisji pochodzącej ze źródeł zorganizowanych i indywidualnych,
- ograniczenie wielkości emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
- zmniejszenie uciążliwości hałasu dla mieszkańców i środowiska Gminy Psary poprzez obniżenie natężenia do poziomu obowiązujących standardów,
- minimalizacja zagrożenia polami elektromagnetycznymi mieszkańców gminy Psary,

- ograniczenie zagrożeń dla jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- kształtowanie zrównoważonego odpływu wód z terenów powiatu (w tym wyeliminowanie zagrożeń wylewów rzek i potoków),
- racjonalizacja zużycia wody i zabezpieczenie potrzeb w zakresie zaopatrzenia w wodę.
- przekształcenie terenów przemysłowych i zdegradowanych Gminy Psary,
- racjonalne wykorzystanie zasobów glebowych,
- ochrona zasobów leśnych i poprawa kondycji przyrodniczej obszarów leśnych oraz ich otulin,
- ochrona różnorodności biologicznej środowiska przyrodniczego gminy, jako elementu zwiększenia jej atrakcyjności poprzez zintensyfikowanie działań związanych z ochroną prawną – utworzenie Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych (ESOCh),
- ochrona złóż udokumentowanych,
- dostosowywanie struktur obszarów wiejskich do warunków działania w UE z uwzględnieniem charakteru regionalnego produkcji rolniczej, minimalizacji wpływu gospodarki rolnej na środowisko i rozwoju infrastruktury ochrony środowiska obszarów wiejskich,
- wzrost atrakcyjności rekreacyjno-wypoczynkowej gminy z zachowaniem równowagi ekologicznej obszarów przyrodniczo cennych,
- wykształcenie u mieszkańców postawy przyjaznej środowisku, racjonalne gospodarowanie i korzystanie z zasobów środowiska naturalnego czyli przekonanie ludzi o konieczności myślenia i działania według zasad ekorozwoju.

Jednostki samorządu terytorialnego Obszaru Funkcjonalnego prowadzą liczne działania zmierzające do poprawy warunków środowiska. W większości działania te pokrywają się, a do najważniejszych z nich możemy zaliczyć:

- pomiary natężenia hałasu,
- systematyczne usprawnianie ruchu drogowego, m.in. poprzez przebudowę i modernizację dróg oraz stawianie nowych ekranów akustycznych chroniących przed hałasem,
- sukcesywne usuwanie dzikich wysypisk odpadów,
- wykonywanie melioracji leśnych i wodnych,
- powoływanie pomników przyrody i rozpoznawanie kolejnych obiektów, które się do tego kwalifikują,
- przebudowa i modernizacja gminnych sieci wodociągowych oraz kanalizacji (deszczowych i ogólnospławnych),
- podnoszenie świadomości mieszkańców w zakresie ochrony środowiska (organizowanie konkursów ekologicznych, wystaw, czy akcji kształtujących postawy przyjazne środowisku),
- coroczne akcje „Sprzątania Świata” i obchody „Dnia Ziemi”.

Ponadto gminy, zgodnie z Ustawą z dnia 27 kwietnia 2001r., prowadzą również selektywną zbiórkę odpadów. Szczególną rolę przypisuje się odpadom problemowym – w tym zakresie organizowane są liczne zbiórki zużytych baterii, przeterminowanych lekarstw oraz zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego

Warto również nadmienić, że jednostki samorządowe realizują przedsięwzięcia, które mają na celu poprawę stanu środowiska naturalnego w obrębie obszaru funkcjonalnego. Są to m.in. następujące przedsięwzięcia:

- **Dąbrowa Górnicza:**

- Projekt pn. „*Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w gminie Dąbrowa Górnicza*”, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, działanie 1.1. Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM. Całkowita wartość projektu wynosi ponad 500 mln zł, a wartość dofinansowania to ok. 282 mln zł.

- Projekt pn. „*Utworzenie mapy akustycznej Gminy Dąbrowa Górnicza*”, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013, działanie 5.4. Zarządzanie środowiskiem. Całkowita wartość projektu wynosi niemal 814 tys. zł, a wartość dofinansowania to ok. 692 tys. zł.

- **Dąbrowa Górnicza, Sławków i Siewierz:**

Projekt „*Rozwój selektywnej zbiórki odpadów na terenie gmin Dąbrowa Górnicza, Siewierz i Sławków*”, w ramach Programu Rozwoju Subregionu Centralnego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013 – działanie 5.2. Gospodarka odpadami. Całkowita wartość projektu wynosi niemal 13 mln zł, a wartość dofinansowania to ok. 7,9 mln zł.

- **Sosnowiec:**

- Projekt pn. „*Gospodarka ściekowa w Sosnowcu – Etap II*”, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, działanie 1.1. Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM. Całkowita wartość projektu wynosi 65 mln zł, a wartość dofinansowania to ok. 30,8 mln zł.

- Projekt pn. „*Utworzenie mapy akustycznej dla Gminy Sosnowiec*” uzyskał dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013, Działanie 5.4 „Zarządzanie środowiskiem”. Na podstawie Umowy o dofinansowanie projektu uzyskano dofinansowanie projektu w wysokości 627.555,00 zł.

- Projekt pn. „*Budowa kompleksowego systemu gospodarki odpadami w Sosnowcu*” w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013. Całkowita wartość projektu wynosi 101 mln zł, z czego 47,1 mln stanowią środki własne Miejskiego Zakładu Składowania Odpadów Sp. z o.o. w Sosnowcu (w tym 23,5 mln pożyczki z NFOŚiGW), a 53,9 mln zł stanowi dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej.

- **Będzin:**

Miasto Będzin wdrożyło i prowadzi program udzielania dotacji na modernizację systemów ogrzewania w budynkach prywatnych, a także program udzielania dotacji na budowę przez mieszkańców przydomowych oczyszczalni ścieków. Ponadto opracowany został dokument pn. „*Program ochrony powietrza na terenie gminy Będzin z uwzględnieniem ograniczenia niskiej emisji do powietrza*”. W mieście funkcjonuje również system selektywnej zbiórki odpadów.

- **Siewierz:**

Na terenie Miasta i Gminy Siewierz zrealizowano szereg projektów z zakresu uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej oraz termomodernizacji budynków użyteczności publicznej. Ponadto w Siewierzu funkcjonuje również system selektywnej zbiórki odpadów. Dodatkowo raz na kwartał kieruje się do badania próbki ścieków, które są odprowadzane kolektorem do rzeki Przemszy.

- **Sławków:**

Na terenie Gminy Sławków wybudowano nową oczyszczalnię ścieków „Burki”. Ponadto w Gminie funkcjonuje system selektywnej zbiórki odpadów, który powstał w ramach projektu pn. *„Rozwój selektywnej zbiórki odpadów na terenie gmin Dąbrowa Górnicza, Siewierz i Sławków”*, który został zrealizowany w ramach Programu Rozwoju Subregionu Centralnego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013 – działanie 5.2. Gospodarka odpadami. Całkowita wartość projektu wynosi niemal 13 mln zł, a wartość dofinansowania to ok. 7,9 mln zł.

- **Psary:**

Na terenie Gminy Psary zrealizowano projekty polegające na termomodernizacji budynków użyteczności publicznej wraz z wymianą źródeł ciepła, w tym także inwestycje dofinansowane ze środków Unii Europejskiej. Ponadto w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 zrealizowano inwestycję pn. *„Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w gminie Psary”*, której przedmiotem była m.in. budowa pełno biologicznej oczyszczalni ścieków dla budynku Urzędu Gminy Psary i przy Szkole Podstawowej w Gródkowie. Całkowita wartość tego projektu wyniosła 6,8 mln zł. Na terenie Gminy Psary funkcjonuje także system selektywnej zbiórki odpadów.

- **Powiat będziński:**

Również powiat będziński realizuje działania ukierunkowane na poprawę stanu środowiska naturalnego. Na szczególną uwagę zasługują projekty o charakterze termomodernizacyjnym, w tym projekt pn. *„Kompleksowa termomodernizacja wraz z wymianą lub modernizacją źródła ciepła budynków użyteczności publicznej z terenu Powiatu Będzińskiego”*. Projekt ten jest współfinansowany ze środków EFRR w ramach Działania 5.3 RPO WSL i objęto nim następujące budynki:

- Zespół Szkół im. Jana Pawła II w Siewierzu, ul. Tadeusza Kościuszki 15,
- Zespół Szkół nr 1 w Czeladzi, ul. Grodziecka 29,
- Obiekt szkolny w Wojkowicach, ul. Licealna 1,
- Zespół Szkół Specjalnych w Czeladzi, ul. Szpitalna 85,
- Powiatowy Młodzieżowy Dom Kultury w Będzinie, ul. Powstańców 1.

Ponadto powiat będziński otrzymał również wsparcie na realizację projektu pn. *„Tworzenie map akustycznych dla obszaru Powiatu Będzińskiego”*, którego przedmiotem jest stworzenie map akustycznych oraz wdrożenie systemu do ich aktualizacji, zarządzania i udostępniania, a tym samym udoskonalenie systemów kontroli i monitoringu zagrożeń środowiska ze szczególnym uwzględnieniem procesów zarządzania środowiskiem akustycznym.

2.3.4 Obszary cenne przyrodniczo i poddane ochronie

Potwierdzeniem znacznych walorów przyrodniczych Obszaru Funkcjonalnego jest fakt, iż część jego terenów została objęta ochroną w celu zachowania tych walorów dla przyszłych pokoleń. Na uwagę zasługuje przede wszystkim wyznaczenie w granicach Obszaru Funkcjonalnego, w tym na terenach miejskich, aż **4 obszarów Natura 2000**. Krótka charakterystyka tych obszarów została przedstawiona w tabeli poniżej.

Tabela 11: Obszary sieci Natura 2000 na terenie Dąbrowy Górniczej i Sosnowca.

Nazwa i numer obszaru, lokalizacja	Krótka charakterystyka
Lipienniki w Dąbrowie Górniczej PLH240037 Gmina Dąbrowa Górnicza	<p>Obszar stanowi unikatowy układ przyrodniczy, który położony jest na terenie zurbanizowanym i uprzemysłowionym. Pomimo stałego oddziaływania ze strony wielu niekorzystnych czynników, rzadkie zbiorowiska torfowisk przejściowych i niskich na podłożu alkalicznym trwają w tym krajobrazie od ponad 40 lat.</p> <p>Dodatkowo na obszarze poeksploatacyjnym „Kuźnica Warężyńska”, pozostawionym bez rekultywacji, wykształciły się interesujące zbiorowiska o charakterze młak z <i>Equisetum variegatum</i>, jako gatunkiem pionierskim na tego typu obszarach. Są to siedliska wielu rzadkich i chronionych gatunków roślin naczyniowych, jak również zagrożonych regionalnie.</p> <p>Obszar obejmuje dwie enklawy położone w Kotlinie Dąbrowskiej na Wyżynie Śląskiej we wschodniej części miasta Dąbrowa Górnicza. Pierwsza enklawa zlokalizowana jest na wschodnim obrzeżu obecnie nieczynnego wyrobiska piasku podsadzkowego „Kuźnica Warężyńska”, w którego większej części utworzony został zbiornik zaporowy o nazwie „Kuźnica Warężyńska – Pogoria IV”. Obszar ten (pow. ok. 294 ha) ma dość urozmaiconą morfologię. Występują tutaj zarówno podmokłe niecki, jak również różnych rozmiarów zbiorniki zasilane przez lokalne wysięki, a z drugiej strony siedliska otwartych suchych piasków. Stąd też roślinność ma tutaj układ mozaikowy. W tych najwilgotniejszych miejscach wykształciły się specyficzne zbiorowiska o charakterze młak. Na mokrych piaskach występuje liczna grupa gatunków roślin naczyniowych objętych ochroną prawną. Lipiennik Loesela występuje tutaj w różnych układach, ale najczęściej ze skrzypem pstrym i mszakami. Ponadto charakterystycznym rysem tych zbiorowisk jest pojawiająca się również w miejscach podmokłych wierzba rokita. Najbardziej na wschód położone wyrobiska wraz ze skarpą stanowiącą brzeg wyrobiska skolonizowane zostało przez gatunki leśne. Głównymi komponentami tworzącymi te zbiorowiska są sosna zwyczajna oraz brzoza brodawkowata. Obiekt jest bardzo atrakcyjny krajobrazowo i kontrastuje z krajobrazem typowo przemysłowym.</p>
Łąki Dąbrowskie PLH240041 Gmina Dąbrowa Górnicza (częściowo)	<p>Jest to chroniony obszar, który składa się z kilku kompleksów łąk zlokalizowanych na terenie Dąbrowy Górniczej i Łaz, o łącznej powierzchni 875,7 ha, z których około 244 ha charakteryzuje się warunkami zapewniającymi utrzymanie populacji motyli w dobrej kondycji. Siedliska łąkowe i zaroślowe stanowią 68% powierzchni obszaru, natomiast siedliska rolnicze 26%. Pozostały obszar zajmują lasy mieszane i iglaste.</p> <p>Łąki charakteryzują się dużym zróżnicowaniem uwarunkowań siedliskowych i zbiorowisk roślinnych. Część powierzchni łąk</p>

	<p>obecnie nie jest użytkowanych. Płaty częściowo zdegradowane wymagają renaturyzacji, która jest możliwa przy średnim nakładzie sił i środków. Łąki są siedliskiem chronionych, zagrożonych i lokalnie rzadkich gatunków roślin naczyniowych. Rosną tu między innymi: kosaciec syberyjski, pełnik europejski, goryczka wąskolistna, kukułka szerokolistna, nasięźrał pospolity, zimowit jesienny, gółka długoostrogowa, listera jajowata, podkolan biały, mieczyk dachówkowaty.</p> <p>Obszar obejmuje niezwykle cenne pod względem przyrodniczym zespoły roślinne, bogate florystycznie i faunistycznie. Na terenie ostoi stwierdzono 15 gatunków motyli, a wśród nich dwa występujące licznie gatunki ujęte w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej – Modraszek nausithous i M. teleius.</p>
<p>Pustynia Błędowska PLH120014 Gmina Dąbrowa Górnicza (częściowo)</p>	<p>Pustynia Błędowska leży na wschodnim krańcu Wyżyny Śląskiej. Jej płaski, piaszczysty obszar wciska się głęboko między wapienne pagóry jurajskie, tworząc osobliwe kontrasty krajobrazowe. Pustynia Błędowska zajmuje jedynie część rozległego obszaru piasków czwartorzędowych ciągnących się od źródeł Centurii i Białej Przemszy na północy, przez okolice Chechła, Błędowa, Kluczy, Bolesławia, Olkusa, Bukowna, po Sierszę na południu i Maczki na zachodzie.</p> <p>Zasoby luźnych piasków na całym obszarze wynoszą ok. 2,5 mld m³. Od południa, południowego-wschodu i częściowo od północy teren „pustyni” jest osłonięty lasem sosnowym. Od północy ograniczają ją wzgórza Chechła, pokryte częściowo lasami, częściowo są to tereny bezleśne, od północnego zachodu wąska smuga lasu ciągnąca się wzdłuż rzeki Centurii, wreszcie od zachodu – Biała Przemsza, malowniczo wijąca się wśród podmokłych łąk i lasów łęgowych.</p> <p>Powstanie Pustyni wiąże się z intensywnym wyrębem lasów na potrzeby hut srebra i ołowiu, już od XIII-XIV w. Następnie erozja wietrzna uruchomiła piaski na terenach zrębów zupełnych, tworząc ogromny obszar pustynny. Dopiero pyły przemysłowe opadające tu w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat związały lotne piaski i użyźniły glebę, co ułatwiło rozrost roślinności.</p> <p>Na obrzeżach pustyni spotyka się pozostałości bunkrów niemieckich z okresu II wojny światowej. W okresie późniejszym teren był użytkowany jako poligon.</p> <p>Pustynia Błędowska stanowi unikatowy ekosystem w skali europejskiej. Jest największym w Europie środkowej zwartym, źródłowym obszarem występowania piasków wydmykowych z interesującymi formami geomorfologicznymi typowymi dla krajobrazu pustynnego, licznymi rzadkimi i chronionymi gatunkami flory i fauny oraz zbiorowiskami muraw piaszkowych. Łącznie odnotowano tu występowanie 4 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG. W latach 1960. na terenie Pustyni Błędowskiej obserwowano liczną populację łątki turzycowej, Coenagrion ornatum. Jej obecności nie potwierdzono w ostatnich dekadach. Zaleca się kontrolę terenową i ewentualnie restytucję gatunku na tym terenie.</p>
<p>Łąki w Sławkowie PLH240043 Gmina Sławków</p>	<p>Obszar ten obejmuje 4 kompleksy łąk położonych na terenie Sławkowa o łącznej powierzchni 51 ha. Łąki charakteryzują się dużym zróżnicowaniem uwarunkowań siedliskowych i zbiorowisk roślinnych. Fragmenty zajęte przez zmiennowilgotne łąki są miejscem bytowania dwóch gatunków modraszków M. nausithous i M. teleius.</p>

	Obszar obejmuje niezwykle cenne pod względem przyrodniczym zespoły roślinne, bogate florystycznie oraz faunistycznie. Występuje tu mozaika siedlisk łąkowych (w tym łąk trzęślicowych i świeżych) i mokradłowych, z bardzo bogatą florą. Najcenniejsze przyrodniczo zbiorowiska ze związku Molinion zajmują powierzchnię około 28,6% kompleksu łąk. Bardzo duża ilość krwiściąg, jak również korzystna dla rozwoju motyli fauna mrówek predestynuje to stanowisko do objęcia ochroną Naturową.
Torfowisko Sosnowiec-Bory PLH240038 Gmina Sosnowiec	<p>Obszar o powierzchni 2 ha, zlokalizowany jest na terenie erozyjno-denudacyjnej Kotliny Przemszy, w południowej części miasta Sosnowiec na terenie Nadleśnictwa Siewierz. Jest on położony w obniżeniu z niewielkim ciekim wodnym, trwale przewodniony, zasilany wodami wysiękowymi, całkowicie pokryty lasem mieszanym. Wykształciły się tutaj zbiorowiska nawiązujące do torfowisk niskich i przejściowych z wieloma gatunkami rzadkich i chronionych roślin naczyniowych, jak również odnotowuje się gatunki charakterystyczne dla torfowisk wysokich. Na jego obrzeżach występują fragmenty z szuwarem trzcinowym jak również z roślinnością zaroślową. Obszar otoczony jest przez powierzchnie leśne (lasy gospodarcze) o różnej wilgotności. Jest to stosunkowo dobrze zachowane siedlisko z typowo wykształconymi płacami roślinności.</p> <p>Przedmiotem ochrony w obszarze jest liczna populacja lipiennika. Jest to jeden z najbardziej wartościowych przyrodniczo obiektów w aglomeracji górnośląskiej. W kontekście wymierania stanowisk lipiennika, jest to stanowisko bardzo cenne. Jego populacja jest jedną z tych, które leżą w pobliżu południowej granicy zwartego zasięgu lipiennika Loesela w Europie. Stąd ochrona tego stanowiska ma istotne znaczenie w celu zachowania dotychczasowego kształtu jego zasięgu.</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z serwisu www.natura2000.gdos.gov.pl.

Poza obszarami chronionymi w ramach sieci Natura 2000, na obszarze objętym projektem występują również **pomniki przyrody**: Lipy Dobieckie oraz Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich w Dąbrowie Górniczej. Wskazać należy również na **obszary chronionego krajobrazu**:

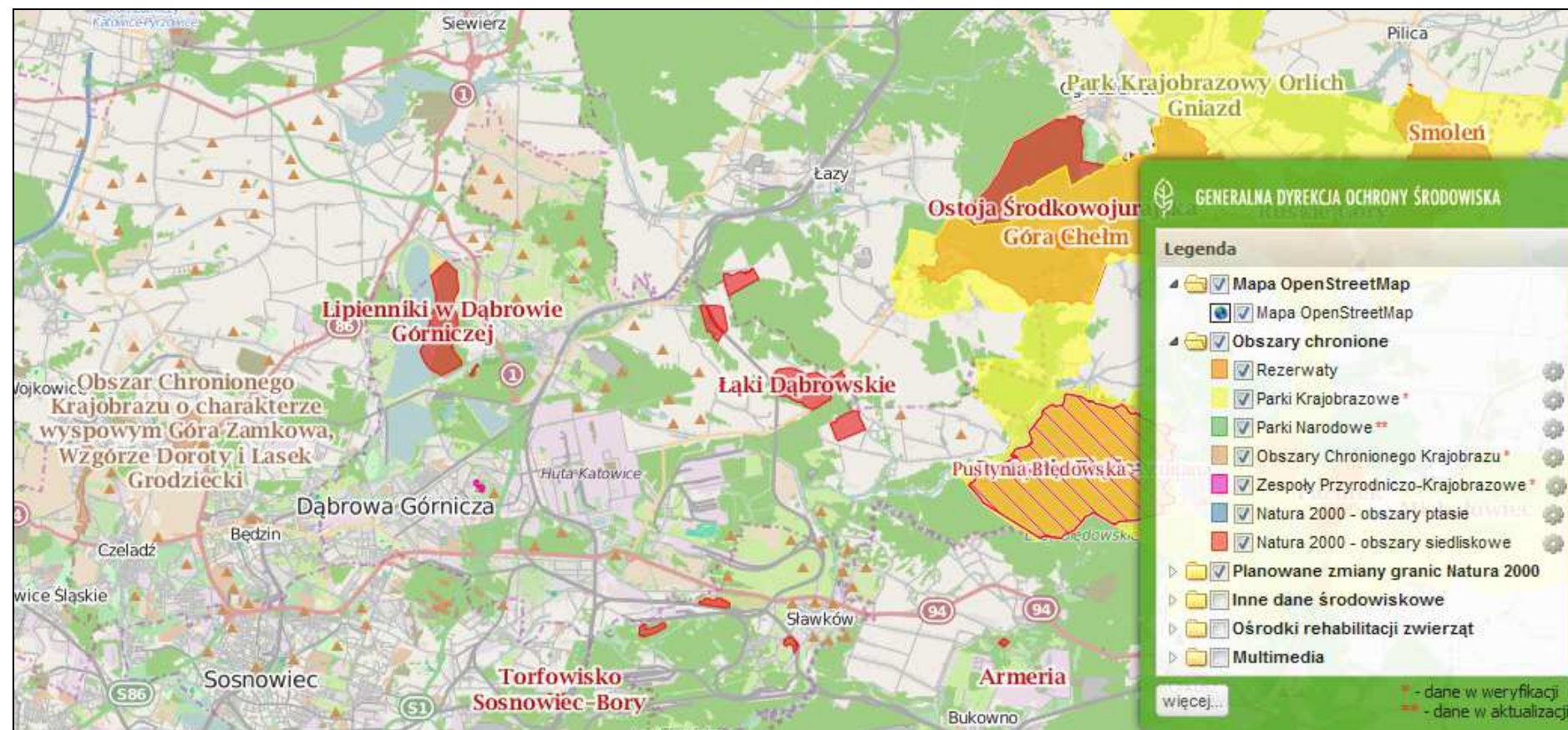
- Las Grodziecki (Będzin),
- Wzgórze Doroty (Będzin),
- Góra Zamkowa (Będzin).

Z kolei w Dąbrowie Górniczej znajduje się Wzgórze Gołonoskie (obszar o powierzchni 5,2 ha obejmujący teren parafii rzymsko-katolickiej pw. Św. Antoniego wraz z cmentarzem), które ze względu na swoje walory środowiskowe i krajobrazowe zostało objęte ochroną jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy**. Na obszarze tym występują dorodne okazy starych drzew (grab, aleja kasztanowa). Wśród terenów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym znajdują się także **użytki ekologiczne**:

- Śródleśne łąki w Starych Maczkach (Sosnowiec),
- Bagna w Antoniowie (Dąbrowa Górnicza),
- Młaki nad Pogorią I (Dąbrowa Górnicza),
- Pogoria II (Dąbrowa Górnicza),
- Uroczysko Zielona (Dąbrowa Górnicza),
- Źródłiska w Zakawiu (Dąbrowa Górnicza).

Na terenie Dąbrowy Górniczej znajduje się także Park Krajobrazowy Orlich Gniazd – obszar objęty ochroną przez Uchwałę Rady Narodowej w Katowicach Nr III/11/80 z dnia 20 czerwca 1980 roku, zajmuje ok. 400 ha i znajduje się na terenie Pustyni Błędowskiej. Otulina natomiast, stanowiąca jednocześnie obszar chronionego krajobrazu, obejmuje znacznie większy obszar, którego powierzchnia wynosi 3.800 ha. Park obejmuje najbardziej skalistą i najwyżej położoną część wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, ciągnącą się pasem o długości około 70 km, od przełomu Warty pod Częstochową po Olkusz. Krajobraz Parku jest unikatowy w skali kraju. Białe skały zbudowane z wapieni jurajskich wyłaniają się spośród bujnej roślinności oraz wznoszą na wysokość kilkudziesięciu metrów nad powierzchnią wyżyny, tworząc urwiste ściany, doliny, wąwozy.

Rysunek 19: Lokalizacja obszarów chronionych.

Źródło: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

2.4 Potencjał Obszaru Funkcjonalnego oraz analiza barier i wyzwań rozwojowych – analiza SWOT

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych heurystycznych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji. Bywa stosowana we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej. W naukach ekonomicznych jest stosowana do analizy wewnętrznego i zewnętrznego środowiska badanego obszaru poprzez opis czterech elementów (czterech kategorii czynników strategicznych):

- **mocnych stron** badanego obszaru – atutów i zalet analizowanego obiektu,
- **jego słabych stron** – słabości, wad, barier,
- **szans** – wszystkich elementów stanowiących potencjalną korzyść,
- **zagrożeń** – czyli wszystkich elementów stwarzających niebezpieczeństwo niekorzystnych zmian.

Mocne strony i słabe strony, to wewnętrzne czynniki strategiczne – cechy stanu obecnego, zaś szanse i zagrożenia – to czynniki zewnętrzne – spodziewane zjawiska przyszłe.

Wyniki analizy SWOT, która została przeprowadzona dla zidentyfikowanego Obszaru Funkcjonalnego, zaprezentowano w poniższych tabelach.

Tabela 12: Analiza SWOT – zagospodarowanie przestrzenne, infrastruktura i środowisko naturalne.

ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE, INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO NATURALNE	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Korzystne położenie komunikacyjne Obszaru Funkcjonalnego – na skrzyżowaniu dwóch dróg krajowych (z dostępem do autostrad A1 i A4), przy Centralnej Magistrali Kolejowej oraz Linii Hutniczej Szerokotorowej (LHS) w Sławkowie, w niewielkiej odległości od międzynarodowych portów lotniczych w Pyrzowicach i Balicach. ✓ Lokalizacja Obszaru Funkcjonalnego w granicach prężnie rozwijającego się regionu – województwa śląskiego, a także sąsiedztwo dużych ośrodków miejskich wchodzących w skład Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. ✓ Lokalizacja Obszaru Funkcjonalnego w sąsiedztwie lub niewielkiej odległości od terenów atrakcyjnych przyrodniczo, w tym np. Jury Krakowsko-Częstochowskiej. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym licznych zabytków architektury przemysłowej, sakralnej, parkowo-pałacowej, a także zamków warowno-obronnych. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym licznych atrakcyjnych terenów sportowo-rekreacyjnych, w tym kompleksu czterech zbiorników wodnych „Pogoria”. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Występowanie znacznych terenów przemysłowych, w tym pokopalnianych, które wymagają rekultywacji oraz rewitalizacji. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym miejscowości, które nie są wyposażone w publiczną sieć kanalizacji sanitarnej oraz gdzie stosuje się zbiorniki bezodpływowe, często nieszczelne, w związku z czym do środowiska wodnego przedostaje się duża ilość zanieczyszczeń. ✓ Znaczny stopień zużycia istniejącej infrastruktury technicznej, w tym wodno-kanalizacyjnej, powstałej nawet kilkadziesiąt lat temu. ✓ Pogarszający się stan techniczny wielu budynków mieszkalnych, w tym kamienic oraz bloków z wielkiej płyty (w większości wybudowanych w latach 70. i 80. XX wieku). ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym dużej liczby budynków pokrytych materiałami zawierającymi szkodliwy dla zdrowia i środowiska azbest. ✓ Zły stan techniczny infrastruktury drogowej na znacznej części Obszaru Funkcjonalnego, w tym zwłaszcza pogarszający się stan dróg gminnych oraz powiatowych. ✓ Zły stan techniczny większości dworców kolejowych oraz tendencja do zamykania tych

<p>licznych terenów cennych pod względem przyrodniczym, w tym również terenów objętych różnego rodzaju ochroną (m.in. w ramach sieci Natura 2000).</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym dużych i zwartych obszarów leśnych o łącznej powierzchni 13.216,83 ha, stanowiących około 20% Obszaru Funkcjonalnego. ✓ Wysoki stopień wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę techniczną, w tym wodno-kanalizacyjną, gazową oraz ciepłą. ✓ Dobrze rozwinięta infrastruktura transportu publicznego oraz dobre skomunikowanie Obszaru Funkcjonalnego ze stolicą województwa, a także ze stolicami województw sąsiednich. ✓ Duże zasoby mieszkaniowe oraz występowanie terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową. 	<p>dworców, z których korzysta mniejsza liczba pasażerów.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Brak kompleksowej koncepcji zagospodarowania i rewitalizacji obszarów problemowych, w tym zdegradowanych, pokopalnianych oraz przemysłowych. ✓ Brak kompleksowej koncepcji zagospodarowania terenów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym. ✓ Niedostateczna ilość ścieżek i tras rowerowych. ✓ Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna na Obszarze Funkcjonalnym oraz związane z tym utrudnienia w zakresie rozwoju aktywnych form spędzania czasu wolnego (w tym turystyki).
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Lokalizacja Obszaru Funkcjonalnego na szlaku polskich kolei szybkich prędkości (planowany jest przystanek w Sosnowcu). ✓ Dalszy rozwój międzynarodowego portu lotniczego w Pyrzowicach oraz związany z tym wzrost ruchu pasażerskiego i cargo – może wpłynąć pośrednio na rozwój Obszaru Funkcjonalnego. ✓ Rozwój instrumentów wsparcia dla wykorzystania odnawialnych źródeł energii przez mieszkańców (dopłaty do montażu systemów solarnych oraz ekologicznych kotłowni) oraz związana z tym poprawa stanu środowiska naturalnego. ✓ Wprowadzenie atrakcyjnych form wsparcia dla przedsięwzięć z zakresu kompleksowej termomodernizacji budynków mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej – ograniczenie strat ciepła. ✓ Inwestycje dużych koncernów energetycznych w bardziej ekologiczne formy pozyskania energii, w tym wzrost wykorzystania OZE. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Opóźnienia w zakresie rozbudowy kluczowych elementów sieci drogowej, w tym modernizacji drogi S1 oraz rozbudowy Drogowej Trasy Średnicowej w kierunku Sosnowca i Dąbrowy Górniczej. ✓ Pominięcie Gminy Dąbrowa Górnicza w planach rozbudowy Drogowej Trasy Średnicowej w kierunku wschodnim. ✓ Niskie zainteresowanie mieszkańców korzystaniem z odnawialnych źródeł energii, wzrost zjawiska tzw. niskiej emisji oraz pogorszenie jakości powietrza. ✓ Pogorszenie się stanu środowiska naturalnego na Obszarze Funkcjonalnym, wzrost zanieczyszczenia powietrza oraz wzrost zanieczyszczenia rzek (w tym w obrębie Zagłębiowskiego Parku Linearnego). ✓ Wysokie koszty utrzymania nowej infrastruktury turystycznej, sportowo-rekreacyjnej oraz komunalnej (w tym dróg), a także związane z tym ograniczenia.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 13: Analiza SWOT – kapitał społeczny.

KAPITAŁ SPOŁECZNY	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Funkcjonowanie na Obszarze Funkcjonalnym licznych placówek szkolnictwa wyższego, a także dogodna lokalizacja względem największych w regionie uczelni: Uniwersytetu Śląskiego, Politechniki Śląskiej, Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach oraz Śląskiego Uniwersytetu Medycznego. ✓ Duża liczba placówek kształcących młodzież na poziomie ponadgimnazjalnym. ✓ Dostęp do specjalnych placówek oświatowych oraz obecność na terenie Obszaru Funkcjonalnego 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wyludnianie się Obszaru Funkcjonalnego, będące wynikiem zbyt małej liczby urodzeń oraz ujemnego salda migracji. ✓ Niekorzystne prognozy demograficzne dla Obszaru Funkcjonalnego oraz występowanie zjawiska starzenia się społeczeństwa. ✓ Występowanie znacznego bezrobocia, na poziomie wyższym niż średnia dla województwa śląskiego. ✓ Zbyt niski odsetek dzieci, które są objęte

<p>Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Słabo Widzących i Niewidomych w Dąbrowie Górniczej.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dobra dostępność edukacji dla dzieci i młodzieży z różnym stopniem niepełnosprawności. ✓ Wysoka jakość usług medycznych oraz dostęp do leczenia specjalistycznego. ✓ Rozwijające się społeczeństwo obywatelskie oraz duża liczba działających na Obszarze Funkcjonalnym organizacji pozarządowych. ✓ Bogata oferta kulturalna Obszaru Funkcjonalnego, w tym organizacja wydarzeń o zasięgu międzynarodowym. ✓ Dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa oraz duże zainteresowanie mieszkańców sportem. ✓ Organizacja imprez sportowych o zasięgu międzynarodowym oraz działalność licznych klubów i stowarzyszeń sportowych, w tym reprezentujących poziom krajowy. ✓ Wprowadzenie przez władze lokalne ułatwień dla rodzin wielodzietnych. 	<p>wychowaniem przedszkolnym (szczególnie na obszarach wiejskich).</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Niedostateczna ilość wolnych miejsc w gminnych żłobkach. ✓ Niska aktywność społeczna mieszkańców części gmin oraz brak zainteresowania tych mieszkańców podejmowaniem decyzji wspólnie z władzami lokalnymi. ✓ Kumulowanie się środowisk patologicznych na niektórych obszarach – występowanie dzielnic/ulic, gdzie niekorzystne zjawiska społeczne są dużo bardziej nasilone. ✓ Duże zróżnicowanie społeczne oraz polaryzacja środowisk społecznych, a także związana z tym izolacja grup pozbawionych perspektyw rozwojowych – występowanie zjawiska wykluczenia społecznego. ✓ Brak ścisłego powiązania systemu edukacji z potrzebami rynku pracy – niedopasowanie systemu edukacji do oczekiwań pracodawców.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wprowadzenie polityki prorodzinnej, która pozwoli ograniczyć niekorzystne trendy demograficzne. ✓ Wprowadzenie kompleksowej polityki zmierzającej do likwidacji zjawiska wykluczenia społecznego. ✓ Wzrost bezpieczeństwa na Obszarze Funkcjonalnym (spadek liczby przestępstw oraz stworzenie tzw. bezpiecznych przestrzeni), a także związany z tym wzrost atrakcyjności tego obszaru jako miejsca przyjaznego mieszkańcom. ✓ Wzrost aktywności społecznej i ekonomicznej mieszkańców, a także spadek poziomu bezrobocia. ✓ Rozwój lokalnych i regionalnych działań skierowanych do osób długotrwale bezrobotnych – kompleksowe programy aktywizacji. ✓ Dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku pracy. ✓ Rewitalizacja przestrzeni publicznych oraz nadanie im nowych funkcji społecznych – również poprzez zwiększenie zaangażowania mieszkańców w tym procesie (większa partycypacja społeczna). ✓ Dostępność znacznej ilości środków zewnętrznych (w tym UE) na realizację tzw. projektów miękkich (włączenie społeczne, aktywizacja zawodowa oraz edukacja). 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Postępujące wyludnianie się Obszaru Funkcjonalnego, w tym odpływ ludności do bardziej atrakcyjnych ośrodków miejskich (np. Kraków, Wrocław lub Warszawa). ✓ Pogłębianie się procesu starzenia się społeczeństwa, a także dalszy spadek liczby urodzeń (utrzymywanie się zjawiska ujemnego przyrostu naturalnego). ✓ Wzrost liczby osób bezrobotnych na skutek niekorzystnych zmian gospodarczych oraz braku atrakcyjnej oferty zatrudnienia na Obszarze Funkcjonalnym. ✓ Brak rozwiniętej oferty w zakresie aktywizacji osób bezrobotnych oraz ograniczenie środków przeznaczanych na aktywizację zawodową. ✓ Izolacja społeczna części ludności oraz pogłębianie się zjawisk patologicznych. ✓ Wzrost liczby osób wykluczonych społecznie. ✓ Niestabilna polityka oświatowa oraz brak działań przystosowujących system oświaty do potrzeb rynku pracy. ✓ Ograniczenie alokacji środków zewnętrznych, które powinny zostać przeznaczone na projekty ukierunkowane na włączenie społeczne, aktywizację zawodową oraz rozwój edukacji.

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 14: Analiza SWOT – gospodarka.

GOSPODARKA	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Występowanie na terenie Obszaru Funkcjonalnego licznych dużych zakładów pracy, w tym zwłaszcza zakładów przemysłowych oraz centrów logistycznych. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym podmiotów gospodarczych posiadających międzynarodową renomę (np. ArcelorMittal). ✓ Funkcjonowanie na Obszarze Funkcjonalnym dużych zakładów działających w branży energetycznej. ✓ Rosnąca liczba podmiotów gospodarczych z branży usługowej oraz duża liczba mikroprzedsiębiorstw. ✓ Występowanie na terenie Obszaru Funkcjonalnego licznych terenów inwestycyjnych, w tym oferowanych w ramach Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. ✓ Występowanie licznych instytucji otoczenia biznesu. ✓ Rozwinięta oferta skierowana do potencjalnych inwestorów (preferencyjne warunki dla inwestorów, którzy ulokują swoją działalność w obrębie Obszaru Funkcjonalnego). ✓ Dostęp do znacznych i wykwalifikowanych zasobów ludzkich (potencjalnych pracowników), w tym do absolwentów uczelni wyższych. ✓ Obecność dużego i prężnie działającego centrum wystawienniczego – Expo Silesia w Sosnowcu. ✓ Występowanie na Obszarze Funkcjonalnym Zespołu Terminali LHS w Sławkowie, który umożliwia międzynarodowy transport towarów w kierunku wschodnim. ✓ Rozwinięta infrastruktura handlowa na Obszarze Funkcjonalnym. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Niewystarczający przyrost nowych miejsc pracy, wyrażający się w dalszym ciągu wysokim wskaźnikiem bezrobocia rejestrowanego. ✓ Zbyt niska liczba podmiotów gospodarczych działających w branżach wysokich technologii, wprowadzających innowacje procesowe i produktowe. ✓ Zbyt mała ilość wdrażanych innowacji i nowych technologii na obszarze funkcjonalnym. ✓ Zbyt niskie zatrudnienie w branżach pozaprzemysłowych, a także niska atrakcyjność ofert pracy w podmiotach działających w szeroko pojętej branży usługowej. ✓ Dekapitalizacja części majątku poprzemysłowego, w tym zwłaszcza na obszarach pokopalnianych. ✓ Niski poziom współdziałania lokalnych podmiotów gospodarczych, a także niska jakość oferty ze strony instytucji otoczenia biznesu. ✓ Współzależność znacznej liczby przedsiębiorstw od kondycji największych zakładów przemysłowych (funkcjonowanie na zasadzie podwykonawstwa). ✓ Brak znanego w całym kraju produktu turystycznego, który umożliwiłby rozwój przedsiębiorstw działających w branżach związanych ze sportem, turystyką i rekreacją.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Realizacja szerokich działań informacyjno-promocyjnych w zakresie promocji potencjału inwestycyjnego Obszaru Funkcjonalnego, w tym udział w targach branżowych. ✓ Rozwój bazy noclegowo-gastronomicznej, będącej podstawą do podejmowania działań w wielu działach gospodarki (np. działalności targowo-wystawienniczej). ✓ Skuteczna promocja walorów sportowo-rekreacyjnych Obszaru Funkcjonalnego, w wyniku której zwiększy się liczba podmiotów gospodarczych działających w tej branży, a także w branży turystycznej. ✓ Napływ kapitału zagranicznego w postaci nowych inwestycji na Obszarze Funkcjonalnym, w tym w obrębie Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. ✓ Rozwój instrumentów wsparcia innowacyjności 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Duża konkurencja ze strony miast i gmin województwa śląskiego w zakresie oferty związanej z przyciąganiem nowych inwestorów. ✓ Duża konkurencja ze strony innych miast w zakresie oferty sportowej, turystycznej i rekreacyjnej. ✓ Ograniczenie przez władze centralne środków przeznaczanych na rozwój przedsiębiorczości. ✓ Niestabilność przepisów prawa oraz związane z tym trudności w zakresie efektywnego prowadzenia działalności gospodarczej. ✓ Zwiększenie barier w dostępie do kredytów inwestycyjnych, a tym samym spadek inwestycji w przedsiębiorstwach. ✓ Zmiany zasad udzielania pomocy publicznej oraz obniżenie podstawowego poziomu dofinansowania dla firm do poziomu 25% (35% dla firm średnich oraz 45% dla firm mikro i małych).

<p>oraz wynikający z tego wzrost zaangażowania podmiotów gospodarczych w działalność badawczo-rozwojową oraz wdrażanie większej ilości innowacji produktowych i procesowych.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Rozwój instrumentów wsparcia kapitałowego dla przedsiębiorstw, w tym instrumentów zwrotnych (preferencyjne pożyczki) i bezzwrotnych (dotacje). ✓ Powstawanie nowych parków naukowo-technologicznych oraz innych instytucji, których zadaniem jest wspieranie rozwoju innowacyjnych technologii. ✓ Ograniczenie kosztów administracyjnych związanych z otwarciem i prowadzeniem działalności gospodarczej. 	
--	--

Źródło: Opracowanie własne.

3 ZINTEGROWANY I INNOWACYJNY ROZWÓJ TERYTORIALNY

Początki zintegrowanego podejścia do rozwoju terytorialnego sięgają okresu, kiedy tworzona była europejska polityka spójności. W 1957 roku Francja, Niemcy, Włochy i kraje Beneluksu podpisały w Rzymie traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, w którego preambule wskazano podstawowe cele Wspólnoty, a wśród nich *„wzmocnienie jedności swych gospodarek i zapewnienie ich harmonijnego rozwoju, poprzez zmniejszenie różnic istniejących między poszczególnymi regionami oraz opóźnienia regionów mniej uprzywilejowanych”*.¹⁰ Tak zapoczątkowana integracja nabrała dużo większego znaczenia wraz z kolejnymi rozszerzeniami Unii Europejskiej¹¹, które wiązały się ze znacznym zwiększeniem różnic regionalnych w poziomach rozwoju.

Tymczasem **spójność terytorialna jest jednym z fundamentów Unii Europejskiej**. Jej zachowanie wymaga wdrożenia zintegrowanego podejścia do wszelkiego rodzaju działań wspierających rozwój regionalny, a tym samym także rozwój całej Unii Europejskiej. Stosowania podejścia zintegrowanego wymaga się również od Polski, która będąc członkiem Unii Europejskiej uczestniczy w budowie Wspólnoty spójnej terytorialnie, gospodarczo i społecznie. **Zintegrowane podejście w planowaniu oraz podejmowaniu działań jest dziś kluczem do dalszego rozwoju Polski**. Uważa się ponadto, że tylko polityka rozwoju, która jest skoncentrowana tematycznie i terytorialnie, może przyczynić się do rozwoju Polski w długim okresie czasu. W przypadku Polski jest to podejście nowe, odmienne od dotychczas stosowanych form polityki rozwoju, które nie skupiają się na współdziałaniu instytucji samorządowych, biznesowych i społeczeństwa obywatelskiego na dążeniu do osiągnięcia wspólnego celu.

Polska korzystała z środków pomocowych Unii Europejskiej już w latach 90. XX wieku, przy czym głównym celem administracji publicznej było wówczas zdobycie jak największej ilości środków, bez względu na efektywność działań oraz ich uzasadnienie w stosunku do potrzeb. Podejście do polityki rozwoju zaczęło się zmieniać wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Zaczęto odchodzić od działań doraźnych i krótkoterminowych, a następnie skupiono się na realizacji celów strategicznych i długofalowych. Przykłady działań zrealizowanych z uwzględnieniem takiego podejścia można już wskazać pośród projektów zrealizowanych w ramach budżetu unijnego na lata 2007-2013. Są to przede wszystkim inwestycje, które realizują szereg celów długookresowych i odpowiadają na potrzeby społeczeństwa – zarówno w wymiarze lokalnym, jak i ogólnopolskim. Działania tego typu wpływają na jakość życia mieszkańców danego regionu oraz dodatkowo integrują ten region z resztą kraju. Są to zatem działania, które odpowiadają zasadniczym celom europejskiej polityki rozwoju, ukierunkowanej na zapewnienie spójności terytorialnej, społecznej i gospodarczej na obszarze całej Unii Europejskiej.

¹⁰ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_pl.htm

¹¹ W 1986 r. do UE dołączyły Grecja, Hiszpania i Portugalia – wraz z przystąpieniem tych krajów do UE odsetek mieszkańców żyjących w regionach, gdzie PKB per capita wynosiło poniżej średniej unijnej, wzrósł z 12,5% do 20%. Kolejne rozszerzenia jeszcze pogorszyły sytuację.

W ramach nowego okresu budżetowego Unii Europejskiej (perspektywa 2014-2020) **Polska będzie realizować zintegrowaną politykę rozwoju**, wynikającą z jej własnych potrzeb i doświadczeń. Model zintegrowanego prowadzenia polityki rozwoju będzie opierał się o siedem głównych cech:¹²

1. integracja wymiaru społeczno-gospodarczego i terytorialnego oraz zapewnienie spójności wszystkich polityk sektorowych, dziedzinowych i regionalnych

W zakresie zapewnienia spójności wszystkich polityk wymagane jest wprowadzenie do systemu dokumentów strategicznych „*Długookresowej strategii rozwoju kraju*”, która określa kompleksową społeczno-gospodarczą koncepcję rozwoju kraju w perspektywie do roku 2030 w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, terytorialnym i instytucjonalnym. Ponadto wśród niezbędnych działań wymienić należy również zapewnienie wzmocnionej, wiodącej roli w systemie strategicznych dokumentów programowych „*Średniookresowej strategii rozwoju kraju*” – dokumentu określającego podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmującego okres 4-10 lat.

2. określenie miejsca i roli polityki regionalnej w ramach polityki rozwoju oraz modyfikacja strategicznych celów polityki regionalnej

Zmiany w odniesieniu do dotychczas prowadzonej w Polsce polityki regionalnej mają polegać zarówno na wzmocnieniu roli i rangi polityki regionalnej, jak i na nowym podejściu do zasad, celów oraz systemu realizacji polityki regionalnej, w tym na rozdziale kompetencji i doborze instrumentów realizacyjnych. Wśród wymaganych działań w tym zakresie wymienić należy również wprowadzenie do systemu dokumentów strategicznych „*Krajowej strategii rozwoju regionalnego*” – dokumentu średniookresowego określającego uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju regionalnego, politykę państwa wobec regionów, ich grup i obszarów problemowych oraz zasady i mechanizmy współpracy oraz koordynacji działań podejmowanych przez Radę Ministrów na poziomie krajowym z działaniami podejmowanymi przez samorząd terytorialny na poziomie regionu.

3. utworzenie silnego (wyposażonego w odpowiednie instrumenty) ośrodka odpowiedzialnego za rzeczywistą koordynację procesów zarządzania rozwojem kraju oraz ustanowienie wokół niego układu instytucjonalnego gwarantującego spójność programową polityki rozwoju

W tym zakresie wymagane jest utworzenie Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju oraz ściśle współdziałanie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego (obecnie Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju). Rolą Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju powinna być koordynacja programowania i wdrażania polityki rozwoju oraz strategiczne monitorowanie i ocena instrumentów jej realizacji.

4. zapewnienie systemu programowania zapewniającego efektywną realizację celów polityki rozwoju

Efektywna realizacja celów polityki rozwoju wymaga opracowania dokumentów strategicznych, które będą odpowiadały wyzwaniom polityki rozwoju oraz zostaną opracowane według ściśle określonej struktury. Należy również zapewnić, aby cele wszystkich dokumentów strategicznych były powiązane z celami określonymi w „*Średniookresowej strategii rozwoju kraju*”. Ponadto wymagane jest również wypracowanie nowej typologii dokumentów strategicznych, określenie ich roli oraz hierarchii w procesie programowania rozwoju. Uporządkowanie obowiązujących dokumentów jest, obok dalszego redukcji ich liczby, jednym z warunków zapewnienia efektywności.

5. ocenianie efektywności poszczególnych instrumentów polityki rozwoju (system monitorowania i ewaluacji)

W ramach systemu monitorowania i ewaluacji postuluje się przygotowywanie corocznych informacji na temat stanu realizacji „*Średniookresowej strategii rozwoju kraju*” oraz stopnia realizacji celów strategii długookresowej. Ponadto niezbędne jest wprowadzenie obowiązku dokonywania ewaluacji ex ante skuteczności i efektywności projektowanych programów rozwoju. Wśród wymaganych działań wskazuje się również konieczność opracowywania co trzy lata kompleksowego raportu na temat rozwoju społeczno-gospodarczego, regionalnego i przestrzennego. Wnioski z tego rodzaju raportów będą bowiem stanowiły podstawę do aktualizacji dokumentów programowych.

¹² „Zintegrowane podejście do rozwoju w Polsce”, MRR 2011, s. 18-19.

6. wypracowanie „dobrych wzorców” oraz ich upowszechnienie

Niezbędne jest m.in. wypracowanie metodologii tworzenia dokumentów strategicznych, a także opracowanie jednolitego zestawu podstawowych pojęć z zakresu programowania strategicznego. Wymagane jest również przeprowadzenie cyklu szkoleń dla pracowników administracji publicznej z zakresu programowania strategicznego.

7. zapewnienie skutecznego finansowania polityki rozwoju

W tym celu wymagane jest wprowadzenie wieloletniego planu finansowego państwa, który będzie stanowił narzędzie określania środków finansowych na realizację celów rozwojowych w długim okresie czasu.

Podjęcie zintegrowane polega na **wykorzystaniu potencjałów specyficznych dla danego terenu, a także na likwidacji barier w rozwoju poszczególnych obszarów, poprzez współdziałanie wielu podmiotów na różnych poziomach planowania i wdrażania**. Należy pamiętać, że **rozwój powinien odbywać się przy współpracy administracji publicznej z sektorem przedsiębiorstw, organizacjami społecznymi oraz osobami indywidualnymi**. Tak przeprowadzona interwencja z udziałem środków publicznych zapewni bardziej efektywne wykorzystanie zasobów i pozwoli zniwelować występujące na danym terenie deficyty.

W przypadku Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego – zastosowane zostanie **podejście zintegrowane polegające na wykorzystaniu unikatowych walorów tego obszaru w celu zniwelowania zidentyfikowanych barier uniemożliwiających dalszy rozwój całego terenu** objętego niniejszym opracowaniem. Dodatkowo w ramach procesu planowania i wdrażania zakłada się udział zarówno podmiotów reprezentujących sektor publiczny (administracja gmin i powiatu wchodzących w skład Obszaru Funkcjonalnego), jak i przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz sektora gospodarczego i naukowego.

Szczegółowy wykaz podmiotów, które nawiązały tzw. **Partnerstwo Gmin Zagłębia Dąbrowskiego**, w celu utworzenia Zagłębiowskiego Parku Linearnego i są zaangażowane w planowanie i wdrażanie strategii zawiera poniższy rysunek.

Rysunek 20: Podmioty zaangażowane w proces zintegrowanego rozwoju Obszaru Funkcjonalnego.

Sektor gospodarczy

- Zagłębiowska Izba Gospodarcza.

Instytucje naukowe

- Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej.

Źródło: Opracowanie własne.

Należy jednocześnie podkreślić, iż zawiązane partnerstwo ma charakter otwarty, w związku z czym nie ma żadnych przeszkód ku temu, aby mogło zostać w przyszłości rozszerzone o nowe podmioty.

Zaangażowanie tak dużej liczby partnerów reprezentujących cztery różne sektory należy w skali kraju uznać za zdecydowanie **innowacyjne podejście**. Dodatkowym atutem zawiązanego partnerstwa jest włączenie mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego w proces planowania i wdrażania planów rozwoju. Poprzez udział w szerokich konsultacjach społecznych, osoby mieszkające na terenie bezpośredniego i pośredniego oddziaływania Zagłębiowskiego Parku Linearnego, mogły wyrazić swoją opinię na temat sposobu zagospodarowania przestrzeni publicznych. Podczas konsultacji z mieszkańcami były badane preferencje i potrzeby specyficznych grup użytkowników, w tym osób wykluczonych społecznie i niepełnosprawnych. Pozwoliło to wypracować takie rozwiązania, które posłużą do budowy wspólnej przestrzeni publicznej, uwzględniającej potrzeby różnego rodzaju użytkowników, a także stwarzającej dogodne warunki do szerokiej integracji lokalnej społeczności.

Realizacja polityki rozwoju w układzie partnerskim oraz jednocześnie **duża skala partycypacji społecznej** jest działaniem nowatorskim w skali polskich samorządów. Za innowacyjne należy również uznać nowe podejście do planowania przestrzennego w układzie terytorialnym, zgodnie z którym **rozwój będzie planowany, a następnie realizowany jednocześnie na terenie wszystkich jednostek wchodzących w skład Obszaru Funkcjonalnego**. Oznacza to, że przyjęte rozwiązania będzie cechować **kompleksowość** – wszelkie działania będą realizowane w sposób systemowy oraz systematyczny, na terenie całego obszaru. Wypracowane zostaną wspólne dla wszystkich gmin i powiatu będzińskiego uzgodnienia w zakresie zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu najważniejsze interwencje rozwojowe będą realizowały wspólne cele, a tym samym będą przyczyniały się do zmiany wizerunku całego Obszaru Funkcjonalnego, a nie tylko pojedynczych jednostek. Przekształcenia przestrzenne będą zatem realizowane **w sposób kompleksowy, z zachowaniem ciągłości funkcji na terenie całego Obszaru Funkcjonalnego**.

Istotne znaczenie będzie miało również zastosowanie **podejścia funkcjonalnego do projektowania przestrzeni publicznych**. Oznacza ono **uwzględnienie szerokiego zakresu funkcji, jakie może pełnić dany teren, a następnie wdrożenie tych funkcji w przyszłej infrastrukturze**. Na wstępnym etapie tworzenia Zagłębiowskiego Parku Linearnego partnerzy projektu postulowali uwzględnienie trzech podstawowych funkcji:

- **funkcje środowiskowe i ekologiczne** – wspólne działania w obrębie Obszaru Funkcjonalnego powinny służyć poprawie klimatu, tłumić hałas i wpływać pozytywnie na cykl hydrologiczny,
- **funkcje socjalne i społeczne** – zgodnie z przyjętymi założeniami, partnerzy powinni dążyć do zapewnienia wysokiej jakości przestrzeni publicznej umożliwiającej: aktywne spędzanie czasu

wolnego, rozwijanie kontaktów społecznych oraz utrzymanie stanu zdrowia mieszkańców na dobrym poziomie,

- **funkcje strukturalne i symboliczne** – wspólna przestrzeń powinna być nośnikiem tożsamości i wartości, a także powinna przyczyniać się do zmiany wizerunku Obszaru Funkcjonalnego – z postrzeganego obecnie jako czysto przemysłowy na zupełnie nowy, w którym kluczową rolę odgrywają tereny zielone i zrewitalizowane.

Obecnie należy jednak podkreślić, iż **cele strategiczne dotyczące rozwoju Zielonej Infrastruktury Zagłębia Dąbrowskiego odnoszą się w równym stopniu do sfery przestrzennej, społecznej oraz gospodarczej**. Zakłada się bowiem, że wspólna przestrzeń publiczna może pełnić szereg rozmaitych funkcji, które dodatkowo mogą być realizowane w sposób kompleksowy na terenie całego Obszaru Funkcjonalnego. Funkcjonalność rozwoju terytorialnego polega także na tym, iż **na etapie planowania uwzględniane będą specyficzne funkcje pełnione przez poszczególne obszary**. Działania realizowane przez administrację publiczną zostaną ukierunkowane tematycznie w taki sposób, aby uwzględniały specyfikę obszaru, którego dotyczą. Lepsze ukierunkowanie środków publicznych pozwoli wzmocnić specyficzne dla danego obszaru procesy rozwojowe.

Rysunek 21: Zintegrowane i innowacyjne podejście do rozwoju terytorialnego.

Źródło: Opracowanie własne.

Intencją zawiązanego partnerstwa jest zatem **zintegrowanie planowania społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego, a także wykorzystanie potencjałów specyficznych dla Obszaru Funkcjonalnego w celu zniwelowania barier hamujących jego rozwój**. Podejmowane działania będą cechowały: partnerstwo, kompleksowość i funkcjonalność, będące czynnikami niezbędnymi do uznania rozwoju terytorialnego za innowacyjny w skali kraju.

4 USTALENIA STRATEGICZNE

4.1 Misja i wizja rozwoju

WIZJA

Obszar funkcjonalny doliny rzek Przemszy, Białej Przemszy i Brynicy jako subregion spójny wewnętrznie, ukierunkowany proekologicznie, innowacyjny, aktywny oraz atrakcyjny dla mieszkańców i inwestorów.

Zgodnie z przyjętymi założeniami, realizacja niniejszej Strategii powinna przyczynić się do osiągnięcia stanu, w którym obszar funkcjonalny będzie:

- **spójny wewnętrznie**
Wszelkie działania podejmowane przez lokalne samorządy będą służyły realizacji wspólnych celów rozwoju obszaru funkcjonalnego. Rozwój obszaru będzie zintegrowany i nastawiony na wykorzystanie specjalizacji terytorialnych obszaru funkcjonalnego.
- **„zielony”**
Obszar funkcjonalny będzie rozwijał się w kierunku budowy Zielonej Infrastruktury Zagłębia Dąbrowskiego. Wszelkie działania podejmowane przez lokalne samorządy będą uwzględniały zasadę zrównoważonego rozwoju.
- **innowacyjny**
Obszar funkcjonalny będzie miejscem tworzenia i wdrażania innowacyjnych rozwiązań.
- **atrakcyjny**
Obszar funkcjonalny będzie miejscem bardzo atrakcyjnym, zarówno dla mieszkańców, jak i potencjalnych inwestorów. Będzie go charakteryzowała atrakcyjna przestrzeń publiczna, czyste powietrze oraz bogata oferta sportowo-rekreacyjna, edukacyjna i kulturalna.
- **aktywny**
Obszar funkcjonalny będzie zamieszkiwany przez aktywną społecznie i ekonomicznie ludność, osoby kreatywne oraz zaangażowane w budowę tzw. społeczeństwa obywatelskiego. Obszar funkcjonalny będzie centrum aktywnego spędzania czasu wolnego oraz uprawiania sportu na świeżym powietrzu.

MISJA

Realizacja zintegrowanych i innowacyjnych działań rozwojowych na obszarze funkcjonalnym, w tym wykorzystanie unikatowych walorów obszaru funkcjonalnego w celu poprawy jakości życia oraz stworzenia dogodnych warunków inwestycyjnych, z jednoczesnym poszanowaniem dla dziedzictwa obszaru oraz jego środowiska naturalnego.

Na podstawie określonej powyżej misji możliwe było wytypowanie obszarów priorytetowych i celów strategicznych, które określają przyszłe korzyści dla mieszkańców obszaru funkcjonalnego, turystów oraz przedsiębiorców.

4.2 Obszary priorytetowe, cele strategiczne i operacyjne

Transformacja społeczno-gospodarcza zapoczątkowana w 1989 roku przyniosła powrót gospodarki rynkowej – nie tylko w odniesieniu do podstawowych procesów ekonomicznych życia codziennego. Restrukturyzacja gospodarki przyniosła radykalne przemiany rozkładu siły roboczej w miastach polegające głównie na zmniejszeniu zatrudnienia w sektorze przemysłowym na korzyść zatrudnienia w sektorze usług, a w rezultacie formowanie się nowej struktury społecznej i politycznej miast.

Co jednak istotne, w wyniku powstania rzeczywistych samorządów terytorialnych reprezentujących interesy lokalnych społeczności nastąpiło przesunięcie kontroli nad przestrzenią miejską / gminną z poziomu centralnego (rządowego) do władz lokalnych. Zbiegło się to z ustaniem centralnego nadzoru nad gospodarką. Stało się to początkiem kształtowania odrębnych strategii rozwojowych dla poszczególnych regionów, subregionów, miast i wsi.

Nowym zjawiskiem stała się konkurencja gospodarcza pomiędzy miastami i regionami oraz związane z tym różnicowanie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego. Przejawem konkurencji jest przede wszystkim umiejętność przyciągania nowych mieszkańców i nowych inwestycji, co w głównej mierze uzależnione jest od posiadanych zasobów. Jednak umiejętne wykorzystanie istniejącego potencjału rozwojowego jest już kompetencją, którą legitymować się winny lokalne władze samorządowe, kreujące politykę rozwoju.

Przedstawiona poniżej struktura celów strategicznych, operacyjnych i kierunków działań wynika z przyjętego paradygmatu rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego, opisanego w Wizji regionu: spójnego wewnętrznie, ukierunkowanego proekologicznie, innowacyjnego, aktywnego oraz atrakcyjnego dla mieszkańców i inwestorów Regionu.

Zagłębie Dąbrowskie, funkcjonujące w ramach rozwijającej się, mającej znaczenie międzynarodowe Metropolii Śląsko-Zagłębiowskiej winno być zatem obszarem zdolnym do kreowania innowacyjnego rozwoju gospodarczego, oferując tym samym atrakcyjne możliwości rozwoju zawodowego swym mieszkańcom. Ponadto, dzięki atrakcyjnemu i funkcjonalnemu zagospodarowaniu przestrzeni, dzięki rozbudowanym usługom komunalnym, Zagłębie Dąbrowskie oferować powinno wysoką jakość życia w czystym środowisku, stając się tym samym miejscem przyciągającym nowych mieszkańców – z korzyścią dla nich samych, dla dotychczasowych mieszkańców, a także dla rozwijającej się lokalnej gospodarki.

Struktura celów rozwojowych Obszaru Funkcjonalnego, podobnie jak wcześniejsza diagnoza strategiczna, oparta została na trzech klasycznych czynnikach produkcji i rozwoju: ziemi, pracy i kapitału, tu przedstawionymi jako obszary priorytetowe:

- **Atrakcyjna i funkcjonalna przestrzeń publiczna (ziemia),**
- **Zdrowe, aktywne społeczeństwo (praca),**
- **Silna i innowacyjna gospodarka (kapitał).**

W ramach pierwszego z obszarów priorytetowych uwzględniono działania zmierzające do zapewnienia mieszkańcom Obszaru Funkcjonalnego możliwie dobrych warunków życia i pracy w czystym środowisku naturalnym, w estetycznej i funkcjonalnie urządzonej przestrzeni urbanistycznej, dysponującej dobrymi połączeniami komunikacyjnymi wewnątrz Obszaru Funkcjonalnego i poza nim. Twórcy Strategii uznali, że atrakcyjna przestrzeń Obszaru Funkcjonalnego stanowi fundament pomyślnego rozwoju. Jako że praca i kapitał są mobilne (czego dowodem są chociażby migracje), kształtowanie polityk lokalnych zacząć należy od elementów podstawowych, konstytutywnych.

W ramach priorytetu główny nacisk położono na kwestie eliminacji i unieszkodliwiania zanieczyszczeń (atmosferycznych, wody, odpadów), a także promocję edukacji ekologicznej. Jest to czynnik krytyczny, warunkujący powodzenie wszelkich innych zamierzeń.

Druga grupa działań obejmuje aspekty niezwykle ważne z punktu widzenia jakości życia – estetykę i funkcjonalność miast i wsi. Dotyczy to nie tylko stanu technicznego otaczających obiektów, ale zawiera też postulat harmonijnego rozwoju poszczególnych miast, dzielnic, osiedli i miejscowości wiejskich. Ładu przestrzennego, rozumianego jako uporządkowanie środowiska życia ludzi w sposób zapewniający porządkujący funkcje mieszkalne, usługowe, handlowe, rekreacyjne, komunikacyjne, przemysłowe i inne, istotne z punktu widzenia społeczności lokalnych. Ład ten jednocześnie winien uwzględniać prognozowane zmiany w strukturze społecznej i gospodarczej. Jest to o tyle istotne, ponieważ niekontrolowane rozlewanie się zabudowy mieszkaniowej, przemysłowej, usługowo-handlowej wywołuje różnego rodzaju patologie społeczne, środowiskowe i ekonomiczne, a w ostatecznym rachunku przyczynia się do zwiększenia kosztów obsługi komunikacyjnej i komunalnej obszarów peryferyjnych.

Osiągnięcie wysokiego poziomu życia mieszkańców, niezbędnego do konkurowania Zagłębia Dąbrowskiego z ośrodkami miejskimi w kraju i za granicą wymaga zapewnienia uporządkowanej i harmonijnej przestrzeni, gwarantującej równowagę pomiędzy sprzecznymi trendami rozwojowymi. Należy przy tym uwzględnić współczesne trendy urbanistyczne promujące tworzenie przestrzeni wspólnych przyjaznych pieszym, wyłączonych z ruchu kołowego pojazdów. **Doświadczenia ostatnich lat pokazują bowiem, że te miasta, które mają przestrzeń przyjazną mieszkańcom,** w tym sprawny transport publiczny i zapewniają możliwość wygodnego przemieszczania się rowerem, a także mają ciekawą ofertę kulturalną – **przyciągają najbardziej kreatywne osoby, pracujące w kluczowych dla gospodarki dziedzinach nowych technologii: w informatyce, biotechnologii, farmacji, nanotechnologii, a także w marketingu czy bankowości.** To zaś przyczynia się do zwiększenia innowacyjności lokalnej gospodarki, zwiększenia liczby nowych miejsc pracy i zwiększenia atrakcyjności całego obszaru – także pod względem migracyjnym. Postulat ten spójny jest z planami rewitalizacji centralnych obszarów miast i wsi.

Rewitalizacja w tym przypadku oznacza nie tylko działania infrastrukturalne, polegające na remoncie zdegradowanej infrastruktury lub obiektów kubaturowych, ale na przemyślanym przywróceniu istotnych i społecznie lub gospodarczo pożądaných funkcji całym przestrzeniom urbanistycznym, gdzie interwencja infrastrukturalna stanowi jedynie niezbędny środek do osiągnięcia założonego celu. Tak prowadzona polityka rewitalizacji winna służyć celom gospodarczym, poprzez tworzenie bazy rozwoju przedsiębiorstw (tereny inwestycyjne, obiekty biurowe, magazynowe, produkcyjne, etc.) lub

też społecznym, poprzez wprowadzenie funkcji prowadzących do reintegracji społeczności lokalnych, w tym także obiekty kulturalne czy administracyjne.

Współczesne społeczeństwo cechuje się mobilnością nieobserwowaną nigdy wcześniej w historii. Zjawisko to dotyczy także procesów gospodarczych, czego wyrazem jest międzynarodowy wymiar działalności nawet i małych przedsiębiorstw. Rozwinięta infrastruktura komunikacyjna warunkuje zatem powodzenie przedsięwzięć ekonomicznych – zarówno mieszkańców, jak i przedsiębiorstw. Z tej przyczyny zagadnienia związane z rozwojem infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego są trzecim filarem pierwszego obszaru priorytetowego. Zważywszy że sieć drogowa na Obszarze Funkcjonalnym rozwinięta jest stosunkowo dobrze (co potwierdzają wyniki diagnozy), nacisk położono na modernizację i rozwój systemów transportu publicznego. W Polsce wciąż pokutuje przekonanie o nieatrakcyjności komunikacji miejskiej, które swymi korzeniami sięga jeszcze poprzedniego systemu, kiedy większość społeczeństwa była skazana na tramwaje i autobusy, a przewoźnicy nie byli w stanie sprostać ciężącemu na nich zadaniu. Również w państwach Europy Zachodniej transport publiczny przez kilka dekad po II drugiej wojnie światowej nie cieszył się dobrą estymą. Jego rola była marginalizowana do środka lokomocji dla najuboższych, inwestycje niewiele przerastały wartość odtworzeniową, a czasem wręcz systemy transportu szynowego ulegały likwidacji ustępując miejsca samochodom. Pierwsze zmiany w myśleniu przyniósł kryzys energetyczny w latach 70. XX wieku. Radykalna zmiana postrzegania transportu publicznego przyszła na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i była wynikiem szeregu zmian społeczno-gospodarczych, obejmujących m.in. wzrost liczby użytkowanych samochodów i nasycenie centrów miast pojazdami, wzrostem kosztu transportu indywidualnego, ale też i zwiększeniem świadomości ekologicznej.

Transport publiczny zaczął być postrzegany jako rozwiązanie problemu zatłoczonych ulic miejskich przez władze samorządowe. W efekcie coraz więcej metropolii zachodnioeuropejskich (a później i polskich miast), zaczęło podnosić jakość całego systemu komunikacji publicznej, co obejmowało nie tylko modernizację i wymianę taboru, ale przede wszystkim rozwój i poszerzenie tras komunikacyjnych, integrację niezależnych wcześniej środków transportu, wdrażanie nowoczesnych metod zarządzania transportem publicznym. W efekcie zaczęła wzrastać popularność komunikacji publicznej, co dzięki wzrostowi przychodów z biletów, pozwoliło na dalsze doskonalenie systemu.

W odróżnieniu od większości metropolii i ośrodków miejskich, Zagłębie Dąbrowskie i cała Aglomeracja Katowicka posiada strukturę policentryczną, co ogranicza efektywność kosztową komunikacji publicznej. Należy jednak podkreślić, że próby unowocześniania transportu zbiorowego podejmowane były dotychczas jedynie sporadycznie. Wciąż zatem w miastach Metropolii Śląsko-Zagłębiowskiej transport publiczny stanowi częściej problem – zarówno dla władz samorządowych, jak i jego użytkowników, niż budujące przewagę konkurencyjną nowoczesne udogodnienie.

Tymczasem efektywne wdrożenie kombinowanego transportu publicznego może przyczynić się do ograniczenia wielu problemów i słabości nieefektywnego transportu zbiorowego. Podkreślić należy, że Zagłębie Dąbrowskie, jak i cała Aglomeracja, posiadają stosunkowo dobrą bazę infrastrukturalną, umożliwiającą rozwój komunikacji autobusowej, tramwajowej, kolejowej, choć w dużej mierze infrastruktura ta jest przestarzała i wymaga znaczących nakładów odtworzeniowych i modernizacji. Słabością jest znaczne rozproszenie zabudowy dzielnic, osiedli i wsi Zagłębia, co wymaga prowadzenia znacznie dłuższych tras komunikacyjnych niż w zwartych, monocentrycznych ośrodkach miejskich. Wybiegiem, ograniczającym ten problem powinno być w tym przypadku włączenie do

koncepcji transportu kombinowanego kolejnego środka transportu – przejazdów realizowanych z użyciem roweru.

Rower, jako środek lokomocji jest coraz częściej wykorzystywany przez mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego. Sprzyjają temu interesujące warunki naturalne (liczne zbiorniki wodne, obszary leśne, rzeki), ale także następująca w ostatnich latach rozbudowa sieci tras i ścieżek rowerowych. Wzrastająca popularność tej formy transportu, jest też odzwierciedleniem zmiany stylu życia współczesnego mieszkańca metropolii.

Rower jest najczystszy ekologicznie środkiem transportu. Jego wpływ na środowisko ogranicza się do emisji związanej z jego produkcją i recyklingiem. Wadą roweru jest jednak jego mały zasięg, praktycznie ograniczony do kilku kilometrów. Ale gdy połączy się rower z transportem zbiorowym, to może on służyć każdemu do odbywania dalszych, a nawet bardzo dalekich podróży. Potencjalna masowość używania roweru i komunikacji zbiorowej jest w stanie ograniczyć transport indywidualny, realizowany z użyciem samochodów osobowych, które w przeliczeniu na jednego podróżującego generują więcej zanieczyszczeń i zajmują więcej przestrzeni na szlakach komunikacyjnych. Takie podejście, integrujące ze sobą niezależne dotychczas środki transportu, w tym to o charakterze proekologicznym, jest dominującym obecnie przejawem dążenia do zrównoważonego transportu.

W sposobie przewozu można wyróżnić cztery formy integracji transportu zbiorowego z rowerowym:

- Bike & Ride – dojazd rowerem do przystanku komunikacji zbiorowej i kontynuacja podróży transportem zbiorowym;
- Ride & Bike – dojazd z domu transportem zbiorowym do miejsca zaparkowania roweru i kontynuacja podróży rowerem;
- Bike & Ride+bicycle & Bike – dojazd rowerem z domu do przystanku, przewóz roweru, a następnie dojazd rowerem do celu podróży;
- Bike & Ride & Bike – dojazd rowerem z domu do przystanku komunikacji zbiorowej, kontynuacja podróży transportem zbiorowym bez roweru i dojazd do celu drugim rowerem.

W warunkach stosunkowo luźnej zabudowy miejskiej Zagłębia Dąbrowskiego i całej Aglomeracji Katowickiej trzecia z form stanowiłaby najlepsze uzupełnienie istniejącej infrastruktury i systemu transportu zbiorowego. Zadanie to wymaga inwestycji nie tylko w ramach tras rowerowych i infrastruktury okołorowerowej (wiaty, parkingi dla rowerów), ale też wzmocnienia szynowych form transportu – głównie kolejowego – tak aby możliwe stało się przewożenie rowerów na dłuższych trasach. W przyszłości zaś możliwy będzie też rozwój czwartej formy, przy czym wymaga ona wdrożenia coraz popularniejszej w dużych ośrodkach miejskich koncepcji „roweru aglomeracyjnego”.

O ile pierwszy obszar priorytetowy podejmuje kwestię otoczenia, w którym funkcjonują mieszkańcy Obszaru Funkcjonalnego, to drugi obejmuje działania koncentrujące się na aktywizacji ludności Zagłębia. W ramach priorytetu Zdrowe, aktywne społeczeństwo przewiduje się realizację działań, które przyczynić się mają do ograniczenia negatywnych zjawisk społecznych (w tym bezrobocia i wykluczenia społecznego) oraz do poprawy jakości kompetencji osób czynnych zawodowo.

Kierunkiem, w którym zmierzać powinny miasta i gminy Zagłębia Dąbrowskiego będzie stałe poszerzanie grupy osób aktywnych – pod względem ekonomicznym, ale też społecznie, kulturalnie, sportowo. Temu mają służyć przedsięwzięcia szeroko rozumianej aktywizacji i reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Jednocześnie niezbędne będzie wdrożenie działań, zmierzających do rozwoju umiejętności pracowników tak, aby w coraz większej grupie osób czynnych zawodowo, zwiększało się także grono osób przystosowanych do zmian zachodzących na lokalnym rynku pracy. Oznacza to w dużej mierze wykształcenie zgodne z potrzebami istniejących na terenie Obszaru Funkcjonalnego przedsiębiorstw, ale też zdolność do systematycznego poszerzania swojej wiedzy w nowych dziedzinach. Osoby te, pracując na stanowiskach, do których posiadają przygotowanie teoretyczne, będą w stanie najlepiej wykorzystać swoje umiejętności z korzyścią zarówno dla siebie, jak i dla pracodawcy.

Równie dużą wagę położono na kwestie włączenia społecznego osób zagrożonych trwałym wykluczeniem ekonomicznym i społecznym. Dotyczy to m.in. dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, członków pogrążonych w kryzysie rodzin, długotrwale bezrobotnych, wracających na rynek pracy po dłuższym okresie bierności zawodowej spowodowanej m.in. chorobą, urlopem macierzyńskim, emigracją. Wsparciem powinny być objęte także osoby starsze i niepełnosprawne. Działania ujęte w celu strategicznym winny mieć przede wszystkim charakter miękki, aczkolwiek zaplanowano też przedsięwzięcia o charakterze infrastrukturalnym.

Fundamentem rozwoju dynamicznego społeczeństwa jest także aktywny i zdrowy tryb życia. Ma temu służyć rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania wolnego czasu. Oferta sportowo-rekreacyjna zostanie skierowana do osób w różnym wieku i dopasowana do ich potrzeb. Mieszkańcy będą mogli uczestniczyć w zorganizowanych zajęciach sportowych oraz korzystać ze zmodernizowanych obiektów sportowo-rekreacyjnych. Dodatkowo do uczniów zostanie skierowana specjalna oferta dzięki której będą mogli skorzystać m.in. z pozalekcyjnych zajęć sportowych i przyszkolnych klubów sportowych.

Zaplanowano także działania mające poprawić dostęp mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego do wysokiej jakości usług medycznych. Działania te obejmują zarówno kwestie dotyczące modernizacji i rozbudowy placówek opieki zdrowotnej oraz ich wyposażenia w nowoczesny sprzęt medyczny jak też dotyczące profilaktyki zdrowotnej i zwiększenia dostępu do badań. Niezbędna w tym zakresie jest edukacja w zakresie profilaktyki zdrowotnej wśród mieszkańców, a szczególnie dzieci i młodzieży, co pozwoli, na wypracowanie w młodym wieku zdrowych nawyków.

Aktywność społeczna jest tak samo ważna dla dobrostanu człowieka, jak sport, dieta lub medycyna. W celu jej zwiększenia planuje się poprawę relacji między samorządem a społeczeństwem. Może to nastąpić poprzez budowę infrastruktury informacyjnej. Aktywność mieszkańców powinna przejawiać się zwiększeniem zaangażowania w realizację zadań publicznych oraz zwiększeniem ich roli w procesie podejmowania decyzji. Ponadto bardzo istotnym elementem budowania społeczeństwa obywatelskiego jest edukowanie mieszkańców o ich możliwościach działania, upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie aktywności obywatelskiej oraz podejmowanie działań zmierzających do utrzymania dobrego stanu obiektów publicznych, które integrują lokalną społeczność.

O ile pierwszy i drugi priorytet dotyczą przestrzeni publicznej oraz społeczeństwa zamieszkującego Obszar Funkcjonalny, trzeci priorytet skupia swoje działania wokół silnej i innowacyjnej gospodarki. W ramach tego priorytetu planuje się realizację działań, które przyczynią się do wspierania konkurencyjności oraz wzrostu innowacyjności lokalnej gospodarki. Obszar Funkcjonalny powinien

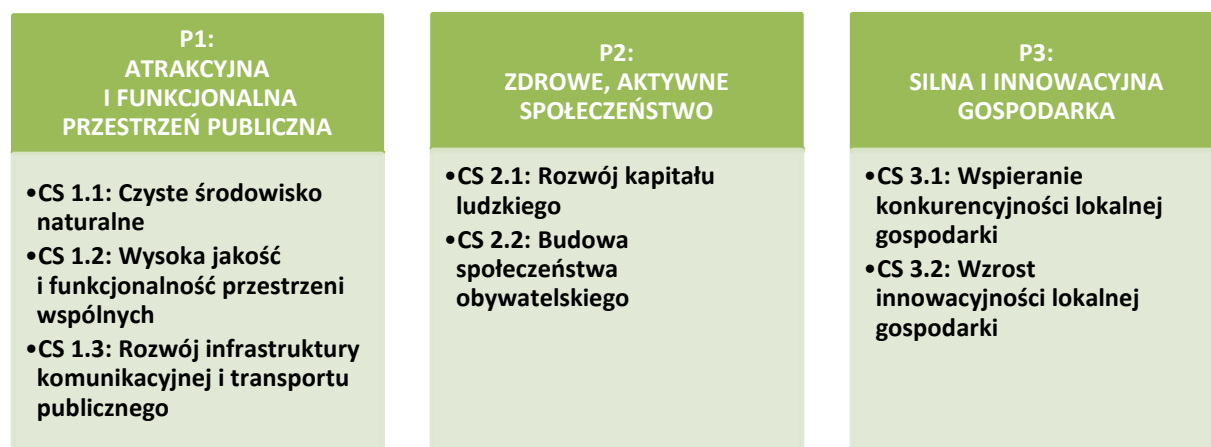
zmierzać w kierunku wyznaczania nowych terenów inwestycyjnych, pozyskiwania terenów miejskich o charakterze strategicznym dla rozwoju przedsiębiorczości oraz przygotowywania terenów dla potencjalnych inwestorów. Ponadto planuje się działania, które mają promować Zagłębie Dąbrowskie jako obszar szczególnie przyjazny określonym dziedzinom działalności gospodarczej. Niezbędne będzie przygotowanie wspólnej oferty inwestycyjnej oraz promocja potencjału inwestycyjnego tego obszaru, aby przyciągnąć nowych inwestorów, także tych z kapitałem zagranicznym. Wsparcie zostanie skierowane zarówno do dużych przedsiębiorstw o charakterze strategicznym jak też do sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Planowane są też działania zmierzające do rozwoju sektora usług, dzięki którym nastąpi poprawa w branży turystyczno- gastronomicznej, co jest szczególnie istotne biorąc pod uwagę potencjał turystyczno-rekreacyjny tego obszaru.

Równie ważnym aspektem jak wspieranie konkurencyjności gospodarki, jest wsparcie w dziedzinie innowacyjności. Kierunkiem rozwoju innowacyjności będzie tworzenie infrastruktury badawczo-rozwojowej, rozwój usług otoczenia biznesu oraz opracowanie oferty współpracy sektora przedsiębiorstw z instytucjami naukowymi. Planowane przedsięwzięcia mają służyć ukształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy, co sprawi, że Obszar Funkcjonalny będzie szczególnie atrakcyjny dla inwestorów oraz mieszkańców, którzy będą mogli znaleźć zatrudnienie w prężnie rozwijających się przedsiębiorstwach.

Przyjęta filozofia zakłada podejmowanie działań wspierających zarówno duże, jak i małe i średnie przedsiębiorstwa. Firmy małe cechuje wysoka dynamika, przejawiająca się możliwością generowania szybkiego wzrostu, skokowego wzrostu zatrudnienia. W Zagłębiu Dąbrowskim są one dominującym pracodawcą (łącznie), same stanowią ogromną większość podmiotów gospodarczych. Firmy duże z kolei to podmioty o ogromnym potencjale osobowym i kapitałowym. Dysponują zapleczem umożliwiającym samodzielne kreowanie znacznych inwestycji i innowacji, same też są bodźcem do tworzenia i lokowania w swoim otoczeniu firm małych – dostawców i kooperantów.

Wyznaczenie Wizji i Misji Strategii jest punktem wyjściowym do dalszego planowania strategicznego, które powinno zakończyć się wyznaczeniem celów i kierunków działań, których realizacja przyczyni się do osiągnięcia założeń określonych w Wizji. W przypadku niniejszej Strategii, w pierwszej kolejności zidentyfikowano obszary priorytetowe i cele strategiczne – zostały one zaprezentowane na rysunku poniżej:

Rysunek 22: Obszary priorytetowe i cele strategiczne.

OBSZAR PRIORYTETOWY P1: ATRAKCYJNA I FUNKCYJNALNA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

Cel strategiczny CS 1.1: Czyste środowisko naturalne	
Cel operacyjny CO 1.1.1: Poprawa jakości powietrza, w tym ograniczenie niskiej emisji oraz emisji pyłowo-gazowej	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i budynków prywatnych poprzez działania termo modernizacyjne, ograniczenie zużycia energii, wymianę źródeł ciepła oraz wdrożenie systemu zachęt prawno-ekonomicznych dla mieszkańców. • Stopniowa likwidacja źródeł wysokiej emisji pyłowo-gazowej, w tym przestarzałych źródeł ciepła. • Ograniczenie tzw. niskiej emisji poprzez rozwój sieci ciepłowniczej. • Wzrost wykorzystania OZE. • Wymiana systemów oświetlenia ulicznego na mniej energochłonne. • Rozwój ekologicznego systemu transportu publicznego. • Likwidacja źródeł hałasu.
Cel operacyjny CO 1.1.2: Ochrona zasobów wodnych	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej. • Modernizacja i rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej oraz sieci wodociągowej. • Modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków, a także poprawa parametrów oczyszczania ścieków. • Poprawa jakości wody pitnej.
Cel operacyjny CO 1.1.3: Sprawny, efektywny system gospodarowania odpadami	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Minimalizacja powstawania odpadów w sektorze komunalnym i gospodarczym. • Rozwój technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów, a także wzrost stopnia odzysku surowców wtórnych poprzez zwiększenie udziału mieszkańców w systemie selektywnej zbiórki odpadów. • Likwidacja dzikich wysypisk śmieci.
Cel operacyjny CO 1.1.4: Edukacja ekologiczna	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podnoszenie świadomości społecznej w zakresie minimalizacji wytwarzania odpadów, konieczności ich segregowania oraz unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych. • Podnoszenie świadomości społecznej w zakresie gospodarki wodnej i ściekowej – ograniczenie zużycia wody i racjonalna gospodarka ściekowa. • Podnoszenie świadomości społecznej w zakresie tzw. niskiej emisji oraz negatywnych skutków

	spalania odpadów w domowych piecach.
Cel strategiczny CS 1.2: Wysoka jakość i funkcjonalność przestrzeni wspólnych	
Cel operacyjny CO 1.2.1: Zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie brakujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. • Kompleksowe przygotowanie terenów umożliwiających rozwój budownictwa mieszkaniowego.
Cel operacyjny CO 1.2.2: Rewitalizacja obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów poprzemysłowych	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Remont i modernizacja ulic stanowiących główne ciągi komunikacyjne wraz z uporządkowaniem przestrzeni publicznej wokół nich (oświetlenie, zieleń, mała architektura). • Remont i modernizacja placów i centralnych punktów miast, dzielnic, osiedli i wsi wraz z uporządkowaniem przestrzeni publicznej wokół nich (m. in. oświetlenie, zieleń, mała architektura, place zabaw dla dzieci). • Nadanie zdegradowanym terenom poprzemysłowym nowych funkcji gospodarczych lub kulturalnych, społecznych, rekreacyjnych. • Rekultywacja terenów zdegradowanych. • Poprawa estetyki budynków mieszkalnych poprzez zachęty prawno-ekonomiczne.
Cel operacyjny CO 1.2.3: Zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Renowacja, rewitalizacja i uporządkowanie przestrzeni i obiektów zabytkowych, o wysokiej wartości historyczno-kulturalnej poprzez wprowadzanie lub rozwój funkcji kulturalnych, społecznych, gospodarczych i turystycznych. • Ochrona obiektów i obszarów cennych pod względem architektonicznym, urbanistycznym w tym partii miast, obiektów dziedzictwa przemysłowego.
Cel operacyjny CO 1.2.4: Rozwój zielonej infrastruktury – tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowa zielonej infrastruktury w przestrzeniach publicznych i terenach zurbanizowanych, także z wykorzystaniem lokalnych zasobów przyrodniczych. • Rewitalizacja terenów zielonych i parków. • Rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury parkowej. • Przystosowanie obszarów zielonych do celów rekreacyjnych, sportowych. • Renaturalizacja rzek i cieków wodnych. • Poprawa bezpieczeństwa ekologicznego, ochrona obszarów cennych przyrodniczo, w tym zasobów leśnych i poprawa ich kondycji.

	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój kompleksowej oferty rekreacyjnej w oparciu o lokalne walory zielonej infrastruktury.
Cel strategiczny CS 1.3: Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego	
Cel operacyjny CO 1.3.1: Bezpieczna, funkcjonalna, spójna i efektywna infrastruktura drogowa	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost bezpieczeństwa komunikacyjnego poprzez poprawę jakości dróg, ciągów pieszych i parkingów. • Integracja miejskiego układu drogowego z układem krajowym i aglomeracyjnym. • Budowa dróg dojazdowych do terenów rekreacyjnych. • Uzupełnienie infrastruktury drogowej o rozwiązania skierowane do rowerzystów.
Cel operacyjny CO 1.3.2: Wzrost znaczenia transportu kolejowego	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja infrastruktury kolejowej – modernizacja dworców kolejowych oraz dostosowanie ich do pełnienia funkcji centrów przesiadkowych. • Tworzenie węzłów przesiadkowych kolej – transport publiczny – rower w pobliżu istniejących stacji kolejowych.
Cel operacyjny CO 1.3.3: Modernizacja transportu tramwajowego	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizacja torowisk oraz przystanków tramwajowych. • Rozbudowa istniejącej infrastruktury komunikacji tramwajowej.
Cel operacyjny CO 1.3.4: Rozwój systemów transportu publicznego	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju aglomeracyjnego systemu transportowo-komunikacyjnego, budowa systemu parkingów typu Park & Ride – tworzenie węzłów przesiadkowych. • Unowocześnianie taboru – modernizacja/ wymiana taboru autobusowego i tramwajowego.
Cel operacyjny CO 1.3.5: Lepsza dostępność komunikacyjna	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa komunikacyjnej obsługi dzielnic i miejscowości peryferyjnych środkami transportu publicznego. • Budowa systemu tras rowerowych jako alternatywy dla indywidualnej komunikacji samochodowej – budowa ścieżek rowerowych i/lub ciągów pieszo-rowerowych przy uczęszczanych trasach podmiejskich, także tych o znaczeniu turystyczno-rekreacyjnym. • Integracja systemu ścieżek rowerowych poprzez łączenie istniejących w różnych gminach odcinków ścieżek rowerowych. • Budowa mniejszych parkingów przy obiektach użyteczności publicznej oraz rowerowej infrastruktury towarzyszącej (podjazdów,

	<p>skrótów, stojaków i przechowalni dla rowerów).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Integracja różnych form transportu i obsługi komunikacyjnej. • Wdrożenie systemu zachęt ekonomicznych skłaniających mieszkańców do zrezygnowania z transportu samochodowego na rzecz komunikacji publicznej. • Zwiększenie niezawodności i zaufania do komunikacji miejskiej poprzez wdrożenie zarządzania ruchem opartego na wykorzystaniu systemów informatycznych.
--	---

OBSZAR PRIORYTETOWY P2: ZDROWE, AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO

Cel strategiczny CS 2.1: Rozwój kapitału ludzkiego	
Cel operacyjny CO 2.1.1: Rozwój edukacji	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych. • Szczegółowa diagnoza potrzeb poszczególnych szkół w zakresie wyposażenia w materiały i pomoce dydaktyczne, a także kompleksowe wyposażenie placówek oświatowych. • Unowocześnienie infrastruktury edukacyjnej – remonty oraz modernizacja szkół i obiektów edukacyjnych. • Wsparcie metodyczne dla nauczycieli w zakresie tworzenia nowoczesnych programów nauczania. • Opracowywanie programów usprawniających jakość kształcenia. • Wyrównanie szans edukacyjnych dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych (zajęcia specjalistyczne, dydaktyczno-wyrównawcze).
Cel operacyjny CO 2.1.2: Dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa jakości kształcenia ponadgimnazjalnego oraz dostosowanie kierunków kształcenia ponadgimnazjalnego do wymogów rynku pracy – odbudowa rangi zawodów technicznych i zwiększenie zainteresowania kształceniem na kierunkach technicznych. • Organizowanie kształcenia zawodowego (w tym w ramach studiów wyższych) we współpracy z lokalnymi pracodawcami oraz w odpowiedzi na zapotrzebowanie ze strony pracodawców. • Organizowanie przedsięwzięć i projektów popularyzujących zainteresowanie naukami

	<p>ściłymi na wszystkich etapach kształcenia – budowa i rozwój centrów nauki oraz eksperymentatorów.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Popularyzacja kształcenia ustawicznego i zawodowego wśród mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego. • Tworzenie i poprawa warunków dla funkcjonowania wyższych uczelni, w tym o profilu technicznym. • Kompleksowe doposażenie placówek odpowiedzialnych za kształcenie zawodowe.
<p>Cel operacyjny CO 2.1.3: Zmniejszenie bezrobocia, ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego oraz aktywizacja społeczna i ekonomiczna osób niepełnosprawnych</p>	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktywizacja zawodowa bezrobotnych, zapobieganie kryzysom rodzinnym i wspieranie rodzin dysfunkcyjnych, zapewnienie opieki osobom starszym i niepełnosprawnym. • Stworzenie instrumentów ekonomicznych zachęcających przedsiębiorców do zatrudniania osób wykluczonych, w tym niepełnosprawnych. • Szkolenia na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem. • Reintegracja zawodowa – nauka zawodu, praktyki i szkolenia zawodowe, pośrednictwo pracy. • Zajęcia dla dzieci oraz młodzieży pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, zagrożonych wykluczeniem społecznym. • Zapobieganie przestrzennej koncentracji zjawiska wykluczenia społecznego – poprzez właściwą lokalizację budownictwa socjalnego oraz wdrożenie działań integrujących grupy zagrożone wykluczeniem z pozostałymi mieszkańcami. • Usuwanie barier architektonicznych ograniczających osobom niepełnosprawnym dostępność obiektów i przestrzeni publicznych. • Zwiększenie liczby miejsc w żłobkach.
<p>Cel operacyjny CO 2.1.4: Rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania czasu wolnego</p>	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Remont i modernizacja obiektów o charakterze kulturalnym, społecznym, sportowym, rekreacyjnym i turystycznym. • Inicjowanie oraz organizowanie przedsięwzięć kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych. • Promocja idei spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu oraz inicjowanie zorganizowanych zajęć sportowych skierowanych do różnych grup wiekowych. • Organizacja pozalekcyjnych zajęć sportowych i przyszkolnych klubów sportowych, połączona z zagospodarowaniem sportowo-rekreacyjnym terenów przyszkolnych.

Cel operacyjny CO 2.1.5: Poprawa jakości świadczeń zdrowotnych

Kierunki działań:

- Przeprowadzenie niezbędnych modernizacji, remontów i rozbudowy placówek opieki zdrowotnej.
- Doposażenie placówek w nowoczesny sprzęt medyczny zgodnie z obowiązującymi trendami zdrowotnymi i epidemiologicznymi.
- Działania w zakresie profilaktyki zdrowotnej, zwiększenie dostępu do badań.
- Poprawa dostępności do rehabilitacji leczniczej.
- Zwiększenie świadomości zdrowotnej mieszkańców – edukacja ogólnopopulacyjna w zakresie czynników determinujących zdrowie.
- Edukacja dzieci i ich opiekunów w zakresie: racjonalnego odżywiania, profilaktyki chorób, znaczenia aktywności fizycznej, udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej oraz profilaktyki uzależnień.

Cel strategiczny CS 2.2: Budowa społeczeństwa obywatelskiego

Cel operacyjny CO 2.2.1: Rozwój współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo

Kierunki działań:

- Zwiększenie udziału mieszkańców w realizacji zadań publicznych oraz zwiększenie ich roli w procesie podejmowania istotnych decyzji.
- Zwiększenie udziału organizacji pozarządowych w realizacji zadań publicznych.
- Poszerzenie katalogu zadań publicznych, które są przekazywane do realizacji mieszkańcom i organizacjom pozarządowym.
- Zwiększenie możliwości władz lokalnych w zakresie identyfikacji potrzeb mieszkańców poprzez budowę infrastruktury społeczeństwa informacyjnego.
- Wzmacnianie poziomu współpracy stowarzyszeń z administracją publiczną – wyrównywanie szans organizacji pozarządowych.

Cel operacyjny CO 2.2.2: Edukacja obywatelska i integracja wspólnot lokalnych

Kierunki działań:

- Propagowanie wśród mieszkańców wiedzy o możliwościach działania w organizacjach pozarządowych oraz wolontariacie.
- Działania edukacyjne i promocyjne – w szczególności dla dzieci i młodzieży, uświadamiające konieczność angażowania się społeczeństwa w kształtowanie najbliższego otoczenia.
- Promocja idei społeczeństwa obywatelskiego oraz upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie aktywności obywatelskiej.

	<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie wiedzy o społeczeństwie obywatelskim, ekonomii społecznej oraz znaczeniu i funkcjonowaniu trzeciego sektora. • Promowanie dialogu obywatelskiego jako formy partycypacji obywatelskiej. • Podejmowanie działań zmierzających do utrzymania dobrego stanu obiektów publicznych (o charakterze lokalnym) pełniących funkcje kulturalne lub inne funkcje społeczne – integrujących lokalną społeczność.
--	---

OBSZAR PRIORYTETOWY P3: SILNA I INNOWACYJNA GOSPODARKA

Cel strategiczny CS 3.1: Wsparcie konkurencyjności lokalnej gospodarki	
Cel operacyjny CO 3.1.1: Uwzględnianie potrzeb rozwojowych przedsiębiorczości w planowaniu przestrzennym	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w Zagłębiu Dąbrowskim – w tym dla dziedzin strategicznych: przemysłu, usług, rekreacji i turystyki. • Pozyskiwanie miejskich terenów strategicznych dla rozwoju przedsiębiorczości. • Uzbrajanie terenów dla potencjalnych inwestorów.
Cel operacyjny CO 3.1.2: Wypracowanie i promowanie wizerunku ZD szczególnie przyjaznego określonym dziedzinom działalności gospodarczej	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój stref gospodarczych. • Zwiększenie dostępu do usług sektora otoczenia biznesu służących rozwojowi firmy.
Cel operacyjny CO 3.1.3: Wzrost liczby nowych inwestycji, w tym z udziałem kapitału zagranicznego	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie wspólnej marki oraz stworzenie spójnej oferty inwestycyjnej dla całego obszaru funkcjonalnego. • Wspólna promocja potencjału inwestycyjnego obszaru funkcjonalnego oraz jego specjalizacji terytorialnych. • Przygotowanie wspólnej oferty kompleksowo przygotowanych terenów inwestycyjnych.
Cel operacyjny CO 3.1.4: Rozwój przedsiębiorstw strategicznych	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Promocja przedsiębiorczości poprzez współpracę władz miasta z samorządem gospodarczym. • Aktywne wspieranie działalności przedsiębiorstw dużych, o istotnym znaczeniu dla lokalnej gospodarki.
Cel operacyjny CO 3.1.5: Rozwój małej i średniej przedsiębiorczości	Kierunki działań: <ul style="list-style-type: none"> • Koordynacja i realizacja działań wspierających aktywizację MŚP, ich rozwój i innowacyjność – w tym w priorytetowych dziedzinach (przemysł,

	<p>usługi, zdrowie, rekreacja i turystyka).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inicjowanie i promowanie infrastruktury ułatwiającej rozwój MŚP (obiektów biurowych, magazynowych, produkcyjnych). • Usprawnienie procesów administracyjnych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. • Zapewnienie sektorowi MŚP wysokiej jakości wsparcia ze strony instytucji otoczenia biznesu.
Cel operacyjny CO 3.1.6: Rozwój sektora usług	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby podmiotów gospodarczych świadczących usługi w branżach: gastronomia i hotelarstwo. • Poprawa jakości świadczonych usług gastronomicznych i hotelarskich. • Rozwój sektora usług odpowiedzialnego za obsługę ruchu turystycznego i funkcjonowanie zaplecza sportowo-rekreacyjnego.

Cel strategiczny CS 3.2: Wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki	
Cel operacyjny CO 3.2.1: Stworzenie warunków dla rozwoju działalności innowacyjnej	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie, promocja i wsparcie klastrów oraz parków naukowo-technologicznych. • Rozwój sieci zaawansowanych usług otoczenia biznesu. • Rozwój instytucjonalny sfery wspierania transferu technologii. • Dopasowanie oferty instytucji otoczenia biznesu do potrzeb przedsiębiorców. • Opracowanie oferty współpracy sektora przedsiębiorstw z instytucjami naukowymi. • Tworzenie infrastruktury naukowo-badawczej świadczącej usługi dla gospodarki.
Cel operacyjny CO 3.2.2: Ukształtowanie lokalnej gospodarki opartej na wiedzy	<p>Kierunki działań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby wdrażanych innowacji produktowych, procesowych i marketingowych. • Wzrost nakładów na działalność innowacyjną oraz badawczo-rozwojową. • Wzrost liczby inwestycji w przedsiębiorstwach realizowanych we współpracy z jednostkami naukowymi.

5 SPÓJNOŚĆ Z EUROPEJSKĄ, KRAJOWĄ I REGIONALNĄ POLITYKĄ ROZWOJU

Niniejsza Strategia jest zgodna z wszelkimi opracowaniami strategicznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym z uwzględnieniem dyrektyw UE. Realizacja Strategii przyczyni się do osiągnięcia licznych celów strategicznych i operacyjnych, których szczegółową charakterystykę przedstawiono poniżej.

5.1 Polityka Unii Europejskiej – realizacja polityk horyzontalnych

POLITKA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Polityka zrównoważonego rozwoju została określona m.in. w dokumencie pn. „Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej” zatwierdzonym w maju 2001 r. przez Radę Europejską na posiedzeniu w Göteborgu, a następnie odnowionym w czerwcu 2006r. Określa ona sposób, w jaki UE skutecznie sprostą wyzwaniom związanym ze zrównoważonym rozwojem. Dokument definiuje pożądane kierunki zmian w perspektywie długoterminowej w sferach: społecznej, gospodarczej i ekologicznej, jak również sposoby ich osiągnięcia.

Zrównoważony rozwój to koncepcja ujmująca całokształt relacji społeczeństwo – gospodarka – środowisko. Jego paradygmat rozwojowy integruje trzy wymiary cywilizacyjne i nadaje im charakter zrównoważonego, trwałego, samopodtrzymującego się postępu. W sferze działania politycznego oznacza on globalne społeczeństwo i globalną odpowiedzialność za losy obecnych i przyszłych pokoleń. Celem niniejszej Strategii jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju na obszarze funkcjonalnym. Zasada zrównoważonego rozwoju zostanie zrealizowana za pomocą realizacji celów wyodrębnionych w Strategii, poprzez podejmowanie działań w obszarze ochrony środowiska, energetyki, w tym OZE, transportu oraz innowacyjnej gospodarki. Ponadto wyznaczenie korytarza ekologicznego w dolinie Przemszy i Brynicy w znaczący sposób poprawi warunki funkcjonowania ekosystemów i pozwoli zachować cenne przyrodniczo obszary.

POLITKA RÓWNOŚCI SZANS

Równość szans jest podstawową wartością Wspólnoty Europejskiej, a obowiązkiem każdego z państw członkowskich jest podejmowanie działań zapobiegających nierównemu traktowaniu oraz dyskryminacji m.in. ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Szczególnym elementem realizacji zasady równości szans jest aktywizacja osób niepełnosprawnych.

Równość szans to jednakowy dostęp wszystkich osób, tzn. bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną do edukacji, informacji i zatrudnienia. Należy dążyć do umożliwienia wszystkim osobom czynnego uczestnictwa w rynku pracy i integracji z otoczeniem, poprzez eliminację wszelkich barier fizycznych, finansowych, socjalnych czy psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających do brania pełnego udziału w życiu społeczeństwa. Efekty zrealizowanych działań w ramach Strategii przeznaczone będą na równych prawach dla wszystkich obywateli, bez wyjątków i ograniczeń. Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego przyczyni się do realizacji polityki równości szans poprzez ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego oraz aktywizację społeczną i ekonomiczną osób niepełnosprawnych, rozwój edukacji oraz budowę infrastruktury informacyjnej dzięki której wzrośnie udział zaangażowania osób niepełnosprawnych w realizację zadań publicznych oraz współpracę z samorządem.

5.2 Polityka rządowa, regionalna i lokalna

5.2.1 Dokumenty strategiczne na poziomie krajowym

Strategia Rozwoju Kraju 2020

„Strategia Rozwoju Kraju 2020” jest podstawowym dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić. Jest oparta na scenariuszu stabilnego rozwoju. Strategia Rozwoju Kraju jest zbieżna z celami rozwojowymi dla Unii Europejskiej- wypracowanymi w dokumencie – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu Europa 2020 (strategia Europa 2020), a w szczególności z Krajowym Programem Reform (KPR) na rzecz realizacji strategii Europa 2020.

Celem głównym strategii średniookresowej staje się wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności.

Strategia rozwoju kraju jest oparta na trzech obszarach strategicznych:

1. Sprawne i efektywne państwo
2. Konkurencyjna gospodarka
3. Spójność społeczna i terytorialna

Przedmiotowy projekt wpisuje się w realizację poszczególnych priorytetów w następujący sposób:

- 1) **Sprawne i efektywne państwo**, obejmuje m.in. przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, zapewnienie środków na działania rozwojowe oraz wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela.

W Strategii planowane są działania ukierunkowane na budowanie społeczeństwa obywatelskiego za pomocą rozwoju współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo oraz edukacji obywatelskiej, co przyczyni się bezpośrednio do realizacji założeń Priorytetu 1. Strategii Rozwoju Kraju.

- 2) **Konkurencyjna gospodarka**, obejmuje m.in. wzrost wydajności i zwiększenie innowacyjności gospodarki, rozwój kapitału ludzkiego, bezpieczeństwo energetyczne i środowisko oraz zwiększenie efektywności transportu.
Poprzez działania ukierunkowane na wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki, rozwój przedsiębiorczości, dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy, rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego oraz poprawę jakości powietrza, w tym ograniczenie emisji pyłowo-gazowych, ochronę zasobów wodnych i usprawnienie systemu gospodarowania odpadami, strategia przyczyni się do realizacji założeń Priorytetu 2. Strategii Rozwoju Kraju.
- 3) **Spójność społeczna i terytorialna**, obejmuje m.in. integrację społeczną, zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integrację przestrzenną dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.
Strategia, poprzez podejmowanie działań ukierunkowanych na wspieranie poprawy jakości świadczeń zdrowotnych oraz zmniejszenie bezrobocia i zjawiska wykluczenia społecznego, przyczyni się do realizacji założeń Priorytetu 3. Strategii Rozwoju Kraju.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 jest oparta na pięciu głównych celach:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państw.

Strategia wpisuje się w realizację następujących celów Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju:

- **Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.**

W Strategii planowane są działania w zakresie wspierania konkurencyjności i wzrostu innowacyjności lokalnej gospodarki, które przyczynią się do realizacji Celu 1.

- **Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.**

W Strategii planowane jest działanie w zakresie zapobiegania przestrzennej koncentracji zjawiska wykluczenia społecznego poprzez właściwą lokalizację budownictwa socjalnego oraz wdrożenie działań integrujących grupy zagrożone wykluczeniem społecznym, zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią oraz rozwój bezpiecznej infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego, co przyczyni się do realizacji Celu 2.

- **Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.**

W Strategii planowany jest rozwój bezpiecznej, funkcjonalnej, spójnej i efektywnej infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego, w tym modernizacja i rozwój transportu drogowego, kolejowego i tramwajowego oraz poprawa dostępności komunikacyjnej, co przyczynia się do realizacji Celu 3.

- **Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.**

W Strategii planowane jest podniesienie jakości i funkcjonalności przestrzeni wspólnych, poprzez zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, rewitalizację obszarów miejskich i terenów poprzemysłowych, dbanie o historyczne walory turystyczne obszaru oraz rozwój zielonej infrastruktury, co bezpośrednio przyczyni się do realizacji Celu 4.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie

„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie” (KSRR) jest dokumentem określającym cele i sposób działania podmiotów publicznych, a w szczególności rządu i samorządów województw, w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. Dokument wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego, w tym wobec obszarów wiejskich i miejskich, oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym ukierunkowaniu. Dokument ten określa cele i priorytety rozwoju Polski w wymiarze terytorialnym, zasady i instrumenty polityki regionalnej, nową rolę regionów w ramach polityki regionalnej oraz zarys mechanizmu koordynacji działań podejmowanych przez poszczególne resorty.

Celem strategicznym polityki regionalnej, określonym w KSRR, jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Natomiast **celami szczegółowymi** do 2020 roku są:

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów,
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych,
3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

Strategia poprzez rozwój przedsiębiorczości i wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki wpisuje się w realizację **celu nr 1**. Natomiast przez działania mające na celu rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych, oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego, wpisuje się w realizację **celu nr 2**. Zgodność z **celem nr 3** zostanie osiągnięta poprzez budowę społeczeństwa obywatelskiego, które ma zapewnić rozwój współpracy na poziomie samorząd- społeczeństwo oraz integrację wspólnot lokalnych.

Krajowa Polityka Miejska

„Krajowa Polityka Miejska” (KPM) jest dokumentem określającym planowane działania administracji rządowej dotyczące polityki miejskiej, uwzględniającym cele i kierunki określone w średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz krajowej strategii rozwoju regionalnego. Obecnie dostępna jest pierwsza wersja projektu Krajowej Polityki Miejskiej z marca 2014 roku.

Krajowa Polityka Miejska służy celowemu, ukierunkowanemu terytorialnie działaniu państwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystaniu ich potencjałów w procesach rozwoju kraju.

Strategicznym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

Uszczegółowieniem powyższego celu strategicznego jest **pięć celów szczegółowych**, spójnych z celami postawionymi w dokumentach strategicznych Polski oraz Unii Europejskiej, kreujących miasto konkurencyjne, silne, spójne, zwarte i zrównoważone. Są to w szczególności następujące cele:

1. Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia.
2. Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmacnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu.
3. Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich.
4. Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji.
5. Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych.

Realizacja niniejszej Strategii jest zgodna z wszystkimi pięcioma celami:

- **cel 1** zostanie realizowany poprzez wspieranie konkurencyjności i innowacyjności lokalnej gospodarki, dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy oraz zmniejszenie bezrobocia;
- **cel 2** zostanie osiągnięty zwłaszcza w kontekście integracji przestrzennej i rozwiązań niskoemisyjnych oraz działania w zakresie poprawy efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i budynków prywatnych poprzez działania termomodernizacyjne, ograniczenie zużycia energii oraz wymianę źródeł ciepła;

- **cel 3** zostanie zrealizowany poprzez rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych oraz budowanie społeczeństwa obywatelskiego za pomocą rozwoju współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo i zwiększenia udziału mieszkańców w realizacji działań publicznych;
- realizacja **celu 4** nastąpi poprzez zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych oraz poprawę jakości środowiska naturalnego, w szczególności wspieranie ochrony powietrza, zasobów wodnych oraz systemu gospodarowania odpadami;
- **cel 5** natomiast zostanie zrealizowany poprzez zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią oraz rozwój współpracy na poziomie samorząd- społeczeństwo, które ma zapewnić zwiększenie zaangażowania społeczeństwa w kształtowanie się najbliższego otoczenia.

Strategia Polski Południowej 2020

„Strategia Rozwoju Polski Południowej do roku 2020”, to dokument wyznaczający cele i kierunki działań, jakie należy podjąć, by Polska Południowa stała się silnym i konkurencyjnym obszarem zarówno w kraju, jak i w Europie. „Strategia Rozwoju Polski Południowej do roku 2020” identyfikuje możliwości współpracy pomiędzy województwami śląskim i małopolskim oraz wskazuje kierunki interwencji umożliwiające rozwijanie i zacieśnianie tej współpracy.

Celem głównym Strategii Rozwoju Polski Południowej do roku 2020 jest uczynienie z Polski Południowej nowoczesnego i atrakcyjnego regionu w Europie. Zostanie on osiągnięty poprzez realizację trzech celów strategicznych:

- **Europol górnośląsko-krakowski obszarem koncentracji innowacji i kreatywności**, wyznaczającym trendy rozwojowe i wpisującym się w sieć najdynamiczniej rozwijających się metropolii europejskich;
- **Polska Południowa przestrzenią partnerskiej współpracy** na rzecz efektywnego wykorzystywania możliwości rozwojowych;
- **Polska Południowa miejscem przyciągającym ludzi, podmioty i inicjatywy** wzmacniające potencjały makroregionu.

W realizację **celu 1**. Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego wpisuje się poprzez tworzenie warunków dla rozwoju działalności innowacyjnej oraz rozwoju edukacji. **Cel 2**. zostanie osiągnięty przede wszystkim poprzez realizację poddziałania **2.4 Rozwijanie współpracy w zakresie ochrony środowiska i zabezpieczenia przed sytuacjami kryzysowymi** w zakresie poprawy jakości powietrza, zasobów wodnych, gospodarki odpadami oraz edukacji ekologicznej. **Cel 3**. zostanie osiągnięty poprzez realizację poddziałania **3.3 Kreowanie oferty inwestycyjnej**, ma nastąpić poprzez działania mające na celu stworzenie warunków dla rozwoju działalności innowacyjnej (tworzenie parków naukowo-technologicznych oraz rozwój usług otoczenia biznesu).

5.2.2 Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”

„Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” jest to dokument, będący aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020”, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego 17 lutego 2010 roku, stanowi plan samorządu województwa określający wizję rozwoju, cele oraz główne sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie 2020 roku.

Osiągnięcie wizji rozwoju wymagać będzie koncentracji działań na 4 obszarach priorytetowych, dla których sformułowano cele strategiczne polityki rozwoju województwa śląskiego w perspektywie do roku 2020. Wskazane cele operacyjne i zdefiniowane kierunki działań mają charakter horyzontalny w wymiarze przestrzennym tzn. ich osiągnięcie powinno prowadzić do zrównoważonego rozwoju całego regionu.

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” oparta jest na czterech **obszarach priorytetowych**:

A. Nowoczesna gospodarka

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność.

B. Szanse rozwojowe mieszkańców

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie

C. Przestrzeń

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni.

D. Relacje z otoczeniem

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

Przedmiotowy projekt wpisuje się w realizację wszystkich obszarów priorytetowych.

- **Priorytet A** obejmuje m.in. innowacyjne i kreatywne przedsiębiorstwa, otwarty i atrakcyjny rynek pracy, konkurencyjną gospodarkę opartą na elastyczności i specjalizacji firm oraz strukturach sieciowych, przedsiębiorczość lokalną i społeczną wykorzystującą lokalne rynki i potencjały.
Podejmowanie działań w zakresie rozwoju edukacji, dostosowania procesu kształcenia do wymogów rynku pracy, zmniejszenie bezrobocia, wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki oraz wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki, przyczyni się do realizacji tej Strategii.
- **Priorytet B** obejmuje m.in. poprawę kondycji zdrowotnej mieszkańców województwa, rozwój kompetencji, umiejętności i wzrost poziomu aktywności mieszkańców oraz harmonię społeczną, wysoki kapitał zaufania i dogodne warunki życia mieszkańców.
Działania podejmowane w zakresie poprawy jakości świadczeń zdrowotnych, rozwój infrastruktury rekreacyjno- sportowej, podniesienie jakości i poprawę dostępu do edukacji na wszystkich poziomach nauczania, poprawę dostępu do przestrzeni i obiektów publicznych dla

wszystkich, w szczególności osób o obniżonej mobilności oraz poprzez budowanie społeczeństwa obywatelskiego- wdrażanie instrumentów wspierających udział mieszkańców w procesach decyzyjnych na szczeblu lokalnym i regionalnym, przyczynią się do realizacji tej Strategii.

- **Priorytet C** obejmuje m.in. zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska, zintegrowany rozwój ośrodków różnej rangi, wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni.

Do realizacji Strategii przyczyni się podejmowanie działań w zakresie poprawy jakości powietrza, w tym ograniczenie niskiej emisji oraz emisji pyłowo-gazowej, ochrony zasobów wodnych, usprawnienia systemu gospodarowania odpadami oraz edukację ekologiczną społeczeństwa, rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego, rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych oraz zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią.

- **Priorytet D** obejmuje m.in. współpracę z partnerami w otoczeniu, zwiększenie atrakcyjności wizerunku województwa śląskiego, sieć międzynarodowych i krajowych powiązań infrastrukturalnych regionu.

Do realizacji Strategii przyczyni się podejmowanie działań w zakresie rozwoju zielonej infrastruktury – tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych, zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego, rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania wolnego czasu, wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego” jest strategicznym dokumentem planowania przestrzennego, będącym podstawą formułowania zasad realizacji polityki przestrzennej województwa i organizacji jego struktury przestrzennej.

Cele polityki przestrzennej województwa przyjęte w Planie to:

1. Dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa.
2. Wzmocnienie funkcji węzłów sieci osadniczej.
3. Ochrona zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjny rozwój terenów otwartych.
4. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury.
5. Stymulowanie innowacji w regionalnym systemie zarządzania przestrzenią.
6. Rozwój współpracy międzyregionalnej w zakresie planowania przestrzennego.

Strategia wpisuje się w realizację Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego szczególnie w kontekście ochrony środowiska naturalnego oraz rozwoju zielonej infrastruktury.

Strategia ZIT Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego jest narzędziem dedykowanym wdrażaniu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Dokument w jasny i precyzyjny sposób przedstawia zdiagnozowane problemy gospodarcze, środowiskowe, klimatyczne, demograficzne i społeczne Subregionu Centralnego. Strategia ZIT stanowi podstawę do uczestniczenia Związku Subregionu Centralnego w zarządzaniu Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Śląskiego na lata 2014-2020.

Przy pomocy instrumentu ZIT, w oparciu o Strategię, podejmowane będą działania mające na celu:

1. zwiększenie potencjału inwestycyjnego na terenach brownfield,
2. zwiększenie udziału energii pochodzącej z OZE,
3. poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym,
4. wzrost atrakcyjności transportu publicznego,
5. zwiększenie ilości unieszkodliwionych odpadów,
6. rozbudowa systemu oczyszczania ścieków,
7. **ochrona zasobów naturalnych,**
8. poprawa dostępu do usług społecznych oraz aktywizacja społeczno-gospodarcza na obszarach rewitalizowanych,
9. zwiększenie dostępu do wychowania przedszkolnego oraz kształcenia zawodowego.

5.2.3 Dokumenty strategiczne na poziomie lokalnym

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego

Nadrzędnym celem opracowania Strategii Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego była potrzeba stworzenia możliwie najlepszych warunków do współpracy pomiędzy miastami i gminami Zagłębia Dąbrowskiego oraz jej zintensyfikowanie.

Jako **główny cel** Strategii Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego można wymienić wysoką jakość życia mieszkańców. Celami szczegółowymi są:

1. Ład środowiskowy,
2. Ład społeczny,
3. Ład gospodarczy,
4. Ład instytucjonalno- polityczny.

Niniejsza Strategia realizuje **cel 1.** w zakresie poprawy jakości powietrza, ochrony zasobów wodnych, sprawnego systemu gospodarowania odpadami, edukacji ekologicznej oraz rewitalizacji obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów poprzemysłowych. **Cel 2.** zostanie zrealizowany poprzez budowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwój edukacji. **Cel 3.** zrealizowany będzie poprzez wzrost konkurencyjności oraz innowacyjności lokalnej gospodarki.

Strategia Rozwoju Miasta: Dąbrowa Górnicza 2022 - Aktualizacja

W założeniach Strategii Dąbrowa Górnicza będzie kształtowana przez kilka komplementarnych procesów, wśród których ważną rolę ogrywa tworzenie dogodnych warunków korzystania z różnorodnych form spędzania czasu wolnego. Poprzez modernizację i budowę nowych obiektów sportu, turystyki, rekreacji i rozrywki osiągnięty zostanie nowy standard usług. Spodziewanym efektem będzie poprawa atrakcyjności miasta jako miejsca spędzania czasu wolnego.

Pośród pięciu priorytetów, wszystkie są spójne z celami zawartymi w Strategii:

- **Priorytet I: Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki** – poprzez wzmacnianie wytwórczego potencjału miasta, tworzenie silnych podstaw nowej gospodarki, rozwijanie edukacji, szkolnictwa wyższego i nauki, wykreowanie centrum miasta oraz wzmacnianie postaw przedsiębiorczych.
- **Priorytet II: Integracja wspólnot lokalnych** – poprzez wspieranie wszelkich form przedsiębiorczości społecznej, tworzenie społeczeństwa obywatelskiego oraz cyfryzację miasta.
- **Priorytet III: Atrakcyjność środowiska zamieszkania** – poprzez poprawę jakości środowiska naturalnego, ograniczenie zanieczyszczeń, rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów poprzemysłowych, rozwój zielonej infrastruktury – tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych oraz zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego.
- **Priorytet IV: Różnorodność form aktywnego spędzania czasu wolnego** – poprzez rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach

spędzania czasu wolnego, rozwój zielonej infrastruktury oraz rewitalizację i uporządkowanie przestrzeni i obiektów zabytkowych

- **Priorytet V: Sprawność transportu i komunikacji** – poprzez rozwój bezpiecznej, funkcjonalnej i efektywnej infrastruktury drogowej, wzrost znaczenia transportu kolejowego, tramwajowego i publicznego oraz lepszą dostępność komunikacyjną.

Strategia Rozwoju Miasta Sosnowca do 2020 roku

„Strategia Rozwoju Miasta Sosnowca” to strategia lokalna, która powinna mobilizować mieszkańców miasta i jego potencjał ekonomiczny oraz intelektualny do jak najbardziej efektywnego wykorzystania wszystkich miejscowych i możliwych do pozyskania potencjałów oraz opisywać niezbędne kroki prowadzące do realizacji głównych celów, w krótkim, średnim i długim czasie.

Celem strategicznym Miasta Sosnowiec jest osiągnięcie trwałego rozwoju. Sosnowiec ma stać się ośrodkiem wyspecjalizowanych usług i nowoczesnej gospodarki o czystym środowisku i zmodernizowanej infrastrukturze.

W ramach Strategii Rozwoju Miasta Sosnowiec do 2020 roku wyróżniono sześć działań priorytetowych, spośród których pięć jest spójnych z celami Strategii Zagłębiowskiego Parku Linearnego. Są to następujące cele:

- **Priorytet A: Wzrost wykształcenia mieszkańców oraz rozwój ich zdolności adaptacyjnych do zmian społecznych i gospodarczych** – jest realizowany poprzez rozwój edukacji, dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy, zmniejszenie bezrobocia, ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego oraz aktywizację społeczną i ekonomiczną osób niepełnosprawnych.
- **Priorytet B: Poprawa stanu zdrowia, warunków życia oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego mieszkańców** – ten priorytet jest realizowany poprzez poprawę jakości świadczeń zdrowotnych oraz rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej i wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania wolnego czasu.
- **Priorytet C: Rozbudowa oraz unowocześnienie systemu transportowego, komunikacyjnego oraz przesyłu mediów** – priorytet jest spójny z następującymi celami niniejszego projektu: bezpieczna, funkcjonalna, spójna i efektywna infrastruktura drogowa, wzrost znaczenia transportu kolejowego, modernizacja transportu tramwajowego, rozwój systemów transportu publicznego oraz lepsza dostępność komunikacyjna.
- **Priorytet D: Zrównoważony rozwój miasta; wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym małych i średnich przedsiębiorstw** – jest spójny z następującymi celami projektu: uwzględnienie potrzeb rozwojowych przedsiębiorczości w planowaniu przestrzennym, wypracowanie i promowanie wizerunku Zagłębia Dąbrowskiego szczególnie przyjaznego określonym dziedzinom działalności gospodarczej, wzrost liczby nowych inwestycji, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, rozwój przedsiębiorstw strategicznych, rozwój małej i średniej przedsiębiorczości, rozwój sektora usług oraz wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki.
- **Priorytet E: Zwiększenie atrakcyjności miasta poprzez inwestycje, modernizacje, doskonalenie funkcjonowania administracji samorządowej oraz poprawę środowiska przyrodniczego i kulturowego** – priorytet jest spójny z celami wyznaczonymi w projekcie,

w zakresie poprawy jakości środowiska naturalnego, ograniczenia zanieczyszczeń, zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych, zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego oraz rozwój zielonej infrastruktury.

Strategia Rozwoju Powiatu Będzińskiego na lata 2009-2020

Strategia Rozwoju Powiatu Będzińskiego na lata 2009-2020 stanowi kontynuację analogicznego dokumentu, który powstał osiem lat wcześniej. Dokument jest fundamentem rozwoju powiatu. Wyznaczono w nim sześć priorytetów strategicznych i powiązanych z nimi celów:

- **I Priorytet: Podniesienie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych społeczności powiatu**
Cel: Wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym oraz średnim ogólnym i technicznym.
- **II Priorytet: Zwiększenie efektywności ochrony środowiska i rewitalizacji obszarów zdegradowanych**
Cel: Poprawa jakości środowiska powiatu poprzez zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do powietrza, rzutu nieoczyszczonych ścieków oraz ochronę ziemi.
- **III Priorytet: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze usług i działalności produkcyjnej**
Cel: Zahamowanie spadku miejsc pracy w powiecie i odtwarzanie tych, które utracono wskutek restrukturyzacji tradycyjnych przemysłów (górnictwa i hutnictwa) poprzez wzrost sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz zwiększenie udziału tego sektora w działalności produkcyjnej i usługowej.
- **IV Priorytet: Tworzenie warunków dla rozwoju kultury, rekreacji i turystyki w powiecie**
Cel: Wzrost upowszechnienia dorobku kulturowego powiatu oraz zwiększenie liczby turystów odwiedzających powiat.
- **V Priorytet: Intensyfikacja współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej, podnoszenie standardu usług świadczonych dla mieszkańców powiatu i przyszłych inwestorów**
Cel: Polepszenie wizerunku powiatu poprzez jego promocję, modernizację i adaptację obiektów, informatyzację oraz intensyfikację współpracy z tradycyjnymi partnerami w kraju i zagranicą, jak również poszukiwanie nowych, atrakcyjnych kontaktów.
- **VI Priorytet: Rozwój i modernizacja infrastruktury drogowej, transportowej, obiektów opieki zdrowotnej i społecznej powiatu**
Cel: Podniesienie konkurencyjności powiatu poprzez sukcesywne dostosowanie infrastruktury technicznej do wymogów i standardów Unii Europejskiej

Wszystkie powyższe priorytety są spójne ze Strategią Zagłębiowskiego Parku Linearnego:

- **Priorytet 1** – niniejsza Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego przyczynia się do realizacji priorytetu poprzez działania w zakresie rozwoju edukacji, dostosowania procesu kształcenia do wymogów rynku pracy.
- **Priorytet 2** – niniejsza Strategia wykazuje spójność z tym priorytetem poprzez poprawę jakości powietrza, w tym ograniczenie niskiej emisji oraz emisji pyłowo-gazowej, ochronę zasobów wodnych, sprawny system gospodarowania odpadami, edukację ekologiczną oraz rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych.

- **Priorytet 3** realizowany jest poprzez uwzględnianie potrzeb rozwojowych przedsiębiorczości w planowaniu przestrzennym, wypracowanie i promowanie wizerunku Zagłębia Dąbrowskiego szczególnie przyjaznego określonym dziedzinom działalności gospodarczej, wzrost nowych inwestycji, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, rozwój przedsiębiorstw strategicznych, rozwój małej i średniej przedsiębiorczości oraz rozwój sektora usług.
- **Priorytet 4** jest spójny ze Strategią Zagłębiowskiego Parku Linearnego poprzez realizację działań w zakresie zachowania historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego, rozwój zielonej infrastruktury- tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych oraz rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej i wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania czasu wolnego.
- **Priorytet 5** realizowany zostanie poprzez budowę społeczeństwa obywatelskiego, rozwój współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo, edukację obywatelską i integrację wspólnot lokalnych oraz wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki.
- **Priorytet 6** jest spójny ze Strategią w zakresie rozwoju bezpiecznej funkcjonalnej, spójnej i efektywnej infrastruktury drogowej, wzrost znaczenia transportu kolejowego i tramwajowego, rozwój systemów transportu publicznego, lepszą dostępność komunikacyjną oraz poprawę jakości świadczeń zdrowotnych.

Strategia Rozwoju Miasta Będzina na lata 2012-2020

„Strategia Rozwoju Miasta Będzina” na lata 2012-2020 jest kluczowym dokumentem określającym strategiczne cele i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego, które mają służyć zaspokojeniu potrzeb mieszkańców, a tym samym poprawie jakości ich życia.

Celem głównym Miasta Będzina jest skuteczne i oparte o rzeczywiste walory wyróżnienie się wśród innych miast zagłębiowskich.

Zgodnie z zapisem misji rozwoju Miasta Będzina, wyodrębnione zostały trzy **domeny (obszary) strategicznego rozwoju Miasta**. Są one następujące:

- **Domena 1:** Dobre warunki do życia mieszkańców Będzina w bezpiecznym i zadbanym Mieście.
- **Domena 2:** Będzin przyjazną przestrzenią do realizacji przedsięwzięć gospodarczych.
- **Domena 3:** Będzin centrum kulturalno-historycznym Zagłębia.

Zasadniczą aspiracją Będzina jest skuteczne i oparte o rzeczywiste walory wyróżnienie się wśród miast zagłębiowskich. Zachodzące dynamicznie procesy rewitalizacyjne w sferach społecznej, gospodarczej i przestrzennej stanowią podstawę dla rozwoju i wzmocnienia konkurencyjności Miasta zarządzanego w oparciu o wyjątkową i zabytkową substancję miejską. Źródłem i kryterium wyróżnienia, swoistej przewagi strategicznej, jest historyczny rodowód Będzina (średniowieczne korzenie, 650-lecie lokacji Miasta, wzgórze zamkowe, secesyjne śródmieście, tradycje żydowskie).

Wszystkie wyróżnione elementy stanowią podstawę pod budowę wizerunku Miasta, jako atrakcji historycznej Zagłębia Dąbrowskiego. Z dobrze udokumentowanej tradycji i historii wyłania się Będzin – wyróżniający się ośrodek historyczno-kulturalny Zagłębia, gdzie w oparciu o znaczące instytucje kulturalne (teatr, muzeum) i nowocześnie zagospodarowaną przestrzeń publiczną realizowane są ponadlokalne inicjatywy kulturalne i społeczne.

1. Dobre warunki do życia mieszkańców Będzina w bezpiecznym i zadbanym Mieście

Dążeniem władz Będzina w ramach tego obszaru jest ustawiczna poprawa warunków bytowych mieszkańców Miasta. Poprawa ta następować będzie m.in. w wyniku realizacji zadań koncentrujących się na rozwoju infrastruktury miejskiej. Sukcesywna modernizacja nawierzchni dróg, chodników oraz ścieżek rowerowych powiązana będzie z dostosowaniem oferty publicznej komunikacji zbiorowej do istniejących potrzeb, aby jak najbardziej ułatwić będzinianom dojazd do szkół, zakładów pracy i miejsc rekreacji.

Wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym Miasta znacznie zwiększyła się liczba pojazdów samochodowych – konieczne jest więc również zadbanie o kompleksową politykę miejską w zakresie miejsc parkingowych. Obejmować będzie ona zarówno istniejące, jak i planowane osiedla mieszkaniowe, tereny Śródmieścia oraz okolice obiektów turystycznych. Zadbanie o ofertę mieszkaniową i stworzenie możliwości rozwoju budownictwa indywidualnego i komunalnego jest kolejną kluczową kwestią w kontekście nasilających się trendów demograficznych, skutkujących odpływem młodego pokolenia z terenów całej aglomeracji.

Szansą na dynamiczny rozwój Miasta jest dobrze wykształcona młodzież, która będzie chciała pozostać w Będzinie i z nim wiązać swoje plany zawodowe oraz rodzinne. Miasto, aby być konkurencyjne na tle regionu, musi dbać o stworzenie warunków rozwoju dla swoich mieszkańców, ich ustawiczną edukację oraz utrzymanie aktywności intelektualnej, zawodowej i kulturalnej. Działania wspierające rozwijającą się i edukującą społeczność miejską będą stanowiły grupę przedsięwzięć priorytetowych w ramach obszaru pn. „Dobre warunki do życia mieszkańców Będzina w bezpiecznym i zadbanym Mieście”.

Konieczne jest także podjęcie działań skierowanych na wsparcie mieszkańców Będzina znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji oraz walkę z wykluczeniem społecznym, które w Będzinie w niebezpieczny sposób koncentruje się głównie w centralnym obszarze miejskim. Stworzenie zintegrowanej społeczności mieszkańców, którzy mają równe szanse w dostępie do edukacji, kultury, rozwoju jest ważnym celem władz Miasta na kolejne lata.

2. Będzin przyjazną przestrzenią do realizacji przedsięwzięć gospodarczych

Realizacja niezbędnych inwestycji miejskich oraz poprawa warunków życia mieszkańców Będzina nie są możliwe bez działań ukierunkowanych na tworzenie nowych miejsc pracy oraz uruchamianie nowych przedsięwzięć gospodarczych i wspieranie już istniejących. Dlatego też władze Będzina jako jeden z obszarów rozwoju wyodrębniły sferę gospodarczą rozpatrywaną z dwóch perspektyw. Po pierwsze, perspektywy średniej i dużej przedsiębiorczości oraz nowych inwestycji. Po drugie, perspektywy lokalnego, głównie małego biznesu i potencjału w zakresie przedsiębiorczości mieszkańców Miasta.

Ukierunkowanie wysiłków na pozyskanie nowych inwestorów umożliwi nie tylko wzrost dochodów do miejskiego budżetu, ale także wykorzystanie i rewitalizację wolnych, w tym poprzemysłowych, terenów dostępnych na terenie Będzina. Kluczowe będzie w tym zakresie uregulowanie kwestii formalno-prawnych związanych z ofertą dostępnych w mieście terenów inwestycyjnych, ich uzbrojenie oraz modernizacja infrastruktury drogowej niezbędnej dla lokalizacji na wskazanych obszarach nowych przedsięwzięć gospodarczych.

Równolegle, działania władz miejskich będą służyły także w kierunku pozyskania inwestora, który jest na etapie rozważania możliwości ulokowania swojej działalności na terenie Miasta Będzina, jak i poprawy obsługi przedsiębiorcy, który już prowadzi swój biznes na terenie Miasta. Przedsięwzięcia rozwojowe

w tym zakresie będą się koncentrować na promocji gospodarczej Miasta, stałej profesjonalizacji procesu obsługi przedsiębiorcy oraz rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz kompleksowego wsparcia będzinśkiego pracodawcy.

Nie należy zapominać jednak o kluczowej dla rozwoju gospodarczego Będzina lokalnej przedsiębiorczości, tworzącej silny sektor usług i handlu, oferującej gros miejsc pracy dla mieszkańców Będzina. Mając na uwadze wysoki poziom przedsiębiorczości wśród będzinian, korzystne położenie Miasta w układzie konurbacji i Zagłębia oraz tradycje handlowe, wzmacnianie lokalnego biznesu oraz wspieranie samo zatrudnienia mieszkańców stanowi naturalną ścieżkę rozwoju gospodarczego Miasta w najbliższych latach.

3. Będzin centrum kulturalno-historycznym Zagłębia

Aspiracja rozwojowa Miasta Będzina koncentruje się wokół bycia miastem wyróżniającym się na tle Zagłębia Dąbrowskiego. Do wyróżników miasta z pewnością zaliczyć należy jego historyczny rodowód i towarzyszące mu w przestrzeni miejskiej zabytki oraz podejmowane w Mieście inicjatywy kulturalne realizowane przez rozpoznawalne nie tylko lokalnie instytucje (Teatr Dzieci Zagłębia, Muzeum Zagłębia). W celu realizacji aspiracji rozwojowej działania skoncentrują się na czterech głównych kierunkach.

Po pierwsze, w oparciu o walory historyczne miasta tworzone będą nowe, zintegrowane produkty turystyczne adresowane zarówno do mieszkańców Miasta, jak i odwiedzających, turystów. Działania te będą prowadzone w duchu nowoczesnego przedstawiania historii (narracja historyczna), gdzie odbiorca aktywnie uczestniczy w poznawaniu, odkrywaniu i doświadczaniu. Aby realizować te zamierzenia konieczne jest równoległe podjęcie działań wspierających, polegających na ochronie i renowacji zabytków historycznych oraz wprowadzaniu w ich otoczeniu infrastruktury towarzyszącej, sprzyjającej ich poznaniu.

Po drugie, wspierana będzie kontynuacja inicjatyw kulturalnych już realizowanych w Mieście, czemu towarzyszyć będą przedsięwzięcia w zakresie edukacji kulturalnej skierowane do mieszkańców Będzina, tak aby kulturalna oferta miasta była odbierana w pełni i w każdym „zakątku” miasta.

Po trzecie, wielość działań podejmowanych w sferze historyczno-kulturalnej wymagać będzie adekwatnych działań koordynacyjnych i promocyjnych, które realizowane będą przez władze miejskie w kolejnych latach.

I wreszcie po czwarte, wysiłki związane z kreowaniem wizerunku Będzina jako centrum kulturalno-historycznym Zagłębia wymagać będą rewitalizacji centralnej przestrzeni miejskiej – Śródmieścia. Celem jest przywrócenie tej dzielnicy Miasta należnych jej funkcji reprezentacyjnych, tak by stała się ona rzeczywistym centrum Będzina, miejscem estetycznym, bezpiecznym i dostępnym dla wszystkich mieszkańców Miasta.

Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego przyczynia się do realizacji powyższych domen poprzez następujące działania w zakresie poprawy jakości środowiska naturalnego, edukacji ekologicznej, zapewnienia wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, rewitalizacji obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów poprzemysłowych, rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego, rozwój kapitału ludzkiego, poprawę jakości świadczeń zdrowotnych oraz poprzez działania w zakresie wspierania konkurencyjności lokalnej gospodarki oraz wzrostu innowacyjności.

Strategia Rozwoju Gminy Psary na lata 2007-2013

Strategia ma być dokumentem wyznaczającym priorytety, cele i działania samorządu gminnego, a jej zakres czasowy ma wyznaczać nowy okres programowania środków z budżetu Unii Europejskiej. **Nadrzędnym celem** jest zrównoważony rozwój Gminy Psary budowany w ścisłej współpracy między mieszkańcami a samorządem.

Zgodnie z zapisem Strategii Rozwoju Gminy Psary na lata 2007-2013, wyłoniono **osiem priorytetów**:

- Priorytet 1. Gospodarka
- Priorytet 2. Administracja
- Priorytet 3. Edukacja
- Priorytet 4. Pomoc społeczna
- Priorytet 5. Środowisko
- Priorytet 6. Bezpieczeństwo
- Priorytet 7. Kultura
- Priorytet 8. Kultura fizyczna

Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego wpisuje się w realizację powyższej Strategii poprzez następujące działania:

- **Priorytet 1** – poprzez działania w zakresie zapewnienia wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, poprawę infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego oraz wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki;
- **Priorytet 2** – poprzez działania w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwoju współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo;
- **Priorytet 3** – poprzez działania w zakresie rozwoju edukacji i dostosowania procesu kształcenia do wymogów rynku pracy;
- **Priorytet 4** – poprzez zmniejszenie bezrobocia, ograniczenia zjawiska wykluczenia społecznego oraz aktywizację społeczną i ekonomiczną osób niepełnosprawnych;
- **Priorytet 5** – poprzez poprawę jakości powietrza, w tym ograniczenie niskiej emisji pyłowo-gazowej, ochronę zasobów wodnych, sprawny system gospodarowania odpadami oraz edukację ekologiczną;
- **Priorytet 6** – poprzez poprawę bezpieczeństwa infrastruktury komunikacyjnej;
- **Priorytet 7** – poprzez zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego;
- **Priorytet 8** – poprzez działania w zakresie rozwoju zielonej infrastruktury – tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych oraz rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania wolnego czasu.

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Siewierz na lata 2004-2015

„Strategia Rozwoju Miasta i gminy Siewierz na lata 2004-2015” stanowi zapis założeń polityki rozwoju lokalnego w perspektywie strategicznej do 2015 roku. Motywem opracowania strategii jest wola poprawienia sposobu gospodarowania zasobami gminy, mobilizacja mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców jak też chęć pobudzenia rozwoju gospodarczego.

Misję traktowaną jako syntetyczną deklarację co do kierunków przyszłego rozwoju gminy Siewierz wyrażono jako: „zapewnienie mieszkańcom nowych podstaw rozwoju poprzez rozkwit przedsiębiorczości, wykształcenie młodego pokolenia oraz nowe usytuowanie w regionie.”

W celu zrealizowania misji Miasta i Gminy Siewierz, wyodrębniono cztery strategiczne cele:

1. Poprawa wykorzystania walorów geograficzno – przyrodniczych oraz dziedzictwa historyczno – kulturowego dla rozwoju gospodarczego gminy.
2. Rozbudowa oraz unowocześnianie infrastruktury technicznej gminy, między innymi poprzez zwiększenie aktywności inwestycyjnej z wykorzystaniem programów pomocowych kraju i Unii Europejskiej.
3. Poprawa jakości życia w zakresie bezpieczeństwa, ochrony zdrowia i środowiska naturalnego.
4. Wzrost wykształcenia mieszkańców, ich świadomości społecznej oraz zdolności adaptacyjnej do zmian społecznych i gospodarczych.

Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego wpisuje się w realizację poszczególnych celów strategicznych poprzez działania podejmowane w następujących dziedzinach:

1. Zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią, rewitalizację obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych, zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego oraz rozwój zielonej infrastruktury.
2. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego oraz wspieranie konkurencyjności i wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki.
3. Poprawa jakości środowiska naturalnego, edukacja ekologiczna oraz rozwój bezpiecznej infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego.
4. Rozwój edukacji, dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy, zmniejszenie zjawiska bezrobocia, ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego oraz aktywizacja społeczna i ekonomiczna osób niepełnosprawnych oraz budowanie społeczeństwa obywatelskiego.

Strategia Rozwoju Miasta Sławkowa na lata 2014-2020 - aktualizacja

Strategia jest podstawowym dokumentem strategicznym i zawiera prezentację celów strategicznych rozwoju miasta, priorytetów strategicznych w ramach określonych celów oraz działań kierunkowych w ramach strategii.

W Strategii określono następującą **wizję rozwoju** miasta Sławków: „W roku 2020 Miasto Sławków będzie miejscem przyjaznym wszystkim mieszkańcom, zaspakajającym ich potrzeby życiowe, zapewniającym dostęp do różnorodnych miejsc pracy i prężnie rozwijającym się z poszanowaniem środowiska przyrodniczego”.

Ogólnym, nadrzędnym celem strategicznym Miasta Sławków jest: podejmowanie konsekwentnych i systematycznych działań zmierzających do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju Miasta Sławkowa we wszystkich aspektach jego funkcjonowania.

Podrzędne cele strategiczne określone zostały dla każdego z kluczowych kryteriów rozwoju miasta, w korespondencji ze zdefiniowaną misją:

- **Cel strategiczny w obszarze Społeczeństwo:** Utrzymanie konsekwentnego tempa rozwoju: społecznego, zasobów infrastrukturalnych miasta pozwalających na osiągnięcie zadowalających standardów cywilizacyjnych życia i wysokiej jakości kapitału ludzkiego.
- **Cel strategiczny w obszarze Gospodarka:** Tworzenie atrakcyjnych warunków do: prowadzenia na terenie miasta działalności gospodarczej, lokowania nowych inwestycji, wykorzystywanie atrakcyjności turystycznej miasta.
- **Cel strategiczny w obszarze Środowisko Przyrodnicze:** Wykorzystywanie bogatych zasobów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego Sławkowa do podniesienia atrakcyjności turystycznej, gospodarczej i społecznej, wraz z niezbędnymi działaniami zmierzającymi do zachowania wartości środowiskowych.
- **Cel strategiczny w obszarze Ład Przestrzenny:** Dążenie do wykreowania przestrzeni publicznej pozwalającej na wydzielenie: centrum reprezentacyjnego miasta, centrum miasta koncentrującego usługi społeczne, oraz wprowadzenie równowagi w zakresie dostępu do infrastruktury na terenie miasta.

Strategia Zagłębiowskiego Parku Linearnego wpisuje się w realizację poszczególnych celów, a tym samym w realizację Strategii, poprzez następujące działania:

- Cel strategiczny w obszarze Społeczeństwo – budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez rozwój współpracy na poziomie samorząd - społeczeństwo oraz edukacja obywatelska i integracja wspólnot lokalnych.
- Cel strategiczny w obszarze Gospodarka – wspieranie konkurencyjności i innowacyjności lokalnej gospodarki.
- Cel strategiczny w obszarze Środowisko Przyrodnicze – poprawa jakości środowiska naturalnego, edukacja ekologiczna.
- Cel strategiczny w obszarze Ład Przestrzenny – rozwój edukacji, poprawa jakości świadczeń zdrowotnych, rozwój oferty sportowo- rekreacyjnej, zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego.

6 SYSTEM WDRAŻANIA STRATEGII

Niniejsza Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego jest dokumentem planistycznym, który swoim zakresem obejmuje wiele aspektów dotyczących zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju tych jednostek samorządu terytorialnego, które zostały w wyniku delimitacji umieszczone w granicach obszaru funkcjonalnego. Celem niniejszego rozdziału jest określenie i wskazanie podmiotom, które są odpowiedzialne za wdrożenie niniejszej Strategii, jasnych i czytelnych wytycznych w tym zakresie. Po pierwsze jednak niezbędne jest wskazanie grup podmiotów odpowiedzialnych za wdrożenie Strategii, a także określenie zakresu ich odpowiedzialności. Ustalenia dotyczące składu grup zaangażowanych w proces wdrażania, wraz ze wskazaniem obszarów, za które dane grupy będą odpowiedzialne, zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

Tabela 15: Podmioty zaangażowane we wdrażanie Strategii wraz z zakresem ich odpowiedzialności.

Nazwa grupy	Zakres odpowiedzialności
Jednostki samorządu terytorialnego na poziomie gminy i powiatu	<p>Jednostki samorządu terytorialnego, jako podmioty predestynowane do prowadzenia działań rozwojowych na swoim terenie, będą odpowiedzialne bezpośrednio za wdrożenie niniejszej Strategii. Zakres odpowiedzialności tych podmiotów będzie zatem obejmował m.in. następujące kwestie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planowanie działań inwestycyjnych i nieinwestycyjnych, z uwzględnieniem potrzeb różnych grup interesariuszy (mieszkańcy, podmioty gospodarcze, instytucje naukowe i organizacje pozarządowe), • wybór projektów do realizacji, a także określenie ich zakresu, • zagwarantowanie źródeł finansowania dla przyjętych do realizacji działań o charakterze inwestycyjnym i nieinwestycyjnym, • przygotowanie projektów do realizacji od strony formalno-prawnej (m.in.: opracowanie dokumentacji, uzyskanie wymaganych pozwoleń), • sprawowanie nadzoru nad realizacją projektów.
Organizacje pozarządowe, przedstawiciele sektora przedsiębiorstw oraz nauki	<p>Przedstawiciele sektora społecznego, gospodarczego i naukowego będą odpowiedzialni bezpośrednio za realizację niniejszej Strategii, przy czym wiodącą rolę w ramach partnerstwa¹³ sprawować będą jednostki samorządu terytorialnego, które posiadają odpowiednio wykwalifikowaną kadrę, bogate doświadczenie w realizacji różnego rodzaju działań oraz niezbędny potencjał finansowy.</p> <p>Przedstawiciele sektora społecznego, gospodarczego i naukowego mogą w procesie wdrażania Strategii pełnić rolę opiniodawczo-konsultacyjną – m.in. poprzez:¹⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> • informowanie swoich członków i pozostałych osób o konsultacjach, spotkaniach oraz innych istotnych przedsięwzięciach organizowanych na terenie obszaru funkcjonalnego, • konsultowanie treści programów, strategii, konkretnych projektów oraz dokumentów, istotnych dla rozwoju obszaru funkcjonalnego, • udzielanie pomocy przy organizowaniu przez podmioty partnerstwa

¹³ Partnerstwo 7 jednostek samorządu terytorialnego oraz przedstawicieli sektora społecznego, gospodarczego i naukowego zawiązane z dnia 4 grudnia 2013 r. w celu realizacji projektu pn. „Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzeki Przemszy i Brynicy”.

¹⁴ Zgodnie z Planem rozwoju instytucjonalnego partnerstwa w ramach projektu pn.: „Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy”, s.28-29.

	<p>spotkań otwartych, których tematyka wiąże się z rozwojem obszaru funkcjonalnego,</p> <ul style="list-style-type: none"> • udzielanie pomocy merytorycznej w przygotowywaniu dokumentacji aplikacyjnych dla poszczególnych projektów, niezbędnych przy pozyskaniu środków finansowych na realizację planowanych zadań z innych źródeł niż środki jednostek samorządu terytorialnego, • organizowanie tematycznych szkoleń, seminariów i konferencji w celu podniesienia sprawności funkcjonowania zawiązanego partnerstwa, • organizowanie konferencji i otwartych spotkań prezentujących dorobek partnerstwa, • pomoc w promowaniu działalności prowadzonej przez partnerstwo, • pomoc merytoryczna w przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć, które przyczyniają się do poprawy jakości życia osób zamieszkujących na terenie obszaru funkcjonalnego, • pomoc w nawiązywaniu kontaktów z innymi organizacjami o podobnym charakterze, • tworzenie wspólnych zespołów doradczych, inicjatywnych i opiniujących złożone propozycje projektów. <p>Jednocześnie z uwagi na znaczące doświadczenie organizacji pozarządowych w realizacji różnego rodzaju działań poprawiających jakość życia na Obszarze Funkcjonalnym (np. z zakresu ekologii), postuluje się, aby umożliwić tym organizacjom planowanie i realizację własnych przedsięwzięć. Podobne kompetencje powinny przysługiwać także przedstawicielom sektora nauki i gospodarki, ponieważ nie ma żadnych przeszkód uniemożliwiających im realizację własnych projektów, w tym także pozyskiwanie na ich realizację zewnętrznych źródeł finansowania.</p> <p>Organizacje pozarządowe, a także przedstawiciele sektora przedsiębiorstw i nauki posiadają rozległą wiedzę na temat lokalnych problemów społecznych i gospodarczych. Podmioty te dysponują także doświadczeniem w realizacji działań, których celem jest rozwiązywanie tych problemów – doświadczenie to jest nierzadko większe niż w przypadku odpowiednich organów władzy samorządowej. Zatem włączenie organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw i sektora nauki w bezpośrednią realizację celów niniejszej Strategii pozwoli osiągnąć znacznie lepsze efekty, niż w przypadku realizacji działań wyłącznie przez samorząd lokalny. To z kolei przełoży się na zwiększenie pozytywnego wpływu realizacji niniejszego dokumentu na jakość życia mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego.</p>
<p><i>Społeczeństwo – mieszkańcy obszaru funkcjonalnego</i></p>	<p>Mieszkańców obszaru funkcjonalnego należy zaliczyć do grupy pośrednio odpowiedzialnej za realizację niniejszej Strategii. Grupa ta, jednocześnie będąca ostatecznym beneficjentem działań zaplanowanych w Strategii, jest uczestnikiem konsultacji społecznych, dzięki którym zaplanowane działania rozwojowe będą bardziej dopasowane do preferencji poszczególnych grup odbiorców. Ponadto zakłada się czynny udział mieszkańców w procesach inwestycyjnych, np. poprzez zgłaszanie propozycji projektów w ramach tzw. budżetów partycypacyjnych.</p>

Źródło: Opracowanie własne.

Zagłębiowski Park Linearny stanowi oś obszaru funkcjonalnego, którego delimitacja była pierwszym etapem w procesie zintegrowanego rozwoju terytorialnego sześciu gmin oraz jednego powiatu, zlokalizowanych w województwie śląskim, na terenie Zagłębia Dąbrowskiego. Podstawą wszelkich działań w ramach procesu rozwojowego jest **zawarta w dniu 4 grudnia 2013 r. umowa partnerska**, której przedmiotem było uregulowanie wzajemnych praw i obowiązków wszystkich sygnatariuszy, do których obecnie zaliczają się:¹⁵

- Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu,
- Sosnowiec – miasto na prawach powiatu,
- Będzin – gmina miejska w powiecie będzińskim,
- Siewierz – gmina miejsko-wiejska w powiecie będzińskim,
- Sławków – gmina miejska w powiecie będzińskim,
- Psary – gmina wiejska w powiecie będzińskim,
- Powiat Będziński – powiat.
- Forum dla Zagłębia Dąbrowskiego,
- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych w Sosnowcu,
- Stowarzyszenie Ziemia i My – Centrum Edukacji Ekologicznej,
- Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (Oddział w Dąbrowie Górniczej),
- Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalno-Ekologiczno-Sportowych ODFRONTU,
- Speleoklub Dąbrowa Górnicza,
- Stowarzyszenie Reumatyków i ich Sympatyków „SOMA”,
- Stowarzyszenie „Projekt Dorotka”,
- Towarzystwo Przyjaciół Grodzca.
- Zagłębiowska Izba Gospodarcza.
- Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej.

W wyniku porozumienia powstało **Partnerstwo Gmin Zagłębia Dąbrowskiego**, które zostało zawarte w celu realizacji projektu pn. *„Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzeki Przemszy i Brynicy”*, dofinansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego EOG i środków krajowych na lata 2009-2014. Obejmuje jednak ona także etap wdrażania projektu (wykonanie ujętych w dokumentach planistycznych zadań o charakterze inwestycyjnym i nieinwestycyjnym) oraz etap eksploatacyjny (zarządzanie produktami i rezultatami projektu). Jednym z dokumentów planistycznych, powstałym w ramach projektu *„Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzeki Przemszy i Brynicy”*, jest niniejsza **Strategia Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego**. Postanowienia zawarte w umowie partnerskiej z dnia 4 grudnia 2013 r. odnoszą się zatem również do działań dotyczących wdrażania niniejszej Strategii.

Etapy wdrożenia

Proces realizacji Strategii Obszaru Funkcjonalnego – Zielona Infrastruktura Zagłębia Dąbrowskiego został podzielony na następujące **etapy o charakterze planistycznym, wdrożeniowym, zarządczym, doradczym, informacyjnym oraz monitoringowym**:

¹⁵ Partnerstwo ma charakter otwarty i może zostać poszerzone o kolejne podmioty.

I. przygotowanie do wdrożenia:

- opracowanie szczegółowego planu osiągnięcia założonych w Strategii założeń, celów, produktów oraz rezultatów,
- wytypowanie jednostek oraz osób odpowiedzialnych za wdrożenie Strategii, a także nadanie im niezbędnych uprawnień,

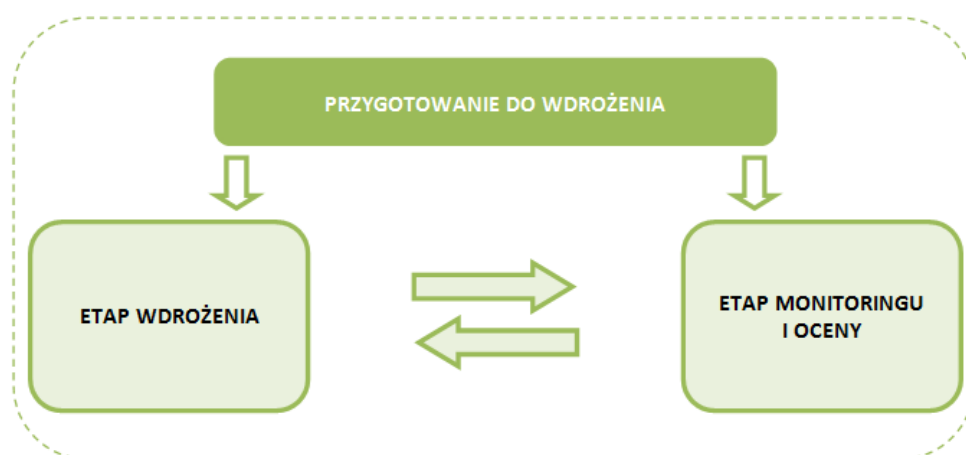
II. wdrożenie:

- realizacja rzeczowa i finansowa zaplanowanych działań,
- koordynacja realizacji Strategii z wykorzystaniem potencjału i zasobów podmiotów zaangażowanych w proces wdrożeniowy,
- zapewnienie szerokiej partycypacji społeczeństwa, a także przedstawicieli sektora gospodarczego i naukowego w procesie wdrażania Strategii,

III. monitoring i ocena:

- bieżąca i okresowa kontrola przebiegu procesów wdrożeniowych,
- monitoring stopnia osiągnięcia zakładanych produktów i rezultatów oraz weryfikacja efektywności podjętych działań,
- ocena stopnia osiągnięcia założonych celów Strategii,
- modyfikacja założeń Strategii w odpowiedzi na zmieniające się warunki zewnętrzne.

Rysunek 23: Etapy realizacji Strategii.

Źródło: Opracowanie własne.

Jednym z najbardziej istotnych aspektów wdrażania niniejszej Strategii będzie monitoring i ewaluacja postępów w jej realizacji. Zagadnienia dotyczące przygotowania i prowadzenia działań związanych z monitoringiem i ewaluacją opisano w kolejnym rozdziale.

7 MONITORING I EWALUACJA

MONITORING

Istotą monitoringu niniejszej Strategii jest gromadzenie, opracowywanie i przekazywanie informacji przydatnych w zarządzaniu zintegrowanym rozwojem obszaru funkcjonalnego. Zatem **przedmiotem monitoringu** jest zdefiniowany obszar funkcjonalny, stanowiący spójny system przestrzenny oraz społeczno-gospodarczy. Tym samym efektem wdrażania niniejszej Strategii będzie rozwój ujmowany w następujących płaszczyznach:

- społeczność obszaru funkcjonalnego,
- gospodarka obszaru funkcjonalnego,
- infrastruktura i zagospodarowanie przestrzenne na terenie obszaru funkcjonalnego,
- środowisko naturalne w obrębie obszaru funkcjonalnego.

Głównymi **obszarami monitorowania** Strategii Obszaru Funkcjonalnego będą zadania o charakterze inwestycyjnym i nieinwestycyjnym, jakie zostaną zrealizowane na terenie jednostek samorządu terytorialnego współtworzących obszar funkcjonalny. **Proces monitorowania** polegał będzie z kolei na systematycznym obserwowaniu zmian wywołanych przez poszczególne projekty. Monitoring będzie realizowany w następujących **etapach**:

- **etap I – zbieranie danych**
(zebranie danych, materiału empirycznego stanowiącego podstawę do analiz i wniosków)
- **etap II – analiza danych wraz z określeniem odchyłeń o przyjętych założeniach**
(uporządkowanie, przetworzenie i analiza danych oraz ich archiwizacja, ocena wyników oraz ich porównanie z założeniami, identyfikacja i ocena rozbieżności)
- **etap III – przygotowanie raportu**
(zestawienie otrzymanych danych w raporty)
- **etap IV – przygotowanie propozycji zmian i korekt (aktualizacja Strategii)**
(zmiana dotychczasowych metod realizacji Strategii lub wprowadzenie nowych)

Monitoring rzeczowy

Monitoring rzeczowy powinien dostarczać danych, obrazujących postęp we wdrażaniu Strategii oraz umożliwiających ocenę jej wykonania w odniesieniu do ustalonych celów. Zgodnie z ogólnie przyjętą praktyką, dane wykorzystywane przy monitorowaniu powinny zostać skwantyfikowane i obrazować postęp we wdrażaniu oraz rezultaty działań, w podziale na trzy kategorie wskaźników:

- **wskaźniki produktu**, które odnoszą się do rzeczowych efektów działalności i są liczone w jednostkach materialnych,
- **wskaźniki rezultatu**, odpowiadające bezpośrednim i natychmiastowym efektom wynikającym z wdrożenia Strategii, które mogą mieć formę wskaźników materialnych lub finansowych,
- **wskaźniki oddziaływania**, które obrazują konsekwencje Strategii oraz wykraczają poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów (mogą przybrać formę oddziaływań bezpośrednich, jak i oddziaływań pośrednich).

Wskaźniki, z wyjątkiem oddziaływań, powinny być formułowane już w trakcie opracowywania wniosków o finansowanie poszczególnych zadań.

W ramach *Planu rozwoju instytucjonalnego partnerstwa* wskazano przykładowe mierniki aktywności i jakości pracy partnerstwa:

- powierzchnia zrewitalizowanych terenów;
- liczba objętych wsparciem ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji lub ochrony bioróżnorodności;
- powierzchnia zrekultywowanych gruntów (terenów nadrzecznych);
- powierzchnia siedlisk wspartych w zakresie uzyskania lepszego statusu ochrony;
- powierzchnia utworzonych/zmodernizowanych terenów rekreacyjnych;
- liczba i długość utworzonych/zmodernizowanych ścieżek dydaktyczno-przyrodniczych;
- liczba i długość utworzonych/zmodernizowanych tras biegowych/biegowych tras narciarskich
- liczba i długość utworzonych/zmodernizowanych ścieżek spacerowych;
- liczba i długość utworzonych/zmodernizowanych ścieżek rowerowych;
- liczba dokonanych nasadzeń drzew, krzewów i rabat sezonowych;
- długość udrożnionych kanałów;
- długość wybudowanych grobli;
- liczba wybudowanych/przebudowanych/zmodernizowanych obiektów przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- liczba wybudowanych/przebudowanych/zmodernizowanych elementów zaliczanych do pozostałej infrastruktury rekreacyjno-parkowej (np. parki linowe);
- liczba wdrożonych kampanii edukacyjnych.

Powyższe wskaźniki odnoszą się przede wszystkim do działań realizowanych w obrębie przestrzeni parkowych na Obszarze Funkcjonalnym. Tymczasem z uwagi na fakt, iż niniejsze opracowanie odnosi się do szerszego zakresu zagadnień dotyczących rozwoju Obszaru Funkcjonalnego, określona została lista podstawowych wskaźników realizacji celów strategicznych i operacyjnych Strategii. Szczegółowy wykaz zaproponowanych wskaźników produktu i rezultatu znajduje się w poniższej tabeli. Należy pamiętać, że przedstawiona lista określa jedynie minimalny zakres wskaźników, w związku z czym nie ma żadnych przeszkód co do realizacji wskaźników nieujętych na liście, ale służących realizacji celów strategicznych i operacyjnych Strategii.

Tabela 16: Wskaźniki realizacji celów strategicznych i operacyjnych.

CS 1.1: Czyste środowisko naturalne		
CO 1.1.1: Poprawa jakości powietrza, w tym ograniczenie niskiej emisji oraz emisji pyłowo-gazowej	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zamontowanych instalacji ograniczających emisję zanieczyszczeń do atmosfery. • Liczba wymienionych źródeł ciepła. • Liczba obiektów objętych termomodernizacją. • Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii i ciepła ze źródeł odnawialnych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zlikwidowanych źródeł tzw. niskiej emisji. • Zmniejszenie emisji do atmosfery SO₂, NO_x, CO₂ oraz pyłów. • Ilość energii wytworzonej przy wykorzystaniu źródeł odnawialnych.
CO 1.1.2: Ochrona zasobów wodnych	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Długość wybudowanej/przebudowanej sieci wodociągowej. • Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych

		stacji uzdatniania wody. • Długość wybudowanej/przebudowanej sieci kanalizacji sanitarnej. • Liczba wybudowanych/zmodernizowanych oczyszczalni ścieków komunalnych.
	Wskaźniki rezultatu	• Liczba gospodarstw domowych/przedsiębiorstw obsługiwanych przez system kanalizacji sanitarnej. • Ilość oczyszczonych ścieków. • Zmniejszenie ładunku zanieczyszczeń w ściekach oczyszczonych.
CO 1.1.3: Sprawny, efektywny system gospodarowania odpadami	Wskaźniki produktu	• Liczba wybudowanych, przebudowanych lub wyremontowanych zakładów segregacji, odzysku i unieszkodliwiania odpadów. • Liczba nowych punktów selektywnej zbiórki odpadów. • Przepustowość punktów selektywnej zbiórki odpadów. • Ilość odpadów usuniętych w wyniku likwidacji dzikich wysypisk.
	Wskaźniki rezultatu	• Liczba osób objętych selektywną zbiórką odpadów. • Ilość odpadów przekazanych do odzysku oraz poddanych odzyskowi. • Ilość odpadów niebezpiecznych poddanych unieszkodliwieniu.
CO 1.1.4: Edukacja ekologiczna	Wskaźniki produktu	• Liczba przeprowadzonych akcji promocyjnych i informacyjnych. • Liczba przeprowadzonych szkoleń.
	Wskaźniki rezultatu	• Liczba osób objętych akcją promocyjną lub informacyjną.
CS 1.2: Wysoka jakość i funkcjonalność przestrzeni wspólnych		
CO 1.2.1: Zapewnienie wysokiej jakości polityki zarządzania przestrzenią	Wskaźniki produktu	• Liczba opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. • Powierzchnia terenów przygotowanych do celów budownictwa mieszkaniowego.
	Wskaźniki rezultatu	• Stopień pokrycia Obszaru Funkcjonalnego miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. • Powierzchnia wybudowanych budynków mieszkalnych.
CO 1.2.2: Rewitalizacja obszarów miejskich, przestrzeni publicznych i terenów przemysłowych	Wskaźniki produktu	• Powierzchnia zmodernizowanych ulic stanowiących główne ciągi komunikacyjne. • Powierzchnia zmodernizowanych placów oraz centralnych punktów miast. • Powierzchnia uporządkowanej przestrzeni publicznej. • Powierzchnia terenów zdegradowanych poddanych rekultywacji. • Liczba wdrożonych programów zachęt mających na celu poprawę estetyki budynków mieszkalnych.
	Wskaźniki rezultatu	• Liczba nowych punktów usługowych na terenach zrewitalizowanych. • Liczba nowych przedsiębiorstw zlokalizowanych

		<p>na terenach zrewitalizowanych.</p> <ul style="list-style-type: none"> Liczba wydarzeń o charakterze sportowo-rekreacyjnym i kulturalnym organizowanych na terenach zrewitalizowanych.
CO 1.2.3: Zachowanie historycznych walorów turystycznych Zagłębia Dąbrowskiego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba obiektów zabytkowych poddanych renowacji i rewitalizacji. Powierzchnia przestrzeni zabytkowych oraz obszarów cennych objęta ochroną.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba osób korzystających z obiektów poddanych renowacji/rewitalizacji oraz objętych ochroną. Liczba wydarzeń o charakterze sportowo-rekreacyjnym i kulturalnym organizowanych w obiektach poddanych renowacji/rewitalizacji oraz objętych ochroną.
CO 1.2.4: Rozwój zielonej infrastruktury – tworzenie zintegrowanych systemów rekreacyjnych	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Powierzchnia parków i terenów zielonych poddanych rewitalizacji. Liczba rozbudowanych/zmodernizowanych obiektów infrastruktury parkowej. Powierzchnia obszarów zielonych przystosowanych do celów rekreacyjnych i sportowych. Długość rzek i cieków wodnych poddana renaturalizacji.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba osób korzystających z parków i terenów zielonych. Liczba zorganizowanych imprez o charakterze sportowo-rekreacyjnym.
CS 1.3: Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i transportu publicznego		
CO 1.3.1: Bezpieczna, funkcjonalna, spójna i efektywna infrastruktura drogowa	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Długość wybudowanych/przebudowanych dróg i ciągów pieszych. Powierzchnia wybudowanych parkingów. Długość wybudowanych ścieżek rowerowych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba wypadków drogowych. Liczba zabitych i rannych w wypadkach drogowych.
CO 1.3.2: Wzrost znaczenia transportu kolejowego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Długość wybudowanych/przebudowanych linii kolejowych. Liczba przebudowanych/zmodernizowanych dworców kolejowych oraz innych obiektów infrastruktury kolejowej służących do obsługi pasażerów. Liczba nowych/zmodernizowanych jednostek taboru kolejowego.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba pasażerów korzystających z transportu kolejowego.
CO 1.3.3: Modernizacja transportu tramwajowego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Długość wybudowanych/przebudowanych linii tramwajowych. Liczba nowych/zmodernizowanych jednostek taboru tramwajowego.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba pasażerów korzystających z transportu tramwajowego.
CO 1.3.4: Rozwój systemów transportu publicznego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba wybudowanych/przebudowanych miejsc postojowych typu park&ride.

		<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wybudowanych centrów przesiadkowych. • Liczba nowych jednostek transportu komunikacji zbiorowej (autobusy, tramwaje).
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób korzystających dziennie z nowych jednostek transportu zbiorowego. • Redukcja emisji gazów cieplarnianych.
CO 1.3.5: Lepsza dostępność komunikacyjna	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Długość wybudowanych ścieżek rowerowych oraz ciągów pieszo-rowerowych. • Liczba wybudowanej rowerowej infrastruktury towarzyszącej. • Liczba wybudowanych centrów przesiadkowych. • Powierzchnia wybudowanych parkingów.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób korzystających z roweru jako środka transportu w mieście. • Liczba osób korzystających z komunikacji publicznej.
CS 2.1: Rozwój kapitału ludzkiego		
CO 2.1.1: Rozwój edukacji	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wybudowanych przedszkoli. • Liczba przebudowanych/wyremontowanych przedszkoli. • Liczba zakupionych urządzeń dydaktycznych oraz wyposażenia. • Powierzchnia wybudowanych/przebudowanych/wyremontowanych obiektów dydaktycznych. • Liczba opracowanych programów nauczania. • Liczba wdrożonych programów zajęć specjalistycznych i dydaktyczno-wyrównawczych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób korzystających z wybudowanych/przebudowanych/wyremontowanych przedszkoli. • Liczba osób korzystających z zakupionych urządzeń dydaktycznych oraz wyposażenia. • Liczba osób korzystających z wybudowanych/przebudowanych/wyremontowanych obiektów dydaktycznych. • Liczba osób uczęszczających na zajęcia specjalistyczne i dydaktyczno-wyrównawcze.
CO 2.1.2: Dostosowanie procesu kształcenia do wymogów rynku pracy	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba doposażonych placówek odpowiedzialnych za kształcenie zawodowe. • Liczba zawartych umów współpracy pomiędzy pracodawcami i placówkami odpowiedzialnymi za kształcenie zawodowe. • Liczba nowych miejsc na kierunkach technicznych w szkołach zawodowych. • Liczba wdrożonych programów mających na celu popularyzację kształcenia zawodowego, w tym zwłaszcza o profilu technicznym.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba uczniów pobierających naukę w szkołach zawodowych i technikach. • Liczba absolwentów szkół zawodowych i techników, którzy znaleźli zatrudnienie w lokalnych podmiotach gospodarczych.
CO 2.1.3: Zmniejszenie bezrobocia, ograniczenie zjawiska	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wdrożonych programów aktywizacji osób bezrobotnych. • Liczba wdrożonych programów mających na celu

wykluczenia społeczne oraz aktywizacja społeczna i ekonomiczna osób niepełnosprawnych		<p>włączenie społeczne osób zagrożonych wykluczeniem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Liczba przeprowadzonych szkoleń. • Liczba zorganizowanych zajęć dla dzieci i młodzieży. • Liczba wdrożonych działań mających na celu integrację społeczeństwa. • Liczba zlikwidowanych barier architektonicznych. • Liczba nowych miejsc w żłobkach.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba utworzonych nowych miejsc pracy. • Liczba utworzonych nowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych. • Liczba osób fizycznych, które zdecydowały się na rozpoczęcie działalności gospodarczej. • Liczba osób, które zdobyły nowy zawód. • Liczba dzieci objętych opieką w żłobkach.
CO 2.1.4: Rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej oraz wzrost uczestnictwa ludności w aktywnych formach spędzania czasu wolnego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wybudowanych, przebudowanych oraz wyremontowanych obiektów sportowo-rekreacyjnych. • Liczba wybudowanych, przebudowanych oraz wyremontowanych obiektów kulturalnych. • Liczba wyposażonych obiektów. • Liczba nowych obiektów infrastruktury aktywnego wypoczynku. • Długość wybudowanych ścieżek i tras rowerowych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych imprez o charakterze kulturalnym, sportowym lub rekreacyjnym. • Liczba uczestników imprez o charakterze kulturalnym, sportowym lub rekreacyjnym. • Liczba osób korzystających z wybudowanych, przebudowanych oraz wyremontowanych obiektów sportowo-rekreacyjnych. • Liczba osób korzystających z wybudowanych, przebudowanych oraz wyremontowanych obiektów kulturalnych.
CO 2.1.5: Poprawa jakości świadczeń zdrowotnych	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przebudowanych/wyremontowanych obiektów ochrony zdrowia. • Liczba wyposażonych instytucji ochrony zdrowia. • Liczba zakupionego sprzętu medycznego. • Liczba wdrożonych programów w zakresie profilaktyki zdrowotnej.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba pacjentów korzystających ze zmodernizowanych obiektów ochrony zdrowia. • Liczba zabiegów wykonywanych za pomocą nowego sprzętu. • Średni czas oczekiwania na świadczone usługi medyczne.
CS 2.2: Budowa społeczeństwa obywatelskiego		
CO 2.1.1: Rozwój współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba funkcjonujących organizacji pozarządowych. • Liczba zrealizowanych projektów mających na celu budowę infrastruktury wspomagającej rozwój współpracy na poziomie samorząd – społeczeństwo.

	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba przedsięwzięć publicznych zrealizowanych z udziałem organizacji pozarządowych. Liczba przedsięwzięć publicznych zrealizowanych z udziałem mieszkańców.
CO 2.2.2: Edukacja obywatelska i integracja wspólnot lokalnych	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba przeprowadzonych kampanii informacyjnych i edukacyjnych. Liczba przebudowanych/wyremontowanych obiektów publicznych o charakterze lokalnym.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba osób/mieszkańców działających w organizacjach pozarządowych. Liczba przedsięwzięć publicznych zrealizowanych z udziałem społeczeństwa.
CS 3.1: Wspieranie konkurencyjności lokalnej gospodarki		
CO 3.1.1: Uwzględnianie potrzeb rozwojowych przedsiębiorczości w planowaniu przestrzennym	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Powierzchnia nowych terenów przeznaczonych pod inwestycje. Powierzchnia kompleksowo przygotowanych terenów inwestycyjnych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych podmiotów gospodarczych na przygotowanych terenach inwestycyjnych. Liczba nowych miejsc pracy utworzonych w podmiotach gospodarczych działających na przygotowanych terenach inwestycyjnych.
CO 3.1.2: Wypracowanie i promowanie wizerunku ZD szczególnie przyjaznego określonym dziedzinom działalności gospodarczej	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Powierzchnia terenów inwestycyjnych przygotowanych w specjalnych strefach ekonomicznych. Liczba nowych podmiotów świadczących usługi otoczenia biznesu.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych podmiotów gospodarczych działających w strefach gospodarczych.
CO 3.1.3: Wzrost liczby nowych inwestycji, w tym z udziałem kapitału zagranicznego	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba przeprowadzonych kampanii mających na celu promocję oferty inwestycyjnej. Powierzchnia kompleksowo przygotowanych terenów inwestycyjnych.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych podmiotów gospodarczych. Wartość nakładów poniesionych na działalność inwestycyjną.
CO 3.1.4: Rozwój przedsiębiorstw strategicznych	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba podpisanych umów o współpracy z samorządem gospodarczym. Liczba przeprowadzonych kampanii promujących lokalną gospodarkę.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Wartość nakładów inwestycyjnych poniesionych przez przedsiębiorstwa strategiczne. Wartość przychodów netto zrealizowanych przez przedsiębiorstwa strategiczne.
CO 3.1.5: Rozwój małej i średniej przedsiębiorczości	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba instytucji otoczenia biznesu. Powierzchnia obiektów biurowych, magazynowych i produkcyjnych przeznaczona pod działalność MŚP.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych podmiotów gospodarczych z sektora MŚP.
CO 3.1.6: Rozwój sektora usług	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Powierzchnia terenów przygotowanych do świadczenia usług związanych z turystyką i rekreacją.

	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych podmiotów gospodarczych działających w sektorze usług.
CS 3.2: Wzrost innowacyjności lokalnej gospodarki		
CO 3.2.1: Stworzenie warunków dla rozwoju działalności innowacyjnej	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba nowych klastrów oraz parków naukowo-technologicznych. Liczba nowych podmiotów świadczących usługi otoczenia biznesu.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Wartość nakładów poniesionych na działalność B+R. Liczba wdrożonych innowacji produktowych, procesowych i marketingowych.
CO 3.2.2: Ukształtowanie lokalnej gospodarki opartej na wiedzy	Wskaźniki produktu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba zrealizowanych projektów B+R. Wartość nakładów poniesionych na działalność B+R.
	Wskaźniki rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> Liczba wdrożonych innowacji produktowych, procesowych i marketingowych. Wartość nakładów poniesionych na nowe inwestycje.

Źródło: Opracowanie własne.

Monitoring finansowy

Monitoring finansowy dostarcza danych dotyczących finansowych aspektów realizacji Strategii oraz stanowi podstawę do oceny sprawności wydatkowania. Dane zawarte w tych sprawozdaniach obejmować powinny wysokość wkładu finansowego, pochodzącego ze środków publicznych (wydatki poniesione w okresie objętym sprawozdaniem, wydatki poniesione od początku realizacji zadania, stan zaawansowania realizacji zadania w ujęciu procentowym), z wyszczególnieniem:

- wkładu ze środków zewnętrznych, w tym wkładu wspólnotowego (środków z EFRR/ERDF),
- krajowego wkładu publicznego (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, inne środki publiczne,
- środków z kredytów i pożyczek,
- środków prywatnych,
- innych środków.

Sprawozdawczość

Monitorowanie rzeczowe i finansowe odbywać się powinno na podstawie dostarczanych sprawozdań z realizacji: okresowych, rocznych i końcowych. Sprawozdawczość zakłada bieżący oraz okresowy przepływ informacji, co pozwala na weryfikację nieprawidłowości w procesie wdrażania Strategii.

EWALUACJA

Ewaluacja to obiektywna ocena projektu, programu lub polityki na wszystkich jego etapach, tj. planowania, realizacji i mierzenia rezultatów.¹⁶ W przypadku niniejszej Strategii ewaluacja powinna dostarczać rzetelnych i przydatnych informacji dotyczących efektów wdrażania Strategii oraz jej wpływu na rzeczywisty rozwój społeczno-gospodarczy obszaru funkcjonalnego. Tak zdobyta wiedza będzie mogła następnie zostać wykorzystana w procesie decyzyjnym, obejmującym m.in. działania korygujące realizację Strategii oraz usprawnienia, które pozwolą lepiej rozwiązywać zdiagnozowane problemy.

W przypadku niniejszej Strategii Obszaru Funkcjonalnego **ewaluacja działań wynikających z jej zapisów będzie realizowana w trzech fazach:**

- **ewaluacja ex-ante** – przed wdrożeniem: W tym przypadku ewaluacja jest tożsama z analizą wykonalności Strategii. Ewaluacja ex-ante powinna odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu ujęte w Strategii działania wpłyną na rozwój społeczny oraz gospodarczy obszaru funkcjonalnego. Celem tego etapu ewaluacji jest poprawa procesu planowania, ustalenie trafności zaproponowanych rozwiązań, a także ich skuteczności i efektywności.
- **ewaluacja on-going** – w trakcie wdrożenia: Ewaluacja obejmuje analizę procesów wdrażania Strategii oraz analizę jej dotychczasowych efektów. Celem ewaluacji na tym etapie jest usprawnienie procesów wdrażania oraz ich uelastycznienie, co w konsekwencji powinno przełożyć się na poprawę jakości i potencjału podmiotów odpowiedzialnych za wdrożenie. Istotnym elementem ewaluacji on-going może być również zacieśnienie współpracy wewnątrz partnerstwa realizującego Strategię oraz większa integracja wszystkich interesariuszy (w tym również społeczeństwa, które weźmie większą odpowiedzialność za realizację celów Strategii).
- **ewaluacja ex-post** – po wdrożeniu: Ewaluacja na tym etapie ma na celu ocenę efektów zrealizowanej Strategii oraz wyciągnięcie wniosków dla kolejnych dokumentów planistycznych. Podczas ewaluacji ex-post zbadane zostaną efekty realizacji Strategii, jej rzeczywiste oddziaływanie na rozwój społeczno-gospodarczy, otoczenie oraz różne grupy interesariuszy. Zbadana powinna zostać również użyteczność i trwałość rezultatów oraz efektywność i skuteczność wykorzystania zasobów. Określone powinny zostać również cele, których nie udało się osiągnąć, wraz ze wskazaniem odpowiedzialnych osób.

Cele ewaluacji są różne w poszczególnych fazach. Ewaluacja ex-ante ma na celu przede wszystkim **usprawnienie procesu planowania**, dzięki czemu ustalenia strategiczne zawarte w Strategii są dużo bardziej trafne i lepiej odpowiadają określonym grupom interesariuszy. W przypadku ewaluacji on-going głównym celem jest **usprawnienie procesu wdrażania** oraz **poprawa funkcjonowania**

¹⁶ <http://www.ewaluacja.gov.pl/Strony/glowna.aspx>.

partnerstwa, które odpowiada za wdrożenie strategii. Z kolei ewaluacja ex-post ma na celu przede wszystkim wzmocnienie odpowiedzialności za działania rozwojowe, a ponadto pozwala wyciągnąć wnioski na przyszłość.

Rysunek 24: Cele ewaluacji w zależności od fazy wdrożenia.

EWALUACJA EX-ANTE	EWALUACJA ON-GOING	EWALUACJA EX-POST
<ul style="list-style-type: none"> • usprawnienie procesu planowania 	<ul style="list-style-type: none"> • usprawnienie procesu wdrażania • usprawnienie funkcjonowania partnerstwa 	<ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie odpowiedzialności • zdobycie wiedzy oraz wyciągnięcie wniosków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Podręcznika ewaluacji efektów projektów infrastrukturalnych”, Krajowa Jednostka Oceny, Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.

Za najważniejsze kryteria oceny Strategii Obszaru Funkcjonalnego należy przyjąć katalog kryteriów (standardów) wskazywany jako wzorcowy dla projektów współfinansowanych w ramach Funduszy Europejskich:¹⁷

Rysunek 25: Kryteria ewaluacji Strategii Obszaru funkcjonalnego.

trafność (ang. <i>relevance</i>)	• pozwala ocenić, w jakim stopniu cele programu odpowiadają potrzebom i priorytetom danego sektora czy regionu
efektywność (ang. <i>efficiency</i>)	• pozwala ocenić poziom ekonomiczności danego programu, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych produktów
skuteczność (ang. <i>effectiveness</i>)	• pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie programowania wpływu zostały osiągnięte
użyteczność (ang. <i>utility</i>)	• pozwala ocenić, do jakiego stopnia produkty, rezultaty i oddziaływania programu odpowiadają potrzebom grupy docelowej
trwałość (ang. <i>sustainability</i>)	• pozwala ocenić, na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem projektu będą trwały po jego zakończeniu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie http://www.ewaluacja.gov.pl/ewaluacja_wstep/Strony/Definicja.aspx.

¹⁷ http://www.ewaluacja.gov.pl/ewaluacja_wstep/Strony/Definicja.aspx.

Do przeprowadzenia działań ewaluacyjnych można wykorzystać dane o charakterze pierwotnym i wtórnym, a także dane ilościowe i jakościowe. W celu zapewnienia rzetelności badań ewaluacyjnych niezbędne jest zebranie możliwe najpełniejszego materiału badawczego oraz bieżące zastawianie i porównywanie ze sobą zebranych danych. Tym sposobem możliwe będzie formułowanie wniosków, które są poprawne logicznie i metodologicznie. Proces taki powinien przebiegać w trzech etapach:¹⁸

1. zbieranie dostępnych danych,
2. zbieranie informacji od grup respondentów, które reprezentują różne punkty widzenia,
3. realizacja badania i analiza danych przez zespół badawczy.

Strategia Obszaru Funkcjonalnego podlegać będzie systematycznej analizie i ocenie, a ponadto **w razie potrzeby** Strategia będzie aktualizowana w celu dostosowania jej zapisów do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb. Analiza, ocena i aktualizacja Strategii odbywać się będzie w oparciu o zasadę współpracy z partnerami.

¹⁸ Tego rodzaju podejście do ewaluacji jest nazywane triangulacją.

8 FINANSOWANIE

8.1 Potencjalne źródła finansowania strategii

Realizacja niniejszej Strategii Obszaru Funkcjonalnego będzie wymagała **podjęcia szeregu działań o charakterze inwestycyjnym i nieinwestycyjnym**, zarówno przez podmioty publiczne (w tym jednostki samorządowe), jak i przez pozostałe grupy interesariuszy – przedstawicieli społeczeństwa, podmioty gospodarcze, organizacje pozarządowe itd. Wszelkie działania, niezależnie od ich charakteru, **będą wymagały zagwarantowania odpowiednich źródeł finansowania**. Obowiązek ten będzie spoczywał w dużej mierze na jednostkach samorządu terytorialnego, które są zobligowane do realizacji szeregu działań związanych z zagospodarowaniem przestrzennym, inwestycjami w zakresie dróg publicznych, infrastruktury komunalnej, edukacyjnej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej. Stąd też podstawowym źródłem finansowania Strategii będą **środki publiczne**.

Z drugiej jednak strony, realizacja Strategii w sposób kompleksowy i zintegrowany będzie wymagała zaangażowania także **środków prywatnych**, będących w posiadaniu mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów i innych grup interesariuszy. Zadania realizowane z udziałem środków prywatnych będą komplementarne względem projektów sektora publicznego, w związku możliwe będzie zwiększenie oddziaływania Strategii na rozwój społeczny i ekonomiczny obszaru funkcjonalnego. Należy również nadmienić, iż w pewnym stopniu Strategia będzie również finansowana w **sposób mieszany**, czyli z jednoczesnym zaangażowaniem środków publicznych i prywatnych.

Rysunek 26: Główne źródła finansowania Strategii.

Źródło: Opracowanie własne.

ŚRODKI PUBLICZNE

Obowiązek angażowania środków publicznych w część zadań realizowanych na obszarze jednostek samorządu terytorialnego został wprowadzony przez ustawodawcę w ramach Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹⁹ oraz Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym²⁰. Zgodnie z zapisami tych aktów prawnych, na każdej jednostce samorządu terytorialnego spoczywa szereg obowiązków – zadań własnych, których katalog, odpowiednio dla gminy i powiatu, został przedstawiony w poniższej tabeli.

Tabela 17: Zadania własne samorządu gminnego i powiatowego.

Zadania własne gminy	Zadania własne powiatu
<p>Zadania własne gminy obejmują sprawy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej; • gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego; • wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz; • działalności w zakresie telekomunikacji; • lokalnego transportu zbiorowego; • ochrony zdrowia; • pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych; • wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; • gminnego budownictwa mieszkaniowego; • edukacji publicznej; • kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; • kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych; • targowisk i hal targowych; • zieleni gminnej i zadrzewień; • cmentarzy gminnych; • porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego; • utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych; • polityki prorodzinnej, w tym zapewnienia 	<p>Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • edukacji publicznej; • promocji i ochrony zdrowia; • pomocy społecznej; • wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; • polityki prorodzinnej; • wspierania osób niepełnosprawnych; • transportu zbiorowego i dróg publicznych; • kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; • kultury fizycznej i turystyki; • geodezji, kartografii i katastru; • gospodarki nieruchomościami; • administracji architektoniczno-budowlanej; • gospodarki wodnej; • ochrony środowiska i przyrody; • rolnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego; • porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli; • ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska; • przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy; • ochrony praw konsumenta; • utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych; • obronności; • promocji powiatu; • współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych; • działalności w zakresie telekomunikacji.

¹⁹tekst jednolity Dz. U. z 2016r., poz. 446

²⁰ Dz. U. z 2015r., poz.1445 z późn. zm.

kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej i prawnej; • wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej; • promocji gminy; • współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych; • współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.	
---	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym oraz Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.

Realizacja Strategii Obszaru Funkcjonalnego będzie w znacznym stopniu pokrywała się z zakresem zadań, które każda gmina i powiat jest zobligowana wykonywać w ramach obowiązków własnych. Stąd też **głównym źródłem finansowania Strategii będą środki publiczne**, zapisane w uchwałach budżetowych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gmin i powiatów). Środki te będą pochodziły **zarówno z dochodów własnych JST, jak również subwencji ogólnej, dotacji celowych oraz dotacji ze źródeł zagranicznych** (w tym zwłaszcza środki z budżetu Unii Europejskiej).

Rysunek 27: Źródła dochodów gmin i powiatów.

	GMINA	POWIAT
DOCHODY WŁASNE	wpływy z podatków i opłat, udział w podatku PIT i CIT, dochody z majątku, inne dochody	wpływy z opłat, dochody z majątku, udział w podatku PIT i CIT, inne dochody
SUBWENCJA OGÓLNA	część wyrównawcza część równoważąca część oświatowa	część wyrównawcza część równoważąca część oświatowa
DOTACJE CELOWE Z BUDŻETU PAŃSTWA	m.in. na: zadania z zakresu administracji rządowej i inne zadania zlecone ustawami, zadania realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego na mocy porozumień zawartych z organami administracji rządowej	
DOTACJE ZE ŹRÓDEŁ ZAGRANICZNYCH	Dotacje przekazywane w ramach programów finansowanych ze środków europejskich (np. z EFRR oraz EFS), środki przekazywane bezpośrednio przez inne państwa (np. EOG).	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 13 listopada 2003 roku o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. 2003 Nr 203 poz. 1966, z późn. zm.).

Analiza budżetów jednostek samorządu terytorialnego

Głównym źródłem finansowania Strategii Obszaru Funkcjonalnego będą środki publiczne pochodzące z budżetów jednostek samorządu terytorialnego, które współtworzą obszar funkcjonalny, tj.:

- Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu,
- Sosnowiec – miasto na prawach powiatu,
- Będzin – gmina miejska w powiecie będzińskim,
- Siewierz – gmina miejsko-wiejska w powiecie będzińskim,
- Sławków – gmina miejska w powiecie będzińskim,
- Psary – gmina wiejska w powiecie będzińskim,
- Powiat Będziński – powiat.

Tabela 18: Podstawowe dane na temat dochodów i wydatków budżetów JST.

Nazwa JST	Dochody 2013	Wydatki 2013	Wynik budżetu 2013	Zadłużenie
<i>Dąbrowa Górnicza</i>	717.624.684,00	798.764.642,84	-81.139.959,52	
<i>Sosnowiec</i>	718.626.580,00	702.811.865,00	15.814.715,00	202.389.030,00
<i>Będzin</i>	172.868.177,84	185.015.614,37	-12.147.496,53	67.957.611,30
<i>Siewierz</i>	43.049.900,28	37.451.731,68	5.598.168,60	9.108.894,88
<i>Sławków</i>	28.201.880,57	23.937.195,19	4.264.685,38	7.950.640,08
<i>Psary</i>	31.431.262,32	30.183.139,02	1.248.123,30	9.625.575,32
<i>Powiat będziński</i>	105.079.781,34	110.597.662,22	-5.517.880,88	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rocznych sprawozdań z wykonania budżetu na 2013 rok dla poszczególnych JST.

Dąbrowa Górnicza – miasto na prawach powiatu:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu miasta po stronie dochodowej na kwotę ponad 717 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 129,5 mln zł, tj. 22%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe o około 66,2 mln zł dochody bieżące otrzymane w 2013 roku, oraz większe o ok. 63 mln zł dochody majątkowe.

Wydatki budżetu miasta Dąbrowa Górnicza w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 93,17% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 798,8 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem wzrosły o 33%, czyli o kwotę ok. 196 mln zł. Wzrost wykonania wydatków ogółem budżetu miasta w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika głównie ze wzrostu realizacji wydatków majątkowych o ok. 176 mln zł oraz wzrostu wydatków bieżących o 19,7mln.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się ujemnym wynikiem finansowym na poziomie -129,5 mln zł. Na podstawie kolejnych korekt budżetu miasta ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi będzie również ujemna i wyniesie około -184,1 mln zł, przy czym ostatecznie wynik budżetu zamknął się niedoborem na poziomie 81 mln zł.

Sosnowiec – miasto na prawach powiatu:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu gminy po stronie dochodowej na kwotę ponad 718 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 26,5 mln zł, tj. 3,8%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe o około 48,5 mln zł dochody bieżące otrzymane w 2013 roku.

Wydatki budżetu Miasta Sosnowiec w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 97% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 702,8 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem spadły o

3,5%, czyli o kwotę ok. 25,3 mln zł. Spadek wykonania wydatków ogółem budżetu gminy w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika z niższych o 59,8 mln zł wydatków majątkowych.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się dodatnim wynikiem finansowym na poziomie niemal 15,7 mln zł. Jednakże na podstawie kolejnych korekt budżetu ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi będzie ujemna i wyniesie około 2,2 mln zł. Ostatecznie wynik budżetu zamknął się nadwyżką na poziomie ok. 15,8 mln zł.

Będzin – gmina miejska w powiecie będzińskim:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu miasta po stronie dochodowej na kwotę ponad 172,8 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 1,2 mln zł, tj. 0,7%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe o około 5 mln dochody bieżące otrzymane w 2013 roku,. Dochody majątkowe natomiast były niższe niż w 2012 roku o ok. 4 mln zł.

Wydatki budżetu Miasta Będzin w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 91,5% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 185 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem spadły o 3%, czyli o kwotę ok. 6,6 mln zł. Spadek wykonania wydatków ogółem budżetu miasta w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika głównie ze spadku realizacji wydatków majątkowych o ok. 12,8 mln zł oraz wydatków bieżących o ok. 6 mln zł.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się ujemnym wynikiem finansowym na poziomie -2,3 mln zł, na podstawie kolejnych korekt budżetu miasta ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi zwiększy się i wyniesie około -19,8 mln zł, przy czym ostatecznie wynik budżetu zamknął się niedoborem na poziomie ok. 12 mln zł.

Siewierz – gmina miejsko-wiejska w powiecie będzińskim:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu gminy po stronie dochodowej na kwotę ponad 43 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 7,3 mln zł, tj. 20,3%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe dochody majątkowe otrzymane w 2013 roku (o około 6,3 mln zł), a także wyższe aniżeli w 2012 r. dochody bieżące – o około 915,2 tys. zł. Znacząca różnica znajduje się także w dochodach z dotacji z funduszy, które w 2013 roku były wyższe o 6,7 mln w stosunku do roku ubiegłego.

Wydatki budżetu Gminy Siewierz w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 95,09% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 37,5 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem wzrosły o 5,7%, czyli o kwotę ok. 2 mln zł. Nieznaczny wzrost wykonania wydatków ogółem budżetu gminy w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika zarówno z wyższych o około 960 tys. zł wydatków bieżących oraz wyższych o ponad 1 mln zł wydatków majątkowych.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się dodatnim wynikiem finansowym na poziomie niemal 90 tys. zł. Jednakże na podstawie kolejnych korekt budżetu gminy ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi będzie dodatnia i wyniesie około 2,6 mln zł. Ostatecznie wynik budżetu zamknął się nadwyżką na poziomie ok. 5,6 mln zł.

Sławków – gmina miejska w powiecie będzińskim:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu miasta po stronie dochodowej na kwotę ponad 28 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 3,8 mln zł, tj. 15,4%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe o około 6 mln dochody bieżące otrzymane w 2013 roku. Dochody majątkowe natomiast były niższe niż w 2012 roku o ok. 1,9 mln zł.

Wydatki budżetu miasta Sławków w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 93,39% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 24,9 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem spadły o 3,6%, czyli o kwotę ok. 909 tys. zł. Spadek wykonania wydatków ogółem budżetu miasta w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika głównie ze spadku realizacji wydatków majątkowych o ok. 2 mln zł.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się dodatnim wynikiem finansowym na poziomie 990,8 tys. zł. na podstawie kolejnych korekt budżetu miasta ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi będzie również dodatnia i wyniesie około 3,5 mln zł, przy czym ostatecznie wynik budżetu zamknął się nadwyżką na poziomie 4,26 mln zł.

Psary – gmina wiejska w powiecie będzińskim:

Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu gminy po stronie dochodowej na kwotę ponad 31,4 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 1,6 mln zł, tj. 5,5%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ przede wszystkim wyższe dochody bieżące otrzymane w 2013 roku (o około 2,2 mln zł), a także wyższe aniżeli w 2012 r. dochody majątkowe – o około 520 tys. zł.

Wydatki budżetu Gminy Psary w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 91,90% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 30,2 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem wzrosły o 9,8%, czyli o kwotę ok. 2,7 mln zł.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się wynikiem na poziomie -2 mln zł. Jednakże na podstawie kolejnych korekt budżetu gminy ustalono, że różnica między dochodami i wydatkami budżetowymi również będzie ujemna i wyniesie około 2,3 mln zł. Ostatecznie wynik budżetu zamknął się nadwyżką na poziomie ok. 1,3 mln zł.

Powiat będziński – powiat:

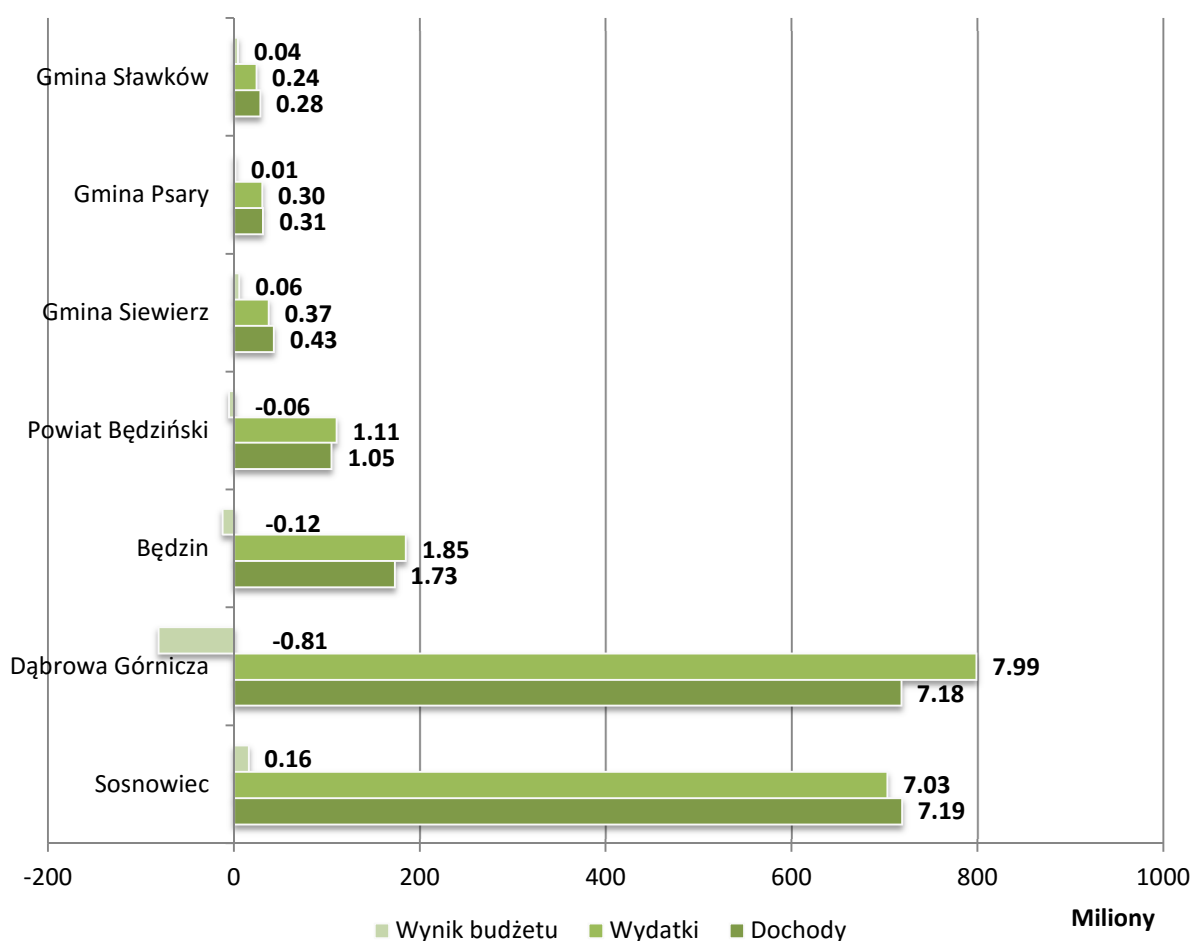
Osiągnięty w 2013 r. wynik budżetu miasta po stronie dochodowej na kwotę ponad 105 mln zł jest wyższy od ubiegłorocznego o około 5 mln zł, tj. 5%. Na różnicę w osiągniętych dochodach mają wpływ zarówno wyższe o około 2,5 mln dochody bieżące otrzymane w 2013 roku, jak też wyższe o ok. 2,5 mln zł dochody majątkowe.

Wydatki budżetu Powiatu Będzińskiego w 2013 roku zostały zrealizowane na poziomie 93% założonego planu rocznego, tj. w wysokości 110.597.662,22 mln zł. W stosunku do roku 2012 wydatki ogółem wzrosły o 6,7%, czyli o kwotę ok. 7mln zł. Wzrost wykonania wydatków ogółem budżetu miasta w 2013 roku, w porównaniu do roku ubiegłego wynika głównie ze wzrostu realizacji wydatków bieżących o ok. 6,1 mln zł oraz wydatków majątkowych o ok. 847 tys. zł.

W 2013 roku zakładano, że wykonanie budżetu zamknie się ujemnym wynikiem finansowym na poziomie -10,4 mln zł. Ostatecznie wynik budżetu zamknął się niedoborem na poziomie -5,6 mln zł.

Podsumowując dochody oraz wydatki jednostek terytorialnych obszaru funkcjonalnego można stwierdzić, że dochody w 2013 roku wzrosły o ok. 176 mln zł w stosunku do roku 2012, w czym największy udział ma Dąbrowa Górnicza, gdzie dochody w 2013 roku wzrosły w stosunku do roku 2012 o ok. 130 mln zł. Sosnowiec natomiast ma najwyższy wynik budżetu, który w 2013 roku zakończył się nadwyżką na poziomie ok. 16 mln zł, jest to znacząca różnica w porównaniu do pozostałych jednostek, których wynik budżetu był ujemny i w przypadku Dąbrowy Górniczej wyniósł ok. -81 mln zł. Poniższy wykres przedstawia podstawowe wielkości budżetowe dla poszczególnych jednostek terytorialnych obszaru funkcjonalnego, dzięki czemu można porównać strukturę ich dochodów i wydatków.

Wykres 32: Dochody, wydatki i wynik budżetów JST.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznych sprawozdań z wykonania Budżetu Miasta Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Będzin, Powiatu Będzińskiego, Gminy Siewierz, Gminy Psary oraz Gminy Sławków za rok 2013.

Jak widać na powyższym wykresie, Sosnowiec w 2013 roku posiadał najwyższe dochody (ok. 718,6 mln zł), natomiast największe wydatki poniosła Dąbrowa Górnicza, która charakteryzuje się także najniższym wynikiem budżetowym (na poziomie -81 mln zł). Ujemne wartości wyniku budżetowego wykazuje także Powiat Będziński i Miasto Będzin. Pozostałe Gminy osiągnęły w 2013 roku dodatnie wartości w wyniku finansowym, w tym Sosnowiec na poziomie aż 15,8 mln zł.

Jednocześnie nadmienić należy, iż w przypadku Dąbrowy Górniczej deficyt budżetowy był ostatecznie niższy niż zakładano w pierwotnej uchwale budżetowej na 2013 rok (niemal 130 mln zł). Regionalna Izba Obrachunkowa wydała pozytywną opinię co do możliwości sfinansowania deficytu w tej kwocie, w związku z czym należy potwierdzić zdolność miasta do regulowania swoich zobowiązań. Ponadto należy podkreślić, iż znaczna kwota deficytu wynika w dużej mierze z faktu, iż Dąbrowa Górnicza realizuje szereg inwestycji o kluczowym znaczeniu dla rozwoju miasta, które są w części finansowane za pomocą kredytów i pożyczek.

Analiza zewnętrznych źródeł finansowania

Oprócz środków własnych pochodzących z budżetów jednostek samorządu terytorialnego, istotnym źródłem finansowania Strategii będą środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej na lata 2014-2020. W okresie tym **Polska będzie dysponować pulą środków o wartości 82,5 mld euro**, z czego:

- około 76,9 mld euro będzie dostępnych w ramach programów operacyjnych,
- około 700 mln euro będzie dostępnych w programach Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- 4,1 mld euro zostanie przeznaczonych na projekty infrastrukturalne o znaczeniu europejskim w obszarze transportu, energetyki i technologii informacyjnych w ramach instrumentu „Łącząc Europę”,
- około 473 mln euro będzie pochodziło z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym i zostanie przeznaczone na programy, które zapewnią żywność dla osób najbardziej potrzebujących oraz odzież i inne podstawowe artykuły dla osób bezdomnych oraz dzieci w trudnej sytuacji materialnej,
- około 287 mln euro zostanie przeznaczone na pomoc techniczną,
- około 71 mln euro zostanie przeznaczone na działania innowacyjne związane z rozwojem obszarów miejskich.

Rysunek 28: Przeznaczenie środków z budżetu Unii Europejskiej na lata 2014-2020.

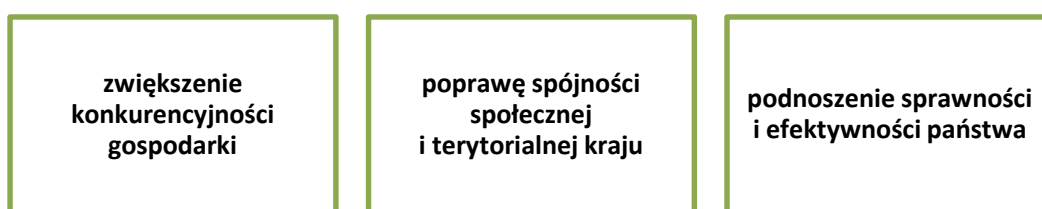

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, www.mir.gov.pl.

Pula 82,5 mld euro zostanie przeznaczona na te cele, które zostały wskazane w najważniejszym dokumencie określającym strategię inwestowania nowej puli środków europejskich – zatwierdzonej w dniu 23 maja 2014 r. **Umowie Partnerstwa**. W dokumencie tym przedstawiono m.in.:

- najważniejsze zasady inwestowania funduszy unijnych,
- powiązania pomiędzy funduszami a dokumentami strategicznymi,
- podział funduszy na poszczególne dziedziny,
- układ programów operacyjnych,
- podział odpowiedzialności za zarządzanie pieniędzmi europejskimi pomiędzy szczebel regionalny i centralny.

Zgodnie z Umową Partnerstwa fundusze zostaną zainwestowane w te **obszary, które w największym stopniu przyczynią się do rozwoju Polski**. Wśród nich wymienić należy w szczególności:

Zatem nominalnie wciąż najwięcej środków europejskich będzie inwestowanych w infrastrukturę transportową (w tym drogową i kolejową). Z drugiej strony jednak nastąpi znaczący wzrost wydatków na innowacyjność i wsparcie przedsiębiorców, dla których przygotowana zostanie szersza oferta instrumentów zwrotnych, dzięki czemu będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa. W latach 2014-2020 nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, a także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Ponadto na uwagę zasługuje fakt, iż w latach 2014-2020 samorządy województw będą zarządzać większą niż dotychczas pulą środków europejskich. Będzie to niemal 40% wszystkich dostępnych środków, podczas gdy w latach 2007-2013 było to zaledwie około 25%. Nowy budżet UE zapowiada również inwestycje w miasta – wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym społeczną), ekologicznym transportem miejskim, gospodarką niskoemisyjną. Ponadto, miasta wojewódzkie wraz z okalającymi je gminami będą realizować wspólne projekty, m.in. związane z dostępnością komunikacyjną.

Charakterystyka najważniejszych zewnętrznych źródeł finansowania Strategii, dostępnych w ramach programów ogólnokrajowych, została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela 19: Zewnętrzne źródła finansowania realizacji Strategii.

Nazwa programu	Charakterystyka
<p>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko</p> <p>Całkowita alokacja na program: 27,41 mld euro</p>	<p>Program wskazuje krajowe cele w obszarze rozwoju zrównoważonego przy zachowaniu spójności i równowagi pomiędzy działaniami inwestycyjnymi w zakresie niezbędnej infrastruktury oraz wsparcia skierowanego do wybranych obszarów gospodarki. Struktura programu składa się z czterech głównych celów tematycznych tworzących cztery podstawowe obszary interwencji (gospodarka niskoemisyjna, adaptacja do zmian klimatu, ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów oraz transport zrównoważony) oraz w ograniczonym zakresie komplementarnych działań w ramach celu tematycznego, dotyczących kluczowych elementów infrastruktury ochrony zdrowia. Działania realizowane w ramach programu zostały dobrane tak, aby w największym stopniu przyczyniały się do osiągnięcia celu głównego, tj. wsparcia gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej.</p> <p>Wsparcie kierowane jest zarówno do miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie, tj. mniejszych miast i obszarów wiejskich je otaczających, jak i innych miast regionalnych i subregionalnych, które stoją przed poważnymi wyzwaniami rozwojowymi związanymi z przywróceniem ich znaczenia w procesach rozwojowych. Wsparcie miast obejmuje w szczególności interwencje związane z realizacją strategii niskoemisyjnych, w tym transportu publicznego, rewitalizację przestrzeni miejskich uwzględniającą aspekty środowiskowe (poprzez działania dotyczące kompleksowej termomodernizacji budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych, odnawialnych źródeł energii), ochronę środowiska, w tym gospodarkę wodno-kanalizacyjną, odpadową i rekultywację terenów zdegradowanych, kulturę i infrastrukturę zdrowotną, w szczególności związaną z systemem ratownictwa medycznego.</p> <p>Cel główny PO IŚ wynika z jednego z trzech priorytetów Strategii Europa 2020 jest wzrost zrównoważony rozumiany jako wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, w której cele środowiskowe są dopełnione działaniami na rzecz spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. Priorytet ten został oparty na równowadze oraz wzajemnym uzupełnianiu się działań w trzech podstawowych obszarach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • czystej i efektywnej energii, w tym efektywności energetycznej, ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych, rozwoju energii ze źródeł odnawialnych oraz integracji i poprawy funkcjonowania europejskiego rynku energii; • adaptacji do zmian klimatu oraz efektywnego korzystania z zasobów, wzmocnieniu odporności systemów gospodarczych na zagrożenia związane z klimatem oraz zwiększeniu możliwości zapobiegania zagrożeniom (zwłaszcza zagrożeniom naturalnym) i reagowania na nie; • konkurencyjności, w tym wnoszeniu istotnego wkładu w utrzymanie przez UE prowadzenia na światowym rynku technologii przyjaznych środowisku, zapewniając jednocześnie efektywne korzystanie z zasobów i usuwając przeszkody w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych.
<p>Program Operacyjny Polska Cyfrowa</p> <p>Całkowita alokacja na program: 2,17 mld euro</p>	<p>Celem programu jest wzmocnienie cyfrowych fundamentów dla rozwoju kraju. Zgodnie z Umową Partnerstwa (UP), jako fundamenty te przyjęto:</p> <ul style="list-style-type: none"> • szeroki dostęp do szybkiego internetu, • efektywne i przyjazne użytkownikom e-usługi publiczne, • stale rosnący poziom kompetencji cyfrowych społeczeństwa. <p>W „Zaleceniach” Rada stwierdza, że „pomimo wysiłków podejmowanych w ostatnim czasie Polska wciąż pozostaje znacząco w tyle za innymi państwami</p>

	<p>członkowskimi w zakresie wykorzystania potencjału rozwoju TIK". W szczególności, Rada wskazała na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • niski zasięg stacjonarnej łączności szerokopasmowej, • względnie niską sprawność administracji publicznej, • względnie niski poziom wykorzystania e-administracji, • bardzo niski odsetek osób dorosłych angażujących się w uczenie się przez całe życie. <p>Realizacja POPC przyczyni się do poprawy sytuacji w ww. obszarach. Głównymi kierunkami wsparcia będą rozwój sieci szerokopasmowych oraz poprawa jakości i efektywności usług publicznych poprzez ich cyfryzację. Sposób wdrażania e-usług publicznych będzie zawierał mechanizmy zapobiegające zjawisku „digitalizacji biurokracji”, wymuszające pozytywny wpływ projektów na procesy administracyjne. Zaplanowane w POPC wsparcie kompetencji cyfrowych zwiększy liczbę osób doksztalcających się w zakresie TIK, a więc w obszarze, który posiada szczególne znaczenie dla jakości życia, partycypacji w życiu społecznym, a często również dla konkurencyjności na rynku pracy.</p> <p>Na potrzeby POPC przyjęto następujące główne obszary diagnostyczno-programistyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostęp do szybkiego internetu (odpowiada obszarowi 3 z przeglądu EAC), • e-usługi publiczne (odpowiada obszarowi 2 oraz częściowo obszarom 4 i 5 z przeglądu EAC), • kompetencje cyfrowe (wpisuje się w obszary 5 i 6 z przeglądu EAC, adresując społeczne problemy z wykorzystywaniem TIK wynikające z braku zaufania, umiejętności i świadomości korzyści).
<p>Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój</p> <p>Całkowita alokacja na program: 4,69 mld euro</p>	<p>PO WER stanowi odpowiedź na wyzwania i jednocześnie instrument realizacji Strategii Europa 2020. Program uwzględnia stojące przed Europą długofalowe wyzwania związane z globalizacją, rozwojem ekonomicznym, jakością polityk publicznych, zjawiskami demograficznymi, czy inwestycjami w kapitał ludzki. Poniżej przedstawiono najważniejsze wyzwania istniejące obecnie w zakresie poszczególnych obszarów wsparcia PO WER.</p> <p>Wymagana rozporządzeniem Rady i Parlamentu koncentracja 60% środków EFS na pięciu wybranych priorytetach inwestycyjnych w programie operacyjnym została zastosowana w PO WER w odniesieniu do następujących priorytetów inwestycyjnych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Priorytet dotyczący trwałej integracji z rynkiem pracy osób młodych bez pracy, zwłaszcza tych, którzy nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu. 2. Priorytet dotyczący poprawy jakości, skuteczności i dostępności szkolnictwa wyższego. 3. Priorytet dotyczący inwestycji w zdolności instytucjonalne i w skuteczność administracji publicznych oraz usług publicznych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem lepszego stanowienia prawa i dobrego rządzenia. 4. Priorytet obejmujący wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie dla wszystkich grup wiekowych o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym, poszerzanie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia również dzięki doradztwu i uznawaniu nabytych kompetencji. 5. Priorytet dotyczący ograniczenia przedwczesnego kończenia nauki szkolnej i zapobiegania mu oraz promowania równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji oraz kształcenia podstawowego i średniego.

	Obszarem, którego z uwagi na wyodrębnienie osi priorytetowej zgodnie z rozporządzeniem dotyczącym Europejskiego Funduszu Społecznego nie należy wliczać do 60% koncentracji w programie, są działania w zakresie innowacji społecznych i projektów ponadnarodowych. Alokacja na innowacje i projekty ponadnarodowe, mimo powyższego, stanowi znaczny udział w PO WER. Przeznaczenie ok. 10% na innowacyjność społeczną oraz współpracę ponadnarodową podyktowane zostało realizacją działań w tym zakresie wyłącznie w programie krajowym współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego. Takie podejście pozwoli zapewnić koordynację podejmowanych działań oraz odpowiednie wykorzystanie wypracowanych rozwiązań na gruncie polityk publicznych wspieranych z EFS.
--	---

Źródło: Opracowanie własne.

W latach 2014-2020 samorządy województw będą zarządzać około 40 % funduszy polityki spójności, tj. **31,28 mld euro**. Zainwestują te pieniądze poprzez regionalne programy operacyjne. Programy regionalne są dwufunduszowe, tj. finansowane zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, jak i Europejskiego Funduszu Społecznego. To nowość w porównaniu z perspektywą 2007-2013.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014-2020 realizuje wizję rozwoju regionu zawartą w *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”*, przyjętą przez Sejmik 1 lipca 2013 r., i stanowi jeden z najistotniejszych instrumentów polityki regionalnej. Stanowi też instrument realizacji Umowy Partnerstwa – dokumentu określającego strategię interwencji funduszy europejskich w ramach trzech polityk unijnych polityki spójności, wspólnej polityki rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa w Polsce w latach 2014-2020 i wykazuje z nią pełną zgodność. RPO WSL 2014-2020 wraz z krajowymi programami operacyjnymi oraz Umową Partnerstwa tworzy spójny system dokumentów strategicznych i programowych na nową perspektywę finansową. Ponadto cele programu wpisują się w wizję rozwoju Unii Europejskiej zawartą w *Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020*.

RPO WSL 2014-2020 jest największym z 16 regionalnych programów operacyjnych – alokacja na Program wynosi aż 3,48 mld euro. Środki te zostaną przeznaczone na realizację działań w ramach następujących priorytetów rozwoju:

Tabela 20: Cele tematyczne i priorytety inwestycyjne RPO WSL.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
CT 1 Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1 udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji i zwiększanie zdolności do osiągnięcia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności tych, które leżą w interesie Europy
	1.2 promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwijanie powiązań i synergii między przedsiębiorstwami, ośrodkami badawczo-rozwojowymi i sektorem szkolnictwa wyższego, w szczególności promowanie inwestycji w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych, ekoinnowacji, zastosowań w dziedzinie usług publicznych, tworzenia sieci, pobudzania popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację, oraz wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów, zaawansowanych zdolności produkcyjnych

		i pierwszej produkcji, w szczególności w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających, oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu
CT 2 Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK	2.2 2.3	rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznego oraz zwiększanie zapotrzebowania na TIK wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e- uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia
CT 3 Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR)	3.1 3.3	promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług
CT 4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.1 4.2 4.3 4.5 4.7	wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych promowanie efektywności energetycznej i korzystania z odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu promowanie wykorzystywania wysokosprawnej Kogeneracji ciepła i energii elektrycznej w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe
CT 5 Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.2	wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami
CT 6 Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	6.1 6.2 6.3 6.4	inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program „Natura 2000” i zieloną infrastrukturę
CT 7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w	7.2 7.4	zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami Multimodalnymi rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu

działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej	
CT 8 Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	<p>8.5 dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników</p> <p>8.7 praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw</p> <p>8.8 równość mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie równości wynagrodzeń za taką samą pracę</p> <p>8.9 przystosowanie pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian</p> <p>8.10 aktywne i zdrowe starzenie się</p>
CT 9 Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją	<p>9.1 inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych</p> <p>9.2 wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich</p> <p>9.4 aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie</p> <p>9.7 ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym</p> <p>9.8 wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia</p> <p>9.9 strategie rozwoju lokalnego kierowane przez społeczność</p> <p>9.10 inwestycje dokonywane w kontekście strategii na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność</p>
CT 10 Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie	<p>10.1 ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia</p> <p>10.3 wyrównanie dostępu do uczenia się przez całe życie o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym wszystkich grup wiekowych, poszerzenie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, w tym poprzez doradztwo zawodowe i potwierdzanie nabytych kompetencji</p> <p>10.3 BIS lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwienie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmocnienie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu zrealizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami</p> <p>10.4 inwestycje w kształcenie, szkolenie i szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej</p>

RPO WSL 2014-2020 jest programem dwufunduszowym współfinansowanym ze środków EFRR oraz EFS, jednakże każdy priorytet odpowiadający osi priorytetowej będzie jednofunduszowy, co usprawni zarządzanie programem. Ponadto programowanie i wdrażanie dwufunduszowego programu daje możliwość programowania celów rozwojowych, a nie poszczególnych funduszy UE, co przyczynia się do zwiększenia komplementarności i efektywności interwencji, a także ściślejszego strategicznego powiązania ze sobą projektów infrastrukturalnych i projektów miękkich. Takie podejście sprzyja również silniejszym powiązaniom i koordynacji działań podejmowanych w regionach przez podmioty zaangażowane w realizację programów. Zgodnie z *Umową Partnerstwa* z dn. 8 stycznia 2014 roku, całkowita alokacja na RPO WSL 2014-2020 wyniesie 3 473,6 mln euro, w tym 72% z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz 28% z Europejskiego Funduszu Społecznego

Realizując te wymogi, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego 2014-2020 planuje się przeznaczyć ponad 55,45% alokacji EFRR na osie priorytetowe (I Nowoczesna gospodarka, II Cyfrowe śląskie, III Konkurencyjność MŚP, IV Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna) realizujące pierwsze cztery cele tematyczne, w tym ponad 29,73%, na cel tematyczny nr 4. W obszarach objętych koncentracją tematyczną w zakresie EFRR, 9,62% środków EFRR przeznaczono na priorytety inwestycyjne 1.1 oraz 1.2 w obszarze innowacyjności, a także 10,49% na priorytety inwestycyjne 3.1, 3.3. Są to obszary wpisujące się bezpośrednio w cel Strategii Europa 2020 w zakresie inteligentnego rozwoju. Ponad 5,5% środków EFRR zostanie przeznaczonych na priorytety inwestycyjne 2.2 oraz 2.3 w obszarze społeczeństwa informacyjnego.

Znaczne środki (ponad 9% alokacji EFRR) zostaną przeznaczone również na sektor związany z ochroną środowiska w ramach osi priorytetowej V Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów, który realizuje cele tematyczne 5 i 6. Wynika to ze złego stanu środowiska w województwie śląskim, będącego konsekwencją działalności przemysłowej oraz silnej urbanizacji regionu. W tym zakresie najwięcej środków (4,53% alokacji EFRR) zostanie przeznaczonych na priorytety inwestycyjne 6.1 oraz 6.2 w celu dostosowania do wymogów traktatowych w zakresie gospodarki odpadami oraz wodno-ściekowej. Ponad 3,5% alokacji EFRR zostanie przeznaczone na priorytety inwestycyjne 6.3 oraz 6.4, a 1% na priorytet inwestycyjny 5.2 w zakresie wyposażenia odpowiednich służb w sprzęt niezbędny do przeciwdziałania i usuwania skutków klęsk żywiołowych.

Ponadto zdecydowano o przeznaczeniu ponad 20% alokacji EFRR na oś priorytetową VI Transport realizującą cel tematyczny 7 (priorytety inwestycyjne 7.2 oraz 7.4). Wynika to z niedostatecznie rozwiniętej infrastruktury komunikacyjnej w regionie o największym natężeniu ruchu w kraju. Konieczne jest także wsparcie transportu kolejowego poprzez wspieranie modernizacji linii kolejowych oraz zakup taboru co doprowadzi do zwiększenia jego znaczenia w systemie transportu województwa śląskiego.

Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego rozkład środków finansowych w kategorii regionów mniej rozwiniętych wynika z przyjętej zasady koncentracji tematycznej na poziomie pięciu priorytetów inwestycyjnych, która w przypadku EFS kształtuje się w RPO na poziomie 61,60%,

jednocześnie kierunki wsparcia zidentyfikowane na podstawie diagnozy oraz wizji rozwoju województwa, a także priorytetów wyznaczanych przez *Strategię Europa 2020* i polityki krajowe, w tym na podstawie przyjętych poziomów koncentracji w *Umowie Partnerstwa* i opiera się na podziale, w którym zdecydowana ilość środków EFS wspierać będzie obszar zatrudnienia, mobilności pracowników oraz adaptacyjności przedsiębiorstw (w wysokości 44,88 %), w tym w obszarze zatrudnienia w sposób znaczący priorytety inwestycyjne 8.5, który wchodzi w skład koncentracji tematycznej i 8.7 (na poziomie 23,42% alokacji EFS priorytety wchodzi w skład koncentracji tematycznej).

Jednocześnie na działania w zakresie zwalczania ubóstwa i aktywnego włączenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych dedykowana została pula ponad 26,73 % środków tego funduszu, w tym 13,38% środków na wsparcie aktywnej integracji społeczno-zawodowej realizowanej w priorytecie inwestycyjnym 9.4, który wchodzi w skład koncentracji tematycznej. Świadczenie usług społecznych i nieograniczony dostęp do nich jest warunkiem niezbędnym dla wsparcia polityki aktywnej integracji społecznej i ekonomicznej stąd 8,55% alokacji EFS zostanie alokowane na priorytet inwestycyjny 9.7 wspierający dostęp do usług, wchodzący w skład koncentracji tematycznej. W dalszej mierze znaczna część środków Europejskiego Funduszu Społecznego została alokowana na wchodzący w skład koncentracji tematycznej priorytet inwestycyjny 8.9 gdzie posłuży rozwijaniu potencjału adaptacyjnego sektora MŚP i potencjału pracowników (poziom 14,81% alokacji EFS). Wobec wyzwań starzejącego się społeczeństwa 6,66% środków zostanie przeznaczonych na wsparcie godzenia życia zawodowego i prywatnego oraz ochronę i profilaktykę zdrowia osób tworzących zasoby pracy w województwie (priorytety inwestycyjne 8.8 i 8.10).

Powyższe obszary nie mogą funkcjonować sprawnie bez wysoko wykształconej i kompetentnej kadry pracowniczej, stąd na wsparcie obszaru edukacji przeznaczono alokację na poziomie 17,03 % środków EFS kształcenia ogólnego w ramach priorytetu inwestycyjnego 10.1, który znajduje się w koncentracji tematycznej przeznaczono alokację w wysokości 9,17% na obszary edukacji zawodowej i ustawicznej (7,86 % alokacji). Jako uzupełnienie działań finansowanych z EFS zaprogramowano również osobne osie priorytetowe finansowane z EFRR dotyczące rewitalizacji oraz infrastruktury społecznej i zdrowotnej (oś priorytetowa X Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna) – ponad 11% alokacji EFRR oraz edukacji (oś priorytetowa XII Infrastruktura edukacyjna) – ponad 3% alokacji EFRR.

ŚRODKI PRYWATNE

Część zadań realizowanych w ramach procesu wdrażania Strategii Obszaru Funkcjonalnego będzie finansowana wyłącznie ze środków prywatnych. Tego rodzaju forma finansowania będzie właściwa dla projektów generujących dochód, w tym zwłaszcza **działań inwestycyjnych przedsiębiorstw** (nowe inwestycje, działania badawczo-rozwojowe, szkolenia dla pracowników). Przewiduje się, że oprócz nakładów na rozwój i powstawanie przedsiębiorstw produkcyjnych (w tym innowacyjnych) znaczne środki prywatne zostaną również przeznaczone na prywatne inwestycje w obrębie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej.

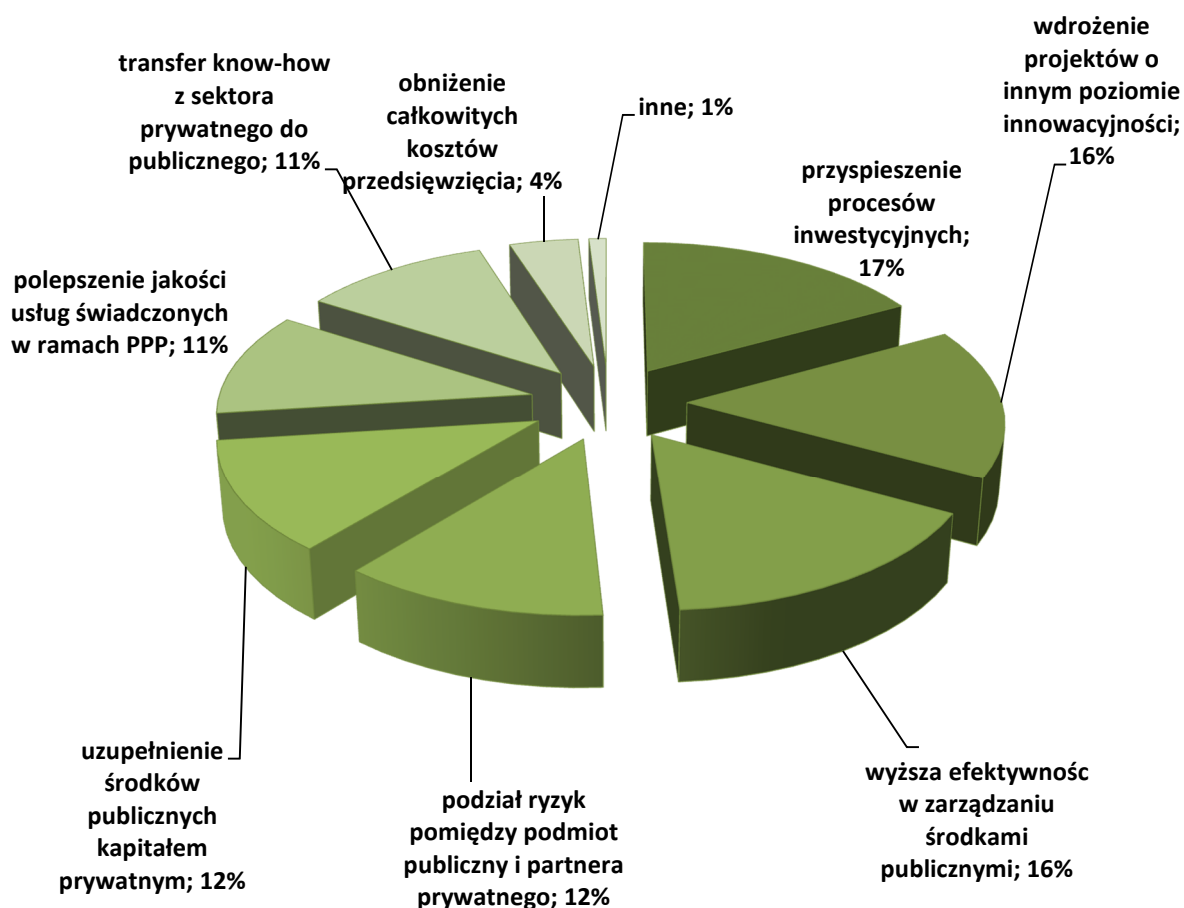
Jednakże poza finansowaniem ze strony przedsiębiorstw, realizacja Strategii będzie się również wiązała z zaangażowaniem środków prywatnych mieszkańców, które mogą zostać przeznaczone m.in. na termomodernizację budynków mieszkalnych, wymianę kotłów CO na bardziej ekologiczne, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii itp.

MIESZANA FORMA FINANSOWANIA ZADAŃ

Jedną z możliwych form finansowania realizacji Strategii Obszaru Funkcjonalnego jest połączenie kapitału publicznego z prywatnym – np. w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego. Tego rodzaju forma finansowania może zostać zastosowana w dziedzinach, w których potrzebna jest współpraca sektora publicznego z prywatnym. Zgodnie z raportem „PPP – dziedziny, korzyści, bariery – oczami przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego (2007-2011)”²¹, do najważniejszych dziedzin, w których sektor publiczny powinien współpracować z prywatnym, zaliczają się: infrastruktura sportowa, transport, służba zdrowia, gospodarka odpadami, budownictwo socjalne.

Wspólna realizacja przedsięwzięć, w przypadku wielu dziedzin oznacza bowiem osiągnięcie szeregu korzyści.²² Pierwszą z nich jest **przyspieszenie procesów inwestycyjnych**, a w dalszej kolejności należy wskazać również na **możliwość wdrażania projektów o wyższym stopniu innowacyjności** oraz **zapewnienie wyższej efektywności w zarządzaniu środkami publicznymi**. Pełny wykaz korzyści, które mogą wynikać z zastosowania formuły PPP, przedstawia poniższy wykres.

Wykres 33: Korzyści wynikające z realizacji projektów PPP w 2011 roku.

Źródło: Raport „PPP – dziedziny, korzyści, bariery – oczami przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego (2007-2011)”, pppportal.pl.

²¹ Źródło: pppportal.pl.

²² Raport „PPP – dziedziny, korzyści, bariery – oczami przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego (2007-2011)”, pppportal.pl.

8.2 Zintegrowane Inwestycje Terytorialne i Kontrakt Terytorialny

Jedną z form finansowania działań wynikających z niniejszej Strategii Obszaru funkcjonalnego będą **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)**, które na terenie województwa śląskiego realizowane będą w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020. **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)** to nowe narzędzie zaproponowane przez Komisję Europejską wspierające rozwój terytorialny, które ma z założenia przyczyniać się do zwiększania efektywności realizacji polityki spójności.

Przy pomocy tego instrumentu, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie mogą realizować wspólne przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. ZIT to także wyjście poza sztywne granice administracyjne JST i większe możliwości oddziaływania projektów unijnych.

Główne zasady realizacji ZIT w Polsce określa dokument Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, z lipca 2013 roku, przygotowany w ramach planowania perspektywy finansowej na lata 2014-2020.²³ Zgodnie z tym dokumentem, celem Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce jest:

- **sprzysianie rozwojowi współpracy i integracji** na obszarach funkcjonalnych, w tym zwłaszcza tam, gdzie skala problemów związanych z brakiem współpracy i komplementarności działań różnych jednostek administracyjnych jest największa,
- **promowanie partnerskiego modelu współpracy** różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych,
- **realizacja zintegrowanych projektów** odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i ich obszarów funkcjonalnych,
- **zwiększenie wpływu miast i powiązanych z nimi obszarów funkcjonalnych** na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach polityki spójności.

W województwie śląskim wiele obszarów wymaga podjęcia działań rewitalizacyjnych. Ponadto konsekwencją procesów restrukturyzacyjnych przemysłu oraz nasilających się niekorzystnych zjawisk demograficznych (takich jak: starzenie się społeczeństwa, procesy migracyjne, suburbanizacja) jest sytuacja, kiedy wiele miast stopniowo traci swoje funkcje, a na ich terenach występuje silna koncentracja negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych (m.in.: zamieranie centrów miast, wysokie bezrobocie, niska jakość infrastruktury technicznej, zagrożenia wynikające z ubóstwa i wykluczenia społecznego).

RPO WSL 2014-2020 przytacza wyniki badań²⁴, zgodnie z którymi wśród miast borykających się z największymi problemami społecznymi oraz najszybciej się wyludniających wymienia się miasta zlokalizowane w województwie śląskim: Bytom i **Sosnowiec**. Wsparcie obszarów wymagających rewitalizacji zostanie zatem skoncentrowane na ośrodkach o największym natężeniu problemów społecznych, gospodarczych i infrastrukturalnych, którymi są w szczególności Bytom i funkcjonalnie powiązany z nim Radzionków (będący niegdyś dzielnicą Bytomia). W dalszej kolejności wsparcie zostanie skierowane do miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz wymagających

²³ „Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, lipiec 2013 r.

²⁴ Badanie unijne w ramach projektu SHRINK SMART - The Governance of Shrinkage within a European Context.

rewitalizacji wskazanych w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020*, do których poza Bytomiem należą: **Będzin**, Bielsko-Biała, Chorzów, Częstochowa, **Dąbrowa Górnicza**, Gliwice, Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Racibórz, Ruda Śląska, Rybnik, Siemianowice Śląskie, **Sosnowiec**, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze, Zawiercie, Wodzisław Śląski i Żory.

Promowane będzie kompleksowe podejście do rewitalizacji obszarów miejskich oraz realizacja komplementarnych działań w obszarze efektywności energetycznej budynków, budownictwa socjalnego, włączenia społecznego, poprawy dostępu do usług społecznych, zdrowotnych i edukacyjnych oraz **poprawy stanu środowiska**.

W ramach RPO WSL 2014-2020 instrument Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych będzie wdrażany m.in. na obszarze Metropolii Górnośląskiej i jej otoczenia funkcjonalnego, tj. na obszarze **Subregionu Centralnego**, w skład którego wchodzi 81 jednostek samorządu terytorialnego, w tym wszystkie miasta obszaru funkcjonalnego. Wszystkie Jednostki Samorządu Terytorialnego objęte niniejszą Strategią: Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Będzin, Siewierz, Sławków, Psary oraz powiat Będziński znajdują się na obszarze, na którym będą realizowane Zintegrowane Inwestycje Terytorialne.

Na realizację działań w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całym Subregionie Centralnym przeznaczone zostaną środki w wysokości **693.119.911 euro** z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz **99.977.886 euro** z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wsparcie ZIT będzie służyło realizacji celów rozwojowych określonych w Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Centralnego, obejmujących następujące kierunki interwencji:

- zwiększenie potencjału inwestycyjnego na terenach „brownfield”,
- **zwiększenie udziału energii pochodzącej z OZE**,
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym,
- wzrost atrakcyjności transportu publicznego,
- zwiększenie ilości unieszkodliwionych odpadów,
- rozbudowa systemu oczyszczania ścieków,
- **ochrona zasobów naturalnych**,
- poprawa dostępu do usług społecznych oraz aktywizacja społeczno-gospodarcza na obszarach rewitalizowanych,
- zwiększenie dostępu do wychowania przedszkolnego oraz kształcenia zawodowego.

Kontrakt Terytorialny

Kontrakt terytorialny stanowi instrument uzgadniania przedsięwzięć między Rządem a samorządem Wojewódzkim służących realizacji celów polityki regionalnej zapisanych w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020* (KSRR).

Kontrakt stanowi zarazem zobowiązanie strony rządowej i samorządowej do realizacji przedsięwzięć priorytetowych skoncentrowanych na obszarach strategicznej interwencji zgodnie z zapisami KSRR, które jednocześnie odpowiadają kierunkom realizacji Strategii Rozwoju Województwa.

Instrument ten zapewni większe dostosowanie interwencji sektorowej do potrzeb regionalnych poprzez zderzenie priorytetów krajowych z oczekiwaniami i uwarunkowaniami regionalnymi.

Przedmiotem kontraktu są **konkretne przedsięwzięcia priorytetowe**, mieszczące się w obszarach strategicznej interwencji określonych w KSRR i polityce spójności. Kontrakt Terytorialny obejmuje jedynie najważniejsze przedsięwzięcia realizowane w regionie, które zostały uzgodnione między stroną rządową i samorządową w trakcie negocjacji kontraktu.

Kontrakt Terytorialny dla Województwa Śląskiego został podpisany 24 września 2014r. i przewiduje zaangażowanie środków publicznych, europejskich i krajowych na działania z zakresu polityki rozwoju na poziomie **40,9 mld zł**.

Cele Rozwojowe Kontraktu Terytorialnego:

- Poprawa jakości badań oraz wzmocnienie współpracy sektora nauki i gospodarki
- Modernizacja istniejących systemów transportowych oraz lepsze skomunikowanie obszarów południowej i północnej części województwa
- Zwiększenie mocy wytwórczych energii elektrycznej w województwie
- Zapobieganie negatywnym skutkom zmian klimatu
- **Zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego**
- Zwiększenie poziomu zatrudnienia w województwie
- Redukcja poziomu wykluczenia społecznego
- Podniesienie poziomu wykształcenia i kompetencji w regionie
- Podniesienie jakości i dostępności usług z zakresu ochrony zdrowia
- Rozwój miasta wojewódzkiego i obszarów powiązanych nim funkcjonalnie oraz miast regionalnych i subregionalnych
- Kompleksowa rewitalizacja dzielnic i miast o wysokim nasileniu niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych, w szczególności dotyczy to rewitalizacji na terenie Bytomia

Przedmiotem kontraktu są **konkretne przedsięwzięcia priorytetowe**, mieszczące się w obszarach strategicznej interwencji określonych w KSRR i polityce spójności. Kontrakt Terytorialny obejmuje jedynie najważniejsze przedsięwzięcia realizowane w regionie, które zostały uzgodnione między stroną rządową i samorządową w trakcie negocjacji kontraktu.

Przedsięwzięcia priorytetowe w Kontrakcie Terytorialnym dzielą się na:

- **Przedsięwzięcia podstawowe**, tj. przedsięwzięcia priorytetowe zapisane z nazwy w krajowych dokumentach strategicznych (np. Dokument Implementacyjny, Krajowa Mapa Infrastruktury Badawczej)
- **Przedsięwzięcia warunkowe**, tj. przedsięwzięcia priorytetowe ujęte do realizacji w krajowych programach operacyjnych oraz przedsięwzięcia priorytetowe ujęte do realizacji z RPO powiązane funkcjonalnie z projektami wspieranymi z krajowych programów operacyjnych.

W Kontrakcie Terytorialnym dla Województwa Śląskiego **projekt Zagłębiowski Park Linearny – rewitalizacja obszaru funkcjonalnego doliny rzek Przemszy i Brynicy** został umieszczony jako przedsięwzięcie warunkowe i zaakceptowany przez samorząd województwa do realizacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego z wartością dofinansowania w wysokości **51 mln zł z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego**.

9 WYKAZ TABEL

Tabela 1: Wybrane charakterystyki województwa śląskiego w przekroju subregionalnym - stan na koniec 2013..	8
Tabela 2: Zestawienie powierzchni jednostek współtworzących Obszar Funkcjonalny.	14
Tabela 3: Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych i gimnazjów w latach 2005-2012.	52
Tabela 4: Liczba uczniów ze względu na rodzaj szkoły ponadgimnazjalnej w latach 2004-2012.	53
Tabela 5: Hipermarkety i supermarkety.	68
Tabela 6: Stan wyposażenia Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę ochrony zdrowia (dane za 2012 rok).	72
Tabela 7: Kontrakty z NFZ w 2014 roku.	72
Tabela 8: Tereny zielone na Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku.	84
Tabela 9: Zanieczyszczenie środowiska na Obszarze Funkcjonalnym w 2013 roku.	93
Tabela 10: Zanieczyszczenia pyłowe i gazowe w Dąbrowie Górniczej na przestrzeni lat 2003-2013.	94
Tabela 11: Obszary sieci Natura 2000 na terenie Dąbrowy Górniczej i Sosnowca.	108
Tabela 12: Analiza SWOT – zagospodarowanie przestrzenne, infrastruktura i środowisko naturalne.	113
Tabela 13: Analiza SWOT – kapitał społeczny.	114
Tabela 14: Analiza SWOT – gospodarka.	116
Tabela 15: Podmioty zaangażowane we wdrażanie Strategii wraz z zakresem ich odpowiedzialności.	156
Tabela 16: Wskaźniki realizacji celów strategicznych i operacyjnych.	161
Tabela 17: Zadania własne samorządu gminnego i powiatowego.	172
Tabela 18: Podstawowe dane na temat dochodów i wydatków budżetów JST.	174
Tabela 19: Zewnętrzne źródła finansowania realizacji Strategii.	180
Tabela 20: Cele tematyczne i priorytety inwestycyjne RPO WSL.	182

10 WYKAZ RYSUNKÓW

Rysunek 1: Województwo śląskie w podziale na subregiony.	7
Rysunek 2: Lokalizacja Zagłębiowskiego Parku Linearnego.	10
Rysunek 3: Gminy wchodzące w skład obszaru funkcjonalnego – Zagłębiowskiego Parku Linearnego.	12
Rysunek 4: Lokalizacja obszaru funkcjonalnego na mapie województwa śląskiego.	13
Rysunek 5: Mapa obejmująca obszar Zagłębia Dąbrowskiego.	15
Rysunek 6: Procesy demograficzne w województwie śląskim i na Obszarze Funkcjonalnym.	23
Rysunek 7: Gęstość zaludnienia na obszarze funkcjonalnym.	24
Rysunek 8: Schemat drogowy Obszaru Funkcjonalnego.	35
Rysunek 9: Zestawienie celów opracowania wspólnej strategii.	83
Rysunek 10: Struktura celów rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego.	83
Rysunek 11: Zagospodarowanie przestrzenne na Obszarze Funkcjonalnym.	85
Rysunek 12: Układ przestrzenny miasta Dąbrowa Górnicza.	86
Rysunek 13: Pokrycie obszaru Dąbrowy Górniczej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.	87
Rysunek 14: Układ przestrzenny miasta Sosnowiec.	88
Rysunek 15: Pokrycie obszaru Sosnowca miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.	89
Rysunek 16: Struktura zagospodarowania przestrzennego miasta Będzin.	90
Rysunek 17: Pokrycie obszaru Będzina miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.	90
Rysunek 18: Pył zawieszony PM 10 – stężenie średnioroczne w 2006 r. oraz prognoza na rok 2020.	96
Rysunek 19: Lokalizacja obszarów chronionych.	112
Rysunek 20: Podmioty zaangażowane w proces zintegrowanego rozwoju Obszaru Funkcjonalnego.	120
Rysunek 21: Zintegrowane i innowacyjne podejście do rozwoju terytorialnego.	122
Rysunek 22: Obszary priorytetowe i cele strategiczne.	129
Rysunek 23: Etapy realizacji Strategii.	159
Rysunek 24: Cele ewaluacji w zależności od fazy wdrożenia.	169
Rysunek 25: Kryteria ewaluacji Strategii Obszaru funkcjonalnego.	169
Rysunek 26: Główne źródła finansowania Strategii.	171
Rysunek 27: Źródła dochodów gmin i powiatów.	173
Rysunek 28: Przeznaczenie środków z budżetu Unii Europejskiej na lata 2014-2020.	178

11 WYKAZ WYKRESÓW

Wykres 1: Zmiana liczby mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego w latach 1978-2013.	18
Wykres 2: Liczba mieszkańców Obszaru Funkcjonalnego w latach 2000-2013 w podziale na powiaty.	19
Wykres 3: Prognoza demograficzna dla Obszaru Funkcjonalnego.	19
Wykres 4: Stosunek ilości zgonów do urodzeń żywych i wielkość przyrostu naturalnego w latach 2000-2013... ..	20
Wykres 5: Struktura wiekowa ludności według wieku ekonomicznego.	21
Wykres 6: Wskaźniki obciążenia demograficznego.	21
Wykres 7: Wielkość zameldowań i wymeldowań na Obszarze Funkcjonalnym w latach 2000-2013.	22
Wykres 8: Liczba podmiotów gospodarczych na Obszarze Funkcjonalnym w latach 2000-2012.	26
Wykres 9: Liczba podmiotów gospodarczych w podziale na rodzaj działalności w latach 2009-2012.	27
Wykres 10: Aktywność ekonomiczna mieszkańców – liczba bezrobotnych w latach 2004-2014.	30
Wykres 11: Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2014.	30
Wykres 12: Porównanie liczby osób pracujących do ludności w wieku produkcyjnym.	31
Wykres 13: Liczba pracujących według rodzajów działalności gospodarczej w latach 2009-2012.	32
Wykres 14: Infrastruktura drogowa na Obszarze Funkcjonalnym.	36
Wykres 15: Wyposażenie Obszaru Funkcjonalnego w infrastrukturę techniczną.	41
Wykres 16: Ludność korzystająca z infrastruktury technicznej w obrębie Obszaru Funkcjonalnego.	41
Wykres 17: Zasoby mieszkaniowe Obszaru Funkcjonalnego oraz dostęp do centralnego ogrzewania.	42
Wykres 18: Liczba bibliotek na Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku.	44
Wykres 19: Liczba uczestników imprez masowych w 2013 roku.	45
Wykres 20: Liczba placówek oświaty według rodzajów w roku 2012.	50
Wykres 21: Liczba uczniów poszczególnych rodzajów placówek oświaty.	51
Wykres 22: Struktura wydatków na oświatę w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2004-2012.	51
Wykres 23: Powierzchnia targowisk.	69
Wykres 24: Liczba podmiotów gospodarczych z obszaru handlu.	69
Wykres 25: Infrastruktura ochrony zdrowia Obszaru Funkcjonalnego na rok 2012.	71
Wykres 26: Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2010-2012.	74
Wykres 27: Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej.	74
Wykres 28: Liczba organizacji pozarządowych w 2013 roku.	76
Wykres 29: Kierunki wydatkowania środków z tytułu dotacji dla organizacji pozarządowych w Dąbrowie Górniczej w 2013 r.	77
Wykres 30: Kierunki wydatkowania środków z tytułu dotacji dla organizacji pozarządowych w Sosnowcu w 2013.	78
Wykres 31: Pomiary automatyczne. Raport roczny 2013.	99
Wykres 32: Dochody, wydatki i wynik budżetów JST.	177
Wykres 33: Korzyści wynikające z realizacji projektów PPP w 2011 roku.	187